

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

بسته ابزاری

بکارگیری رویکرد زیست بومی در مدیریت جامع تالاب‌ها

بر اساس دستاوردها و تجربیات «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران»

طرح حفاظت از تالاب‌ها

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه ۱: تیم طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

سرشناسه ۲: اردشیر سیاح مفضلی، ۱۳۵۷.

عنوان و پدیدآور: بسته ابزاری بکارگیری رویکرد زیست بومی در مدیریت جامع تالاب‌ها بر اساس دستاوردها و تجربیات «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» / طرح حفاظت از تالاب‌های ایران / سازمان حفاظت محیط زیست.

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

شابک:

وضعیت فهرست‌نویسی:

یادداشت: Toolkit on Applying the Ecosystem Approach in the integrated management of wetlands Based on experiences and achievements of "Conservation of Iranian Wetlands Project, 2013"

موضوع: مدیریت محیط زیست - رویکرد زیست‌بومی

رده‌بندی کنگره:

شمارگان:

رده‌بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

- هرگونه نظر، یافته، نتیجه‌گیری و پیشنهاد تجربه شده‌ای در این مستند لزوماً نشان دهنده دیدگاه «سازمان حفاظت از محیط زیست» یا «برنامه عمران ملل متحد» نیست.
- دست‌اندرکاران تهیه و تدوین این مجموعه، از نظرات اصلاحی تمامی اساتید، صاحب‌نظران و علاقه‌مندان استقبال کرده و صمیمانه جهت ارتقای کیفیت این بسته ابزاری و تسهیل اجرای مجموعه اقدامات ذکر شده در این بسته آن‌ها را به کار خواهند بست.
- حق چاپ برای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران»، سازمان حفاظت محیط زیست محفوظ است.

اسامی تیم تهیه‌کننده بسته ابزاری

- تهیه‌کننده: «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران»
- مجری ملی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران»: اصغر محمدی فاضل
- مدیر ملی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران»: محسن سلیمانی روزبهانی
- مولف و تسهیلگر تهیه بسته ابزاری: اردشیر سیاح مفضلی
- هماهنگ‌کننده و کارشناس مسوول: مهری اثنا عشری
- کارشناسان ملی همکار: علی ارواحی، فرهاد عرب‌پور، مهدی صفری اسکویی، سارا کوچکی، مینا اظهاری
- مشاوران ملی همکار: حمید فراهانی راد، احمد لطفی، محمد شریفی مقدم، مختار هاشمی، نسترن موسوی، علیرضا قریشی
- مشاوران بین‌المللی: مایک موزر، مایک اونستد
- همکار در دفتر برنامه عمران ملل متحد: علی نظری‌دوست
- همکاران پژوهشی مستندسازی اقدامات: ندیمه صفی، حمید صابری مقدم، نگار صفی، بهناز محمودزاده
- طرح روی جلد و صفحه‌بندی: سالومه سیاح
- ویراستار: مریم گودرزی

بسته ابزاری

**بکارگیری رویکرد زیست بومی در مدیریت جامع تالابها
بر اساس دستاوردها و تجربیات «طرح حفاظت از تالابهای ایران»**

Toolkit on Applying the Ecosystem Approach in the integrated
management of wetlands Based on experiences and achieve-
ments of “Conservation of Iranian Wetlands Project”

تهیه کننده:

طرح حفاظت از تالابهای ایران

طرح حفاظت از تالابهای ایران

مؤلف:

تیم طرح حفاظت از تالابهای ایران و

اردشیر سیاح مفضلی

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۳
الف- استقرار رویکرد زیست بومی در ایران.....	۴
ب- طرح حفاظت از تالاب‌های ایران.....	۵
ج- دستاوردهای کلیدی طرح.....	۷
د- معرفی بسته ابزاری.....	۸
۱- اصول پایه رویکرد زیست‌بومی.....	۱۵
۱- اصول پایه رویکرد زیست‌بومی.....	۱۷
۲- مطالعات پایه بر اساس رویکرد زیست‌بومی.....	۲۳
۱-۲- مطالعات پایه تدوین «برنامه مدیریت جامع تالاب» بر اساس رویکرد زیست‌بومی.....	۲۵
۲-۲- تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان مدیریت و حفاظت از تالاب.....	۲۹
۳-۲- ارزش‌ها و کارکردهای تالاب.....	۳۲
۴-۲- وضع موجود تالاب.....	۳۵
۵-۲- طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب.....	۳۸
۶-۲- ارزش‌گذاری اقتصادی تالاب.....	۴۱
۷-۲- ارزیابی سریع مدیریت تالاب.....	۴۶
۳- تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب.....	۵۱
۱-۳- تدوین و تصویب برنامه مدیریت جامع تالاب.....	۵۳
۲-۳- پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها.....	۵۹
۳-۳- پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها.....	۶۳
۴- استقرار ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب.....	۶۷
۱-۴- ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها.....	۶۹
۲-۴- کارگروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها.....	۷۳
۳-۴- ساز و کارهای مالی در مدیریت مشارکتی تالاب‌ها.....	۷۶
۵- اجرای برنامه مدیریت.....	۸۱
۱-۵- مدیریت تنوع زیستی تالاب.....	۸۳
۲-۵- مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب.....	۸۷

۹۲۳-۵ بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین.....
۹۶۴-۵ توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب.....
۱۰۰۵-۵ توسعه کشاورزی پایدار.....
۱۰۴۶-۵ برنامه حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب.....
۱۰۷۷-۵ برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز تالاب‌ها.....
۱۱۳۶-۶ ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی.....
۱۱۵۱-۶ ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان.....
۱۱۹۲-۶ ارتباطات در مدیریت تالاب.....
۱۲۲۳-۶ رویکرد مشارکتی در مدیریت جامع تالاب.....
۱۲۶۴-۶ اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در خصوص تالاب‌ها و مدیریت آن‌ها.....
۱۳۱۷-۷ تعمیم، نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها.....
۱۳۳۱-۷ نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی.....
۱۳۸۲-۷ تدوین سند راهبردها و برنامه اقدام حفاظت از تالاب‌های کشور.....
۱۴۱۳-۷ ساز و کارهای تدوین طرح ملی برای توسعه اهداف و دستاوردهای پروژه در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور.....
۱۴۴۴-۷ همکاری‌های بین‌المللی.....
۱۴۸۵-۷ بانک اطلاعات تالاب‌های کشور.....
۱۵۲۶-۷ بسته ابزاری برای تعمیم دستاوردهای طرح.....
۱۵۵۸-۸ مدیریت پروژه.....
۱۵۷۱-۸ سازماندهی طرح و ساختار اجرایی.....
۱۶۴۲-۸ سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد.....
۱۶۸۳-۸ مستندات اداری-مالی طرح.....
۱۷۲۴-۸ استراتژی خروج پروژه‌های مشترک با سازمان‌های بین‌المللی.....
۱۷۶سخن آخر.....
۱۷۷قدردانی.....
۱۸۴نحوه تماس.....

- نمودار شماره ۱- خدمات و کارکردهای تالاب ۳
- نمودار شماره ۲- روند تحول رویکردهای حفاظتی ۴
- نمودار شماره ۳- رویکرد زیست بومی ۴
- نمودار شماره ۴- سایت‌های منتخب «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ۴
- نمودار شماره ۵- فرآیند کلان و فازبندی مراحل اصلی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ۵
- نمودار شماره ۶- نمونه‌ای از اقدامات آگاه‌سازی و ظرفیت‌سازی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ۷
- نمودار شماره ۷- ارتباط میان سایت‌های نمونه طرح، ذی‌نفعان و رویکرد زیست بومی ۸
- نمودار شماره ۸- اهم اقدامات انجام شده توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ۸
- نمودار شماره ۹- دسته‌بندی کلی ابزارها ۱۰
- نمودار شماره ۱۰- گام‌های اجرایی و اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست‌بومی ۱۸
- نمودار شماره ۱۱- ارتباط میان ابزارهای مطالعات پایه و بخش‌های اصلی مطالعاتی ۲۶
- نمودار شماره ۱۲- مراحل تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان ۳۰
- نمودار شماره ۱۳- انواع ارزش‌ها و کارکردهای تالاب ۳۲
- نمودار شماره ۱۴- مراحل تدوین گزارش وضع موجود تالاب ۳۵
- نمودار شماره ۱۵- گام‌های اجرای طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب ۳۸
- نمودار شماره ۱۶- گام‌های انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی ۴۲
- نمودار شماره ۱۷- مراحل ارزیابی سریع مدیریت تالاب ۴۷
- نمودار شماره ۱۸- مراحل تدوین و تصویب برنامه مدیریت جامع تالاب ۵۴
- نمودار شماره ۱۹- مراحل مختلف پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها ۶۰
- نمودار شماره ۲۰- گام‌های پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها ۶۳
- نمودار شماره ۲۱- مراحل شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها ۷۰
- نمودار شماره ۲۲- مراحل تشکیل گروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها ۷۳
- نمودار شماره ۲۳- مراحل ساز و کارهای مالی در مدیریت مشارکتی تالاب‌ها ۷۷
- نمودار شماره ۲۴- مراحل مدیریت تنوع زیستی تالاب ۸۴
- نمودار شماره ۲۵- گام‌های مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب ۸۸
- نمودار شماره ۲۶- فرآیند ترویج بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین ۹۳
- نمودار شماره ۲۷- گام‌های توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب ۹۷

- نمودار شماره ۲۸- مراحل توسعه کشاورزی پایدار ۱۰۱
- نمودار شماره ۲۹- گام‌های مدیریت حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب ۱۰۴
- نمودار شماره ۳۰- مراحل تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه ۱۰۸
- نمودار شماره ۳۱- مراحل ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان ۱۱۵
- نمودار شماره ۳۲- مراحل ایجاد ارتباطات در مدیریت تالاب ۱۱۹
- نمودار شماره ۳۳- ابعاد رویکرد مشارکتی در مدیریت جامع تالاب ۱۲۲
- نمودار شماره ۳۴- ابزارهای اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در خصوص تالاب‌ها و مدیریت آن‌ها ۱۲۷
- نمودار شماره ۳۵- مراحل نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی ۱۳۴
- نمودار شماره ۳۶- مراحل تدوین سند راهبردها و برنامه اقدام حفاظت از تالاب‌های کشور ۱۳۹
- نمودار شماره ۳۷- مراحل تدوین طرح ملی در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور ۱۴۱
- نمودار شماره ۳۸- مراحل شکل‌گیری همکاری‌های بین‌المللی ۱۴۵
- نمودار شماره ۳۹- سطوح بانک اطلاعات تالاب‌های کشور ۱۴۹
- نمودار شماره ۴۰- مراحل تدوین بسته ابزاری ۱۵۳
- نمودار شماره ۴۱- بخش‌های مختلف سازماندهی طرح و ساختار اجرایی ۱۵۸
- نمودار شماره ۴۲- بخش‌های مختلف سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد ۱۶۴
- نمودار شماره ۴۳- دسته‌بندی مستندات اداری-مالی طرح ۱۶۸
- نمودار شماره ۴۴- گام‌های تدوین و اجرای استراتژی خروج ۱۷۳

ویژگی‌های منحصر به فرد تالاب‌ها در بین زیستگاه‌های مختلف طبیعی و کارکردهای مختلف آنها برای جوامع بشری از جمله کنترل آبهای زیرزمینی، تعدیل شرایط اقلیمی، تامین معیشت جوامع محلی از طریق صید، دامداری، کشاورزی، تصفیه طبیعی آب، پالایش و جذب آلاینده‌ها، طبیعت‌گردی و سایر کارکردهای ملموس و غیرملموس دیگر مدیریت و حفاظت پایدار آنها را برای انسان‌ها به امری ضروری بدل ساخته است.

کم توجهی به وضعیت تالاب‌ها در روند توسعه، این زیست‌بوم‌های ارزشمند را در بسیاری از نقاط دنیا با چالش‌های جدی مواجه ساخته است و اثرات این روند تخریبی بر زندگی انسان‌ها و تنوع زیستی، بسیاری از کشورها را بر آن داشته است تا با تدابیر بازدارنده و یا کاربرد شیوه‌های جدید مدیریتی در دستیابی به توسعه پایدار، نسبت به حفاظت و احیا تالاب‌ها اقدام کنند. در این بین «رویکرد زیست‌بومی» یک راهبرد برای مدیریت یکپارچه منابع آب، زمین و معیشت است و مدیریت زیست‌بوم‌های طبیعی بر اساس آن حفظ محیط زیست را با به رسمیت شناختن بهره‌برداری‌های معقول اقتصادی، در نظر گرفتن نقش انسان و به ویژه جوامع محلی به عنوان بخشی از زیست‌بوم و همچنین در نظر گرفتن ارتباط بین اجزاء مختلف زیست‌بوم عملی می‌سازد. بدیهی است که در این رویکرد، حفظ محیط زیست صرفاً وظیفه یک سازمان مستقل نیست و تداوم ارتباط بین انسان و طبیعت و همچنین همگرایی توان و عزم جوامع انسانی و مراجع دولتی و غیردولتی زمینه بسیار مناسبی را برای حفاظت از محیط زیست و تحقق توسعه پایدار فراهم می‌آورد.

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در قالب همکاری «دولت جمهوری اسلامی ایران»، «برنامه عمران ملل متحد» و «صندوق تسهیلات محیط زیست جهانی» تلاش کرده است تا «رویکرد زیست‌بومی» را به عنوان مبانی استقرار یک شیوه مدیریت جدید و جامع‌نگر برای تالاب‌های کشور معرفی کند. برای این منظور پس از ارائه آموزش و ظرفیت‌سازی‌های لازم، این رویکرد را در سه سایت منتخب تالاب شادگان، تالاب پریشان و دریاچه ارومیه پیاده‌سازی کرد و از نتایج و تجربیات به دست آمده برای توسعه و پیشنهاد یک سیستم مدیریتی برای تالاب‌ها و با توجه به ظرفیت‌های واقعی کشور استفاده کرد.

یکی از اصلی‌ترین اقدامات در پایداری دستاوردهای طرح‌ها و پروژه‌ها، مستندسازی مناسب و انتقال بهینه دستاوردها و تجربیات به مخاطبان اجرایی است. این امر امکان انجام اقدامات آتی مشابه در زمینه‌های مرتبط را تسهیل می‌کند. بسته ابزاری حاضر کوشش دارد تا مجموعه‌ای از دستاوردها و اقدامات ارزشمند انجام شده ذیل «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» را معرفی کرده و چالش‌ها و درس‌های آموخته‌ای که می‌تواند راهگشای تلاش‌های آتی در زمینه حفاظت از تالاب‌های کشور باشد را به اشتراک گذارد.

تدوین مجموعه‌ای از دستاوردها و نکات اجرایی نیازمند دقت و تلاش فراوان گروه دست‌اندرکار «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» بوده است و امید است تا با استفاده مناسب از هر یک از ابزارهای معرفی شده در این بسته ابزاری، شاهد حفاظت و مدیریت موثر زیست‌بومی‌های تالابی کشور باشیم.

آنچه مسلم است، تلاش‌ها و اقدامات آتی در این حوزه و به منظور نهادینه‌سازی این رویکرد در تمامی تالاب‌های کشور به مراتب دشوارتر و پیچیده‌تر و با توجه به شرایط تالاب‌ها، حفاظت و مدیریت آنها از اهمیت دو چندانی برخوردار خواهد بود. با این وجود «طرح

حفاظت از تالاب‌های ایران» نشان داد که با تلاش و هم‌دلی در تمامی سطوح این امر امکان‌پذیر است و با شناخت و مدیریت چالش‌ها و تهدیدات و با مشارکت سایر ذی‌نفعان و جوامع محلی، مدیریت جامع تالاب‌ها مبتنی بر توسعه پایدار، امر دور از دسترس نیست. در خاتمه از تیم اجرایی طرح در دفتر مرکزی، دفاتر استانی و تیم تهیه‌کننده بسته ابزاری برای گردآوری و تدوین این بسته ابزاری سپاسگزاری می‌نمایم.

اصغر محمدی فاضل

معاون محیط زیست طبیعی و تنوع زیستی سازمان حفاظت محیط زیست

و مجری ملی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

زیستگاه‌های تالابی یکی از با اهمیت‌ترین اکوسیستم‌های طبیعی کره زمین هستند که از دیرباز نقش بسزایی در توسعه جوامع اطراف خود ایفا کرده‌اند. منافع متعدد تالاب‌ها آن‌ها را در زمره مهم‌ترین و ارزشمندترین زیست‌بوم‌های جهان برای حفظ تنوع زیستی و فرهنگی قرار می‌دهد. گوناگونی اقلیم و شرایط ویژه توپوگرافیک و زمین‌شناسی در ایران باعث شکل‌گیری انواع مختلف تالاب‌ها، از جنگل‌های مانگرو و صخره‌های مرجانی تا دریاچه‌های وسیع نمک صفحه مرکزی و باتلاق‌های پست خزر در کشور شده است.

نمودار شماره ۱- خدمات و کارکردهای تالاب

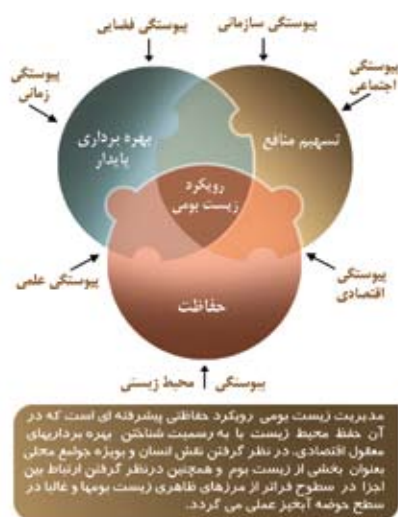
برای حفاظت از این زیست بوم‌های ارزشمند، کنوانسیون رامسر، به عنوان قدیمی‌ترین معاهده بین‌المللی با موضوع حفاظت از طبیعت در جهان، به امضاء رسیده است. این کنوانسیون با تاکید بر رویکرد و نقشی که تالاب‌ها در تامین نیازهای جوامع انسانی ایفا می‌کنند، حفاظت از تنوع زیستی تالابی را به عنوان اصلی‌ترین هدف خود قرار داده است. کشور ایران، در شکل‌گیری کنوانسیون رامسر نقشی کلیدی ایفا کرده و جزء هفت کشور نخستی بود که به عضویت کنوانسیون رامسر درآمد.

علی‌رغم تلاش‌های انجام شده برای حفاظت و مدیریت تالاب‌ها، تهدیداتی نظیر «محدودیت شدید منابع آب»، «رقابت تالاب‌ها با سایر کاربری‌های مختلف جهت بهره‌برداری از منابع آبی»، «تغییرات کاربری اراضی در سطح حوضه آبریز، حاشیه و درون تالاب‌ها»، «تخلیه فاضلاب‌های شهری، صنعتی و کشاورزی بدون تصفیه مناسب»، «بالا بودن میزان رسوبات جریانات آب‌های سطحی»، «خشکسالی‌های پیاپی» و «عدم برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب تالاب‌ها»، این زیست‌بوم‌ها را در سطوح ملی و بین‌المللی با تهدیدات جدی مواجه ساخته است.

کنوانسیون رامسر: قدیمی‌ترین معاهده بین‌المللی با موضوع حفاظت از طبیعت	
سال و محل امضاء	۱۹۷۱ - شهر رامسر، ایران
انواع تالاب‌های تعریف شده در کنوانسیون رامسر	۴۲ نوع
انواع تالاب‌های موجود در ایران	۴۱ نوع
تعداد تالاب‌های ایرانی حائز اهمیت بین‌المللی	۸۴ تالاب
تعداد تالاب‌های ایرانی ثبت شده در کنوانسیون رامسر	۳۵ تالاب در قالب ۲۴ عنوان
مساحت تالاب‌های ایرانی ثبت شده در کنوانسیون رامسر	۱۴۸۶۴۳۸ هکتار

الف - استقرار رویکرد زیست بومی در ایران

نیاز به حفاظت از محیط زیست و به ویژه تالاب‌ها الزامی است که سابقه توجه عملی و سازماندهی شده به آن به صورت یکپارچه و در سطح بین‌المللی به بیش از نیم قرن می‌رسد. در طول این مدت رویکردهای مدیریتی مختلفی در سطح دنیا شکل گرفته و تکامل یافته است.

نمودار شماره ۳- رویکرد زیست بومی

نمودار شماره ۲- روند تحول رویکردهای حفاظتی

طی آن روند رویکرد مدیریت زیست‌بومی به عنوان یک تجربه موفق از رویکردهای جدید مدیریت محیط زیست به صورت گسترده در دنیا مطرح شد.

بدیهی است که در این رویکرد، حفظ محیط‌زیست صرفاً وظیفه یک سازمان مستقل نیست بلکه حفاظت عملیاتی است که طی یک فرآیند مشارکتی و با مرکزیت یک سازمان متولی و همکاری سایر سازمان‌های ذی‌ربط و با حضور و ایفای نقش مردم و به ویژه جوامع محلی محقق می‌گردد.

در ایران نیز بر اساس برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه کشور، سازمان حفاظت محیط زیست به عنوان مرجع اصلی پیاده‌سازی مدیریت زیست‌بومی شناخته شده و در همین راستا استقرار مدیریت زیست‌بومی برای تالاب‌های کشور در قالب «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» اجرا شده است.

ب- طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

این پروژه در همکاری بین دولت ایران (سازمان حفاظت محیط‌زیست ایران)، صندوق تسهیلات محیط زیست جهانی (GEF) و برنامه عمران ملل متحد (UNDP) از سال ۲۰۰۵ شروع و با هدف کاهش یا حذف دائمی تهدیدات و به طور کلی پایداری و بقاء اکوسیستم‌های تالابی ایران فعالیت خود را در سه

نمودار شماره ۴- سایت‌های منتخب طرح

تالاب با اهمیت کشور به عنوان سایت‌های منتخب، اجرایی کرده است و تلاش می‌کند تا تجربیات به‌دست آمده را در قالب معرفی

یک سیستم مدیریتی و فراهم کردن ساز و کارهایی قانونی برای اجرایی شدن آن به سایر تالاب‌های کشور گسترش دهد.

روند کلی فعالیت‌های انجام شده طرح حفاظت از تالاب‌های ایران در نمودار نمایش داده شده است.

پس از اجرایی شدن اقدامات اولویت‌دار در برنامه‌های مدیریت (توسط دستگاه‌های متولی و سازمان‌های مردم‌نهاد)، در فاز انتهایی طرح با پیش‌روند اجرای برنامه‌های مدیریت و اثربخشی این برنامه‌ها، تلاش شده تا ضمن انتقال تجربیات طرح، ساز و کارهای لازم برای توسعه یک سیستم مدیریتی و زیرساخت‌های لازم قانونی و مالی جهت اجرای آن در کل تالاب‌های کشور مستقر گردد.

نمودار شماره ۵- فرآیند کلان و فازبندی مراحل اصلی طرح

ج- دستاوردهای کلیدی طرح

ج-۱- تدوین و تصویب برنامه‌های مدیریت جامع تالاب‌های پریشان، ارومیه و شادگان

در چارچوب کلان طرح مطابق برنامه زمان‌بندی شده، برنامه‌های مدیریت جامع حوضه آبخیز دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان طی یک فرآیند مشارکتی و پس از انجام رایزنی‌های لازم و چند دوره نظر خواهی در سطوح محلی، استانی، حوضه‌ای و ملی تدوین و در بالاترین سطح ممکن به صورت فرابخشی به تصویب رسیده است.

- برنامه مدیریت جامع حوضه آبخیز دریاچه ارومیه با همکاری ذئبقان در حوضه آبخیز (آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی و کردستان) و در راستای تحقق بند الف ماده ۶۷ قانون چهارم توسعه کشور تدوین شد. اجرای این برنامه در مهرماه سال ۱۳۸۷ در قالب یک موافقتنامه بین ریاست سازمان حفاظت محیط زیست و وزرای نیرو و جهاد کشاورزی و استانداران آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی و کردستان تایید شد و پس از آن نیز در فروردین ماه سال ۱۳۸۹ به تصویب هیات وزیران رسید؛

- برنامه مدیریت تالاب پریشان نیز پس از طی فرآیند ذکر شده در سفر استانی هیات دولت در تاریخ اردیبهشت ماه ۱۳۸۸ به تصویب رسید و جهت اجراء به استانداری فارس ابلاغ شد. متعاقباً شورای برنامه‌ریزی استانداری فارس نیز نسبت به ابلاغ برنامه و فراهم آوردن زمینه تشکیل ساختارهای مدیریتی اقدام کرد؛

- برنامه مدیریت تالاب شادگان پس از تهیه، در دی ماه ۱۳۸۹ در شورای برنامه‌ریزی استانداری خوزستان تصویب و برای اجرا به کلیه دستگاه‌های دولتی در سطح استان ابلاغ شده است.

ج-۲- ایجاد ساختارهای بین‌بخشی برای اجرای برنامه‌های مدیریت

به منظور اجرایی شدن برنامه‌های مدیریت جامع، پس از ظرفیت‌سازی مناسب، ساختارهای مدیریتی فرابخشی در سطوح محلی، استانی و ملی با توجه به گستردگی هر یک از تالاب‌ها شکل گرفته است. به منظور حمایت فنی از این ساختارهای مدیریتی کارگروه‌های

تخصصی با عنوان‌های مدیریت پایدار منابع آب و کشاورزی، تنوع زیستی و مشارکت مردمی و آگاهی‌رسانی در هر یک از سایت‌ها شکل گرفته است.

مهم‌ترین اقدامات انجام شده در این بخش به شرح زیر است:

- تشکیل ستاد اجرایی مدیریت دریاچه ارومیه در سطح ملی با ریاست معاون اول رئیس جمهور، دبیری ریاست سازمان حفاظت محیط زیست و عضویت معاون برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، وزیرای نیرو، جهاد کشاورزی، کشور و مسکن و شهرسازی و استانداران سه استان آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی و کردستان با اختیارات هیات وزیران به منظور اجرایی کردن برنامه مدیریت جامع حوضه آبخیز دریاچه ارومیه و برگزاری بیش از ده جلسه تخصصی بعد از ابلاغ مصوبه هیات محترم وزیران؛
- تشکیل شورای منطقه‌ای مدیریت حوضه آبخیز دریاچه ارومیه متشکل از استانداران و مدیران ارشد استانی سازمان‌های مرتبط با اجرای برنامه مدیریت جامع از سه استان واقع در حوضه؛
- کمیته محلی مدیریت دریاچه پریشان با ریاست فرماندار کازرون، به صورت یک ساختار فرابخشی و با حضور کلیه ارگان‌های محلی ذی‌ربط و نمایندگان جامعه محلی و سازمان‌های غیر دولتی است. در سطح استانی نیز کارگروه آب و کشاورزی شورای برنامه‌ریزی استان به عنوان کمیته هماهنگی استانی اجرای برنامه مدیریت را بر عهده گرفته و امور کارشناسی مربوطه نیز در قالب کمیته فنی تشکیل شده در استان پیگیری می‌شود؛
- کمیته استانی مدیریت تالاب شادگان تشکیل و ضمن صدور ابلاغ برای اعضاء از سوی استاندار خوزستان اولین جلسه آن نیز تشکیل شده است. همچنین پیرو ابلاغ صادره از سوی استاندار خوزستان برای فرماندار شهرستان شادگان، کمیته محلی مدیریت تالاب شادگان نیز تشکیل و اولین جلسه آن برگزار شده است.

ج-۳- اجرای برنامه‌های جامع مدیریتی تالاب‌های نمونه

اهم برخی از فعالیت‌های انجام شده در راستای اجرای برنامه‌های مدیریت به شرح ذیل می‌باشد:

- تعیین و تصویب عدد ۳/۱ میلیارد متر مکعب حقایبه زیست محیطی سالانه دریاچه ارومیه و تراز آبی ۱۲۷۴/۱ به عنوان حداقل تراز اکولوژیک این دریاچه و همچنین برنامه‌ریزی جهت انجام مطالعه نیاز آبی تالاب شادگان به همراه تدوین گزارش سنتر آن؛
- محاسبه، تصویب و ابلاغ سهم آب استان‌های واقع در حوضه در بهره‌برداری از منابع آب حوضه و تامین حقایبه زیست محیطی دریاچه ارومیه و ممنوعیت هرگونه تخصیص جدید آب برای طرح‌های توسعه جدید آب‌بر در استان‌های آذربایجان غربی و آذربایجان شرقی؛
- بررسی، تصویب و ابلاغ ۲۴ طرح اولویت‌دار در راستای اجرای برنامه مدیریت جامع و تامین حقایبه زیست محیطی دریاچه ارومیه به دستگاه‌های اجرایی مرتبط و برنامه‌ریزی و هماهنگی با این دستگاه‌ها برای تامین بودجه؛
- تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه با هدف تامین حقایبه زیست محیطی دریاچه در شرایط خشکسالی؛
- تقویت دبیرخانه کمیته‌های مدیریت تالاب‌ها در استان‌های مرتبط؛

- تدوین برنامه مدیریت برای تالاب‌های اقماری دریاچه ارومیه از قبیل تالاب‌های قوری گل، قره‌قشلاق و کانی‌برازان؛
- راه‌اندازی مزارع نمونه در حاشیه تالاب پریشان و تالاب‌های اقماری دریاچه ارومیه به منظور معرفی الگوی توسعه کشاورزی پایدار؛

- برنامه‌ریزی و آغاز فرآیند ایجاد اولین روستای سازگار با محیط زیست در مجاورت تالاب قوری گل در استان آذربایجان شرقی؛
- نصب علامت‌های مرزبندی دریاچه ارومیه (۸۰٪) و تالاب پریشان (۵۰٪)، برنامه‌ریزی مطالعات تعیین حریم تالاب شادگان و نصب شناورهای راهنما در حریم زیستگاه‌های با حساسیت بالای تالاب پریشان؛

- پایش وضعیت و احیای گونه‌های در معرض خطر تالاب پریشان (گونه لویی، شنگ و ماهیان بومی) با مشارکت جوامع محلی؛
- تهیه گزارش‌های تحلیلی و مطالعاتی در خصوص تهدیدات مرتبط با تالاب پریشان و تهیه برنامه اقدام به منظور کاهش اثرات آنها (برداشت آب از چاه‌ها، منابع آلاینده)؛

- آغاز عملیات اجرایی احداث مرکز بازدیدکنندگان تالاب‌های شادگان و پریشان و نصب بیلبردهای اطلاع‌رسانی در حاشیه تالاب پریشان و دریاچه ارومیه؛

- تهیه و اجرای برنامه و پروتکل‌های پایش، تدوین گزارش‌های دوره‌ای از وضعیت تالاب‌های نمونه و تجهیز ادارات کل به ابزار پایش؛

- تدوین و اجرای راهبردهای استفاده خردمندان از تالاب‌های نمونه (راهبرد توسعه طبیعت‌گردی در محدوده تالاب پریشان، آموزش راهنمایان محلی طبیعت‌گردی، راهبرد ماهیگیری در تالاب شادگان).

ج-۴- مطالعات آگاه‌سازی و ظرفیت‌سازی به منظور تدوین و اجرای برنامه‌های مدیریت تالاب‌ها

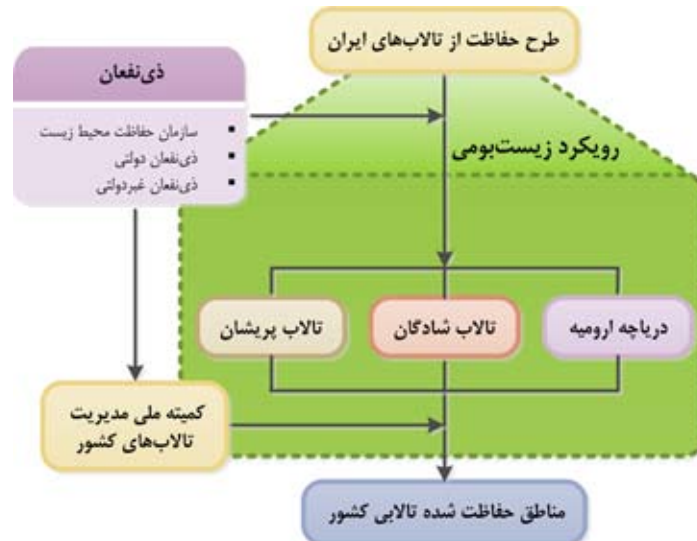
طرح حفاظت از تالاب‌های ایران طی دوره فعالیت خود بر اساس برنامه‌های مدون نسبت به اجرای اقدامات آگاه‌سازی و ظرفیت‌سازی متعددی اقدام کرده است. نمودار زیر نمونه‌هایی از اقدامات انجام شده در حوزه‌های مختلف در این زمینه را نشان می‌دهد.

نمودار شماره ۶- نمونه‌ای از اقدامات آگاه‌سازی و ظرفیت‌سازی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران»

ج-۵- انتقال تجربه‌های طرح و فراهم کردن بستر مناسب برای ایجاد سیستم مدیریتی تالاب‌های کشور

هم‌زمان با تدوین، تصویب و اجرایی کردن برنامه‌های مدیریت سایت‌های منتخب و نزدیک شدن به سال‌های پایانی و خروج تدریجی طرح، موضوع انتقال تجربه‌ها و مسوولیت‌ها، فراهم کردن زیرساخت‌های قانونی لازم و ایجاد سیستم مدیریتی تالاب‌های کشور بر اساس رویکرد زیست‌بومی در دستور کار طرح قرار گرفته است.

نمودار شماره ۷- ارتباط میان سایت‌های منتخب طرح، ذی‌نفعان و رویکرد زیست‌بومی

اهم فعالیت‌های طرح در سطح ملی

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران اقدامات متعددی در سطح ملی به انجام رسانده است که در قالب سه دسته اصلی زیرساخت‌های اجرایی، زیرساخت‌های قانونی و ظرفیت‌سازی قابل تفکیک هستند. نمونه‌هایی از اقدامات این سه دسته اصلی در نمودار زیر فهرست شده است.

نمودار شماره ۸- اهم اقدامات انجام شده توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در سطح ملی

د- معرفی بسته ابزاری

یکی از اصلی‌ترین اقدامات در پایداری دستاوردهای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» مستندسازی مناسب و انتقال بهینه دستاوردها و تجربیات به مخاطبان اجرایی است. در این طرح، هدف از مستندسازی تسهیل اجرای اقدامات مشابه آتی در زمینه «حفاظت و مدیریت تالاب‌ها» بوده است. بدین منظور مجموعه‌ای از اقدامات، روش‌های اجرایی، چالش‌ها و درس‌های آموخته در چارچوبی به نام بسته ابزاری تدوین و در اختیار مخاطبان قرار داده شده است. این بسته ابزاری دانش حاصل شده در طرح را در قالبی مدون، اجمالی و کاربردی به مخاطبان انتقال می‌دهد و مسیرهای دسترسی به منابع بیشتر و دقیق‌تری را برای ایشان فراهم می‌سازد.

د-۱- دسته‌بندی کلی بسته ابزاری

ابزارهای موجود در این بسته ابزاری، بر اساس موضوع در هشت دسته اصلی طبقه‌بندی شده‌اند. این دسته‌ها شامل: «اصول پایه رویکرد زیست بومی»، «مطالعات پایه بر اساس رویکرد زیست‌بومی»، «تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب»، «استقرار ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب»، «اجرای برنامه مدیریت»، «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی»، «تعمیم، نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها» و «مدیریت پروژه» هستند. ذیل هر یک از دسته‌های اصلی فوق‌الذکر مجموعه‌ای از ابزارها قرار گرفته‌اند و بر این اساس مجموعاً سی و پنج ابزار در این بسته ابزاری گردآوری و تدوین شده‌اند.

مجموعه اقدامات اجرایی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در بستر رویکرد زیست‌بومی انجام پذیرفته و بر این اساس گام نخست به مطالعات پایه (بر اساس اصول و گام‌های این رویکرد) اختصاص یافته است. برای اجرای مناسب «مطالعات پایه» هفت حوزه اصلی فعالیت بر اساس تجربیات طرح در نظر گرفته شده و بر اساس آن هفت ابزار تدوین شده است. بر اساس این مطالعات، برنامه‌ریزی مدیریتی برای تدوین «برنامه مدیریت جامع تالاب» و تشکیل «ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب» صورت پذیرفته که مجموعاً شش ابزار هر یک از اقدامات اصلی این حوزه را تشریح می‌کنند.

در گام بعد برنامه‌های تدوین شده در گام‌های پیشین اجرا می‌شوند. هفت ابزار کلیدی برای اجرای مناسب این برنامه‌ها معرفی شده‌اند. این هفت ابزار حوزه‌های متنوعی از اقدامات را در این حوزه در بر می‌گیرند. «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی» در برگیرنده مجموعه اقداماتی است که باید به صورت مستمر در طی فرآیند اجرا، انجام پذیرد. بدین منظور چهار ابزار مجموعه اقدامات این حوزه را پوشش داده است.

پس از اجرای کلیه اقدامات انجام شده، «تعمیم، نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها» در دستور کار طرح قرار گرفت که در این راستا اقدامات انجام شده در پنج حوزه اصلی معرفی شده‌اند. مجموعه اقدامات مدیریتی که در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» طی هفت سال اجرای برنامه انجام شد ذیل عنوان «مدیریت پروژه» قرار گرفته است. این اقدامات شامل تجارب و درس‌های آموخته در قالب چهار عنوان کلیدی است که هر یک در قالب ابزاری مجزا تشریح شده‌اند.

در ادامه ارتباط میان مجموعه ابزارهای تدوین شده در بسته ابزاری و دسته‌بندی‌های کلی آن‌ها در نمودار شماره هفت ارائه می‌شود. این نمودار نشان دهنده ارتباط میان حوزه‌های اصلی فعالیت‌ها و ابزارهای تدوین شده در این بسته ابزاری است. این دسته‌بندی بر اساس تجربیات و روند اجرای برنامه توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است.

نمودار شماره ۹- دسته‌بندی کلی ابزارها

همانگونه که در نمودار بالا نشان داده شد، مجموعه ابزارهای بسته ابزاری در هشت دسته کلی و سی و پنج ابزار مجزا تدوین شده‌اند. در جدول عنوانی هر یک از دسته‌های کلی هشت‌گانه و ابزارهای ذیل هر یک از آن‌ها از نظر خواهد گذشت.

دسته‌بندی کلی و عناوین ابزارهای تدوین شده در بسته ابزاری

عناوین ابزارها	دسته‌بندی کلی
اصول پایه رویکرد زیست بومی	اصول پایه رویکرد زیست بومی
مطالعات پایه تدوین «برنامه مدیریت جامع تالاب» بر اساس رویکرد زیست‌بومی	مطالعات پایه بر اساس رویکرد زیست‌بومی
تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان مدیریت و حفاظت از تالاب	
ارزش‌ها و کارکردهای تالاب	
وضع موجود تالاب	
طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب	
ارزش‌گذاری اقتصادی تالاب	
ارزیابی سریع مدیریت تالاب	
تدوین و تصویب برنامه مدیریت جامع تالاب	تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب
پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها	
پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها	
ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها	استقرار ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب
کارگروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها	
ساز و کارهای مالی مدیریت تالاب‌ها	
مدیریت تنوع زیستی	اجرای برنامه مدیریت
مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب	
بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین	
توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب	
توسعه کشاورزی پایدار	
برنامه حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب	
برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز تالاب‌ها	
ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان	ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی
ارتباطات در مدیریت تالاب	
رویکرد مشارکتی در مدیریت جامع تالاب	
اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در خصوص تالاب‌ها و مدیریت آن‌ها	تعمیم، نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها
نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی	
تدوین سند راهبردها و برنامه اقدام حفاظت از تالاب‌های کشور	
ساز و کارهای تدوین طرح ملی برای توسعه اهداف و دستاوردهای پروژه در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور	
همکاری‌های بین‌المللی	
بانک اطلاعات تالاب‌های کشور	
بسته ابزاری برای تعمیم دستاوردهای طرح	
سازماندهی طرح و ساختار اجرایی	مدیریت پروژه
سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد	
مستندات اداری-مالی طرح	
استراتژی خروج (پایان طرح و انتقال مسوولیت‌ها به بخش‌های مرتبط)	

د-۲- مخاطبان بسته ابزاری

این بسته ابزاری گروه‌های مختلفی شامل مدیران، کارشناسان، سازمان‌های مردم‌نهاد، دانشجویان و علاقه‌مندان موضوع حفاظت و مدیریت تالاب‌ها را مخاطب قرار داده و مطالب متعددی را بر اساس تجارب و دستاوردهای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ارائه کرده است. در این بخش، پیشنهاد شده تا برخی از مخاطبان توجه خاصی را به قسمت‌هایی از بسته ابزاری معطوف دارند.

- مدیران سایت‌های تالابی بسیاری از ابزارهای ارائه شده در این بسته ابزاری را سودمند خواهند یافت. ایشان می‌توانند ضمن مرور کلی ابزارهای موجود در این بسته، مجموعه ابزارهای مربوط به رویکرد زیست‌بومی، مطالعات پایه، برنامه‌ریزی مدیریتی، ساختار سازمانی و مالی مدیریت تالاب و اجرای برنامه مدیریت را مطالعه کنند. در این بخش‌ها ابزارهای کاربردی برای تسهیل امور در زمینه برنامه‌ریزی و مدیریت جامع تالاب‌ها معرفی و چالش‌ها و درس‌های آموخته «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» می‌تواند راهگشای بسیاری از اقدامات آتی ایشان باشد.

- مدیران پروژه‌های بین‌المللی با نمونه‌های متعددی از اقدامات و ساختار اجرایی یک پروژه بین‌المللی و همچنین نحوه ترویج و توسعه دستاوردها و نهادینه‌سازی خروجی‌ها در این بسته ابزاری مواجه خواهند شد. لذا پیشنهاد می‌شود توجه ویژه‌ای را به مجموعه ابزارهای تدوین شده در خصوص «مدیریت پروژه»، «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی» و «تعمیم نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها» معطوف ساخته و از پیشنهادها و درس‌های آموخته در این حوزه در مدیریت هر چه بهتر این نوع از پروژه‌ها در آینده استفاده کنند.

- کارشناسان ملی مرتبط با حوزه حفاظت و مدیریت تالاب‌ها این مجموعه را ابزاری سودمند در زمان برنامه‌ریزی و اجرا خواهند یافت. کارشناسان و متخصصان تمامی سازمان‌های ذی‌نفع بر اساس حوزه تخصص یا علاقه می‌توانند از اکثر ابزارها در گروه‌های «رویکرد زیست‌بومی»، «مطالعات پایه»، «برنامه‌ریزی مدیریتی»، «ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب»، «اجرای برنامه مدیریت»، «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی» و «تعمیم، نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها» استفاده کنند.

- کارشناسان استانی روندهای اجرایی معرفی شده در این بسته ابزاری را در تمامی اقدامات مرتبط سودمند و راهنما خواهند یافت. در این زمینه پیشنهاد می‌شود متخصصان و کارشناسان سطوح اجرایی در سازمان‌های ذی‌نفع مروری ویژه بر ابزارهای مرتبط شامل «رویکرد زیست‌بومی»، «مطالعات پایه»، «برنامه‌ریزی مدیریتی»، «ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب»، «اجرای برنامه مدیریت» و «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی» داشته باشند.

- سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند با بررسی و تدقیق در نقش و مسوولیت‌هایی که هم‌تایان خود در این طرح ایفا کردند، از درس‌های آموخته و راهکارهای ارائه شده جهت حضور در بستر مشارکتی فراهم شده، استفاده کنند. اکثر ابزارهای این بسته ارائه‌کننده نقش‌ها و اقدامات مشارکتی است که سازمان‌های مردم‌نهاد نیز در آن نقش داشته‌اند این ابزارها شامل دسته‌های اصلی «رویکرد زیست‌بومی»، «مطالعات پایه»، «برنامه‌ریزی مدیریتی»، «ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب»، «اجرای برنامه مدیریت»، «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی» و «تعمیم، نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها» هستند.

- دانشجویان در رشته‌های مرتبط با مدیریت تالاب‌ها و حفاظت از محیط زیست می‌توانند تمامی ابزارها به ویژه قسمت چالش‌ها را مورد تدقیق قرار داده و با بررسی اقدامات مشابه ملی و بین‌المللی راهگشای روش‌ها و رویکردهای نوین در این زمینه باشند.

• علاقه‌مندان به حوزه حفاظت محیط زیست و به ویژه مدیریت و حفاظت تالاب‌ها می‌توانند از بخش‌های مختلف این ابزار که به زبان ساده و اجرایی تدوین شده است همچون «رویکرد زیست‌بومی»، «مطالعات پایه» و «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاه‌سازی» استفاده کرده و مابقی ابزارها را نیز بر حسب علاقه مطالعه کنند. لازم به ذکر است، بسیاری از اقدامات انجام شده در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» بدون انگیزه بالا و حضور جدی جوامع محلی و ذی‌نفعان کلیدی در این طرح میسر نبود. در بخش‌های مختلفی از ابزارها به این امر اشاره و تاکید شده است و می‌تواند مورد توجه کلیه علاقه‌مندان به این حوزه در تمامی سطوح قرار گیرد.

د-۳- معرفی بخش‌های هر یک از ابزارها

هدف از تدوین این بسته ابزاری ارائه دستاوردهای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در قالبی نظام‌مند بود. بدین منظور هر یک از ابزارها به موضوعی مشخص تمرکز داشته و قالبی مشترک برای تدوین محتویات هر یک از ابزارها تدوین شده است. در این خصوص برای برقراری ارتباط مناسب با مخاطبان، در هر ابزار نه سوال کلیدی طرح شد و پاسخ به آن سوالات محتویات هر ابزار را فراهم ساخت. در ادامه بخش‌های مختلف هر ابزار معرفی می‌شوند.

د-۳-۱- عنوان ابزار: ابزارها در هشت دسته اصلی تقسیم‌بندی شده‌اند و هر یک از دسته‌ها به یک موضوع مشخص در زمینه فرآیند مدیریت جامع تالاب‌ها اختصاص یافته است. از سویی دیگر هر یک از این ابزارها به بخشی از اقدامات اجرایی و دستاوردهای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در سایت‌های منتخب اشاره دارند. لازم به ذکر است که هر دسته اصلی در برگیرنده چند ابزار کاربردی با موضوعات مشخص و مرتبط است.

د-۳-۲- چرایی و ضرورت بکارگیری ابزار: در گام نخست از تدوین این بسته ابزاری چرایی و ضرورت استفاده از ابزار مورد بررسی قرار گرفته است. در پاسخ به این سوال که «چرا از این ابزار استفاده شده است؟» به طور خلاصه فهرستی از مهم‌ترین دلایل استفاده از آن ابزار خاص ارائه می‌شود. این قسمت تلاش دارد تا توضیحات مختصری را از ضرورت و اهمیت استفاده از هر ابزار در اختیار خوانندگان قرار دهد.

د-۳-۳- طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخته است: در این قسمت حوزه و محدوده ورود «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به موضوع هر ابزار مشخص می‌شود. از آنجا که تمامی ابزارها بر اساس اقدامات و دستاوردهای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تدوین شده‌اند و این طرح نیز با توجه به چارچوب اجرایی تعیین شده در سند، حیطه مشخصی از موضوعات سایت‌های اجرایی از پیش تعیین شده‌ای را در دستور کار داشته لذا در این قسمت محدوده اقدامات و نحوه ورود طرح به این موضوعات به طور مختصر بیان می‌شود. همچنین عمده‌ترین نتایج و دستاوردهای مرتبط با ابزار خاص نیز در این بخش از نظر خواهد گذشت.

د-۳-۴- مراحل بکارگیری یا اجرای هر ابزار: تمرکز این قسمت بر استخراج و ترسیم فرآیندهای اجرایی و سلسله اقدامات مورد نیاز برای کسب خروجی‌ها و دستاوردهای طرح است. در این راستا تلاش شده تا ضمن تعیین مراحل کلیدی هر یک از ابزارها، با استفاده از نمودارهای متنوع به صورت گام به گام ترسیم شود. مجموعه نمودارهای این بخش، نحوه و ابعاد کلی موضوع هر ابزار را به صورت بصری نمایش داده و نگاه کلی را نسبت به فرآیند اقدامات انجام شده فراهم می‌سازد.

د-۳-۵- تشریح مراحل: در این قسمت با استفاده از اطلاعات تکمیلی، فرآیند و مراحل اجرایی هر ابزار تشریح می‌شود. این

توضیحات با هدف شفاف‌سازی مراحل و گام‌های معرفی شده در نمودارها نگاشته شده و بدیهی است اطلاعات تفصیلی هر یک از ابزارها در منابع و گزارش‌های پیوست در هر یک از ابزارها ارائه می‌شوند.

د-۳-۶- نمونه‌های اجرایی: نمونه‌های اجرایی، دربرگیرنده مجموعه مصادیق اجرایی آن ابزار در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» است و به خوانندگان کمک خواهد کرد تا به صورت ملموس با مطالب و مفاهیم ابزار آشنا شوند. مثال‌های ارائه شده در این بخش، نشان دهنده برخی از اقدامات کلیدی طرح در سایت‌های نمونه است.

د-۳-۷- چالش‌ها: موانع، مشکلات و چالش‌های کلیدی که «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در زمان اجرا با آن مواجه بوده در این بخش ارائه می‌شود. همچنین به موانعی که ممکن است مخاطبان در آینده نیز با آن‌ها روبرو شوند در این قسمت از نظر خواهد گذشت.

د-۳-۸- درس‌های آموخته: مجموعه‌ای از درس‌ها و نکات آموخته که طی سال‌های اجرای برنامه کسب شده و نشان دهنده روش یا فرآیندی است که طرح به طور خاص در رابطه با موضوعی در پیش گرفته یا مدنظر قرار داده، در این قسمت بیان شده است. به عبارت دیگر، برخی از اقدامات در زمان اجرا با چالش‌های کوچک یا بزرگی روبرو بوده‌اند که برای رفع آن‌ها راهکارهای مشخصی مورد قرار گرفته است، استخراج و تبیین راهکارها در این قسمت انجام پذیرفته است.

د-۳-۹- پیشنهاد: به منظور ارتقای سطح کیفی عملکرد آتی در زمینه مدیریت جامع تالاب‌ها در این قسمت به تفکیک هر ابزار مجموعه نکاتی گردآوری شده که جهت اجرای موثر ابزار مورد استفاده مخاطبان قرار خواهد گرفت. استفاده از این پیشنهادها در برخی شرایط می‌تواند راهگشای مشکلاتی شود که طرح پیشتر با آن‌ها روبرو بوده است.

د-۳-۱۰- منابع و مراجع: در این قسمت از میان مجموعه مستندات و گزارش‌های تهیه شده در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» کلیدی‌ترین منابع و اصلی‌ترین مراجع که اطلاعات تکمیلی و تشریحی درباره هر یک از ابزارها برای مخاطبان ایجاد خواهد کرد معرفی می‌شوند. دسترسی به هر یک از منابع و مراجع مذکور از طریق لوح فشرده چند رسانه‌ای پیوست امکان‌پذیر خواهد بود.

فصل اول

مطالعات پایه بر اساس رویکرد زیست بومی

چرا از رویکرد زیست بومی استفاده می‌شود؟

رویکرد زیست بومی یک راهبرد برای مدیریت یکپارچه منابع آب، زمین و معیشت است که حفاظت و استفاده پایدار را به شیوه‌ای متعادل گسترش می‌دهد. «مدیریت زیست بومی» رویکرد حفاظتی پیشرفته‌ای است که در آن حفاظت از محیط زیست با به رسمیت شناختن بهره‌برداری‌های معقول اقتصادی و در نظر گرفتن نقش انسان (به ویژه جوامع محلی به عنوان بخشی از زیست بوم) انجام می‌شود. این رویکرد همچنین با در نظر گرفتن ارتباط بین اجزاء مختلف منابع طبیعی و محیط زیست، حفاظت را در سطوحی فراتر از مرزهای ظاهری زیست بوم‌ها و غالباً در سطح حوضه آبخیز عملی می‌سازد.

بدیهی است که در این رویکرد، حفظ محیط زیست صرفاً وظیفه یک سازمان مستقل نیست بلکه حفاظت عملیاتی است که طی یک فرآیند مشارکتی و با مرکزیت یک سازمان متولی و همکاری سایر سازمان‌های ذی‌ربط و با حضور و ایفای نقش مردم به ویژه جوامع محلی محقق می‌گردد. بدیهی است که در این فرآیند تداوم ارتباط بین انسان و طبیعت و همچنین همگرایی توان و عزم جوامع انسانی و مراجع دولتی و غیر دولتی زمینه بسیار مناسبی را برای حفاظت از محیط زیست و تحقق توسعه پایدار فراهم می‌آورد. در رویکردهای سنتی تمرکز بر حفاظت از محیط زیست است و این در حالی است که در رویکرد زیست بومی به موضوعاتی نظیر بهره‌برداری پایدار و منافع ذی‌نفعان به ویژه جوامع انسانی با توجه به منابع محدود به صورت هم‌زمان توجه می‌شود. در این رویکرد بستر مناسب برای مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت و حفاظت تالاب‌ها فراهم می‌شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرده است تا رویکرد زیست بومی را به عنوان مبانی استقرار یک شیوه مدیریت جدید و جامع‌نگر برای تالاب‌های کشور معرفی کند. برای این منظور پس از ارائه آموزش و ظرفیت‌سازی‌های لازم، این رویکرد را در سه سایت منتخب تالاب شادگان، تالاب پریشان و دریاچه ارومیه پیاده‌سازی کرد و از نتایج و تجربیات به دست آمده برای توسعه و پیشنهاد یک سیستم مدیریتی برای تالاب‌ها و با توجه به ظرفیت‌های واقعی کشور استفاده کرد.

گام‌های اجرایی رویکرد زیست بومی و نحوه ارتباط آن‌ها با اصول دوازده‌گانه

در نمودار ذیل، رویکرد زیست بومی در قالب پنج گام اجرایی آورده شده است. هر یک از گام‌های اجرایی در برگیرنده یک یا چند اصل از اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست بومی هستند که در ادامه هر یک از گام‌ها به اختصار تشریح شده‌اند.

نومدار شماره ۱۰-۱- گام‌های اجرایی و اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست‌بومی

تشریح اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست‌بومی

در زیر هر یک از اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست‌بومی به اجمال معرفی شده‌اند.

اصل اول: اهداف مدیریت سرزمین، آب و منابع زیستی مساله انتخاب اجتماعی است. بدین معنی که موضوع حفاظت و مدیریت اکوسیستم تبدیل به انتخاب همه ذی‌نفعان شده و تنها دغدغه یک سازمان یا گروه خاص نیست. به عبارت دیگر «در کلیه مراحل برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرا»، مشارکت و توافق «بخش‌ها و گروه‌های مختلف ذی‌نفعان با رویکردها و منافع متفاوت» لازم است. ممکن است منافع این گروه‌ها سازگار، مکمل یا متضاد باشند.

اصل دوم: مدیریت باید به پایین‌ترین سطوح ممکن تمرکز زدایی شود. مدیریت غیرمتمرکز می‌تواند به کارایی، اثربخشی و عدالت بیشتری بیانجامد.

اصل سوم: مدیران زیست‌بوم باید اثرات بالقوه و بالفعل فعالیت‌های خود بر زیست‌بوم‌های مجاور و سایر زیست‌بوم‌ها را در نظر گیرند. چرا که زیست‌بوم‌ها نظام‌های بسته نیستند، لذا توجه به اثرات احتمالی اقدامات بر زیست‌بوم‌های مجاور و ایجاد سامانه پایش برای سنجش پیامدهای اقدامات مدیریتی امری ضروری است.

اصل چهارم: مدیران باید با در نظر گرفتن منافع حاصل از اقدامات مدیریت، ارزش‌های اقتصادی زیست‌بوم را در نظر گرفته و مدیریت کنند.

اصل پنجم: حفاظت از ساختار و کارکردهای زیست‌بوم به منظور بقاء خدمات آن، یکی از اهداف اولویت‌دار مدیریت زیست‌بومی است. در این اصل خصوصیات ساختار و کارکرد زیست‌بوم که برای فراهم کردن فواید و خدمات آن مورد نیاز هستند، تعیین و برای حفاظت از آن برنامه‌ریزی می‌شود. حفظ این ساختار مستلزم حفظ روابط پویای درون و بین گونه‌ها و همچنین کنش‌های متقابل آنان با محیط

فیزیکی و شیمیایی اطرافشان است.

اصل ششم: زیست‌بوم‌ها باید در محدوده کارکردهای خود مدیریت شوند. برای پیاده‌سازی این اصل باید در ابتدا محدوده کارکردهای زیست‌بوم تعیین و برای مدیریت آن‌ها برنامه‌ریزی شود.

اصل هفتم: رویکرد زیست‌بومی باید در مقیاس فضایی و زمانی مناسب به کار گرفته شود. به منظور رسیدن به نتایج بهینه لازم است مقیاس‌های مکانی و زمانی متناسب با اهداف در نظر گرفته شود. این مرزهای مدیریتی به صورت عملیاتی توسط ذی‌نفعان، کاربران، مدیران و مردم محلی تعریف می‌شود.

اصل هشتم: با در نظر گرفتن مقیاس‌های زمانی و اثرات تأخیری که شکل‌دهنده فرآیندهای زیست‌بوم هستند، اهداف مدیریت زیست‌بومی باید به صورت بلند مدت تنظیم گردد. زیست‌بوم‌های طبیعی به اقدامات تخریبی و احیایی دیر واکنش می‌دهند که این موضوع باید در برنامه‌ریزی‌های مدیریتی در نظر گرفته شود.

اصل نهم: اجتناب ناپذیر بودن تغییرات باید در مدیریت مورد توجه قرار گیرد. این تغییرات می‌تواند شامل تغییر در ترکیب گونه‌ها و فراوانی جمعیت آن‌ها باشد. به منظور پاسخگویی به این تغییرات رویکرد زیست‌بومی باید بر پایه مدیریت تطبیقی و مشارکتی قرار گیرد.

اصل دهم: رویکرد زیست‌بومی باید به دنبال برقراری تعادل و تلفیق حفاظت و بهره‌برداری خردمندانانه از تنوع زیستی باشد.

اصل یازدهم: رویکرد زیست‌بومی باید تمامی اشکال اطلاعات مرتبط شامل: «علمی، بومی» و «دانش، نوآوری‌ها و تجارب محلی» را در نظر گیرد.

اصل دوازدهم: رویکرد زیست‌بومی باید کلیه بخش‌های مرتبط و مراجع علمی را دخیل کند. از آنجا که اغلب مسائل تنوع زیستی با پیچیدگی‌های خاص و اثرات جانبی و پیامدهای متعدد همراه هستند، مشارکت متخصصان و دست‌اندرکاران مرتبط در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی ضروری است.

نمونه‌هایی از اقدامات طرح در بکارگیری اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست‌بومی

- تقویت نقش جوامع محلی در برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های مدیریتی در سایت‌های مطالعاتی طرح (اصل دوم)؛
- مجموعه اقدامات اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی جوامع محلی و مدیران استانی و ملی (اصل نخست)؛
- تشکیل کمیته‌های محلی مدیریت تالاب، گروه‌های کاری موضوعی در سایت‌های مطالعاتی طرح و تشکیل دبیرخانه‌های مدیریت تالاب‌ها در ادارات استانی و شهرستانی سازمان حفاظت محیط زیست (اصل دوم)؛

- انجام مطالعات و برنامه‌ریزی‌های مربوط به سایت‌های منتخب طرح (به ویژه دریاچه ارومیه) در سطح حوضه آبخیز (اصل سوم و یازدهم)؛
- ایجاد ارتباطات فرابخشی با نهادهایی چون اداره کل منابع طبیعی، شرکت‌های آب منطقه‌ای، جهاد کشاورزی، میراث فرهنگی و نظایر آن برای مدیریت جامع سایت‌های مطالعاتی طرح (گام نخست و اصل دوازدهم)؛
- تدوین مشارکتی برنامه مدیریت جامع هدفمند با در نظر گرفتن چشم‌انداز و اهداف بلند مدت و کوتاه مدت برای مدیریت تالاب (گام پنجم و اصل هشتم)؛
- مشارکت دادن مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی در مطالعات و برنامه‌ریزی‌های مرتبط (اصل یازدهم و دوازدهم)؛
- در نظر گرفتن پدیده‌های قابل پیش‌بینی چون خشکسالی در برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات مدیریتی (اصل نهم)؛
- تدوین استراتژی ماهیگیری تالاب شادگان (اصل دهم)؛
- ارائه آموزش و تهیه نقشه‌های مرزبندی تالاب (گام نخست و اصل ششم و هفتم)؛
- انجام تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان برای سه سایت منتخب طرح (گام نخست)؛
- برگزاری کارگاه‌های تدوین برنامه‌ها و پروتکل‌های پایش (گام دوم، اصل پنجم)؛
- توسعه کشاورزی پایدار در حاشیه تالاب‌های منتخب طرح (اصل دهم).

چالش‌ها

- در برخی موارد، نهادها و سازمان‌های دخیل در فرآیند برنامه‌ریزی مدیریت تالاب، بیش از آنکه به منافع بلند مدت کلیه ذی‌نفعان توجه داشته باشند، منافع بخشی و سازمانی را در اولویت بالاتری قرار می‌دهند. که این امر منجر به ایجاد چالش‌هایی در فرآیند مدیریت زیست‌بوم‌های تالابی می‌شود.
- با توجه به تاکید رویکرد زیست‌بومی بر استفاده از دانش بومی و نهادینه نبودن این باور در نزد کارشناسان، استفاده از این نوع از دانش در فرآیندهای برنامه‌ریزی و مدیریت تالاب‌ها با چالش‌های جدی روبرو می‌شود.
- در برخی شرایط بستر مناسب برای ایفای نقش مشارکت جوامع محلی در سیستم‌های مدیریت تالاب، به خوبی فراهم نشده است و این امر به عنوان یک روال معمول در نزد جوامع محلی و نهادهای دولتی تلقی می‌شود. لذا تغییر این امر دشوار بوده و مستلزم صرف انرژی زیادی در این حوزه است.
- اجرای رویکرد زیست‌بومی مستلزم صرف منابع مناسب (زمان، نیروی انسانی، مالی و نظایر آن) برای رسیدن به اهداف و پایداری در مدیریت زیست‌بوم است و این در حالی است که رویکردهای سنتی مدیریتی تالاب، به صورت پیش‌فرض تمایلی به صرف این حجم از منابع را ندارند و این موضوع مستلزم تغییر در نگرش در لایه‌های مدیریتی و کارشناسی است.
- نقص قوانین مربوطه یا وجود نداشتن پشتوانه اجرایی مناسب برای اجرای موثر قوانین. به عنوان مثال در حوزه‌های جبران خسارت مربوط به تخریب زیست‌بوم، قوانین موجود با برخی مشکلات اجرایی روبرو هستند.

در برخی موارد اصول رویکرد زیست‌بومی با ادبیات ویژه دانشگاهی بیان می‌شود که تشریح آن برای برخی گروه‌های مخاطب دشوار خواهد بود. «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرده است تا با توجه به گروه مخاطب در آموزش‌ها از ادبیات مناسب و روان در این حوزه استفاده کند.

پیشنهادها

- اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست‌بومی باید به صورت مداوم در فرآیندهای اجرایی در نظر گرفته شوند. نادیده گرفتن یک یا برخی از اصول یا اجرای آن‌ها به صورت مقطعی می‌تواند اثربخشی این رویکرد را کاهش دهد.
- تشریح اصول دوازده‌گانه رویکرد زیست‌بومی در نزد ذی‌نفعان به همراه ارائه مثال‌های میدانی و اجرا شده می‌تواند کمک موثری در شناخت و اجرای مربوط به این اصول داشته باشد.

- پیشنهاد می‌شود هم‌زمان با انجام اقدامات نهادینه‌سازی رویکرد زیست‌بومی و تدوین برنامه‌های مدیریت جامع، اقدامات مدیریتی جریان داشته و نسبت به اجرای پروژه‌های مورد توافق ذی‌نفعان (برد-برد) اقدام شود. این موضوع تلقی صرف کلیه منابع برای برنامه‌ریزی و طولانی بودن فرآیندهای مرتبط با آن را کاهش می‌دهد و باعث ارتقای انگیزه ذی‌نفعان در طول فرآیند خواهد شد.

منابع و مراجع

- تئوری رویکرد زیست‌بومی اصول دوازده‌گانه و گام‌های اجرایی شدن آن در کتابچه رویکرد زیست‌بومی، پنج گام برای اجرا که ترجمه فارسی آن نیز توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه و منتشر شده است، تشریح شده و به عنوان منبع مناسبی در این موضوع به شمار می‌رود. همچنین بروشور معرفی اصول رویکرد زیست‌بومی نیز به صورت خلاصه‌ای این اصول را معرفی کرده است.
- مجموعه اسلایدهای ارائه شده در کارگاه‌های آموزشی-مشورتی مختلفی که با موضوع رویکرد زیست‌بومی برای گروه‌های مخاطب گوناگونی چون مدیران، کارشناسان، محیط‌بانان و اصحاب رسانه برگزار کرده است، اصول دوازده‌گانه را به همراه نمونه‌های اجرایی آن در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تشریح می‌کند.

فصل دوم

مطالعات پایه بر اساس رویکرد زیست بومی

چرا مطالعات پایه انجام می‌شود؟

مطالعات پایه گام اول تمامی فرآیندهای برنامه‌ریزی مدیریتی است. در این خصوص، شناخت زیست‌بوم، محدوده کارکردها و ویژگی‌های آن و تحلیل تهدیدات به عنوان پیش نیازهای لازم برای تدوین برنامه مدیریت محسوب می‌شود. با توجه به انتخاب رویکرد زیست‌بومی و بر اساس اصول این رویکرد و گام‌های اجرایی تعیین شده برای آن باید مجموعه‌ای از مطالعات نظام‌مند و سازمان یافته که در آن نقش ذی‌نفعان به خوبی ترسیم شده، انجام شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

با تاکید بر پنج حوزه «مطالعات اقتصادی- اجتماعی»، «مطالعات تنوع زیستی»، «مطالعات منابع آب و زمین»، «مطالعات قوانین و مقررات» و «مطالعات ساختارهای سازمانی» مطالعات پایه برای سه سایت منتخب (دریاچه ارومیه، تالاب شادگان و تالاب پریشان) انجام شده است. همچنین از اولین گام‌ها تلاش شده تا بستر مناسبی برای مشارکت ذی‌نفعان محلی و ملی در مراحل مختلف مطالعات پایه بر اساس موضوع فراهم شود. نتایج این مطالعات در قالب گزارش‌های مدون تدوین و ارائه شده است. همچنین طی فرآیند انجام مطالعات پایه تالاب‌های اقماری دریاچه ارومیه، طرح با در اختیار قرار دادن تجربیات خود و حمایت از گروه‌های مطالعاتی، این فرآیند را تسهیل کرده است.

ابزارهای حاصل از مطالعات پایه

ابزارهای مطالعات پایه در برگیرنده شش ابزار هستند که هر یک از آن‌ها با استفاده از بخشی از مطالعات تکمیل خواهند شد. در نمودار زیر ارتباط میان پنج حوزه مطالعاتی و شش ابزار مطالعات پایه نشان داده شده است.

مطالعات ساختارهای سازمانی	مطالعات قوانین و مقررات	مطالعات منابع آب و زمین	مطالعات تنوع زیستی	مطالعات اقتصادی- اجتماعی	
		●	●	●	ارزش گذاری اقتصادی تالاب
		●	●	●	وضع موجود تالاب
	●	●	●		طبقه بندی زیستگاه های تالاب
●				●	تجزیه و تحلیل ذی نفعان مدیریت و حفاظت از تالاب
		●	●	●	ارزش ها و کارکردهای تالاب
●	●	●	●	●	ارزیابی سریع مدیریت تالاب

نمودار شماره ۱۱- ارتباط میان ابزارهای مطالعات پایه و بخش های اصلی مطالعاتی

تشریح ابزارهای مطالعات پایه

بخش های اصلی انجام مطالعات پایه شامل «مطالعات اقتصادی- اجتماعی»، «مطالعات تنوع زیستی»، «مطالعات منابع آب و زمین»، «مطالعات قوانین و مقررات» و «مطالعات ساختارهای سازمانی» است. به منظور تکمیل هر یک از این بخش ها ابزارهای گوناگونی مانند «ارزش گذاری اقتصادی»، «فهرست وضع موجود»، «پهنه بندی زیستگاه های تالابی»، «تجزیه و تحلیل ذی نفعان»، «ارزش ها و کارکردهای تالاب» و «ارزیابی سریع مدیریت تالاب» مورد استفاده قرار گرفته است. هر یک از این ابزارها با یک یا چند مورد از بخش های مطالعاتی مرتبط هستند که در نمودار فوق نشان داده شده است. به عنوان مثال، «مطالعات منابع آب و زمین» در حوزه های «ارزش گذاری اقتصادی»، «فهرست وضع موجود»، «پهنه بندی زیستگاه های تالابی»، «ارزش ها و کارکردهای تالاب» و «ارزیابی سریع مدیریت تالاب» مورد استفاده قرار می گیرند. همچنین برای بررسی و تشریح «ارزش ها و کارکردهای تالاب»، باید اطلاعات موجود در بخش های «مطالعات اقتصادی- اجتماعی»، «مطالعات تنوع زیستی» و «مطالعات منابع آب و زمین» گردآوری و تحلیل شوند.

لازم به ذکر است پس از تدوین گزارش مطالعات پایه، با بررسی صحت داده ها و تفسیر اطلاعات گردآوری شده، خلاءها و نیازهای مدیریتی شناسایی و «گزارش سنتز» تدوین می شود و بر اساس آن مجموعه ای از راهکارهای مدیریتی ارائه می گردد. حوزه های مختلف مطالعات پایه، در قالب ابزارهای جداگانه ای در بخش های بعدی این بسته ابزاری تشریح شده اند.

گزارش‌های پایه تدوین شده در حوزه‌های مختلف تنوع زیستی، اقتصادی اجتماعی و نظایر آن برای سایت‌های منتخب طرح «گزارش‌های سنتز مدیریت منابع آب تالاب شادگان و دریاچه ارومیه» و «گزارش مطالعات پایه تالاب قره قشلاق» از جمله مطالعات پایه صورت گرفته توسط طرح هستند.

- چالش عمده‌ای که در انجام اینگونه مطالعات وجود دارد به روز نبودن اطلاعات و عدم دسترسی مناسب به بعضی داده‌های مرتبط برای تدوین گزارش مطالعات پایه است.
- در تدوین بخش‌های خاصی از مطالعات پایه نظیر مطالعات اقتصادی اجتماعی، نیاز به همکاری و مشارکت نزدیک جوامع محلی وجود دارد. عدم توجه به ملاحظات فرهنگی برخی مناطق حاشیه تالاب‌ها ممکن است مشکلات و چالش‌هایی را در اجرای مطالعات ایجاد کند. موضوعاتی از قبیل ارتباط میان اقوام، رقابت‌های نامشهود جوامع محلی، تعاملات جنسیتی و نظایر آن باید پیش از اجرای هرگونه اقدامی مورد توجه خاص برنامه‌ریزان قرار گیرد.
- نتایج مطالعات مختلفی که در سازمان‌ها به انجام می‌رسد معمولاً در داخل همان سازمان مورد استفاده قرار می‌گیرد و تبادل گزارش‌ها میان سازمان‌های مختلف انجام نمی‌پذیرد. این امر علاوه بر کند کردن روند جریان اطلاعات، سبب انجام موازی‌کاری‌های مختلف در زمینه‌های مطالعاتی فوق‌الذکر خواهد شد.
- علی‌رغم تاکید رویکرد زیست‌بومی بر استفاده از تمامی منابع اطلاعاتی و نیز دانش بومی، در برخی موارد انجام این مطالعات بدون در نظر گرفتن رهیافت‌های مشارکتی و به صورت کتابخانه‌ای انجام می‌شود. این امر سبب تضعیف مشارکت گروه‌های ذی‌نفع و ناپایدار شدن نتایج خواهد شد.

- انجام مطالعات پایه در مراحل اولیه کار حایز اهمیت زیادی است. بخش‌هایی از این مطالعات همانند تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان و فهرست وضع موجود تاثیر بسزایی در برنامه‌ریزی و اجرای گام‌های بعدی پروژه، تدوین اقدامات مدیریتی و میزان مشارکت و نقش هر یک از گروه‌های ذی‌نفع خواهد داشت.
- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» پیش از انجام مطالعات در حوزه‌های مختلف، با مکاتبه با بخش‌های مرتبط و استعلام در خصوص موضوع مورد مطالعه، نسبت به جمع‌آوری گزارش‌های مطالعات پیشین اقدام کرده و بدین ترتیب برخی از حوزه‌های کاری که مطالعات جامعی در آن خصوص انجام شده بود، از دستور کار خارج شدند.
- تدوین «گزارش پایه مدیریت جامع منابع آب تالاب شادگان» طی فرآیندی مشارکتی به انجام رسید. این امر منجر به صرف زمان بسیار زیادی شد ولی از سوی دیگر گزارش نهایی تولید شده مورد تایید کلیه بخش‌های ذی‌نفع مشارکت کننده قرار گرفت.

پیشنهادها

- پیشنهاد می‌شود، پیش از شروع اقدامات مدیریتی اطلاع‌رسانی کافی در خصوص اهمیت انجام مطالعات پایه به گروه‌های ذی‌نفع انجام شود. این امر زمینه مناسبی را برای مشارکت آنان در فرآیند انجام مطالعات شده و گردآوری داده‌ها و بررسی وضع موجود فراهم می‌کند.
- از آنجا که مطالعات پایه نیازمند کسب اطلاعات به روز و کامل و با در نظر گرفتن رهیافت‌های مشارکتی است و بعضاً شرکت‌های مشاور بدون در نظر گرفتن نقش ذی‌نفعان نسبت به تهیه گزارش مطالعات پایه اقدامات می‌کنند؛ لذا پیشنهاد می‌شود برای انجام مطالعات پایه در صورتی که کار به مشاور واگذار می‌شود، در شرح خدمات بر «انجام فرآیند به صورت مشارکتی»، «استفاده از دانش بومی» و «اجرای فعالیت‌های میدانی» تاکید ویژه شود.

منابع و مراجع

- جلد چهارم گزارش فنی رامسر: ساختاری برای پایگاه داده‌های پیمایش تالاب و جلد سیزدهم دستورالعمل رامسر با عنوان «ارزیابی و پایش تالاب‌ها» از جمله منابعی هستند که می‌تواند برای انجام مطالعات پایه مورد استفاده قرار گیرند.
- گزارش‌های مطالعات پایه تدوین شده برای تالاب‌های منتخب طرح، بانک اطلاعات تالاب‌های ایران می‌تواند چارچوب مناسبی از اطلاعات موجود در مطالعات پایه را در اختیار مخاطبان قرار دهد.
- با توجه به اینکه هر یک از بخش‌های مطالعات پایه به عنوان یک ابزار به صورت مجزا در ادامه آورده شده است، منابع و مراجع مرتبط با هر یک از این ابزارها در انتهای توضیحات ارائه شده، تشریح شده است. لذا برای استفاده از هر یک از ابزارها و کسب اطلاعات کامل در خصوص آن‌ها به آن ابزار رجوع شود.

چرا تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان انجام می‌شود؟

یکی از فعالیت‌های گام نخست استقرار رویکرد زیست بومی، تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان به منظور شناخت بهتر از جوامع انسانی، ذی‌نفعان دولتی و غیردولتی مرتبط با زیست‌بوم‌های تالابی و میزان اثرگذاری و اثرپذیری آن‌ها است که این موضوع تاثیر بسزایی در تعیین نقش ذی‌نفعان و تدوین و اجرای برنامه‌های جامع مدیریتی خواهد داشت. از آنجایی که موضوع مشارکت ذی‌نفعان در فرآیند مدیریت زیست‌بوم‌های تالابی مورد تاکید قرار گرفته است، این مهم بدون داشتن تصویر درستی از ذی‌نفعان تالاب امکان‌پذیر نخواهد بود. از جمله اهداف اصلی تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- شناسایی اشخاص، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با زیست‌بوم‌های تالابی؛
- شناسایی منافع، اهمیت و نفوذ ذی‌نفعان در رابطه با مدیریت زیست‌بوم‌های تالابی؛
- تدوین راهبرد مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت جامع تالاب‌ها؛
- ایجاد بستر لازم برای استقرار مدیریت مشارکتی تالاب.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

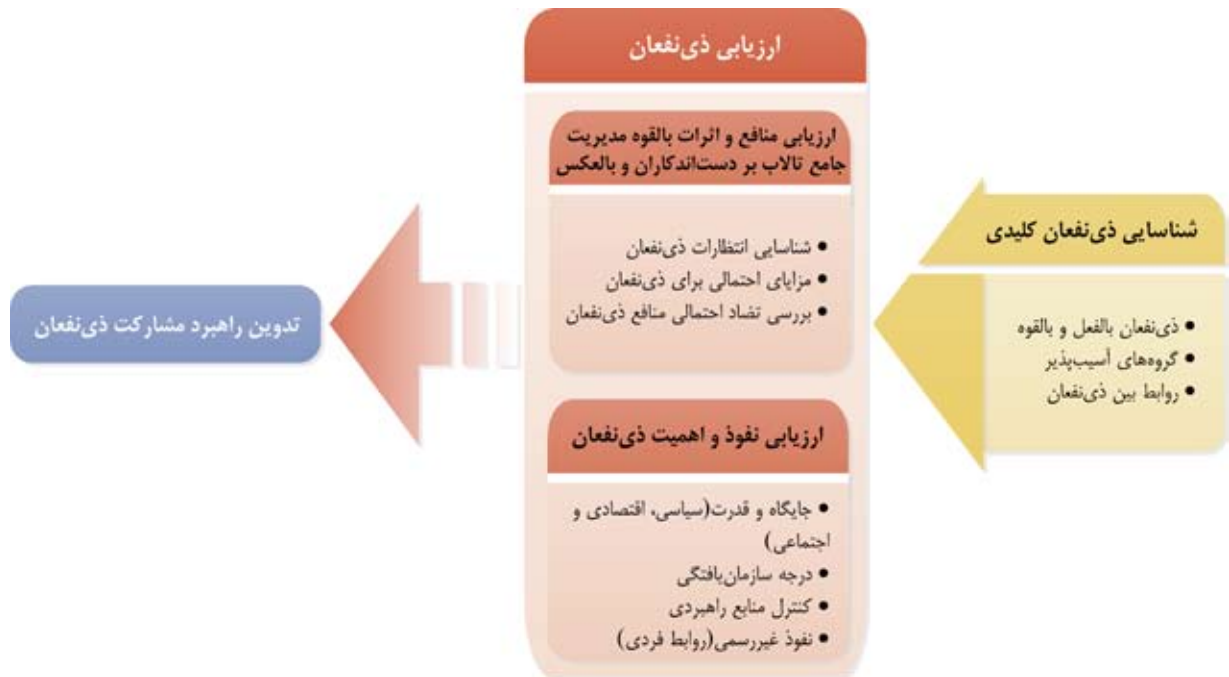
کلیه ذی‌نفعان سه سایت منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب شادگان و تالاب پریشان) در سطوح مختلف ملی، استانی و محلی شناسایی و تجزیه و تحلیل شدند. نتایج این تجزیه و تحلیل در بخش‌های مختلف فرآیند مدیریت جامع این تالاب‌ها مورد استفاده قرار گرفت. با استفاده از تجربه فوق و با توجه به گسترش دستاوردهای طرح در سطح ملی، شناسایی ذی‌نفعان ملی مدیریت تالاب‌های کشور نیز در دستور کار قرار گرفت.

مراحل تجزیه و تحلیل ذی نفعان

تجزیه و تحلیل ذی نفعان شامل سه بخش کلیدی است. این سه بخش شامل «شناسایی ذی نفعان کلیدی»، «ارزیابی ذی نفعان» و «تدوین راهبرد مشارکت ذی نفعان» هستند. این مراحل در نمودار زیر نشان داده شده است.

نمودار شماره ۱۲- مراحل تجزیه و تحلیل ذی نفعان

تشریح مراحل تجزیه و تحلیل ذی نفعان

در مرحله نخست، «شناسایی ذی نفعان کلیدی» صورت می‌گیرد. در این مرحله «ذی نفعان بالقوه» با نگاه ویژه به «گروه‌های آسیب‌پذیر» و «روابط بین ذی نفعان» در مدیریت زیست‌بوم‌های تالابی، شناسایی می‌شوند. در مرحله دوم ارزیابی ذی نفعان انجام می‌پذیرد. این مرحله شامل دو بخش اصلی است. ابتدا منافع و اثرات بالقوه مدیریت جامع تالاب بر دست‌اندرکاران و بالعکس ارزیابی می‌شوند که در آن باید انتظارات ذی نفعان شناسایی شود و مزایای احتمالی که این سیستم مدیریتی برای ذی نفعان خواهد داشت و همچنین تضاد احتمالی منافع ذی نفعان با شیوه مدیریت جدید مورد بررسی قرار گیرد. همچنین میزان نفوذ و اهمیت ذی نفعان نیز با توجه به جایگاه و قدرت (سیاسی، اقتصادی و اجتماعی)، درجه سازمان‌یافتگی، کنترل منابع راهبردی و نفوذ غیررسمی (روابط فردی) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در مرحله آخر بر اساس نتایج حاصل از مراحل پیشین راهبرد مشارکت ذی نفعان تدوین می‌شود.

چالش‌ها

در برخی موارد، ارزیابی اثرگذاری ذی نفعان و توافق در خصوص اثرات مثبت و منفی احتمالی عملکرد گروه‌های ذی نفع بر تالاب، مستلزم صرف زمان و انرژی زیادی است. اگر ذی نفعان یک سازمان در خصوص اثرات منفی مطرح شده در جلسات به توافق لازم نرسند

و به عبارتی مسوولیت عملکرد خود و اثرات مثبت و منفی وارده بر تالاب را نپذیرند؛ تسهیلگری نامناسب این جلسات ممکن است تاثیر نامطلوبی بر میزان مشارکت در مراحل برنامه‌ریزی و اجرای طرح وارد کند.

درس‌های آموخته

- شناسایی ذی‌نفعان و تلاش برای دخیل ساختن آن‌ها در کلیه مراحل کلیدی اعم از برنامه‌ریزی، اجرا و پایش گرچه در مراحل آغازین با دشواری‌هایی همراه بود، تاثیر قابل توجهی در میزان مشارکت ذی‌نفعان در فعالیتهای برنامه‌ریزی و مدیریتی سایت‌های مطالعاتی طرح داشت.
- انجام این کار باعث شد برخی جنبه‌های پنهان اثراتی که گروه‌های مختلف بر تالاب دارند، آشکار شده و میزان نفوذ و اهمیت واقعی آنان تعیین شود. بدین ترتیب می‌توان برای مشارکت ساختارمند ذی‌نفعان در فرآیند تدوین و اجرای برنامه مدیریت، برنامه‌ریزی کرد.
- با آن که در گام‌های اولیه، برای گروه‌های اجتماعی خاص (به طور مثال زنان، جوانان یا دانش‌آموزان) برنامه‌ریزی مشخصی صورت نگرفته بود، اما طی فرآیند اجرا، با پی بردن به نیازهای خاص این گروه‌ها، تلاش شد تا راهبردهای مشخصی برای توانمندسازی و مشارکت آن‌ها تدوین و اجرا شود.

پیشنهادها

- انجام تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان یکی از اصلی‌ترین بخش‌های مطالعات پایه است و توصیه می‌شود در مراحل ابتدایی کار و پیش از شروع فرآیند برنامه‌ریزی انجام پذیرد. چرا که دخیل ساختن گروه‌های ذی‌نفع از مراحل ابتدایی تضمین کننده مشارکت آنان در اجرای برنامه است.
- به روزرسانی مطالعات تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان و رجوع مستمر به نتایج این مطالعات می‌تواند اثر مطلوبی بر روند فعالیت‌ها داشته باشد.

منابع و مراجع

- گزارش تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به عنوان یک مثال اجرایی از فرآیند تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.
- گزارش چارچوب مفهومی خلاصه برای تحلیل دست‌اندرکاران، به ارائه مفاهیم مرتبط و جداول کاربردی برای تحلیل دست‌اندرکاران می‌پردازد.
- از جمله مستندات موجود در این زمینه می‌توان به «ابزارها و تکنیک‌های مشارکت و ارزیابی اجتماعی» تهیه شده در بانک جهانی اشاره کرد. این مجموعه که بخش‌هایی از آن به تکنیک‌ها و روش‌های تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان می‌پردازد، می‌تواند مورد استفاده علاقه‌مندان این حوزه قرار گیرد.

چرا ارزش‌ها و کارکردهای تالاب مورد مطالعه قرار می‌گیرد؟

از آنجا که در رویکرد زیست‌بومی، بهره‌برداری خردمندانه انسان‌ها از منابع طبیعی من جمله زیست‌بوم‌های تالابی به عنوان یکی از اجزای اصلی حفاظت و مدیریت تالاب‌ها مورد تاکید قرار گرفته است، شناسایی مجموعه ارزش‌ها و خدمات زیست‌بوم‌های تالابی به جوامع انسانی می‌تواند کمک موثری به این موضوع داشته باشد. لذا انجام مطالعه کامل در این خصوص لازم و ضروری است.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

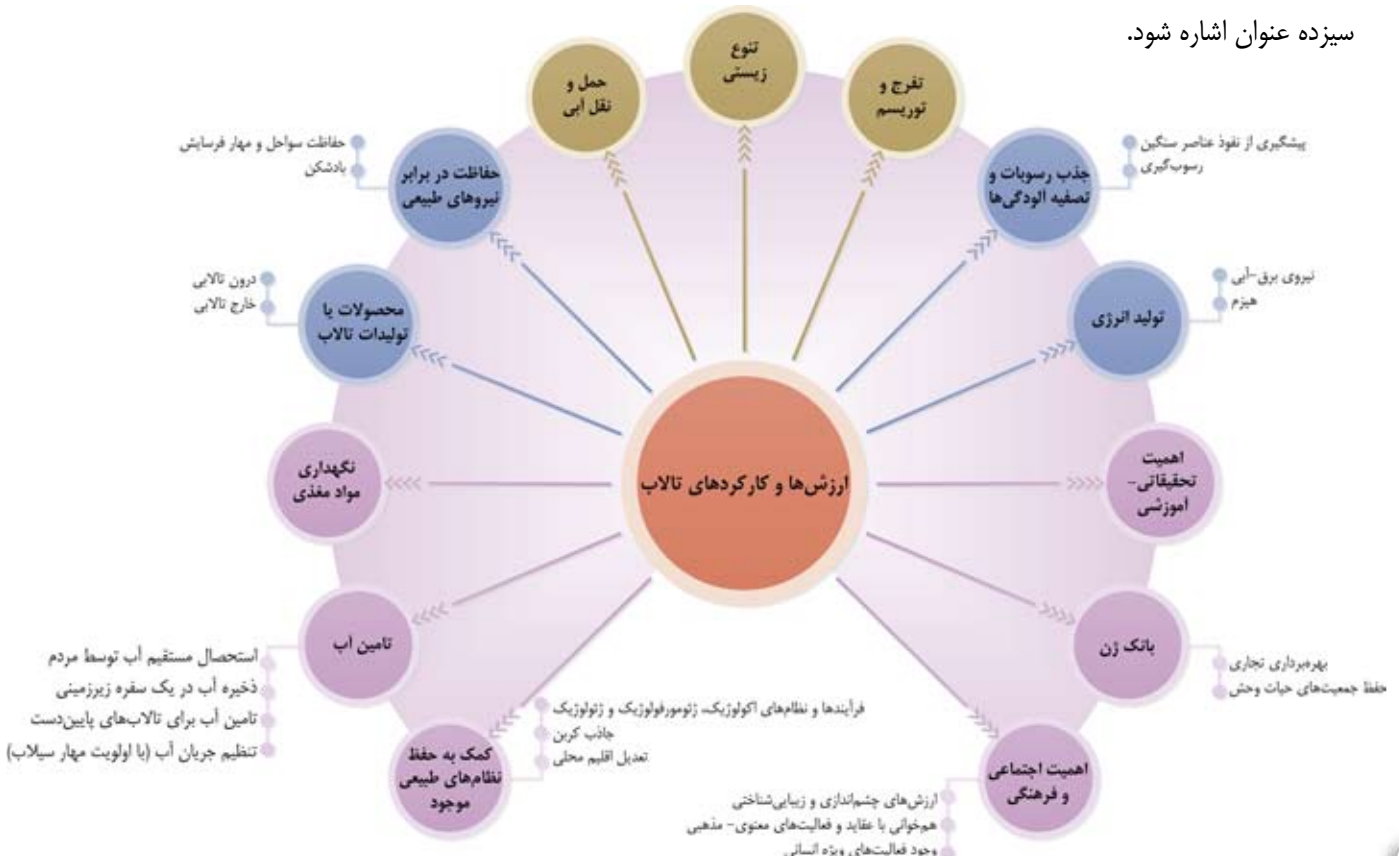

پیش از آغاز فرآیند تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب‌ها و در کارگاه‌های مقدماتی مربوطه، با مشارکت تمامی ذی‌نفعان مجموعه‌ای از کارکردها و ارزش‌های تالاب استخراج شد. همچنین مجموعه مطالعاتی توسط مشاوران ملی طرح در سه سایت منتخب (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان) انجام پذیرفت.

انواع ارزش‌ها و کارکردهای تالاب

با توجه به ارزش‌ها و کارکردهای گوناگون تالاب‌ها، در نمودار زیر تلاش شده تا به کلیدی‌ترین کارکردها و ارزش‌های تالاب در قالب سیزده عنوان اشاره شود.

نمودار شماره ۱۳- انواع ارزش‌ها و کارکردهای تالاب

تشریح ارزش‌ها و کارکردهای تالاب

با اهمیت‌ترین ارزش‌ها و کارکردهای تالاب عبارتند از: تامین آب (استحصال مستقیم آب توسط مردم؛ ذخیره آب در یک سفره زیرزمینی، تامین آب برای تالاب‌های پایین‌دست، تنظیم جریان آب با اولویت مهار سیلاب)؛ جذب رسوبات و تصفیه آلودگی‌ها (پیشگیری از نفوذ عناصر سنگین، رسوب‌گیری)؛ حفاظت در برابر نیروهای طبیعی (حفاظت سواحل و مهار فرسایش، بادشکن)؛ نگهداری مواد مغذی؛ محصولات یا تولیدات تالاب (درون تالابی، خارج تالابی)؛ تنوع زیستی؛ تولید انرژی (نیروی برق-آبی، هیژم)؛ حمل و نقل آبی؛ تفریح و توریسم؛ بانک ژن (بهره‌برداری تجاری، حفظ جمعیت‌های حیات وحش)؛ اهمیت اجتماعی و فرهنگی (ارزش‌های چشم‌اندازی و زیبایی‌شناختی، هم‌خوانی با عقاید و فعالیت‌های معنوی- مذهبی، وجود فعالیت‌های ویژه انسانی)؛ اهمیت تحقیقاتی- آموزشی و کمک به حفظ نظام‌های طبیعی موجود (فرآیندها و نظام‌های اکولوژیک، ژئومورفولوژیک و ژئولوژیک، جذب کربن، تعدیل اقلیم محلی).

نمونه‌های اجرایی ارزش‌ها و کارکردهای تالاب

ارزش‌ها یا کارکردهای فوق‌الذکر نشان دهنده کارکردهای انواع مختلف زیست‌بوم‌های تالابی هستند که اهمیت و میزان اثر این کارکردها بسته به عواملی چون موقعیت جغرافیایی و تنوع تالاب متفاوت‌اند. به عنوان مثال یکی از کارکردهای اصلی تالاب‌های شادگان و پریشان تامین ذخایر ماهی برای بهره‌برداری جوامع محلی هستند، درحالی‌که در دریاچه ارومیه کارکرد تامین ذخایر ماهی وجود ندارد. از سویی دیگر کارکرد دیگری همچون حمل و نقل آبی در دریاچه ارومیه وجود دارد که در تالاب‌های شادگان و پریشان از اهمیت کمتری برخوردار است.

از آنجایی که یکی از اصلی‌ترین اهداف مدیریت زیست‌بوم‌های تالابی حفظ کارکردها و خدمات آن‌ها برای بهره‌برداری جوامع انسانی است، «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» بررسی و دسته‌بندی ارزش‌ها و خدمات تالاب‌های منتخب خود را پیش از شروع فرآیند تدوین برنامه مدیریت به انجام رسانده و از نتایج این بررسی‌ها در فرآیند برنامه‌ریزی استفاده کرده است.

چالش‌ها

• در فرآیند تدوین ارزش‌ها و کارکردهای تالاب، معمولاً گزارش‌های به‌روز از نحوه و میزان بهره‌برداری از این کارکردها و تولیدات وجود ندارد یا دسترسی به این گزارش‌ها به سختی امکان‌پذیر است. این امر ادامه فرآیند برنامه‌ریزی را در شرایطی با چالش روبرو

می‌سازد.

- برداشت‌های مختلف از کارکردهای تالابی در نزد ذی‌نفعان مختلف، گاهی منجر به بروز اختلاف نظر در تعریف فعالیت‌های برنامه‌های جامع مدیریت و همچنین نحوه بهره‌برداری می‌شود.

درس‌های آموخته

در خصوص معرفی ارزش‌ها و کارکردهای تالاب به ذی‌نفعان، برنامه‌ریزی و اجرای پروژه‌های کوچک محلی همچون آموزش راهنمایان محلی گردشگری در حاشیه تالاب پریشان کمک موثری به درک اهمیت گردشگری تالاب به عنوان یکی از کارکردها داشت. در حالیکه ارائه این کارکردها در قالب مستندات مکتوب ممکن است نتواند بازدهی و اثربخشی لازم را برای معرفی مجموعه ارزش‌ها و کارکردهای تالاب داشته باشد.

پیشنهادها

با توجه به وسیع بودن گستره کارکردهای تالابی در برخی موارد، این کارکردها از دید گروه‌های ذی‌نفع پنهان می‌ماند یا به درستی درک نمی‌شود، لذا پیشنهاد می‌شود پس از بررسی و جمع‌بندی کارکردهای تالاب مورد مطالعه، برنامه‌ریزی مناسبی برای آگاهی‌رسانی و آموزش این موارد به گروه‌های ذی‌نفع انجام شود.

منابع و مراجع

- کتاب فواید تالاب‌ها ترجمه سید امیر ایافت که ویرایش اول آن توسط سازمان حفاظت محیط زیست به چاپ رسیده است و ویرایش دوم آن با اندکی تغییرات توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» منتشر شد، به عنوان یکی از منابع مفید دربرگیرنده مفاهیم و تعاریف مرتبط با تالاب و طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالابی است. این کتاب همچنین عمده‌ترین فواید تالاب‌ها را تشریح کرده است.
- کتاب بیولوژی تالاب‌های آب شیرین که از انتشارات دانشگاه آکسفورد است توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به فارسی ترجمه شده است. این کتاب عمدتاً دربرگیرنده مباحث مرتبط با زیست‌شناسی تالاب‌ها، چرخه‌های زیستی و چرخه‌های مواد غذایی است. در بخش ششم کتاب به صورت ویژه به موضوع کارکردهای تالاب از جنبه زیست‌شناسی آن پرداخته شده است.
- در فصل سوم از کتاب «مقدمه‌ای بر حفاظت و مدیریت تالاب‌ها» نوشته هنریک مجنونیان، به موضوع ارزش‌ها، کارکردها و فواید خاص تالاب‌ها اشاره شده است و اطلاعات اولیه‌ای را در اختیار علاقه‌مندان به موضوع تالاب‌ها قرار می‌دهد.

چرا گزارش وضع موجود تالاب تهیه می‌شود؟

قبل از آغاز هر گونه مطالعه‌ای لازم است وضع موجود تالاب از نظر عناصر زیستی و غیر زیستی (گیاهی، جانوری، منابع آب و نظایر آن) مورد بررسی قرار گرفته و فهرست کاملی از آنها تهیه شود. از این گزارش به عنوان آمار پایه برای مقایسه، پایش و ارزیابی اقدامات و فعالیت‌های انجام شده، استفاده می‌شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

برای سه سایت منتخب طرح (تالاب شادگان، تالاب پریشان و دریاچه ارومیه) و تالاب‌های قوری گل و قره قشلاق گزارش وضع موجود تالاب تهیه شده و گزارش‌های آن مستند شده است. طی این فرآیند علاوه بر استفاده از ظرفیت‌های موجود «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا بستر مناسب برای مشارکت فعال دیگر بخش‌های ذی‌نفع نیز فراهم شود، بدین منظور نیروهای کارشناسی دستگاه‌های ذی‌ربط در قالب کارگروه‌های تخصصی در تدوین بخش‌های مختلف این گزارش مشارکت کردند.

مراحل تدوین گزارش وضع موجود تالاب

فرآیند بررسی وضع موجود تالاب مستلزم گردآوری و بررسی مطالعات پیشین صورت گرفته در این خصوص است. بدیهی است که با توجه به معیارها و شاخص‌ها، باید اطلاعاتی که نیاز به داده‌های جدید دارند، به‌روز رسانی شوند. در نمودار زیر پنج مرحله کلیدی از مراحل تدوین گزارش وضع موجود تالاب نشان داده شده است.

۱ جمع‌آوری مدارک و اسناد موجود در رابطه با تالاب

۲ بررسی و مرور گزارش‌های گردآوری شده

۳ گردآوری و به‌روز رسانی داده‌ها به صورت پیمایشی

۴ تجزیه و تحلیل داده‌های موجود

۵ جمع‌بندی و تدوین گزارش وضع موجود تالاب (خصوصیات فیزیکی، اکولوژیک و جامعه‌شناختی)

نمودار شماره ۱۴ - مراحل تدوین گزارش وضع موجود تالاب

تشریح مراحل تدوین گزارش وضع موجود

اولین مرحله در تدوین گزارش وضع موجود، جمع‌آوری مدارک موجود در رابطه با تالاب و گردآوری گزارش‌های مراکز علمی و تحقیقاتی، گزارش‌های دوره‌ای سازمان‌ها و نهادها در چارچوب موضوع حفاظت از تالاب‌های ایران است. گزارش‌های فوق‌مرور و در موارد ضروری با یکدیگر مقایسه شده و سپس با استفاده از این اطلاعات و به‌روز رسانی داده‌ها به صورت پیمایشی و نیز تحلیل دیگر داده‌های آماری، ویژگی‌های کلیدی منطقه تالاب استنتاج و به صورت یک گزارش جامع شامل خصوصیات فیزیکی، اکولوژیکی و جامعه‌شناختی تدوین می‌شود.

چالش‌ها

- در فرآیند تدوین گزارش وضع موجود تالاب برخی منابع یا مدارک مربوط به مطالعات قبلی در دسترس نبوده یا دسترسی به آن‌ها مشکل است، همچنین بسیاری از اطلاعات گردآوری شده از هماهنگی و همسانی لازم برخوردار نیستند و ممکن است گزارش وضع موجود تهیه شده، از صحت و دقت لازم برخوردار نباشد.
- گاهی اطلاعات موجود در سازمان‌ها و نهادهای مرتبط برای تهیه گزارش وضع موجود تالاب کافی نیست و یا به روز رسانی نشده است و کمبود این اطلاعات فرآیند تدوین گزارش وضع موجود تالاب را با چالش مواجه می‌سازد.
- از آنجا که مطالعات انجام شده در خصوص تالاب‌ها توسط دستگاه‌های مختلف و با اهداف سازمانی متفاوتی صورت می‌گیرد، گردآوری این اطلاعات از منابع و مراجع مختلف، فرآیند را با دشواری‌هایی روبرو می‌سازد.

درس‌های آموخته

- مشارکت بخش‌های مختلف در فرآیند تدوین گزارش وضع موجود کمک موثری در تهیه این گزارش می‌کند. بدین منظور «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرد تا با ایجاد بستر مناسبی برای مشارکت نیروهای کارشناسی بخش‌های مختلف در قالب کارگروه‌های تخصصی فرآیند تدوین گزارش وضع موجود تالاب‌ها را تسهیل کند.

- به اشتراک گذاشتن ویرایش‌های مختلف گزارش سنتز با سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط برای کسب نظرات ایشان، سبب شد تا اصلاحات مورد نیاز در طی مراحل انجام کار صورت پذیرد و اتفاق نظر در مراحل پایانی، تسهیل شود.

پیشنهادها

- تعیین یک بازه زمانی مشخص و کوتاه در ابتدای پروژه برای انجام این مطالعه ضروری است چرا که طولانی شدن بیش از حد فرآیند اجرای «مطالعه تدوین گزارش وضع موجود» باعث تعلل و کندگی در کل طرح خواهد شد و تصویر درستی از تالاب در اختیار قرار نمی‌دهد.
- پیشنهاد می‌شود تا طی فرآیند جمع‌آوری اطلاعات برای تکمیل گزارش وضع موجود دانش بومی و اطلاعات جوامع محلی مورد توجه کافی قرار گیرد.

منابع و مراجع

- از جمله کتاب‌های مرجع موجود که می‌توان برای مطالعات وضع موجود تالاب‌ها از آن‌ها استفاده کرد، می‌توان به «وضع موجود تالاب‌های مدیریتانه، جلد اول: راهنمای مرجع، جلد دوم: ثبت داده‌ها، جلد سوم: سیستم توصیف زیستگاه و جلد چهارم: تفسیر تصاویر و قراردادهای کارتوگرافیک»، «دستورالعمل رامسر جلد سیزدهم: پیمایش-ارزیابی و پایش تالاب‌ها، جلد چهاردهم: نیازهای داده‌ای و اطلاعاتی، جلد پانزدهم: پیمایش تالاب» و «جلد چهارم گزارش فنی رامسر: ساختاری برای پایگاه داده‌های پیمایش تالاب» اشاره کرد.
- گزارش‌های پایه تالاب‌های پریشان، دریاچه ارومیه و گزارش سنتز مدیریت جامع منابع آب حوضه آبریز دریاچه ارومیه و تالاب شادگان تهیه شده توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» و مطالعات انجام شده در خصوص تالاب‌های آقمارای دریاچه ارومیه توسط شرکت مهندسی مشاور پندام نمونه‌های اجرایی مناسبی برای نحوه تدوین گزارش وضع موجود تالاب هستند. همچنین بانک اطلاعات تالاب‌های ایران دارای بخش‌های متعددی است که با تکمیل و به روز رسانی منظم فیلهای اطلاعاتی آن می‌تواند اطلاعات به‌روز در خصوص تالاب‌های کشور را در اختیار کاربران قرار دهد.

چرا طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب انجام می‌شود؟

سیستم طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب، واحدهای اکولوژیکی که دارای ویژگی‌های طبیعی و همگن هستند را شناسایی و تشریح می‌کند. این طبقه‌بندی منجر به تولید نقشه‌ای می‌شود که نه تنها منعکس کننده مشخصات تالاب است، بلکه اطلاعات مفیدی برای محققان و متخصصان در پایش و مدیریت تالاب فراهم می‌کند. از نتایج این بخش در انجام برنامه‌ریزی‌ها و مطالعات تکمیلی مانند تهیه نقشه‌های پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها استفاده می‌شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

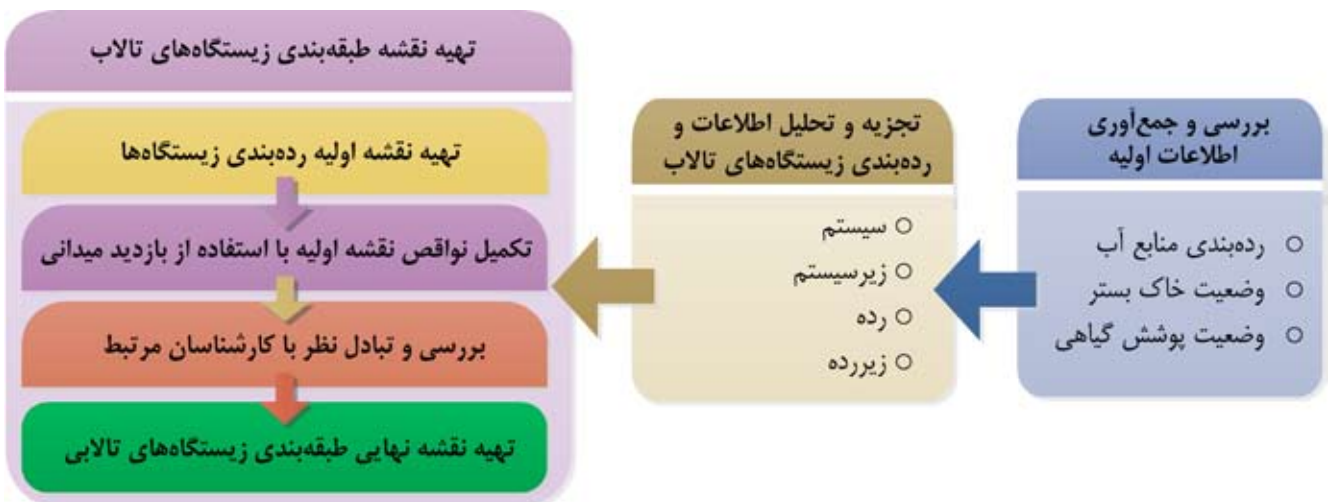

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» دستورالعمل‌های گام به گام تدوین طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب را بر اساس دستورالعمل‌های استاندارد Medwet گردآوری و ترجمه کرد. طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب بر اساس دستورالعمل مذکور با همکاری ادارات کل محیط زیست استان‌ها و پس از ارائه آموزش‌های لازم، برای تالاب‌های شادگان و پیریشان انجام و نقشه‌های مربوط به آن تهیه شد. این نقشه‌ها که اولین نقشه‌های تهیه شده با روش Medwet در کشور است از استاندارد مطلوب برخوردار بوده و در برنامه مدیریت جامع تالاب‌ها از آن‌ها استفاده شد.

گام‌های اجرای طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب

در نمودار زیر گام‌های کلیدی اجرای طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب در سه دسته اصلی شامل بررسی و «جمع‌آوری اطلاعات اولیه»، «تجزیه و تحلیل اطلاعات» و «تهیه نقشه» ارائه شده است. هر یک از این گام‌ها دارای مراحل جزئی‌تری است که در ادامه تشریح شده است.

نمودار شماره ۱۵- گام‌های اجرای طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب

تشریح گام‌های اجرای طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب

اجرای طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالابی در برگیرنده سه گام کلیدی است. در گام نخست اطلاعات اولیه بررسی و جمع‌آوری می‌شوند. این اطلاعات شامل «رده‌بندی منابع آب»، «وضعیت خاک بستر» و «وضعیت پوشش گیاهی» است. در گام دوم اطلاعات جمع‌آوری شده تجزیه و تحلیل می‌شوند و رده‌بندی زیستگاه‌های تالاب بر اساس روش Medwet انجام می‌شود. این رده‌بندی شامل سیستم، زیرسیستم، رده و زیر رده خواهد بود.

در گام سوم خروجی اصلی این فرآیند که «نقشه طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب» است تهیه می‌شود. برای تهیه این نقشه ابتدا «نقشه اولیه رده‌بندی زیستگاه‌ها» تهیه شده و سپس نواقص نقشه اولیه با استفاده از بازدید میدانی تکمیل می‌شوند. در ادامه پس از بررسی و تبادل نظر با کارشناسان مرتبط، نقشه نهایی طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب تهیه می‌شود.

نمونه‌های اجرایی

نقشه‌های طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب پریشان و شادگان نمونه‌ای از اقدامات اجرایی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در این زمینه است.

چالش‌ها

- از آنجائیکه تهیه نقشه‌های طبقه‌بندی مستلزم مشارکت فعال نیروهای کارشناسی ادارات کل محیط زیست استانی، شرکت‌های آب منطقه‌ای و سازمان شیلات است، فراهم نشدن زمینه مناسب برای مشارکت آنان در تهیه نقشه‌ها، کیفیت خروجی این فرآیند را با مشکلاتی مواجه خواهد ساخت.
- در برخی موارد نداشتن منابع انسانی کافی و متخصص انجام فرآیندهای تکنیکی برای تهیه نقشه‌ها را با مشکلاتی روبرو می‌سازد.
- دسترسی به برخی از بخش‌ها و زیستگاه‌های تالاب در برخی موارد کار دشواری است، لذا اطلاعات میدانی مربوط به آن بخش‌ها ممکن است از دقت کافی برخوردار نباشد.

- به منظور تهیه نقشه‌های مربوط برای سایت‌های مطالعاتی طرح به ارسال دستورالعمل‌ها به تنهایی اکتفا نشد بلکه مشاور ملی طرح به عنوان آموزشگر و تسهیلگر فرآیند فوق‌الذکر طی کارگاه یک روزه، آموزش‌های لازم را به کارشناسان استانی ارائه کرده و راهبری فرآیند اجرا را بر عهده گرفت.
- در برخی موارد استفاده از عکس‌های هوایی و تصاویر ماهواره‌ای و منابعی نظیر آن، منجر به بالا رفتن دقت کار در نهایی کردن نقشه‌ها شد.

پیشنهادها

- پیشنهاد می‌شود هم‌زمان با ارسال دستورالعمل طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب، در قالب کارگاهی کارکنان استانی آموزش‌های لازم در خصوص تهیه نقشه را دریافت کنند. همچنین تهیه نقشه اولیه رده‌بندی هم‌زمان با دریافت این آموزش‌ها این فرآیند را تسهیل و تسریع خواهد کرد.
- پیشنهاد می‌شود در برگزاری کارگاه اولیه آموزشی، تسهیلگران علاوه بر دانش و تخصص کافی در امور مشارکتی و برگزاری کارگاه‌های مشاورتی از دانش و تجربه کافی در زمینه نحوه تهیه نقشه طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب نیز برخوردار باشند.

منابع و مراجع

- کتاب «دستورالعمل طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب بر اساس سیستم MedWet» مجموعه‌ای است که علاوه بر معرفی و تشریح گام‌های انجام طبقه‌بندی به ارائه نمونه اجرایی از طبقه‌بندی در کشور نیز پرداخته است.
- در گزارش کارگاه طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب شادگان، فرآیند انجام طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب و تهیه نقشه را بر اساس تجربه طرح و سیستم Medwet ارائه شده است.
- نقشه‌های طبقه‌بندی زیستگاه‌های تالاب پریشان و شادگان به عنوان نمونه‌ای از اقدامات اجرایی «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» می‌تواند مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.

چرا ارزش‌گذاری اقتصادی تالاب مهم است؟

مطالعات ارزش‌گذاری می‌تواند به صورت ملموس‌تری ارزش‌ها و خدمات تالاب را به بهره‌برداران و ذی‌نفعان نشان دهد. معمولاً در مطالعه زیست‌بوم‌های تالابی جنبه‌های مرتبط با تنوع زیستی، زیبایی شناسی، بهره‌برداری و منابع آب و خاک آن مورد توجه قرار می‌گیرد و به برخی حوزه‌ها نظیر ارزش‌گذاری اقتصادی کمتر توجه می‌شود. ارائه مقادیر کمی این ارزش‌ها در ایجاد ارتباط با بخش‌های مختلف، همچنین در بیان ضرورت حفاظت و مدیریت پایدار تالاب‌ها نقش بسزایی خواهد داشت.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

موضوع ارزش‌گذاری اقتصادی تالابها با توجه به ضرورت آن از ابتدا در دستور کار «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» قرار داشته است. در همین ارتباط به منظور انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی تالاب‌های مورد مطالعه طرح، شرح خدمات پیشنهادی برای انجام این مطالعات تدوین شد. اما با توجه به وجود یک دفتر تخصصی مرتبط (دفتر توسعه پایدار و اقتصاد محیط زیست) در مجموعه

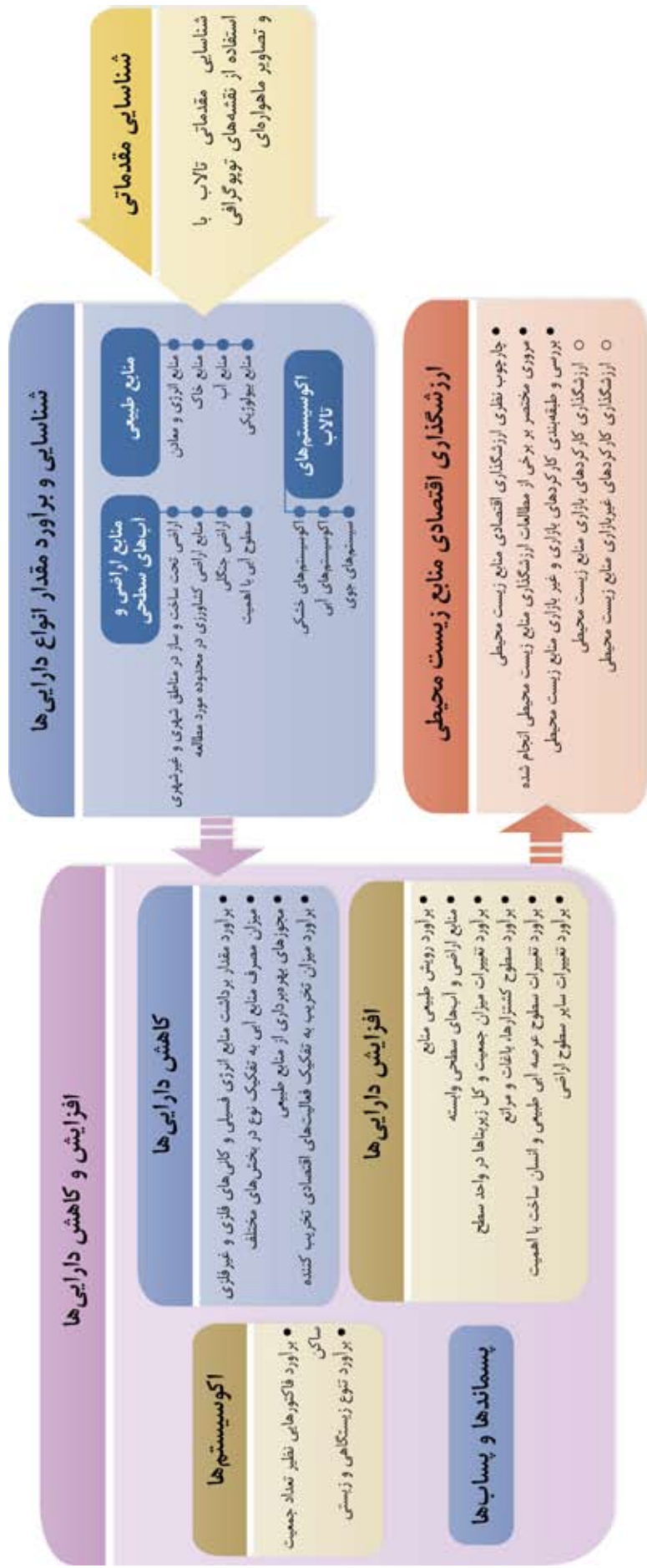
سازمان حفاظت محیط زیست، اجرای این مطالعات و بهره‌برداری از نتایج آن در همکاری با این دفتر صورت پذیرفت. در نتیجه موارد منعکس شده در این ابزار عمدتاً مبتنی بر تخصص و تجربه‌های دفتر فوق‌الذکر است که از سال ۱۳۸۶ تاسیس شده و دوازده سایت را ارزش‌گذاری کرده که از آن جمله می‌توان به سایت‌های شادگان، میانکاله، ارژن و پریشان و هامون اشاره کرد.

گام‌های انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی

گام‌های انجام این مطالعات در چهار بخش مجزا در نمودار زیر نشان داده شده‌اند. هر یک از گام‌ها در برگزیده بخش‌های فرعی است که در مقابل هر عنوان فهرست شده است.

نمودار شماره ۱۶ - گام‌های انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی

در گام نخست شناسایی مقدماتی محدوده مطالعاتی با استفاده از نقشه‌های توپوگرافی و تصاویر ماهواره‌ای انجام می‌شود. در گام دوم شناسایی و برآورد مقدار انواع دارایی‌ها در سه زمینه «منابع طبیعی»، «اکوسیستم‌های تالاب» و «منابع اراضی و آب‌های سطحی وابسته» صورت می‌پذیرد. منابع طبیعی شامل: منابع انرژی و معادن (کارکردهای تامین سوخت و تامین منابع فلزی و غیرفلزی)، منابع خاک شامل کشاورزی و غیرکشاورزی (کارکردهای زراعی، رویشگاهی)، منابع آب: برآورد حجم ذخایر آبی موجود به تفکیک سطح الارضی (دریاچه‌ها، رودخانه‌ها، ذخایر طبیعی و مصنوعی مثل تالاب‌ها، بندها، مخازن سدها) و زیرزمینی، براساس کارکردهای تامین آب شرب، صنعتی، کشاورزی، آبی‌پروری، منابع طبیعی و حیات وحش، منابع بیولوژیکی شامل: منابع چوب شامل جنگل‌های دست کاشت یا طبیعی (کارکردهای سنتی، صنعتی)، منابع و محصولات گیاهی و مرتعی شامل دست کاشت یا طبیعی (کارکردهای کشاورزی، دارویی، صنعتی، حفظ خاک، تامین علوفه به تفکیک دست کاشت و مرتعی)، منابع آبی شامل طبیعی و پرورشی، منابع جانوری شامل طبیعی و پرورشی (کارکردهای تولید فرآورده‌های دامی اهلی و وحشی) هستند.

منابع اراضی و آب‌های سطحی وابسته، شامل: اراضی تحت ساخت و سازهای انسانی در مناطق شهری و غیرشهری (سطوح مسکونی، زیربنایی)، منابع اراضی کشاورزی شامل کشتزارها و مراتع (سطوح تولید محصولات گیاهی، مرتعی، زراعی و باغی)، اراضی جنگلی (سطوح تولید بیوماس، حفاظت خاک، تامین آب، تفرج و گردشگری طبیعی)، سطوح آبی با اهمیت شامل بند، تالاب، استخرهای مصنوعی (ذخیره آب کشاورزی، صنعتی، شرب و آبی‌پروری) و سایر اراضی هستند.

اکوسیستم‌های تالاب شامل: اکوسیستم‌های خشکی شامل شهری، کشاورزی، جنگلی و مرتعی (کارکردهای تنظیم جریان انرژی و مواد، جذب پسماندها، مامن زیستی، گردشگری طبیعی، اکوسیستم‌های آبی شامل رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، ذخائر مصنوعی (سدها، آب‌بندان‌ها) بر اساس کارکردهای تنظیم جریان انرژی و مواد، جذب پسماندها و مامن زیستی، گردشگری طبیعی و سیستم‌های جوی (کارکردهای تلطیف هوا و تعدیل دما) هستند.

در گام سوم افزایش و کاهش دارایی‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. بدین منظور موضوع «کاهش دارایی‌ها» شامل: برآورد مقدار برداشت منابع انرژی فسیلی و کانی‌های فلزی و غیرفلزی، میزان مصرف منابع آبی به تفکیک نوع و در بخش‌های مختلف، مجوزهای بهره‌برداری از منابع طبیعی، برآورد میزان تخریب به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی تخریب‌کننده (کشاورزی، دامداری، صنعت، خدمات، ساختمان، گردشگری، آبی‌پروری و صید و معدن هستند. همچنین «افزایش دارایی‌ها» شامل برآورد رویش طبیعی منابع، منابع اراضی و آب‌های سطحی وابسته (هکتار)، برآورد تغییرات میزان جمعیت و کل زیربناها در واحد سطح، برآورد سطوح کشتزارها، باغات و مراتع، برآورد تغییرات سطوح اراضی جنگلی دارای تاج پوشش بیش از ده درصد و بیشه زار، برآورد تغییرات سطوح عرصه آبی طبیعی و انسان ساخت با اهمیت، برآورد تغییرات سایر سطوح اراضی هستند. اکوسیستم‌ها شامل: برآورد فاکتورهایی نظیر تغییر تعداد جمعیت ساکن، تنوع زیستی و زیستگاهی، نرخ مهاجرت، سطوح اراضی طبیعی و کشاورزی و چشم‌اندازهای طبیعی و برآورد عرصه‌ها و محصولات واجد ارزش‌های گردشگری و تعداد بازدیدکنندگان؛ برآورد تنوع زیستگاهی و زیستی، تغییر جمعیت پرندگان مهاجر، تراکم جمعیت در جوار منابع آبی، حجم و کیفیت ذخایر آبی و برآورد عرصه‌ها و محصولات واجد ارزش‌های گردشگری و تعداد بازدیدکنندگان؛ بررسی، شناسایی و ارائه تصویری از عوامل مؤثر بر تغییر اکوسیستم‌ها و پسماندها انجام می‌شود.

در گام چهارم ارزش‌گذاری اقتصادی منابع محیط زیستی انجام می‌شود. این گام شامل: تدوین چارچوب نظری ارزش‌گذاری اقتصادی منابع زیست محیطی، مروری مختصر بر برخی از مطالعات ارزش‌گذاری منابع زیست محیطی انجام شده و بررسی، طبقه‌بندی و ارزش‌گذاری کارکردهای بازاری و غیربازاری منابع زیست محیطی است.

چالش‌ها

- در انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی از روش‌های مختلفی استفاده می‌شود که در بعضی مواقع انتخاب روش مناسب با اکوسیستم‌های خاص (زیست‌بوم‌های تالابی) ممکن است با چالش‌هایی همراه باشد.
- به رسمیت شناخته شدن نتایج حاصل از انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی در نزد ذی‌نفعان دولتی و غیردولتی از چالش‌های کلیدی پس از انتشار نتایج است که بایستی در خصوص آن برنامه‌ریزی مناسبی صورت پذیرد.
- قدیمی بودن طرح‌های جامع توجیهی تفصیلی مناطق چهارگانه و کمبود اطلاعات در برخی از حوزه‌ها از یک سو و در نظر گرفتن بودجه کم برای انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی در کل کشور می‌تواند نتایج مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی را با چالش روبرو سازد.

- عملکرد هماهنگ پروژه‌های بین‌المللی با دفاتر تخصصی ذی‌ربط سازمان می‌تواند منجر به جلوگیری از اقدامات موازی و استفاده بهینه از منابع گردد. اما باید به این نکته نیز توجه داشت که نتایج مطالعات توسط دفاتر تخصصی باید با توجه به محدودیت زمانی طرح‌ها در اختیار آن‌ها قرار گیرد.
- با توجه به نتایج مطالعات ارزشگذاری اقتصادی انجام شده، به نظر می‌رسد بومی‌سازی روش‌های ارزشیابی اقتصادی در کشور به ویژه در زمینه ارزشگذاری اقتصادی تالاب‌ها، امری ضروری به نظر می‌رسد.

پیشنهادها

- انجام مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی در مراحل اولیه طرح و هم‌زمان با مطالعات پایه مشارکت بیشتر ذی‌نفعان را به دنبال خواهد داشت.
- پیشنهاد می‌شود به منظور ارتقای کیفی خروجی‌های حاصل از مطالعات، مشاورانی که در انجام ارزشگذاری اقتصادی همکاری دارند از تخصص اقتصاد محیط زیست برخوردار باشند.

منابع و مراجع

- الگوی راهنمای ارزشگذاری اقتصادی اکوسیستم‌های آبی کشور (تالاب‌ها و مناطق ساحلی) تهیه شده توسط معاونت آموزشی و پژوهشی سازمان حفاظت محیط زیست، دفتر توسعه پایدار و اقتصاد محیط زیست، می‌تواند به عنوان یکی از مراجع در این خصوص مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.
- گزارش مطالعات ارزش‌گذاری اقتصادی میان‌کاله ارژن و پریشان، شادگان و هامون که توسط دفتر توسعه پایدار و اقتصاد محیط زیست تهیه شده است، نمونه‌های از فرآیند طی شده برای ارزشگذاری اقتصادی تالاب‌های مذکور است.
- گزارش فنی و مقاله کنوانسیون رامسر که به زبان انگلیسی نوشته شده‌اند با عناوین «گزارش فنی شماره سه رامسر در مورد ارزش‌گذاری مزایای ناشی از خدمات زیست‌بومی تالاب‌ها» و «مقاله ارزش‌گذاری اقتصادی تالاب‌ها در مقیاس حوزه آبخیز» به موضوع ارزش‌گذاری اقتصادی تالاب‌ها پرداخته‌اند.
- همچنین کتاب‌های «نحوه تبدیل مزایای تالاب‌ها به منظور ارزش‌گذاری آن‌ها» و «ارزش‌گذاری تالاب‌ها، راهنمایی برای ارزش‌گذاری منافع به دست آمده از خدمات زیست‌بوم‌های تالابی» نیز این موضوع را مد نظر قرار داده است.
- بر اساس تجارب و دستاوردهای اجرای ارزشگذاری اقتصادی، انجام شده توسط دفتر توسعه پایدار و اقتصاد محیط زیست شرح خدمات جدیدی تدوین شده که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

چرا ارزیابی سریع مدیریت تالاب انجام شد؟

پژوهش‌های زیست‌بومی، زمان زیادی را به خود اختصاص می‌دهد، چرا که فرآیندهای طبیعی معمولاً دارای چرخه‌های پیچیده و متنوع و از جزئیات زیادی برخوردار هستند. در برخی موارد، حفاظت و احیاء زیست بوم‌ها و زیستگاه‌ها مستلزم اقدامات عاجلی است که با شیوه‌های متعارف و زمان‌بر مطالعاتی هم‌خوانی ندارد. اما در عین حال، مطالعات و گزارش‌هایی در حوزه‌های مختلف کشاورزی، اقتصادی، اجتماعی، تنوع زیستی و مدیریت تالاب وجود دارد که چنانچه با دانش و اطلاعات نانوشته کارشناسی ادغام شود می‌تواند زمینه‌ساز اتخاذ اقدامات اولیه در موارد مختلفی باشد. البته لازم است اطلاعات موجود به تناسب شرایط هر تالاب یکپارچه‌سازی شوند. بدین ترتیب ارزیابی سریع مدیریت تالاب می‌تواند به عنوان جایگزینی مناسب برای فاز مطالعاتی گسترده در ابتدای پروژه محسوب شود تا پس از آغاز پروژه، فرآیندهای تکمیلی و اصلاحی بر اساس این مطالعات تدوین و اجرا شود. لازم به توضیح است که ارزیابی سریع جانشین موقت است و بررسی‌های اساسی ضروری باقی می‌مانند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

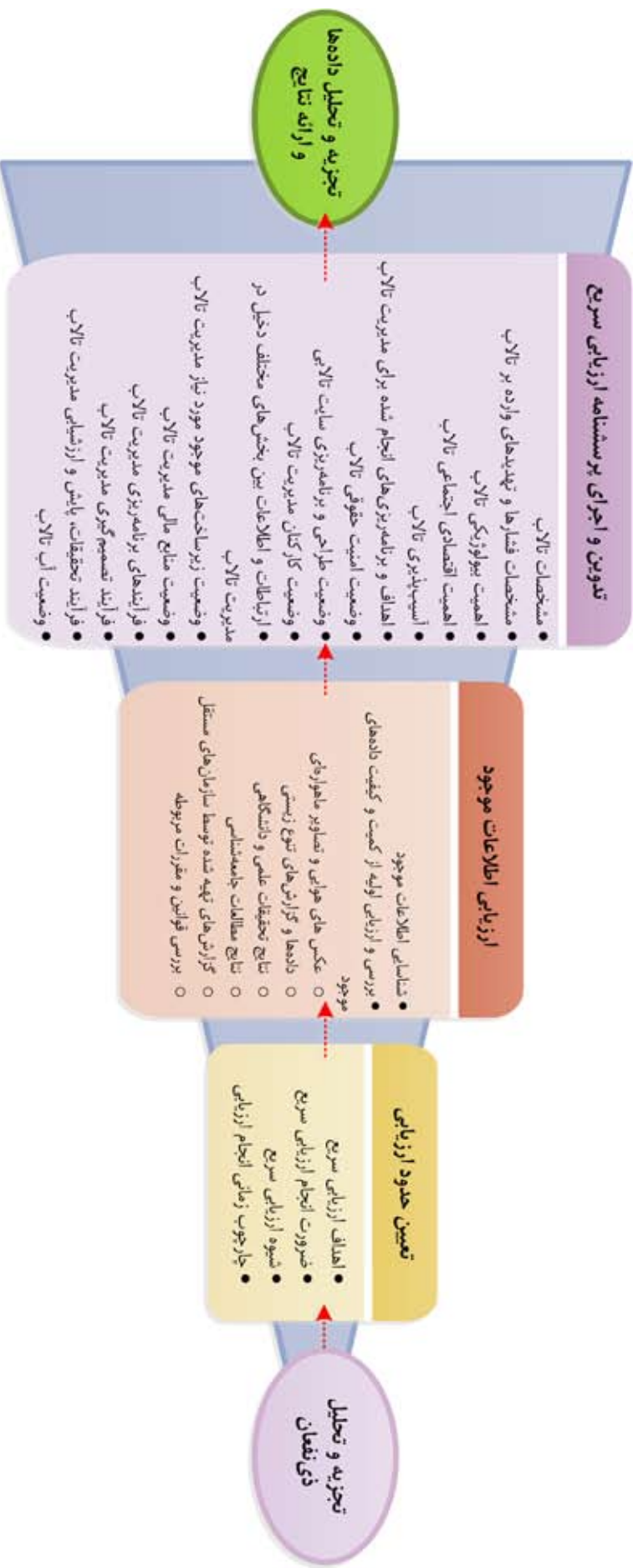

از آنجا که دسترسی به اطلاعات مرتبط با تالاب‌ها برای ورود به برنامه‌ریزی و مدیریت آن‌ها از نیازهای ضروری به نظر می‌رسد و از سوی دیگر دسترسی به این اطلاعات با محدودیت‌هایی مواجه است، «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرده است تا روشی برای شناسایی حداقلی از وضعیت تالاب‌ها را تجربه و معرفی کند. بر این اساس از میان شیوه‌های مختلفی که برای ارزیابی سریع مناطق حفاظت شده از جمله تالاب‌ها وجود دارد، راهنمای صندوق حمایت از حیات وحش WWF گزیده شد. سپس راهنمای مذکور با همکاری کارشناسان دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق برای استفاده در مناطق تالابی اصلاح شد. آنگاه با کمک کارشناسان دولتی و غیردولتی استانی، ارزیابی سریع مدیریت تالاب برای سه سایت منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب شادگان و تالاب پریشان) و تالاب قوری گل به طور هم‌زمان انجام شد. از آنجا که این فعالیت تجربه ابتدایی در ارزیابی سریع از وضعیت تالاب‌ها و مدیریت آن‌ها بود، روش‌شناسی مورد بازبینی اساسی قرار گرفت که در انتهای «گزارش ارزیابی» درج شده است.

مراحل ارزیابی سریع مدیریت تالاب

در نمودار زیر مراحل ارزیابی سریع در قالب پنج گام اصلی شامل «تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان»، «تعیین حدود ارزیابی»، «ارزیابی اطلاعات موجود»، «تدوین و اجرای پرسشنامه ارزیابی سریع» و «تجزیه و تحلیل داده‌ها و ارائه نتایج» ارائه شده‌اند. در ادامه هر یک از گام‌ها تشریح شده است.

نمودار شماره ۱۷- مراحل ارزیابی سریع مدیریت تالاب

تشریح مراحل ارزیابی سریع مدیریت تالاب

ارزیابی سریع مدیریت تالاب، دارای پنج گام به شرح زیر است:

در گام نخست تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان انجام می‌پذیرد. در این گام ذی‌نفعانی که قرار است در فرآیند تکمیل پرسشنامه مشارکت کنند، تعیین می‌شوند. در گام دهم حدود ارزیابی برای ذی‌نفعان تبیین می‌شود. بدین منظور ضمن تشریح اهداف و ضرورت‌های انجام ارزیابی سریع، شیوه ارزیابی و چارچوب زمانی انجام کار تشریح می‌شود.

در گام سوم اطلاعات موجود توسط هر یک از ذی‌نفعان ارزیابی شده و به گروه ارزیاب ارائه می‌شود. در این راستا ابتدا اطلاعات موجود برای هر یک از تالاب‌ها شناسایی شده و کمیت و کیفیت داده‌های موجود برای هر یک از تالاب‌ها مورد بررسی و ارزیابی اولیه قرار می‌گیرد. این اطلاعات شامل عکس‌های هوایی، تصاویر ماهواره‌ای، داده‌ها و گزارش‌های تنوع زیستی، نتایج تحقیقات علمی و دانشگاهی، نتایج مطالعات جامعه‌شناسی، گزارش‌های تهیه شده توسط سازمان‌های مستقل و قوانین و مقررات مربوطه است که هر یک مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در گام چهارم پرسشنامه ارزیابی سریع تدوین و اجرا می‌شود و مواردی که در این پرسشنامه مورد بررسی قرار می‌گیرد شامل: «مشخصات تالاب»، «مشخصات فشارها و تهدیدهای وارده بر تالاب»، «اهمیت بیولوژیکی تالاب»، «اهمیت اقتصادی اجتماعی تالاب»، «آسیب‌پذیری تالاب»، «اهداف و برنامه‌ریزی‌های انجام شده برای مدیریت تالاب»، «وضعیت امنیت حقوقی تالاب»، «وضعیت طراحی و برنامه‌ریزی سایت تالابی»، «وضعیت کارکنان مدیریت تالاب»، «ارتباطات و اطلاعات بین بخش‌های مختلف دخیل در مدیریت تالاب»، «وضعیت زیرساخت‌های موجود مورد نیاز مدیریت تالاب»، «وضعیت منابع مالی مدیریت تالاب»، «فرآیندهای برنامه‌ریزی مدیریت تالاب»، «فرآیند تصمیم‌گیری مدیریت تالاب»، «فرآیند تحقیقات، پایش و ارزشیابی مدیریت تالاب» و «وضعیت آب تالاب» است. در گام آخر داده‌ها تجزیه و تحلیل شده و نتایج حاصل از ارزیابی سریع ارائه می‌شوند.

چالش‌ها

- برای تدوین گزارشی موثق با صحت کافی لازم است سوالات پرسشنامه به صورت مجزا در بخش‌های مرتبط توزیع شده و سوالات هر بخش از پرسشنامه توسط بخش تخصصی مربوطه به طور کامل پاسخ داده شوند. در صورتی که بخشی از سوالات پرسش‌نامه توسط بخش تخصصی بدون پاسخ بماند نتایج دارای صحت کافی نخواهند بود.
- عدم اختصاص زمان کافی برای بحث و گفتگو در خصوص سوالات پرسشنامه ممکن است نتایج را با چالش روبرو سازد چرا که در زمان کوتاه اغلب نمی‌توان به اتفاق نظر رسید و همچنین میزان صحت و دقت نظرات مخالف یا متضاد مطرح شده نیز در حاله‌ای از ابهام قرار می‌گیرد.
- نگاه‌های فردی و بخشی ذی‌نفعان بر نتایج مطالعات ارزیابی سریع اثر مستقیم خواهد گذاشت لذا باید علل ریشه‌ای نتایج حاصل شده به دقت تحلیل شوند.

تیم اجرایی ارزیابی سریع باید در خصوص مراحل و فرآیند اجرایی توجیه بوده و کاملاً آموزش دیده باشند. به عبارت دیگر فلسفه اجرای کار و روش‌های آن باید به خوبی تشریح شده باشد، در غیر این صورت توجیه پرسش‌شوندگان دشوار خواهد بود.

پیشنهادها

- پیشنهاد می‌شود تا زمان کافی (بیش از یک روز) برای بحث و بررسی و طرح سوال و تبادل نظر میان ذی‌نفعان اختصاص یابد و بهتر است تمامی ذی‌نفعان قسمت مربوط به خود در پرسشنامه را تکمیل کرده و مراجع و منابع مورد استفاده در هر یک از سوالات را مشخص سازند.
- بهتر است انتخاب ذی‌نفعان کلیدی برای تکمیل پرسشنامه بر اساس چک‌لیستی از دانش تخصصی و اطلاعات آن‌ها در رشته‌های مرتبط صورت پذیرد.
- پیشنهاد می‌شود نتایج مربوط به ارزیابی سریع و ارزیابی‌های تکمیلی متعاقب آن در ارتباط مناسب با برنامه‌ها و پروتکل‌های پایش قرار بگیرد.
- پیشنهاد می‌شود پس از یکپارچه‌سازی و تدوین نتایج حاصل شده و گزارش نهایی فرآیند ارزیابی سریع، نسبت به ارسال آن برای کلیه ذی‌نفعانی که در این فرآیند مشارکت داشتند اقدام شود. این امر ضمن تسهیل امر برنامه‌ریزی مدیریت تالاب با توجه به دستاوردهای ارزیابی سریع، به حفظ مشارکت و انگیزه ذی‌نفعان کمک خواهد کرد.

منابع و مراجع

- راهنمای ارزیابی سریع وضعیت تنوع زیستی، مدیریتی و اقتصادی اجتماعی زیست‌بوم‌های تالابی که توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است مراحل اجرای ارزیابی سریع تالاب را تشریح کرده است.
- راهنمای روش‌شناسی ارزیابی سریع و اولویت‌بندی مدیریت مناطق حفاظت شده تهیه شده توسط صندوق جهانی حفاظت (WWF) به تبیین پیشینه، ابعاد و گام‌های ارزیابی سریع می‌پردازد.
- گزارش ارزیابی سریع تالاب‌های ارومیه، پریشان، شادگان و قوری‌گل مجموعه‌ای از روش‌ها و نتایج اجرای ارزیابی سریع را ارائه می‌کند و می‌تواند به عنوان نمونه‌ای از اقدامات انجام شده در این حوزه مورد استفاده قرار گیرد.
- بخشی از جلد سیزدهم دستورالعمل‌های کنوانسیون رامسر به موضوع ارزیابی سریع تالاب اختصاص یافته است. در این دستورالعمل شاخص‌های ارزیابی سریع و ارتباط میان ابزارهای ارزیابی تشریح شده است.

فصل سوم

تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب

چرا برنامه مدیریت جامع تالاب تدوین می‌شود؟

برنامه مدیریت جامع تالاب به عنوان سندی مرجع برای مدیریت یکپارچه تالاب تهیه می‌شود. این برنامه ابزاری برای مدیریت پایدار تالاب در راستای حفظ عملکردهای زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی آن است و ضمن ارائه چشم‌اندازی از وضعیت بلند مدت سایت تالابی، به مدیران سایت در امر تصمیم‌گیری کمک کرده و تعهدی برای ذی‌نفعان در امور اجرایی ایجاد می‌کند. چنین برنامه‌ای ضمن در

نظر گرفتن نقش فعال برای ذی‌نفعان در مدیریت و حفاظت از تالاب باعث تقویت همکاری‌های بین بخشی، پرهیز از موازی‌کاری، در نظر گرفتن هم‌زمان منافع سازمان‌های مختلف و برقراری تعادل میان حفاظت و توسعه و تحقق بهره‌برداری خردمندانه از تالاب و مدیریت پایدار آن می‌شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

بر اساس رویکرد زیست‌بومی تدوین برنامه‌های مدیریت جامع با همکاری ذی‌نفعان تالاب‌ها در دستور کار قرار گرفت و بر همین اساس و طی فرآیند کاملاً مشارکتی، این برنامه‌ها برای سه تالاب منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان) تهیه شد. فرآیند مشارکتی تهیه این برنامه‌ها علی‌رغم زمان‌بر بودن آن باعث افزایش احساس مالکیت در نزد ذی‌نفعان شد که این امر کمک بسزایی در مراحل اجرای آن نیز کرد. به منظور تضمین اجرای این برنامه‌ها در ساختارهای دولتی در بالاترین سطح ممکن (هیأت دولت یا شورای برنامه‌ریزی استان) به تصویب رسیدند.

مراحل تدوین و تصویب برنامه مدیریت جامع تالاب

تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب پس از انجام «مطالعات پایه» و «ظرفیت‌سازی و مشارکت» صورت می‌گیرد و پس از آن «پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها» و «برنامه پایش» تهیه و اجرا می‌شود. در ذیل با پیش فرض انجام مراحل ذکر شده به مراحل تدوین و تصویب برنامه مدیریت جامع تالاب اشاره شده است.

تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب

تصویب و ابلاغ برنامه مدیریت جامع تالاب

استقرار ساختارهای اجرایی و اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب

نمودار شماره ۱۸- مراحل تدوین و تصویب برنامه مدیریت جامع تالاب

الف- تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب

در گام نخست از مرحله تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب، کارگاه آغازین برگزار می‌شود. در این کارگاه تبادل نظر و اطلاعات میان شرکت کنندگان برای رسیدن به تعاریف مشترک از رویکرد زیست‌بومی انجام می‌شود. در این کارگاه موضوعات مختلفی به شرح زیر مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد: «مفاهیم و کاربردهای استراتژی، نقشه راه و معرفی اجزای برنامه مدیریت جامع تالاب»، «معرفی رویکرد زیست‌بومی مبتنی بر رویکرد مشارکتی و جامع‌نگر در تدوین برنامه‌های مدیریت جامع تالاب»، «بررسی اجمالی وضع موجود تالاب بر اساس ارائه گزارش از سوی ذی‌نفعان کلیدی»، «شناسایی ارزش‌ها و تهدیدهای خاص تالاب بر اساس اصول مشارکتی»، «بررسی نقش‌ها و اثرات ذی‌نفعان بر روی زیست‌بوم تالابی»، «بررسی و تدوین چشم‌انداز (۲۵ ساله) برنامه مدیریت جامع تالاب» و «طبقه‌بندی تهدیدات و استخراج مشکلات اکوسیستم‌ها».

در گام دوم پیش‌نویس برنامه در کارگاه‌های مشورتی و هم‌اندیشی با ذی‌نفعان تهیه می‌شود. در این کارگاه‌ها ضمن معرفی طبقه‌بندی تهدیدات تدوین شده در کارگاه قبلی، اهداف کلان و راهبردی بر اساس مشکلات طبقه‌بندی شده، تعیین می‌شوند. سپس اهداف راهبردی بر اساس کارگروه‌های تخصصی تقسیم‌بندی شده و کارگاه‌های هم‌اندیشی به منظور بررسی آن‌ها برگزار می‌شود. بدین منظور موضوعات اصلی ذیل هر یک از اهداف راهبردی بر اساس تهدیدات، مسائل و فرصت‌های مطرح شده تعیین شده و برای هر یک از موضوعات اصلی اهدافی میان مدت و بلند مدت (۵ و ۲۵ ساله) در نظر گرفته می‌شود. در ادامه، برنامه اقدام برای تحقق اهداف تدوین می‌شود و پذیرش مسوولیت و اجماع در همکاری و اجرای اقدامات اولویت‌دار اصلی توسط سازمان‌ها و نهادهای ذی‌نفع در جلسات مشترک صورت می‌پذیرد. همچنین ساز و کارهای «مدیریت بین بخشی» به منظور اجرای هر چه بهتر «برنامه مدیریت جامع تالاب» تعیین می‌شود، به نحوی که ساختار، مسوولیت، شرح وظایف و نقش کمیته‌های مدیریتی و کارگروه‌های تخصصی و دبیرخانه‌های

اجرایی به منظور اجرای برنامه مدیریت به صورت شفاف تعیین می‌شوند. در ادامه ساز و کارهای مالی برای اجرای اقدامات اولویت‌دار برنامه مدیریت جامع تالاب تبیین شده و کمیته‌های مدیریتی بر اساس وظایف محوله و اقدامات اولویت‌دار برنامه مدیریت جامع، نسبت به پایش و ارزیابی آن اقدام خواهند کرد. سپس پیش‌نویس سند و گزارش نتایج هر یک از کارگاه‌ها تهیه شده و میان شرکت کنندگان در تمامی سطوح ملی، استانی و محلی (برای تسهیل فرآیند تصویب برنامه) توزیع می‌شود. با برگزاری کارگاه نهایی‌سازی برنامه مدیریت، گام‌های آتی به منظور تصویب و اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب تعیین می‌شود. در آخر نتایج مربوطه جمع‌بندی شده و پروتکل‌های پایش، نقشه‌های پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها، فعالیت‌های مجاز و خلاصه‌ای از ویژگی‌های تالاب به عنوان ضمیمه برنامه مدیریت به آن الحاق می‌شوند.

ب- تصویب و ابلاغ برنامه‌های مدیریتی

برنامه تدوین شده ابتدا در ساختارهای موجود دولتی (هیات دولت یا شوراهای برنامه‌ریزی استانداری) تصویب شده و مراسم نمادین امضای تفاهم‌نامه اجرایی برنامه مدیریت جامع تالاب با توجه به موقعیت و گستردگی تالاب، با حضور نمایندگان دستگاه‌های دولتی و غیردولتی و نمایندگان جوامع محلی برگزار می‌شود. سپس برنامه مدیریت از سوی بالاترین مقام مسوول به کلیه نهادهای ذی‌ربط در برنامه مدیریت، به منظور اجرای آن ابلاغ می‌شود. در ادامه به منظور استقرار ساختارهای اجرایی مسوولیت ریاست کمیته‌های مدیریت توسط مرجع بالاتر (معمولاً ریاست بر عهده استاندار و فرماندار در سطوح استانی و شهرستانی است) ابلاغ می‌شود و همچنین مسوولیت دبیری کمیته‌های مدیریت توسط رئیس کمیته مدیریت (مسوولیت دبیرخانه به اداره کل محیط زیست هر استان و اداره شهرستان واگذار می‌شود) ابلاغ می‌شود. در گام آخر کمیته‌های مدیریت بین بخشی توسط استانداران و فرمانداران و با ساختار تعیین شده در برنامه‌های مصوب تشکیل می‌شوند.

ج- استقرار ساختارهای اجرایی و اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب

به منظور اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب، نشست‌های کمیته مدیریت استانی و محلی برگزار می‌شود. اقداماتی که در این نشست‌ها انجام می‌شود شامل: «تدقیق و معرفی اعضاء به ویژه در خصوص نمایندگان جوامع محلی و سازمان‌های غیردولتی»، «تشکیل

کارگروه‌های تخصصی»، «تعیین آیین‌نامه اجرایی»، «تهیه طرح‌های پیشنهادی برای اجرای تعهدات هر یک از دستگاه‌ها در قالب اقدامات اولویت‌دار مرتبط با برنامه مدیریت جامع تالاب» و «پایش اجرای اقدامات اولویت‌دار توسط کمیته‌های مدیریت» است. بر اساس اقدامات مذکور اقدامات اولویت‌دار توسط نهادهای دولتی و غیردولتی ذی‌نفع اجرا می‌شوند.

نمونه‌های اجرایی

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» طی فرآیندی مشارکتی اقدام به تدوین و تصویب برنامه مدیریت جامع برای سایت‌های منتخب مطالعاتی (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان) کرده است. همچنین با ارائه تجارب کسب شده در این فرآیند به سایر ذی‌نفعان، از فرآیند تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب‌های قوری گل و قره‌قشلاق نیز حمایت شده است.

چالش‌ها

- رویکرد زیست‌بومی رویکرد نسبتاً جدیدی در کشور است و نیاز به مشارکت تمامی ذی‌نفعان در مدیریت جامع تالاب دارد. گذار از مرحله مدیریت بخشی به مدیریت فرابخشی مرحله‌ای زمان‌بر و همراه با چالش است و در صورتی که ذی‌نفعان به ضرورت و اهمیت آن پی ببرند بسیار موثر و کارآمد خواهد بود. از عمده‌ترین چالش‌های موجود در این زمینه می‌توان به دشواری‌های «اعتمادسازی در فرآیند مشارکت جوامع محلی»، «حفظ مشارکت تمامی ذی‌نفعان از ابتدا تا پایان فرآیند» و «پیاده‌سازی مفهوم توسعه پایدار و بهره‌برداری خردمندان در نزد تمامی ذی‌نفعان» اشاره کرد.

- برخی تغییرات در بین نمایندگان دستگاه‌های ذی‌نفع در طول فرآیند تدوین برنامه‌ها منجر به بروز برخی چالش‌ها شد.
- جدید بودن این شیوه از تدوین برنامه مدیریت و تفاوت آن با شیوه‌های مرسوم تهیه این قبیل برنامه‌ها که معمولاً در مدت زمان کمتری تهیه می‌شوند، در برخی موارد چالش‌هایی را ایجاد کرد که مستلزم صرف منابع برای توجیه این موضوع شد.
- نقش موثر جوامع محلی در تدوین این قبیل برنامه‌ها و انتقال دقیق نظرات آن‌ها در متن برنامه، همواره به عنوان یک چالش مطرح است که باید به آن توجه شود.

درس‌های آموخته

- تهیه خلاصه مدیریتی از برنامه مدیریت جامع تالاب که اقدامات کلیدی و مسوولیت‌های هر یک از ارگان‌ها در آن نشان داده می‌شود، کمک موثری به کاربردی کردن این سند در جلسات مدیریتی می‌کند.
- مشارکت ذی‌نفعان در بخش‌های کلیدی تدوین برنامه مدیریت، منجر به ایجاد حس مالکیت و در نتیجه اجرای بهتر برنامه توسط ذی‌نفعان شد.
- چاپ و توزیع گسترده برنامه مدیریت جامع تالاب، به رسمیت شناخته شدن آن‌ها و استفاده از آن‌ها به عنوان ابزار کلیدی مراحل اجرایی را تسهیل می‌کند.

- اگر گروه‌های ذی‌نفعان در فرآیند تدوین و اجرای برنامه مدیریت به درستی توجیه نشده باشند و یا مشارکت مطلوبی نداشته باشند نباید از آن گروه چشم‌پوشی شود چرا که ممکن است در مراحل بعدی عدم مشارکت هر یک از گروه‌های ذی‌نفع فرآیند را با دشواری‌هایی مواجه سازد. لذا پیشنهاد می‌شود زمان و انرژی مناسب برای فراهم ساختن بستر مناسب برای مشارکت تمامی ذی‌نفعان صرف شود.
- پیشنهاد می‌شود، هم‌زمان با طی کردن فرآیندهای تدوین و تصویب برنامه‌های مدیریت، بررسی‌ها و رایزنی‌های لازم برای تامین منابع مالی مورد نیاز اجرای برنامه نیز صورت پذیرد. این امر از به تعویق افتادن اجرای فعالیت‌ها جلوگیری به عمل خواهد آورد.
- پیشنهاد می‌شود در طی فرآیند تدوین برنامه‌های مدیریت جامع تالاب، در صورت امکان نسبت به انجام برخی پروژه‌های مورد توافق ذی‌نفعان حتی قبل از تصویب کامل برنامه اقدام شود تا احساس اعتماد بیشتری را در خصوص اجرایی شدن این برنامه در نزد ذی‌نفعان ایجاد کند.

- یکی از کلیدی‌ترین منابع تدوین و تصویب برنامه‌های مدیریت جامع تالاب‌ها، «راهنمای تهیه برنامه‌های مدیریتی برای سایت‌های نمونه طرح» است که توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است. در این راهنما تعاریف، اهداف، ساختار برنامه‌های مدیریتی و ساختار استاندارد مورد استفاده طرح در این خصوص تشریح شده است.
- برنامه‌های مدیریت جامع دریاچه ارومیه و تالاب‌های پریشان، شادگان، قوری‌گل نمونه‌هایی از اقدامات انجام شده برای آشنایی با برنامه‌های تدوین شده در سایت‌های منتخب طرح است. همچنین خلاصه‌های اجرایی برنامه مدیریت جامع مذکور به صورت خلاصه اقدامات عمل، ارگان‌های مسوول و برنامه پایش را تبیین کرده است.
- جلد هجدهم از دستورالعمل‌های کنوانسیون رامسر به موضوع مدیریت تالاب‌ها اختصاص یافته است. در این دستورالعمل علاوه بر تشریح فرآیند تدوین برنامه مدیریت، چرخه مدیریت تطبیقی و مواردی چون کارکردهای تالاب، تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان و پهنه‌بندی نیز تشریح شده است.
- مجموعه‌ای از گزارش‌های کارگاه‌های برگزار شده و اسلایدهای ارائه شده در کارگاه‌های هم‌اندیشی تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب‌ها می‌تواند دید کلی نسبت به فرآیند اجرایی این موضوع حاصل کند.

چرا پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها انجام شد؟

پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها ابزارهایی را فراهم می‌آورد که با آن میزان موثر بودن اقدامات مدیریتی و وضعیت اکولوژیک تالاب سنجیده می‌شود، در نتیجه در صورت نامطلوب بودن شرایط اکولوژیک، عدم دستیابی به اهداف یا انحراف از اهداف پیش‌بینی شده در برنامه مدیریت جامع تالاب، فعالیت‌های مدیریتی، حفاظتی و احیائی مورد بازنگری قرار می‌گیرند. پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها با کمک به فرآیند بازنگری مدیریتی به عنوان بخشی مهم از فرآیند مدیریت تطبیقی نیز محسوب می‌شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

برنامه و پروتکل‌های پایش به عنوان بخشی از برنامه‌های مدیریت جامع تالاب‌ها برای سه سایت منتخب (دریاچه ارومیه، تالاب شادگان و تالاب پریشان) بر اساس فرآیند مشروح زیر تدوین شد. برنامه‌ها و پروتکل‌های پایش، به منظور تهیه گزارش‌های منظم دوره‌ای توسط دستگاه‌های مسوول مورد استفاده قرار می‌گیرد و گزارش‌های آن در اختیار ذی‌نفعان قرار گرفته تا جهت برنامه‌ریزی‌های آتی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین راهنمای پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها برای اجرای فرآیند پایش تهیه شده است. بر اساس برنامه‌ها و پروتکل‌های تهیه شده، دو مورد گزارش پایش نیز توسط دبیرخانه‌ها و ذی‌نفعان تهیه شده است.

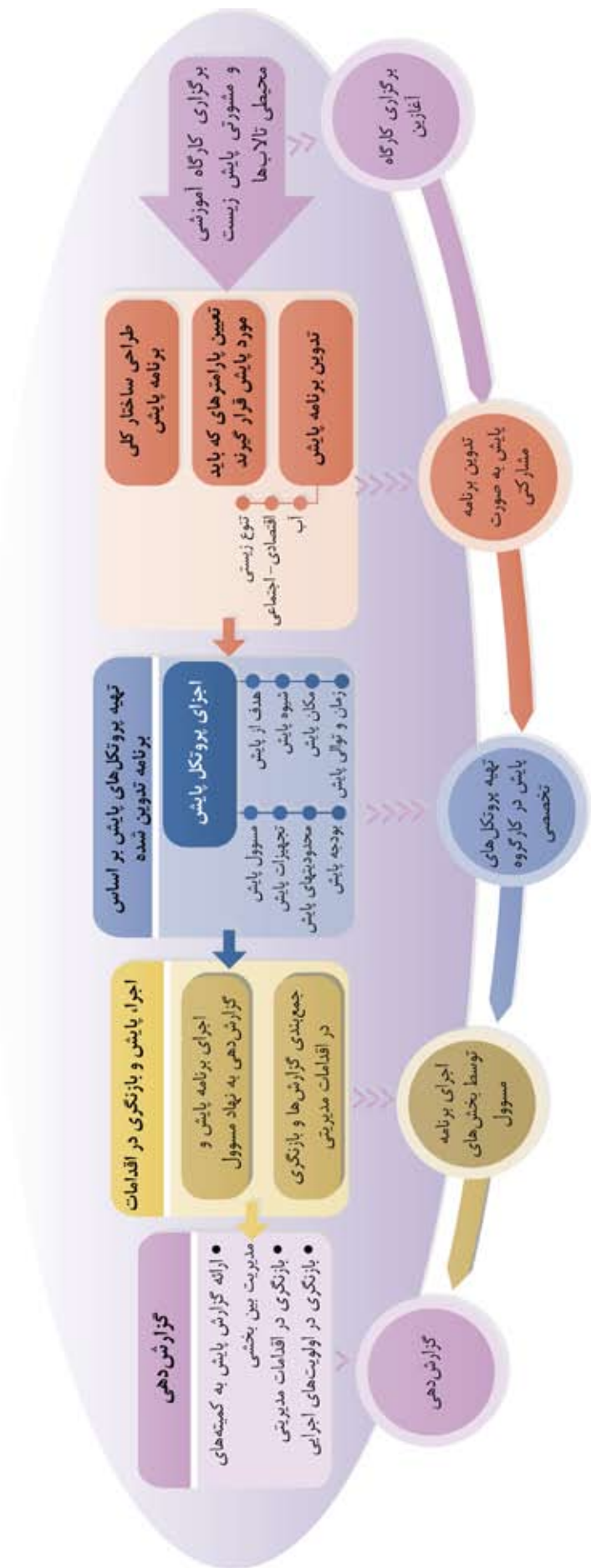

مراحل پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها

مراحل پنج‌گانه پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها و اجزای آن در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل با برگزاری کارگاه مشارکتی آغاز می‌شود و پس از اجرای پایش توسط بخش‌های مسوول و تهیه گزارش‌های مرتبط و به اشتراک گذاشتن آن برای بازخوردهای لازم در سیستم مدیریتی تالاب پایان می‌پذیرد. در ادامه هر یک از بخش‌ها به اختصار تشریح شده است.

نمودار شماره ۱۹ - مراحل مختلف پایش زیست محیطی تالابها

تشریح مراحل پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها

مراحل پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها شامل پنج مرحله اصلی به شرح زیر است. در گام نخست کارگاه دو روزه آموزشی و مشورتی پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها برگزار شده و پیش‌نویس اولیه برنامه پایش با مشارکت شرکت‌کنندگان در کارگاه تدوین می‌شود. در گام دوم طی جلسات گروه‌های کاری، برنامه پایش اولیه به صورت مشارکتی با حضور ذی‌نفعان کلیدی اصلاح و تکمیل می‌شود. در این بخش ضمن طراحی ساختار کلی برنامه پایش با کمک مشاوران و کارشناسان خبره پارامترهایی که باید مورد پایش قرار گیرند تعیین شده و برنامه پایش که در قالب موضوعات تنوع زیستی، اقتصادی-اجتماعی و آب است، تدوین می‌شود.

در گام سوم پروتکل‌های پایش (تنوع زیستی، اقتصادی-اجتماعی و آب) بر اساس برنامه تدوین شده در کارگروه تخصصی تهیه می‌شود. اجزای پروتکل پایش شامل «هدف از پایش»، «شیوه پایش»، «مکان پایش»، «زمان و توالی پایش»، «مسوول پایش»، «تجهیزات پایش»، «محدودیت‌های پایش» و «بودجه پایش» است.

در گام چهارم برنامه پایش توسط بخش‌های مسوول اجراء می‌شود. بر این اساس دبیرخانه اجرایی برنامه مدیریت تالاب‌ها ضمن پردازش اطلاعات گزارش‌های پایش دوره‌ای از وضعیت تالاب را تهیه و به نهادهای مسوول ارائه می‌کند. در ادامه جمع‌بندی گزارش‌ها و بازنگری در اقدامات مدیریتی صورت می‌پذیرد.

در گام پنجم دبیرخانه نسبت به ارائه گزارش پایش به کمیته‌های مدیریت بین بخشی تالاب اقدام می‌کند. این امر منجر به بازنگری در اقدامات مدیریت و اولویت‌های اجرایی می‌شود.

نمونه‌های اجرایی

برنامه‌ها و پروتکل‌های پایش برای سه سایت منتخب (دریاچه ارومیه، تالاب شادگان و تالاب پریشان) تدوین شده است و توسط بخش‌های مسوول اجرا می‌شود. سه گزارش پایش سالانه نیز بر اساس آن‌ها با محوریت ادارات کل استان‌ها به عنوان دبیرخانه اجرای برنامه‌های مدیریت و همکاری سایر دستگاه‌های ذی‌ربط تهیه شده است.

چالش‌ها

• فرآیند اجرای برنامه پایش اقدامی مشارکتی است و هر قسمت از آن به سازمان مربوطه واگذار می‌شود و ادارات کل محیط زیست استان‌ها نقش محوری هماهنگی میان دستگاه‌ها را به عهده دارند. در این مسیر تعامل بین بخشی مدیران و کارشناسان ما بین دستگاه‌ها و ارتباط آن‌ها با دستگاه هماهنگ‌کننده به عنوان یکی از چالش‌های اصلی باید مورد توجه قرار گیرد که بخش عمده‌ای از این چالش به جدید بودن موضوع و هم‌افزایی بین دستگاه‌ها ارتباط دارد.

• از آنجا که تهیه گزارش‌های پایش جزء وظایف جاری دستگاه‌های ذی‌نفع نبوده است تهیه نخستین سری گزارش‌ها برای آن‌ها مستلزم صرف انرژی مضاعفی بوده و در برخی موارد به عنوان یک وظیفه مازاد بر فعالیت‌های روزمره به حساب می‌آید. از دیگر سو، هماهنگی‌های بین بخشی به منظور جمع‌آوری اطلاعات جامع و موثق و تحلیل نهایی گزارش‌های پایش نیز همواره با معضلاتی

همچون دشواری‌های تبادل اطلاعات بین دستگاهی همراه بوده است.

- در سایت‌های نمونه‌ای که دبیرخانه‌های برنامه‌های جامع مدیریت تالابی دیرنگام یا با تاخیر مستقر شدند، تهیه گزارش‌های پایش با مشکلات جدی مواجه شدند.

درس‌های آموخته

- پیش از تدوین برنامه‌ها و پروتکل‌های پایش، انجام پایش در بخش‌هایی همچون تنوع زیستی به صورت بخشی توسط هر سازمان به صورت جداگانه انجام می‌شد ولی نتایج حاصل از آن با سایر دستگاه‌های ذی‌ربط به اشتراک گذاشته نمی‌شد. لذا با تدوین برنامه پایش به شکل مشارکتی، تلاش شد تا این فرآیند از حالت بخشی خارج و بستر مناسبی برای مشارکت ذی‌نفعان این موضوع فراهم گردد.
- با تدوین برنامه‌ها و پروتکل‌های پایش فرصتی فراهم شد تا اثرات بخش‌های مختلف این برنامه بر روی یکدیگر دیده شود که به عنوان مثال می‌توان به اثرات پایش وضعیت معیشت و منابع آب و خاک بر وضعیت تنوع زیستی اشاره کرد.

پیشنهادها

- تداوم اجرای برنامه پایش، اقدام بسیار مهمی در چرخه مدیریت تطبیقی است و پیشنهاد می‌شود به منظور اطمینان از اثربخشی اقدامات مدیریتی و نیز حرکت در مسیر صحیح برنامه پایش در فواصل زمانی تعیین شده به اجرا در آید.
- پیشنهاد می‌شود ضمن اختصاص بودجه مناسب، دبیرخانه‌های برنامه‌های مدیریت جامع تالابی وقت و انرژی مناسبی برای تهیه گزارش‌های پایش به عنوان یکی از ابزارهای مهم مدیریتی صرف کرده و کارکنان این دبیرخانه‌ها نیز آموزش‌های لازم در این زمینه را دریافت کنند.

منابع و مراجع

- راهنمای پایش زیست‌محیطی تالاب‌ها که توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تدوین شده است، ضمن تشریح مفاهیم مرتبط با این حوزه، چارچوب طراحی برنامه پایش و ابزارها و روش‌های انجام پایش را ارائه کرده است.
- برنامه‌ها و پروتکل‌های پایش تالاب‌های پریشان، شادگان و ارومیه نمونه‌های برنامه‌های تهیه شده توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» است که می‌تواند به عنوان منبع مناسبی برای علاقه‌مندان محسوب شود.
- گزارش‌های پایش تالاب‌های پریشان، شادگان و ارومیه که بر اساس نتایج اجرای برنامه‌ها و تکمیل پروتکل‌های پایش تدوین شده‌اند می‌تواند به عنوان نمونه‌هایی از گزارش‌های پایش مورد استفاده قرار گیرد.
- بخشی از جلد سیزدهم دستورالعمل‌های کنوانسیون رامسر به موضوع پایش تالاب اختصاص یافته است. در این دستورالعمل رویکردهای مختلف برای تدوین برنامه و انجام پایش تشریح شده است.

چرا پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها انجام می‌شود؟

پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها با هدف تامین حفاظت برای زیستگاه‌ها، گونه‌ها و فرآیندهای اکولوژیک حیاتی یا نادر، جداسازی فعالیت‌های مناقشه برانگیز انسانی، فراهم کردن امکانات برای فعالیت‌های انسانی که به سلامت تالاب وابسته‌اند (مثل ماهیگیری) به منظور تداوم مزایای اجتماعی و اقتصادی و فراهم ساختن امکان جداسازی و قرق مناطق آسیب‌دیده جهت احیاء و بازسازی آن‌ها انجام می‌شود. همچنین ابزاری کاربردی جهت فراهم ساختن بستر لازم برای بهره‌برداری خردمندان و توسعه پایدار در زیست‌بومی‌های تالابی است. کاربرد دیگر آن تسریع و تسهیل تصمیم‌گیری‌های مدیریتی در خصوص نحوه اجرای طرح‌های توسعه در پهنه‌هایی از تالاب است که حداقل آسیب و تخریب محیط زیست را در پی داشته باشد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

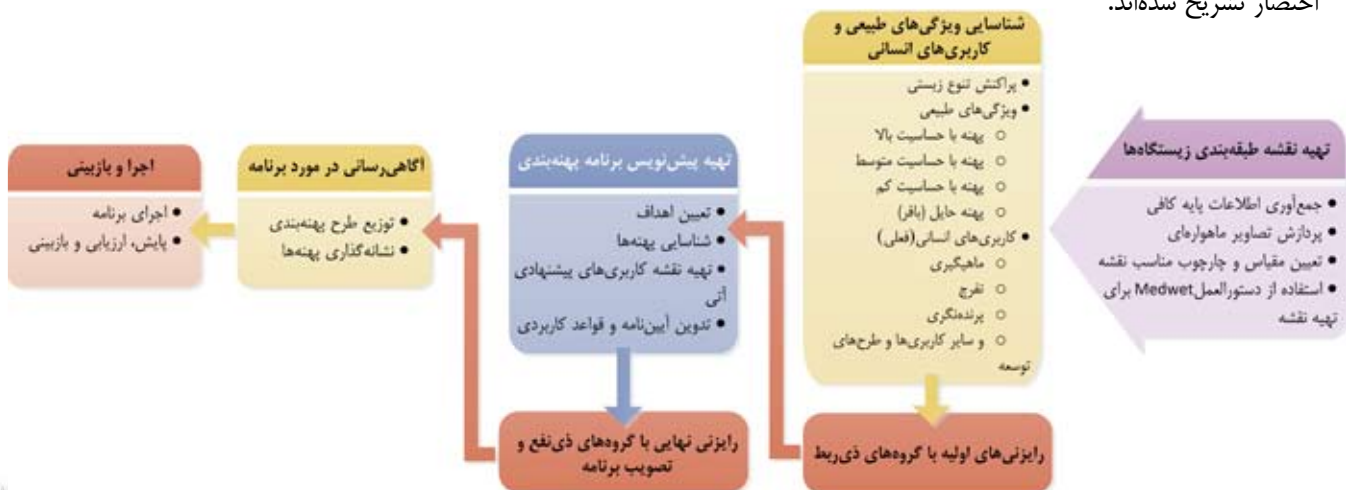

پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها برای سه سایت منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب شادگان و تالاب پریشان) انجام شده و نقشه‌ها، آیین‌نامه‌ها و ضوابط اجرایی مربوطه تهیه شدند. بدیهی است با توجه به مشارکتی بودن رویکرد طرح، انجام فرآیند پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها، تهیه نقشه‌های مربوطه و تدوین آیین‌نامه‌ها و ضوابط اجرایی آن‌ها با حضور و مشارکت فعال همه گروه‌های ذی‌نفع در قالب کارگاه‌ها و جلسات هم‌اندیشی به انجام رسیده است.

گام‌های پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها

گام‌های اصلی پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها در قالب هفت دسته اصلی در نمودار زیر نشان داده شده است. رایزنی با گروه‌های ذی‌نفع از جمله فعالیت‌هایی است که به عنوان یکی از ملزومات اصلی این فرآیند باید مورد توجه قرار گیرد. در ادامه این مراحل به اختصار تشریح شده‌اند.

تشریح گام‌های پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها

در مراحل هفت‌گانه پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها در ابتدا نقشه طبقه‌بندی زیستگاه‌ها با توجه به اطلاعات پایه موجود، تصاویر ماهواره‌ای در مقیاس و چارچوب مناسب نقشه و با استفاده از دستورالعمل Medwet تهیه می‌شود. در گام دوم ویژگی‌های طبیعی و کاربری‌های انسانی شناسایی می‌شود. ویژگی‌های طبیعی در قالب پراکنش تنوع زیستی و پهنه‌بندی زیستگاه‌ها پهنه‌هایی با حساسیت بالا، متوسط، کم و پهنه حایل (بافر) تقسیم‌بندی می‌شوند و کاربری‌های انسانی فعلی نیز شامل موضوعاتی همچون ماهیگیری، تفرج، پرندنگری و سایر کاربری‌ها و طرح‌های توسعه هستند. در گام سوم رایزنی‌های اولیه با گروه‌های ذی‌ربط انجام می‌شود و متعاقب آن در گام بعد پیش‌نویس برنامه پهنه‌بندی تهیه می‌شود. در این پیش‌نویس اهداف تعیین شده و پهنه‌ها شناسایی می‌شوند و نقشه کاربری‌های مجاز و پیشنهادی برای آینده با انطباق نقشه‌های پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها و کاربری‌های فعلی به دست می‌آید. در ادامه آیین‌نامه و قواعد کاربری‌ها نیز تعیین می‌شوند. در گام پنجم رایزنی نهایی با گروه‌های ذی‌نفع، تصویب برنامه و ارائه نتایج آن در برنامه مدیریت جامع تالاب صورت می‌گیرد و در گام بعدی آگاهی‌رسانی در مورد برنامه با توزیع طرح پهنه‌بندی و نشانه‌گذاری پهنه‌ها انجام می‌شود. در گام آخر اجرای برنامه و پایش، ارزیابی و بازبینی صورت می‌گیرد.

چالش‌ها

- در اغلب شرایط تهیه نقشه پایه با اطلاعات به‌روز به سختی امکان‌پذیر است چرا که عموماً تهیه این نقشه‌ها کار دشواری است و یا نقشه‌ها مربوط به سال‌های گذشته و نیازمند به‌روز رسانی است.
- در خصوص تعیین حساسیت‌ها معمولاً به دلیل ورود منافع بخشی، همواره اختلاف نظرات زیادی وجود دارد.
- در مورد موضوع کاربری‌های انسانی موجود مثلاً حریم و مرز پهنه‌ها توافق به سختی انجام می‌شود و معمولاً به راحتی مورد قبول قرار نمی‌گیرد.
- پس از نوشتن آیین‌نامه‌ها، معمولاً کنترل و نظارت دقیق برای اجرایی شدن آن‌ها با دشواری‌هایی مواجه است و فرآیند اجرایی شدن آن به پیگیری مستمری از سوی نهادهای ذی‌ربط نیاز دارد.

- جلسات هم‌اندیشی با ذی‌نفعان و مشارکت در تدوین ضوابط و آیین‌نامه‌ها جزء یکی از درس‌های آموخته طرح بوده که باعث شد ذی‌نفعانی که در جلسات حضور داشتند در اجرا نیز با تعلق خاطر بیشتری اقدامات را اجرا و پیگیری کنند. در رویکردهای سنتی عموماً مشارکت ذی‌نفعان مورد توجه جدی قرار نمی‌گرفت و پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها به صورت بخشی و بدون در نظر گرفتن دانش بومی تهیه می‌شد.
- بسترسازی انجام شده برای مشارکت کارشناسان استانی و ملی در تهیه نقشه‌های حساسیت زیستگاه‌ها در قالب جلسات مشترک، فرآیند تهیه این نقشه‌ها را تسهیل کرد.

پیشنهادها

- برقراری ارتباط نزدیک‌تر بین ادارات استانی و ادارات ستادی در مرکز در خصوص تبادل نقشه‌های مناطق و زیستگاه‌ها و به‌روز رسانی این اطلاعات کمک زیادی به تسهیل روند تهیه نقشه‌های پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها خواهد کرد.

منابع و مراجع

- راهنمای گام به گام پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌ها که توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است منبع مناسبی برای آشنایی با ضرورت انجام پهنه‌بندی و نیز گام‌های اجرای آن است.
- گزارش‌های کارگاه تهیه نقشه‌ها و ضوابط اجرایی پهنه‌بندی حساسیت زیستگاه‌های تالاب‌های ارومیه، شادگان و پربشان به عنوان نمونه‌هایی از نحوه تهیه نقشه‌ها توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» است.

فصل چهارم

استقرار ساختارهای سازمانی و مالی مدیریت تالاب

چرا ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها شکل گرفتند؟

ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها به منظور «برنامه‌ریزی برای اجرا و نظارت بر اجرای مفاد برنامه‌های مدیریت جامع»، «مدیریت بهینه و هماهنگ منابع پایه و فعالیت‌های انسانی در سطح حوضه آبریز»، «هماهنگی بین بخش‌های مختلف اجرایی»، «تقویت همکاری‌های بین بخشی»، «راهبری اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب» و «بررسی میزان تحقق اهداف پیش‌بینی شده در برنامه» تشکیل شده‌اند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

پس از تدوین برنامه‌های مدیریت جامع سه سایت منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان) و با توجه به پیش‌بینی ساختارهای مدیریتی در این برنامه‌ها ایجاد این ساختارها و اجرای برنامه در دستور کار قرار گرفت. لذا حمایت از شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها برای این سه تالاب در سطوح ملی، منطقه‌ای، استانی و محلی (بسته به شرایط تالاب) و همچنین تجهیز و ساماندهی دبیرخانه‌ها و توانمندسازی نیروی انسانی آن‌ها انجام شد.

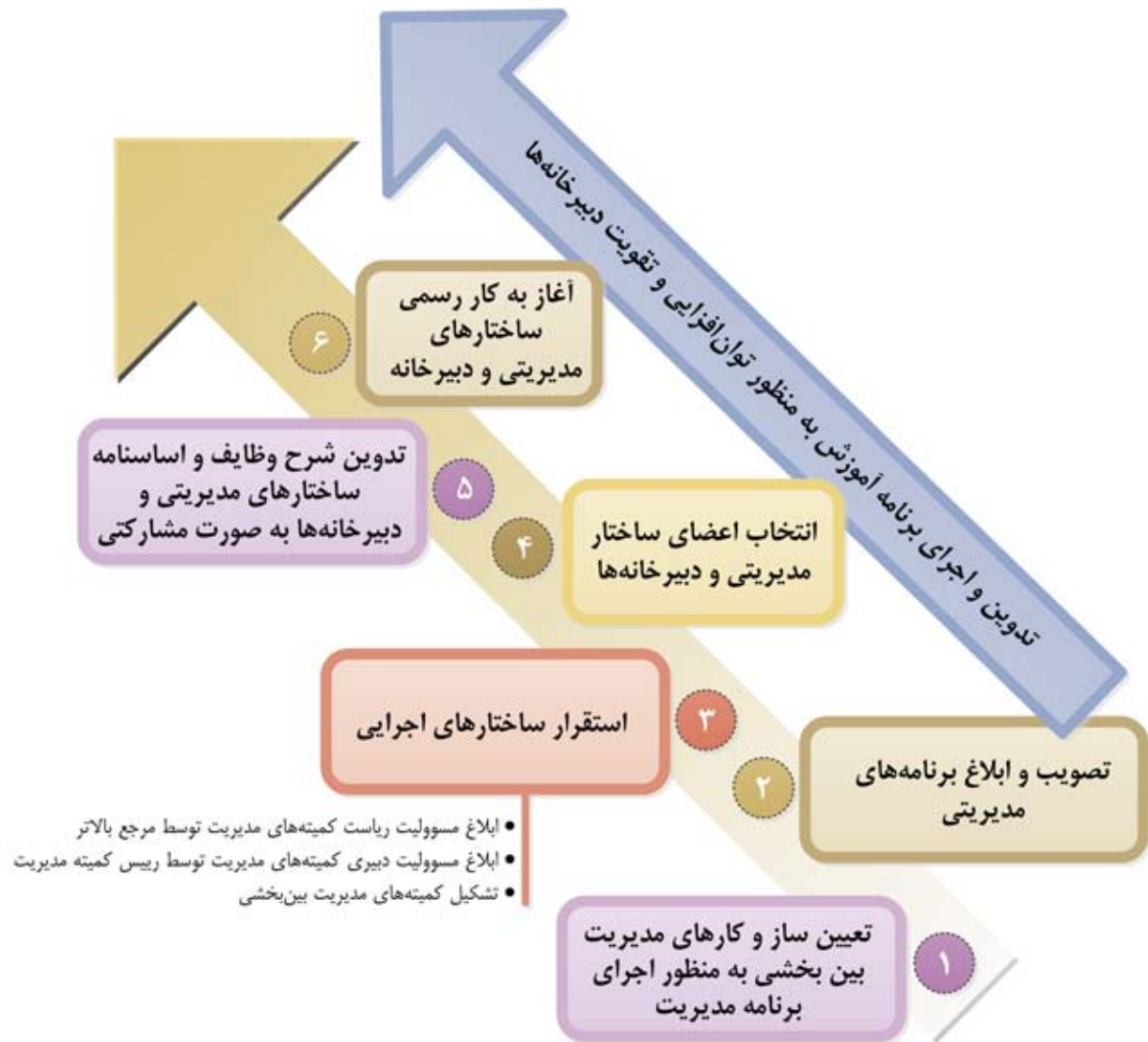

مراحل شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها

مراحل شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها در قالب هفت مرحله در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل شامل «تعیین ساز و کارهای مدیریت بین بخشی»، «تصویب برنامه‌های مدیریت»، «استقرار ساختار اجرایی»، «انتخاب اعضاء»، «تدوین شرح وظایف»، «آغاز به کار رسمی» و «تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی» است. در ادامه هر یک از مراحل به اختصار تشریح شده است.

نمودار شماره ۲۱- مراحل شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها

تشریح مراحل شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها

در گام نخست از مراحل شکل‌گیری ساختارهای مدیریتی و دبیرخانه‌های مدیریت زیست بومی تالاب‌ها، ساز و کارهای مدیریت بین بخشی به منظور اجرای برنامه مدیریت تعیین می‌شود. در گام دوم برنامه‌های مدیریت جامع تالاب تصویب و ابلاغ می‌شود. در گام سوم ساختارهای اجرایی استقرار یافته و مسوولیت ریاست کمیته‌های مدیریت توسط مرجع بالاتر ابلاغ می‌شود (معمولاً ریاست بر عهده استاندار و فرماندار در سطوح استانی و شهرستانی است)؛ سپس مسوولیت دبیری کمیته‌های مدیریت توسط رئیس کمیته مدیریت ابلاغ شده (مسوولیت دبیرخانه به اداره کل محیط زیست هر استان و اداره شهرستان واگذار می‌شود) و کمیته‌های مدیریت بین بخشی توسط استانداران و فرمانداران و با ساختار تعیین شده در برنامه‌های مصوب، تشکیل می‌شود.

در ادامه با انتخاب اعضای ساختار مدیریتی و دبیرخانه‌ها، شرح وظایف و اساسنامه ساختار اجرایی و دبیرخانه‌ها به صورت مشارکتی

تدوین می‌شوند و دبیرخانه و ساختارهای مدیریتی به صورت رسمی آغاز به کار می‌کند. برنامه آموزش، به منظور توان‌افزایی و تقویت دبیرخانه‌ها هم‌زمان با تصویب برنامه‌های مدیریتی، تدوین و به صورت مستمر اجرا می‌شود.

نمونه‌های اجرایی

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» اقدامات متعددی را در راستای استقرار ساختارهای مدیریتی و اداری لازم برای اجرایی کردن برنامه مدیریتی مصوب سایت‌های منتخب به انجام رساند. این اقدامات شامل تسهیلگری در: شکل‌گیری کمیته‌های مدیریت استانی تالاب پریشان و شادگان و تدوین شرح وظایف آن‌ها؛ شکل‌گیری کمیته‌های مدیریت محلی تالاب‌های پریشان و شادگان و تدوین شرح وظایف آن‌ها؛ شکل‌گیری ستاد ملی و شورای منطقه‌ای مدیریت حوضه آبخیز دریاچه ارومیه و تدوین شرح وظایف آن‌ها و شکل‌گیری دبیرخانه‌های ملی، استانی و محلی کمیته‌های مدیریت و تدوین شرح وظایف هستند.

چالش‌ها

- به دلیل تعدد وظایف و مسوولیت‌های فعلی کارشناسان دبیرخانه‌ها، در ادارات کل محیط زیست و ادارات تابعه در شهرستان‌ها و کمبود نیروی انسانی، این دبیرخانه‌ها ممکن است در انجام وظایف دبیرخانه با مشکلاتی مواجه شوند.
- در تنظیم آیین‌نامه اجرایی و شرح وظایف دبیرخانه‌ها در برخی موارد ممکن است در خصوص پذیرش مسوولیت‌ها از جمله گزارش‌دهی و ریاست دبیرخانه توسط سازمان‌ها و نهادهای همکار اختلاف نظرهایی وجود داشته باشد که نیاز به صرف زمان و انرژی بیشتری برای رسیدن به تفاهم در این خصوص است.
- عدم تخصیص اعتبارات ویژه به دبیرخانه‌ها فرآیند اجرای برنامه مدیریت را با دشواری‌هایی مواجه می‌سازد.
- علی‌رغم ایجاد ساختارهای مدیریتی و استقرار مدیریت جامع، برخی اقدامات اولویت‌دار برنامه‌های مدیریت و یا مصوبات کمیته‌های مدیریتی تا کنون به مرحله اجرایی در نیامده‌اند. این چالش می‌تواند به دلیل جدید بودن رویکرد مدیریت جامع و بین‌بخشی و عدم هماهنگی کامل بین تمامی ذی‌نفعان در مدیریت تالاب‌ها به وجود آمده باشد.
- ایجاد ساختارهای مدیریتی در حوضه آبخیز دریاچه ارومیه منجر به ایجاد نتایج مناسبی در مدیریت یکپارچه تالاب شده است. اما پس از استقرار این ساختارها، این تفکر در نزد برخی از دستگاه‌ها وجود داشت که اجرای طرح‌ها و اقدامات اولویت‌دار مرتبط با تالاب‌ها بایستی از محل اعتبارات ویژه و خارج از روال‌های معمول صورت پذیرد. این موضوع ناشی از برداشت نامناسب از وظایف و اختیارات کمیته‌های مدیریتی است که وظیفه اصلی آن‌ها ایجاد هماهنگی بین‌بخشی است.
- در خصوص دریاچه ارومیه، ساختارهای مدیریتی به اجرای فعالیت‌های مدیریتی کمک می‌کند. اما در مقطعی از اجرای پروژه، تمام مسوولیت‌ها به عهده ستاد ملی گذاشته شد و اجرای اقدامات اولویت‌دار مرتبط با دریاچه ارومیه منوط به تخصیص اعتبار از سوی نهادهای ملی شد.

- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ضمن پرهیز از ایجاد ساختارهای جدید تلاش کرده تا با استفاده از ساختارهای موجود بین بخشی از شکل‌گیری کمیته‌های مدیریتی تالاب حمایت کند. در این بین دبیرخانه‌های اجرایی به عنوان موتور محرک و ساختار هماهنگ کننده مورد توجه ویژه بوده‌اند.
- در ایجاد ساختارهای بین‌بخشی تلاش شده است تا ذی‌نفعان کلیدی از جمله جوامع محلی و نهادهای غیردولتی با حق رای مشخص در کمیته‌های مدیریتی عضویت و در جلسات آن شرکت داشته باشند.
- شکل‌گیری ساختارهای اجرایی و دبیرخانه‌ها علاوه بر تسهیل اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب، وضعیت پروژه‌ها و طرح‌های پیشنهادی ارائه شده را روشن می‌کند. بدین ترتیب که پس از وصول آن توسط دبیرخانه جهت بررسی به کارگروه‌های تخصصی ارجاع شده، در ادامه و پس از بازنگری طرح‌های اجرایی، مقدمات بررسی نهایی، تصویب از طریق ساختارهای مدیریت فراهم خواهد شد.
- تثبیت ساختارها بر اساس رویکرد مدیریت زیست‌بومی تالاب کمک خواهد کرد تا تغییرات در سطوح مدیریتی حداقل لطمه را به فرآیند مدیریت تالاب وارد کند.

پیشنهاد

- نمایندگان جوامع محلی که به عضویت ساختارهای اجرایی برنامه مدیریت تالاب در می‌آیند، در برخی موارد از ظرفیت‌های لازم برای ایفای نقش مناسب در این سطوح برخوردار نیستند. لذا پیشنهاد می‌شود برنامه‌ای جهت آگاه‌سازی و توانمندسازی نمایندگان جوامع محلی نسبت به حقوق، وظایف، مسوولیت‌ها و نقش ایشان تدوین و اجرا شود.
- پیشنهاد می‌شود بودجه مشخصی برای اداره دبیرخانه‌ها و فعالیت‌های جاری و انگیزشی مربوط به آن در نظر گرفته شود. همچنین استقرار دبیرخانه‌ها در بدنه سازمان حفاظت محیط زیست و ادارات کل آن می‌تواند بسیار کمک کننده باشد.

منابع و مراجع

- ساختارهای اجرایی شکل گرفته برای مدیریت تالاب‌های ارومیه، شادگان و پریشان و شرح وظایف مربوط به آن‌ها که در برنامه مدیریت جامع این تالاب‌ها ارائه شده است می‌تواند به عنوان منابعی برای علاقه‌مندان به داشتن اطلاعات بیشتر در مورد این ساختارها محسوب شود.
- برنامه ایجاد و تقویت دبیرخانه‌های مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها که توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» برای تقویت دبیرخانه‌های تالاب‌های ارومیه، پریشان و شادگان تدوین شده است، ضمن تشریح کلی ساختار و کارکرد دبیرخانه‌ها و بررسی وضعیت موجود آن‌ها، برنامه توان‌افزایی تدوین شده برای افزایش ظرفیت‌های آن‌ها را ارائه می‌کند.
- گزارش نشست مشورتی ایجاد و تقویت دبیرخانه‌های برنامه مدیریت تالاب‌ها که در آن جایگاه دبیرخانه‌ها، میزان توانمندی ادارات کل استانی و ادارات شهرستان برای اداره دبیرخانه‌ها تشریح شده است.

چرا کار گروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها شکل گرفتند؟

بر «اساس برنامه مدیریت جامع تالاب» کار گروه‌های تخصصی، مرجع بررسی فنی، علمی و تکنیکی موضوعات طرح شده در کمیته‌های مدیریتی هستند. با توجه به اینکه بعضی از موضوعات و طرح‌های پیشنهادی مطرح شده نیاز به بررسی‌های تکمیلی و تخصصی دارند و با در نظر گرفتن وقت محدود اعضای کمیته برای بررسی طرح‌ها، این امر با همکاری کار گروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها انجام می‌شود. همچنین این کار گروه‌ها به دلیل ماهیت کارشناسی و تخصصی، زمینه مناسبی برای بررسی پیشنهادهای فنی مراجع مختلف و ارائه موارد تائید شده به کمیته‌های اجرایی برنامه مدیریت جامع تالاب را فراهم می‌سازند.

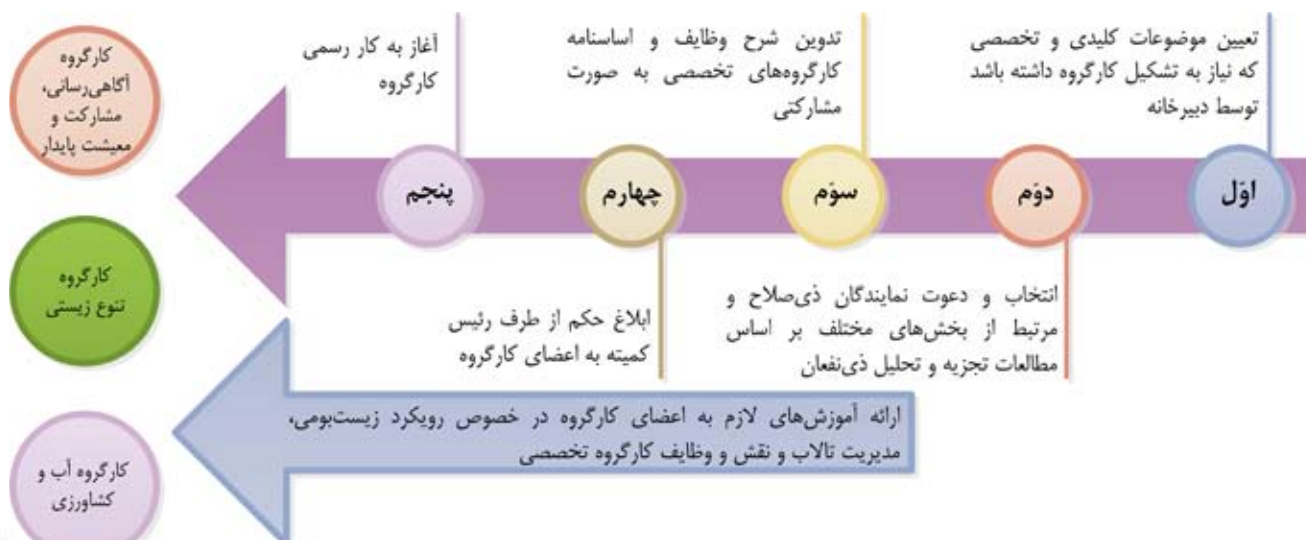
طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

برای سه سایت منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان)، تعداد یازده کار گروه تخصصی شکل گرفتند و مشغول کار شدند. هر یک از این کار گروه‌ها و عنوان آن‌ها متناسب با راهبردهای اصلی برنامه‌های مدیریت جامع تالاب و همچنین موضوعات ویژه هر یک از تالاب‌ها شکل گرفته‌اند. فرآیند شکل‌گیری و فعالیت این کار گروه‌ها از زمان تدوین برنامه‌ها آغاز و تا اجرای برنامه‌های مدیریت جامع تالاب‌ها ادامه یافت.

مراحل تشکیل گروه‌های تخصصی کاری مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها

مراحل تشکیل کار گروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها در قالب شش مرحله در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل با تعیین موضوعات کلیدی آغاز و با تشکیل کار گروه‌های تخصصی به پایان می‌رسد. در ادامه هر یک از مراحل به اختصار تشریح شده است.

نمودار شماره ۲۲- مراحل تشکیل گروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها

تشریح مراحل تشکیل کارگروه‌های تخصصی مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها

در گام نخست موضوعات کلیدی و تخصصی که نیاز به تشکیل کارگروه تخصصی داشته باشد بر اساس اهداف برنامه‌های مدیریت جامع تعیین می‌شود. سپس نمایندگان ذی‌صلاح و مرتبط از بخش‌های مختلف بر اساس دستگاه‌های مسوول و همکار اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب و همچنین مطالعات تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان انتخاب و برای حضور در کارگروه‌های تخصصی دعوت می‌شوند. در ادامه شرح وظایف و اساسنامه کارگروه‌ها به صورت مشارکتی تدوین می‌شود. در گام چهارم باید حکم اجرایی از طرف رئیس کمیته به دستگاه‌های کارگروه ابلاغ شده و با معرفی نمایندگان دستگاه‌های عضو کارگروه، در گام نهایی کارگروه به صورت رسمی آغاز به کار می‌کند. این کارگروه‌ها شامل «کارگروه آگاهی‌رسانی، مشارکت و معیشت پایدار»، «کارگروه تنوع زیستی» و «کارگروه آب و کشاورزی»

هستند. ارائه آموزش‌های لازم به اعضای کارگروه تخصصی در خصوص رویکرد زیست‌بومی، مدیریت تالاب و نقش و وظایف محوله نیز یکی از اقدامات مستمر جهت فعال‌سازی و ایجاد ظرفیت‌های لازم در کارگروه‌های تخصصی است.

نمونه اجرایی

در سه سایت منتخب «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» متناسب با اقدامات اولویت‌دار برنامه مدیریت جامع تالاب و دستور کار کمیته‌های مدیریتی، کارگروه‌های «آب و کشاورزی»، «تنوع زیستی»، «آگاهی‌رسانی، مشارکت و معیشت پایدار» تشکیل شده و اقدامات برنامه‌ریزی شده در برنامه مدیریت جامع تالاب را به اجرا درآوردند.

چالش‌ها

- یکی از چالش‌های فعالیت کارگروه‌های تخصصی این است که برخلاف ماهیت کارشناسی و تخصصی این کارگروه‌ها، در برخی موارد جلسات این کارگروه‌ها با حضور مدیران تبدیل به جلسات مدیریتی شده و مصوبات یا بدون کار کارشناسی تعیین می‌شوند و یا به برگزاری جلسات کارشناسی دیگر در زیر مجموعه این کارگروه‌ها موقوف می‌شوند. در حالی که تشکیل این کارگروه‌ها با هدف ایجاد فضایی برای حضور متخصصان و کارشناسان مربوطه برای بحث‌های کارشناسی بوده و حضور مدیران و تشکیل جلسات غیر کارشناسی، این کارگروه‌ها را تبدیل به همان کمیته‌های مدیریتی تالاب می‌کند.
- عدم التزام برخی نهادها و سازمان‌ها در معرفی کارشناسان مجرب و ثابت برای هر یک از کارگروه‌ها ممکن است اثر بخشی

کارگروه را کم کند.

- ایجاد هماهنگی میان کارگروه‌های مختلف و نیز هماهنگی کارگروه‌ها با کارگروه‌های مدیریتی، از وظایف دبیرخانه‌ها بوده و در صورتی که این هماهنگی به نحو مطلوبی صورت نپذیرد، فعالیت‌های اجرایی را با مشکلاتی مواجه می‌سازد.
- عدم تشکیل جلسات کارگروه‌های تخصصی طبق یک برنامه زمانی مشخص و منظم از چالش‌های مهم کارکرد این کارگروه‌ها است.
- عدم توجه به ساز و کارهای انگیزشی مشخص، در اعضای کارگروه‌های تخصصی ممکن است منجر به ایجاد چالشی جدی در تداوم فعالیت‌های کارگروه شود.

درس‌های آموخته

استفاده از نیروی کارشناسی کارگروه‌ها علاوه بر فراهم آوردن امکان بررسی تخصصی موضوعات تأثیر قابل ملاحظه‌ای در صرفه‌جویی در منابع زمانی کمیته مربوطه داشته و باعث تسهیل مجموعه‌ای از فرآیندهای مدیریتی می‌شود.

پیشنهاد

- در برخی شرایط که کارگروه‌های تخصصی به صورت موردی و ویژه شکل گرفته و بر موضوعی خاص در بازه زمانی محدودی تمرکز می‌کنند، خروجی‌های قابل قبولی حاصل می‌شود. لذا پیشنهاد می‌شود در چنین شرایطی که نیاز به شکل‌گیری کارگروه به

صورت دائم و مستمر وجود ندارد، برنامه‌ریزی برای شکل‌گیری کارگروه‌های موقتی نیز در دستور کار قرار گیرد.

- پیشنهاد می‌شود پس از شکل‌گیری هر یک از کارگروه‌ها، شرح وظایف آن‌ها بر اساس اقدامات اجرایی مرتبط با حوزه کاری آن کارگروه از برنامه مدیریت استخراج و تبیین شود.

منابع و مراجع

- مجموعه صورتجلسات حاصل از برگزاری جلسات کارگروه‌های تخصصی در زمان تدوین و اجرای برنامه‌های مدیریت جامع تالاب که بیانگر موضوعات مطرح شده در کارگروه است می‌تواند به عنوان منبعی مناسب برای ایجاد ذهنیت کلی از محدوده اختیارات، وظایف و نقش ایفا شده توسط کارگروه‌ها مورد استفاده قرار گیرد.
- نمونه‌ای از شرح وظایف و آیین‌نامه اجرایی کارگروه‌های تخصصی اجرای برنامه‌های مدیریت جامع سایت‌های منتخب طرح می‌تواند بخشی از فعالیت‌های انجام شده ذیل کارگروه‌ها را نشان دهد.

چرا تعیین ساز و کارهای مالی برای مدیریت مشارکتی تالابها ضروری است؟

یکی از اجزای اصلی برنامه مدیریت تالابها استقرار ساز و کارهای مالی پایدار است. بدین منظور برای تحقق اهداف برنامه، باید ساز و کارهای مالی مناسبی را تدوین کرده و در نظر گرفت. در صورتی که این ساز و کارها به شکل مناسبی مستقر نشوند، اجرا و تاثیر گذاری این برنامهها با چالش جدی روبرو خواهد شد. این ساز و کار باید به گونه‌ای باشد که هر یک از ذی‌نفعان با توجه به نقش پیش‌بینی شده برای آنها در برنامه مدیریت، در تامین منابع مالی آن مشارکت داشته باشند و این موضوع باید از اولین گام‌های تدوین برنامهها بر اساس استقرار رویکرد زیست‌بومی مورد توجه قرار گیرد.

طرح حفاظت از تالابهای ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

تبیین ساز و کار مالی به منظور ارائه طرح‌های اجرایی به کمیته‌های مدیریت، تصویب آنها و تامین اعتبار در قالب برنامه‌های مدیریت سه سایت منتخب (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان) انجام پذیرفت. ساز و کارهای مالی در نظر گرفته شده را می‌توان به سه دسته کلیدی زیر طبقه‌بندی کرد. نخست، هر یک از دستگاه‌های ذی‌نفع دارای مسوولیت در برنامه مدیریت پس از ارائه طرح پیشنهادی به کمیته‌های مدیریت تالاب، اجرای پروژه مرتبط با خود را با استفاده از منابع جاری دستگاه و به عنوان یکی از فعالیت‌های سالانه خود در دستور کار قرار می‌دهد. در حالت دوم، دستگاه‌ها به منظور اجرای اقدامات اولویت‌دار برنامه‌های مدیریت تالاب‌های پریشان و شادگان پس از تصویب در کمیته‌های مدیریتی و از مسیر شورای برنامه‌ریزی استانداری از بودجه‌های متمرکز استانی استفاده می‌کنند. در حالت سوم، در خصوص حوضه‌های آبخیز بزرگ مانند دریاچه ارومیه، طرح‌های پیشنهادی برای تامین بودجه، به ستادها و نهادهای تصمیم‌گیری سطح ملی ارسال می‌گردد.

در گام‌های نخستین اجرای برنامه‌های مدیریت، به خصوص در حوزه تنوع زیستی، اجرای اقدامات اولویت‌دار مرتبط با ادارات کل محیط زیست استانی از طریق ابلاغ اعتبار از محل طرح‌های جاری سطح ملی حمایت می‌شدند. همچنین در صورت تصویب بودجه‌های اضطراری در سطح ملی، اقدامات پیش‌بینی شده در برنامه‌های مدیریت جامع تالاب، در اولویت تخصیص این نوع از بودجه‌ها قرار می‌گرفت.

مراحل ساز و کارهای مالی در مدیریت مشارکتی تالابها

مراحل ساز و کارهای مالی مدیریت تالابها در قالب شش مرحله در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل شامل: «انجام مطالعات ترتیبات نهادی»، «تعریف ساختارهای مدیریتی بین بخشی»، «پیش‌بینی گزینه‌های مختلف تامین بودجه»، «تخصیص اعتبارات مورد نیاز»، «درخواست ارائه طرح پیشنهادی» و «بررسی، تصویب و تامین بودجه طرح‌ها» است.

نمودار شماره ۲۳- مراحل ساز و کارهای مالی در مدیریت مشارکتی تالاب‌ها

تشریح مراحل ساز و کارهای مالی در مدیریت مشارکتی تالاب‌ها

در گام نخست از مراحل ساز و کارهای مالی مدیریت تالاب، مطالعات ترتیبات نهادی انجام می‌شود. بدین منظور ابتدا نقش دستگاه‌ها و سازمان‌های همکار تعیین می‌شود. سپس حوزه اختیارات و مسوولیت‌های هر یک و همچنین نقش دستگاه‌ها در ایجاد همکاری‌های بین‌بخشی و تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب بررسی می‌شود. در گام دوم ساختارهای مدیریتی، فنی و مالی بین‌بخشی در قالب برنامه‌های مدیریت تعریف شده و در گام سوم گزینه‌های مختلف جهت تامین بودجه اجرای برنامه‌های مدیریتی در متن برنامه مدیریتی پیش‌بینی می‌شود. این گزینه‌ها شامل تامین بودجه از طریق بودجه‌های جاری نهاد مسوول، شورای برنامه‌ریزی استانداری (بودجه‌های متمرکز) یا ارائه طرح‌ها به سازمان‌ها و نهادهای سطح ملی می‌شود.

در گام پنجم دبیرخانه‌ها به صورت سالانه از سازمان‌های مسوول در برنامه مدیریت درخواست می‌کنند تا طرح پیشنهادی و بودجه مورد نیاز طرح‌های اجرایی منطبق با برنامه مدیریت را ارائه کنند. در گام آخر تامین اعتبارات مورد نیاز بر اساس گزینه‌های پیش‌بینی شده انجام می‌شود. بدین نحوه که طرح‌های اجرایی از طریق کمیته‌های مدیریت بین‌بخشی تالاب‌ها بررسی، تصویب و تامین بودجه می‌شوند.

نمونه‌های اجرایی

- در متن برنامه‌های مدیریتی گزینه‌های مختلف جهت تامین بودجه اجرای برنامه مدیریت پیش‌بینی و بر اساس اظهار نظر تدوین کنندگان سند، بهترین گزینه انتخاب و پایه کار قرار گرفت که گزینه انتخابی تا جای ممکن با سیاست‌های دولت برای واگذاری اختیارات بیشتر تصمیم‌گیری به استان‌ها هماهنگ و سازگار است.

- تعریف و تدوین طرح جامع مدیریت زیست‌بومی تالاب‌های کشور و تصویب آن از مجرای کمیسیون ماده ۲۱۵ (طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) که در واقع تامین منابع مالی آن در طول پنج سال و از محل ماده ۲۱۵ برنامه پنجم توسعه انجام شد.
- بررسی و تصویب یازده طرح اولویت‌دار برنامه مدیریت جامع تالاب پریشان و دو طرح اولویت‌دار برنامه مدیریت جامع تالاب شادگان و تامین اعتبارات آن‌ها در قالب اعتبارات دستگاه‌های اجرایی استانی.
- بررسی و تصویب بیست و چهار طرح اولویت‌دار برنامه مدیریت جامع دریاچه ارومیه و تامین اعتبارات آن‌ها در قالب برنامه‌ای پنج ساله توسط سازمان محیط زیست، وزارت نیرو و وزارت جهاد کشاورزی.
- تخصیص منابع مالی از محل جزء «ث» بند دوم قانون بودجه سال ۱۳۹۰ کشور (درآمدهای مازاد نفتی) به منظور مهار آب‌های مرزی و گرد و غبار استان‌های مرزی و ریزگردهای استان‌ها و حفظ و احیای دریاچه‌ها و تالاب‌های کشور.
- ابلاغ اعتبار از محل طرح‌های ملی سازمان حفاظت محیط زیست به ادارات کل استان‌ها به منظور اجرای اقدامات اولویت‌دار.

چالش‌ها

- توجه ناکافی به ساز و کارهای مالی در برنامه‌های مدیریتی باعث ایجاد وقفه در فرآیند اجرای برنامه مدیریت و تحقق اهداف آن خواهد شد.
- علی‌رغم تعریف مسوولیت‌ها در قبال اقدامات اولویت‌دار برنامه‌های مدیریتی و ابلاغ برنامه مدیریت در سطوح مختلف و تاکید بر وظیفه دستگاه‌های اجرایی در قالب برنامه مدیریت، با توجه به جدید بودن رویکرد زیست‌بومی، متعهد ساختن دستگاه‌های اجرایی جهت اجرای وظایف محوله و تامین اعتبارات مورد نیاز، به عنوان یک چالش مهم مطرح است که در صورت عدم توجه، باعث بروز تاخیر و ایجاد وقفه و کندی قابل ملاحظه‌ای خواهد شد.
- در صورتی که دبیرخانه‌های اجرای برنامه مدیریت به شکل درستی نقش و وظایف پیش‌بینی شده برای آن‌ها را اجرا نکنند پایداری و اجرای ساز و کارهای مالی با چالش جدی مواجه خواهد شد.
- در برخی موارد کندی و یا تاخیر در تخصیص بودجه‌های دولتی برنامه‌ریزی شده دستگاه‌های دولتی ذی‌نفع را در اجرای تعهداتشان

با مشکلاتی روبرو می‌سازد که این امر ممکن است به پایداری ساز و کارهای مالی طراحی شده آسیب برساند.

درس‌های آموخته

• در مراحل برنامه‌ریزی مدیریت جامع تالاب‌های سه سایت منتخب طرح، تلاش شد تا به موضوع ساز و کارهای مالی مدیریت تالاب‌ها پرداخته شود. این امر باعث شد تا در زمان اجرای برنامه‌های مدیریتی، فرآیند تامین اعتبارات طرح‌های اجرایی تسهیل شود. در عین حال کماکان نیاز به تمرکز بیشتر بر ساز و کارهای مالی، هم‌وزن مباحث کارشناسی و مدیریتی برنامه‌های مدیریت احساس می‌شود.

• اجرای برنامه در سه سایت منتخب طرح نشان داد که تبیین ساز و کارهای مالی جهت اجرای برنامه‌های مدیریتی، نسخه واحدی نیست که بتوان آن را به تمامی تالاب‌ها تعمیم داد. لذا تبیین این ساز و کار بستگی به شرایط تالاب، اهمیت ملی و بین‌المللی آن، شرایط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حوضه و استان‌ها خواهد داشت.

پیشنهادها

• برنامه مدیریت هر چند با دقت بالای کارشناسی و مشارکت حداکثری تدوین شده باشد، باز هم نیازمند تمرکز لازم در خصوص پیش‌بینی راهکارهای تامین منابع مالی خواهد بود. در حقیقت فقدان چنین ساز و کاری باعث اخلال در اجرا یا توقف اجرای برنامه‌های مدیریت خواهد شد.

• پیشنهاد می‌شود بودجه مشخصی جهت فعالیت‌های دبیرخانه‌های اجرای برنامه مدیریتی در نظر گرفته شود و بر اساس آن فعالیت‌های دبیرخانه برنامه‌ریزی و سازماندهی شود.

• پیشنهاد می‌شود که پیش از پایان برنامه بین‌المللی، اقدامات و رایزنی‌های لازم برای شکل‌گیری برنامه پشتیبان ملی آغاز شود تا ضمن ارائه و انتقال ساز و کارهای مالی مدیریت تالاب، تعمیم اثربخش دستاوردها در کشور با چالش روبرو نشود.

منابع و مراجع

• مقاله تدوین شده توسط کارشناسان طرح در خصوص «استقرار ساختارهای مدیریتی، فنی و مالی بین بخشی به منظور اجرای برنامه جامع مدیریت در تالاب‌ها- مطالعه موردی دریاچه ارومیه، تالاب‌های پریشان و شادگان» که در همایش مدیریت و مهندسی تالاب‌ها (دانشگاه محیط زیست) ارائه شد، اطلاعات مناسبی را در این حوزه ارائه می‌دهد.

• دستورالعمل اجرایی ماده ۲۱۵ (طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) جهت تهیه طرح‌های توسعه‌ای دولت و پروپوزال طرح جامع حفاظت از تالاب‌های کشور تدوین شده بر اساس ماده ۲۱۵ می‌تواند به عنوان نمونه اجرایی مورد استفاده قرار گیرد.

• نمونه‌های ابلاغ اعتبار دفتر زیستگاه‌ها به استان‌ها و نامه‌های نحوه هزینه‌کرد اعتبارات توسط استان‌ها، همچنین نمونه‌ای از صورت جلسات تصویب طرح‌های پیشنهادی در سطح کمیته‌های مدیریت استانی نیز می‌تواند به عنوان نمونه‌های مناسبی مورد استفاده قرار گیرد.

فصل پنجم

اجرای برنامه مدیریت

چرا مدیریت تنوع زیستی تالاب انجام می‌شود؟

وضعیت تنوع زیستی تالاب‌ها یکی از شاخص‌های مهم وضعیت تالاب است و به همین دلیل یکی از اهداف اصلی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران، حذف یا کاهش تهدیداتی است که تنوع زیستی زیست‌بوم‌های تالابی با آن روبرو هستند. مدیریت صحیح تنوع زیستی در ارتباط موثر با سایر مولفه‌های مدیریت جامع تالاب، بر اساس رویکرد زیست‌بومی می‌تواند به حفظ و پایداری تنوع زیستی در تالاب‌ها کمک فراوانی کند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» از اولین گام‌های اجرا تلاش کرده است تا حمایت از اقدامات مرتبط با حفاظت از تنوع زیستی را در دستور کار خود قرار دهد. اما بیشترین تلاش طرح معطوف به نهادینه‌شدن یک نگاه سیستمی به این موضوع در قالب شکل‌گیری راهبردهای اصلی مرتبط با حفاظت از تنوع زیستی در برنامه‌های مدیریت جامع و اجرای آن توسط دستگاه‌های ذی‌ربط در ارتباط با سایر بخش‌ها بوده است.

به همین دلیل در «اهداف راهبردی برنامه مدیریت جامع» و «اقدامات اجرایی» تدوین شده برای مدیریت جامع تالاب‌های منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان)، مجموعه اقدامات مدیریتی، احیایی و حفاظتی برای تنوع زیستی این سایت‌ها توسط دستگاه‌های ذی‌ربط از جمله ادارات کل محیط زیست استان‌ها و سازمان‌های غیردولتی تعریف و اجرا شد.

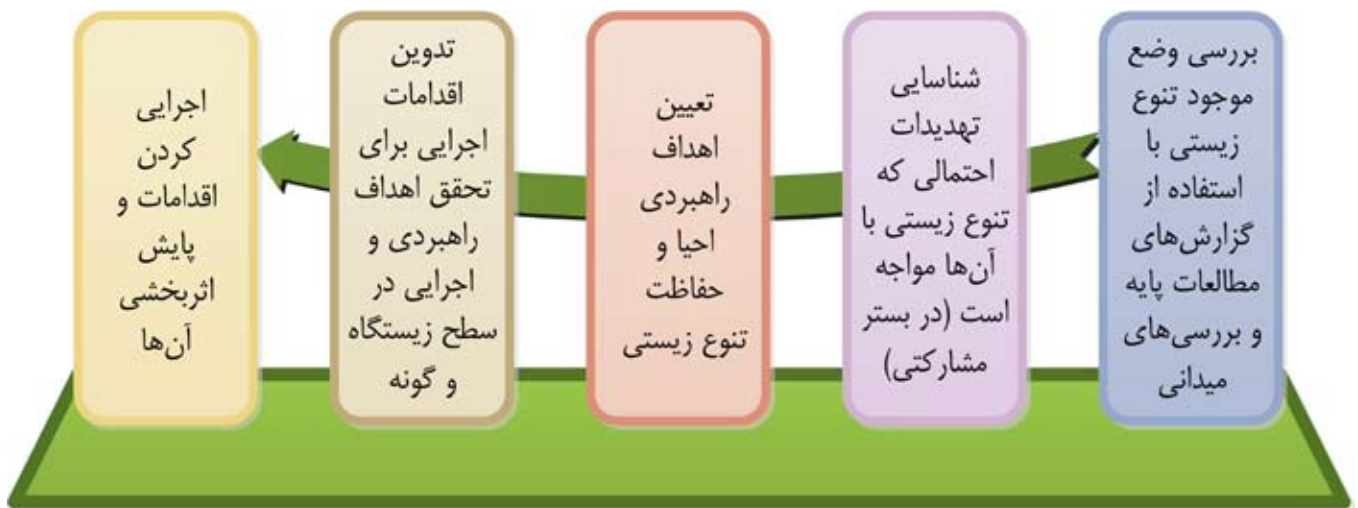

مراحل مدیریت تنوع زیستی تالاب

مراحل پنج‌گانه مدیریت تنوع زیستی تالاب در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل با بررسی وضع موجود تنوع زیستی در تالاب آغاز شده و با اجرایی کردن اقدامات اجرایی و پایش اثربخشی اقدامات در این حوزه پایان می‌پذیرد.

نمودار شماره ۲۴- مراحل مدیریت تنوع زیستی تالاب

تشریح مراحل مدیریت تنوع زیستی تالاب

به منظور انجام مدیریت تنوع زیستی در گام نخست وضع موجود تنوع زیستی تالاب با استفاده از گزارش‌های مطالعات پایه و برداشت‌های میدانی بررسی می‌شود. در این مرحله گونه‌های موجود، پراکنش آن‌ها در سایت و روابط درون گونه‌ای و بین گونه‌ای مورد بررسی قرار می‌گیرد. در گام دوم تهدیدات احتمالی که تنوع زیستی با آن‌ها مواجه‌اند در بستر مشارکتی شناسایی شده و بر اساس تهدیدات شناسایی شده و نیز اهداف کلی تعیین شده در «برنامه مدیریت جامع تالاب» اهداف راهبردی اجیاء و حفاظت تنوع زیستی تعیین می‌شوند. سپس بر مبنای هدف راهبردی تعیین شده مجموعه‌ای از اقدامات اجرایی تدوین می‌شود. این اقدامات می‌تواند در حوزه‌های مدیریت یا اجیاء گونه و زیستگاه باشد. با توجه به اهمیت پایش اثرات اقدامات مدیریتی پس از اجرای اقدامات باید اثربخشی هر یک از آن‌ها در قالب یک برنامه پایش مدون با زمان‌بندی مناسب مورد پایش قرار گیرد.

نمونه‌های اجرایی

اقدامات اجرایی مختلفی در زمینه مدیریت و حفاظت از تنوع زیستی در سایت‌های منتخب طرح، بر اساس برنامه مدیریت جامع تالاب انجام شده است. به عنوان مثال احداث حوضچه مصنوعی در بخشی از دریاچه پریشان به منظور حفظ شرایط زیستگاهی گونه‌های تالاب که در اثر خشک شدن تالاب در معرض تهدید قرار گرفته بودند؛ برگزاری مجموعه اقدامات اطلاع‌رسانی نجات زیست‌مندان تالاب پریشان با کمک جوامع محلی حاشیه تالاب؛ ایجاد حوضچه پرورش ماهی در محل پاسگاه محیط‌بانی پریشان برای حفظ ذخایر ماهیان بومی دریاچه؛ نصب شناورهای راهنما در حریم زیستگاه‌های با حساسیت بالای تالاب پریشان و شادگان؛ پروژه اجیاء و پایش مشارکتی گونه سنگ در منطقه پریشان؛ انتشار و توزیع بروشورهای مربوط به اقدامات انجام شده با همکاری مرکز تحقیقات آرتمیای کشور در دریاچه ارومیه؛ مجموعه اقدامات واکنش اضطراری به وقوع خشکسالی در جزایر اقماری دریاچه ارومیه.

- از زمان آغاز اقدامات مدیریت و احیای تنوع زیستی تا مشاهده نتایج حاصل از این اقدامات مدت زمان قابل توجهی سپری خواهد شد. لذا ماهیت این فرآیند زمان بر بوده و به تبع نتایج اقدامات در این حوزه نیز در کوتاه مدت ملموس نیستند. با توجه به این موضوع در برخی شرایط لازم است که ساز و کارهای انگیزشی برای تداوم این قبیل اقدامات پیش‌بینی شود.
- در برخی موارد وابستگی اقتصادی جوامع محلی به تنوع زیستی تالاب اعمال برخی محدودیت‌ها و ضوابط اجرایی برای احیاء و مدیریت این منابع را با چالش روبرو می‌سازد. چرا که در برخی مناطق، این منابع به عنوان یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های امرار معاش جوامع محلی محسوب می‌شوند.
- فراهم ساختن زمینه مشارکت جوامع محلی در اقدامات حفاظتی و پایش تنوع زیستی مستلزم بکارگیری رویکردهای مشارکتی بوده که تامین منابع لازم برای این موضوع ممکن است فرآیند را با چالش‌هایی روبرو سازد.

درس آموخته

- در رویکردهای سنتی مدیریت تالاب، اقدامات مربوط به مدیریت و حفظ تنوع زیستی به صورت بخشی انجام می‌شد. در این «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا با توجه به اصول رویکرد زیست‌بومی، شیوه‌های همکاری‌های فرابخشی برای برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات ترویج داده شود. به عنوان مثال، برای حفظ ذخایر ماهیان بومی تالاب پریشان علاوه بر استفاده از توان تخصصی و تکنیکی اداره شیلات، با مشارکت و حمایت‌های اداره محیط زیست انجام شد. همچنین اقدامات مشترک اداره محیط زیست و جوامع محلی و ارائه نقش راهبری به جوامع محلی، در محدوده تالاب پریشان منجر به حفظ لاک‌پشت‌های این تالاب شد.
- در مواردی که طرح‌های احیاء و حفاظت تنوع زیستی با مشارکت جوامع محلی به اجرا در آمدند، از پایداری و اثربخشی بیشتری نسبت به طرح‌های اجرا شده بر اساس رویکردهای سنتی برخوردار بودند.

- با توجه به زمان بر بودن فرآیندهای احیای تنوع زیستی انجام اطلاع‌رسانی مستمر در خصوص ارزش‌ها و کارکردهای تنوع زیستی، مشارکت بالاتر جوامع محلی را در پی خواهد داشت لذا پیشنهاد می‌شود اقدامات آگاه‌سازی در این خصوص در طی زمان و بر اساس برنامه‌ای منظم به انجام رسد.
- پیشنهاد می‌شود به منظور تسهیل دستیابی به اهداف برنامه احیای تنوع زیستی توجه ویژه‌ای به موضوع معیشت جایگزین برای جوامع محلی شود، چرا که با توجه به وابستگی معاش این جوامع به منابع زیستی تالاب تعریف منابع جدید برای جبران منابع قدیمی امری اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسد.
- پیشنهاد می‌شود جهت حفظ پایداری، کاهش هزینه‌ها و صرفه‌جویی در زمان اجرای برنامه‌های حفاظتی و احیاء تنوع زیستی، بستر مناسبی برای مشارکت جوامع محلی و سازمان‌های غیردولتی فراهم شود.

- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» دستورالعمل مدیریت تالاب‌ها برای تنوع زیستی را به دو زبان انگلیسی و فارسی تهیه کرده است که در این دستورالعمل ضمن اشاره به اهمیت تنوع زیستی و ضرورت مدیریت و حفظ آن، مباحث مربوطه در قالب مدیریت زیستگاه‌های تالابی، مدیریت گونه‌های تالابی، مدیریت بهره‌برداری از تالاب و احیای گونه‌های تالابی تشریح شده است.
- کتاب دستورالعمل‌های IUCN برای جلوگیری از فقدان تنوع زیستی در اثر معرفی گونه‌های مهاجم غیربومی، توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به زبان فارسی ترجمه و منتشر شده است.
- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» مجموعه‌ای از گزارش‌ها، مواد آموزشی استفاده شده در کارگاه‌ها، برنامه‌ها و خروجی‌های مرتبط با این موضوع را دسته‌بندی و در اختیار مخاطبان قرار داده است.
- گزارش اقدامات انجام شده در خصوص اطلاع‌رسانی خشکسالی با عنوان «اثرات خشکسالی بر خروجی‌های طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ضمن بررسی اثرات خشکسالی و تغییرات اقلیمی بر سایت‌های منتخب طرح، تاثیر این پدیده‌ها بر منابع آب، تنوع زیستی و معیشت را نیز ارائه کرده است.

چرا مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب انجام می‌شود؟

مدیریت یکپارچه منابع آب به عنوان یکی از اصلی‌ترین بخش‌های مدیریت جامع زیست‌بوم‌های تالابی است. مدیریت یکپارچه منابع آب با هدف «افزایش راندمان اقتصادی بهره‌برداری از منابع آب تالاب»، «تشریح ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی آب برای جوامع محلی»، «تسهیم عادلانه منابع آب تالاب و ایجاد برابری بین مناطق و جوامع مختلف» و «در نظر گرفتن ظرفیت‌های زیست‌محیطی، پایداری زیست‌محیطی و تنوع زیستی به ویژه در زیست‌بوم‌های حایز اهمیت بین‌المللی» انجام می‌شود. از آنجایی که معمولاً تالاب‌ها در پایین‌دست حوزه‌های آبخیز قرار دارند و به شکل جدی در رقابت با سایر کاربری‌ها و مصارف منابع آبی هستند، مدیریت یکپارچه منابع آب می‌تواند تا حدود زیادی تامین حقایق آنها را به شکل پایدار تضمین کند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

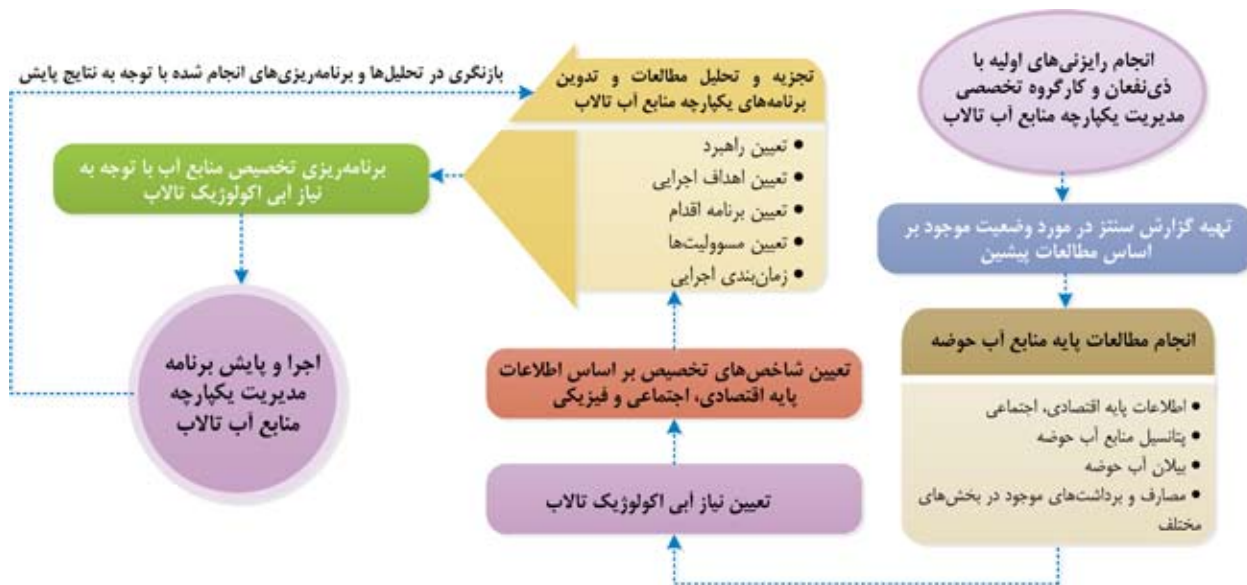
«مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب» به عنوان یکی از اهداف راهبردی «برنامه‌های مدیریت جامع» در سایت‌های منتخب طرح در نظر گرفته شده و ذیل این راهبرد، «برنامه اقدام» با توجه به شرایط هر یک از سایت‌ها تدوین شده است. این فرآیند با همکاری و مشارکت نزدیک ذی‌نفعان کلیدی این حوزه انجام پذیرفت بدین ترتیب که برای تعیین حقایق تالاب و سهم آب استان‌ها از حمایت‌های فنی زیادی از سوی وزارت نیرو، سازمان‌های آب منطقه‌ای و کارگروه‌های تخصصی این حوزه استفاده شد. در این فرآیند از کارگاه‌های مشورتی به عنوان یکی از ابزارهای مشارکت استفاده شد و علاوه بر آن کارگروه تخصصی ویژه‌ای تحت عنوان «کارگروه مدیریت پایدار منابع آب و کشاورزی» تشکیل شد. مقیاس عملیات در سطح حوضه آبخیز دریاچه ارومیه بوده و سه استان واقع در این حوضه شامل استان‌های آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی و کردستان در آن مشارکت داشته‌اند. به علاوه با توجه به ساختارهای مدیریتی کشور مراجع ملی مرتبط با موضوع مدیریت یکپارچه منابع آب، به ویژه وزارت نیرو، وزارت کشاورزی و سازمان حفاظت محیط زیست نیز در سطح ستادی به طور کامل در فرآیند مشارکت داشته‌اند.

گام‌های مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب

مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب در قالب هشت گام در نمودار زیر نشان داده شده است. این هشت گام شامل: «انجام راینی‌های اولیه با ذی‌نفعان و کارگروه تخصصی»، «تهیه گزارش سنتز از وضعیت موجود»، «انجام مطالعات پایه»، «تعیین نیاز آبی»، «تعیین شاخص‌های تخصیص»، «تجزیه و تحلیل مطالعات»، «تخصیص منابع آب» و «اجرا و پایش برنامه» است. در ادامه هر یک از این هشت گام به اجمال توضیح داده شده است.

نمودار شماره ۲۵- گام‌های مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب

تشریح گام‌های مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب

بر اساس برنامه مدیریت جامع تالاب در گام نخست راینی‌های اولیه با ذی‌نفعان و کارگروه تخصصی مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب انجام می‌شود. در گام دوم مطالعات پیشین انجام شده در خصوص منابع آب تالاب مورد بررسی اجمالی قرار گرفته و بر اساس آن گزارش سنتز در مورد وضعیت موجود تهیه می‌شود. در گام سوم مطالعات پایه منابع آب حوضه در چهار محور «اطلاعات پایه اقتصادی، اجتماعی»، «پتانسیل منابع آب حوضه»، «بیان آب حوضه (جریان‌های ورودی و خروجی)» و «مصارف و برداشت‌های موجود در بخش‌های مختلف (صنعت، کشاورزی، شرب و آب زیست محیطی)» انجام می‌شود.

در گام چهارم نیاز آبی اکولوژیک تالاب با استفاده از روش‌های تعیین نیاز آبی مشخص می‌شود. در گام پنجم شاخص‌های تخصیص بر اساس اطلاعات پایه اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی استخراج می‌شود. در گام ششم مطالعات تجزیه و تحلیل شده و راهبرد مدیریت منابع آب تالاب در قالب یکی از راهبردهای اجرایی برنامه مدیریت جامع تالاب تدوین می‌شوند. این برنامه‌ها در برگیرنده اهداف اجرایی، برنامه اقدام، تعیین مسوولیت‌ها و زمان‌بندی اجرایی هستند. در گام هفتم برنامه‌ریزی تخصیص منابع آب با توجه به نیاز آبی اکولوژیک تالاب انجام می‌شود. در این گام با در نظر گرفتن بیان منابع آب حوضه، منابع و مصارف و اعمال نیاز آبی زیست محیطی تالاب مقدار آب قابل بهره‌برداری و تخصیص مشخص می‌شود. در این مرحله برنامه‌ریزی باید به گونه‌ای صورت پذیرد که تامین نیاز آبی تالاب

و محیط زیست نیز به عنوان یکی از بهره‌بردارانی‌ها در برنامه‌ها اعمال شود و سقف برداشت‌ها از بیلان آب حوضه (با در نظر گرفتن نیاز آبی تالاب) بیشتر نگردد. در گام آخر برنامه مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب اجرا شده و اقدامات مورد پایش قرار می‌گیرد. نتایج این پایش در بلند مدت باید مورد تحلیل قرار گیرد و در صورتی که نتایج حاصله با برنامه‌ریزی‌های انجام شده مغایرتی داشته باشد باید حسب مورد نسبت با بازنگری در تحلیل‌ها و برنامه‌ریزی‌های انجام شده در مراحل قبل اقدام کرد. این نوع تحلیل پایش کمک می‌کند تا ضمن اطمینان از صحت عملکرد کل سیستم امکان به روز نگهداشتن برنامه‌ریزی‌ها نیز وجود داشته باشد. لازم به ذکر است که تمامی مراحل با مشارکت فعال کیله ذی‌نفعان کلیدی انجام می‌شود.

نمونه‌های اجرایی

برگزاری کارگاه معرفی مفاهیم مدیریت یکپارچه منابع آب در سایت‌های منتخب تالاب شادگان و دریاچه ارومیه؛ فرآیند تعیین حق آبه و سهم آب هر یک از استان‌های واقع در حوضه آبخیز دریاچه ارومیه با مشارکت وزارت نیرو و سایر ذی‌نفعان؛ تهیه شرح خدمات نیاز آبی تالاب‌ها؛ تعیین حداقل نیاز آبی تالاب شادگان؛ انجام مطالعات نیاز آبی تالاب‌ها در سطح ملی و مدیریت منابع آب زیرزمینی دریاچه پریشان نمونه‌هایی از اجرای برنامه مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب‌ها هستند.

چالش‌ها

- در شرایطی که حوضه آبخیز یک تالاب در برگیرنده چند استان باشد، تعیین سهم آب استان‌ها و تأمین آب زیست محیطی که هر استان باید به تالاب تخصیص داده شود در حوضه‌های مشترک بین دو یا چند استان، فرآیند چالش برانگیزی است و نیازمند همکاری بین بخشی و استفاده از شیوه‌های خاص تعیین سهم آب است.
- بعد از توافق‌های انجام شده میان ذی‌نفعان در فرآیند مدیریت یکپارچه منابع آب، تأمین ضمانت اجرا برای آن کار دشواری خواهد بود و در برخی موارد نظارت بر انجام تعهدات توافق شده به درستی صورت نمی‌پذیرد. از این رو برنامه مدیریت یکپارچه منابع آب با چالش‌های اجرایی روبرو می‌شود.
- در اغلب موارد تأمین آب زیست محیطی، در اولویت سوم و پس از آب شرب و آب کشاورزی قرار می‌گیرد و این امر تخصیص حقایق تالاب‌ها را با چالش‌های اجرایی مواجه می‌سازد.
- در فرآیند انجام مطالعات پایه معمولاً دسترسی مناسب به اطلاعات دقیق و به روز رسانی شده کمتر وجود دارد لذا نتایج این

بررسی‌ها از دقت کافی برخوردار نخواهد بود.

- پیاده‌سازی این فرآیند به صورت مشارکتی زمان‌بر است و مستلزم صبر و صرف فرصت کافی است.
- معمولاً برداشت‌های غیر مجاز زیادی در حوضه‌های آبخیز وجود دارد که اولاً باعث ایجاد خطا در داده‌های جریان آبی رودخانه‌ها و به طور کلی بیلان آبی می‌شود و ثانیاً در صورت پیاده‌سازی و اجرای برنامه‌ریزی جامع منابع آب رسیدن آب رهاسازی شده برای تالاب را با مشکلاتی مواجه خواهد کرد.
- ارتباط بین آب‌های سطحی و زیرزمینی در حوضه و به ویژه در بیلان آبی تالاب معمولاً به دقت قابل تعیین نیست و یا حداقل داده‌های کمی در مورد آن وجود دارد که دقت کل فرآیند را تهدید می‌کند.
- علی‌رغم توافقات انجام شده میان ذی‌نفعان در خصوص حق‌آبه تالاب، برنامه‌های توسعه‌ای پیش‌بینی شده در حوضه آبخیز تالاب‌ها در برخی موارد در تضاد با توافقات انجام شده هستند که این امر اجرایی شدن تامین حق‌آبه را با مشکلاتی مواجه می‌سازد.

درس‌های آموخته

- در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» با مشارکت پژوهشگران و محققان در فرآیند مذاکرات و مناقشات سیاست عمومی در حوزه منابع آب، زیربنای مناسبی برای فرآیندهای تصمیم‌گیری مشارکتی ایجاد شد.
- رویکرد مدیریت حوضه‌ای در مدیریت یکپارچه منابع آب تالاب، برای اولین بار در کشور در حوضه آبخیز دریاچه ارومیه معرفی و به اجرا در آمد. بدین ترتیب که برای تأمین آب دریاچه سه استان مجاور که حوضه آبخیز دریاچه بین آن‌ها مشترک است، به صورت مشارکتی نسبت به برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات مربوط به مدیریت منابع آب حوضه اقدام کردند.

پیشنهاد

- پیشنهاد می‌شود از مراحل ابتدایی کار اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی در مورد اهمیت مدیریت منابع آب به صورت یکپارچه و در سطح حوضه به ذی‌نفعان انجام شود. گروه‌های ذی‌نفع باید در برنامه‌ریزی‌ها این موضوع را در نظر داشته باشند که تالاب را نمی‌توان به صورت یک بستر آبی مستقل از حوضه‌ای که در آن واقع شده، مدیریت کرد.
- از آنجا که ارزیابی علمی مستقل بر اساس داده‌های دقیق و موثق برای رفع عدم قطعیت‌ها در مورد سیستم حکمرانی تخصیص

آب، امری ضروری است، لذا توصیه می‌شود اطلاعات پایه هیدرولوژی و اقلیم به طور دقیق بررسی شود.

- علی‌رغم چالش‌ها و مقاومت‌های موجود در پیاده‌سازی این رویکرد (به ویژه در اعمال اولویت‌های زیست محیطی و نیاز آبی در فرآیند عملی برنامه‌ریزی منابع آب) نهایتاً با صرف زمان و ظرفیت‌سازی فنی و برنامه‌ای، ذی‌نفعان مختلف مشارکت بهتری در این فرآیند داشتند.

- نقش مدیران ارشد در توجیه کل سیستم تحت سرپرستی در ایجاد مشارکت فعال موثر است. در این فرآیند لازم است که مدیران ارشد به طور جداگانه مورد مشاوره قرار گیرند و اهداف و رویکرد کل فرآیند برای آنها تشریح شود.

- علی‌رغم این که مشارکت ذی‌نفعان محلی و استانی در فرآیند اهمیت دارد ولی باید به نقش کلیدی وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها در حوزه ستادی (ملی) نیز توجه کافی شود. به ویژه با توجه به فرآیندهای برنامه‌ریزی منابع آب در وزارت نیرو، دخیل کردن این وزارتخانه در حوزه ستادی بسیار اهمیت دارد. بعد از وزارت نیرو، می‌توان به نقش حوزه ستادی وزارت جهاد کشاورزی و سازمان حفاظت محیط زیست نیز اشاره کرد.

- استانداری‌ها در هماهنگی ارگان‌های استانی در افزایش همگرایی دستگاه‌های اجرایی در سطح استان‌ها و التزام بیشتر به نتایج فرآیند نقش کلیدی داشتند.

منابع و مراجع

- از جمله مراجع موجود که می‌توان برای مدیریت یکپارچه منابع آب از آن‌ها استفاده کرد، می‌توان به جلد هشتم تا یازدهم دستورالعمل رامسر با موضوعات دستورالعمل‌های مرتبط با مدیریت آب، مدیریت حوضه رودخانه، مدیریت و تخصیص آب، مدیریت آب‌های زیرزمینی اشاره کرد.

- مجموعه مستندات جلسات کارگروه آب و کشاورزی حوضه آبریز سه سایت منتخب و گزارش بررسی تأثیرات جانبی برداشت آب از چاه‌های اطراف تالاب پریشان نیز از جمله مراجعی هستند که نمونه‌هایی از فرآیندهای طی شده توسط طرح برای مدیریت یکپارچه منابع آب در سایت‌های منتخب را در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهد.

- مجموعه گزارش‌ها و اطلاعاتی که در این حوزه می‌تواند مورد استفاده و مراجعه قرار گیرد می‌توان به «گزارش تعیین سهم آب استان‌ها در حوضه آبخیز دریاچه ارومیه»، «اسلاید نقشه راه جهت مدیریت مصارف آبی تالاب پریشان»، «پروپوزال تعیین حداقل نیاز آبی تالاب شادگان و راهکارهای مدیریتی تامین آن» و «چارچوب گزارش سنتز تالاب شادگان» اشاره کرد.

- گزارش «مطالعات پایه، راهنما و دستورالعمل محاسبه نیاز آبی زیست محیطی تالاب‌ها» توسط مشاور «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است.

چرا بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین در مدیریت تالاب مدنظر قرار می‌گیرد؟

معیشت پایدار به معنای نحوه‌ای از گذران زندگی است که تامین کننده رفاه و معیشت جوامع هم‌زمان با پایداری تالاب و کارکردهای آن است، بدون اینکه به محیط زیست آسیبی وارد شود. با توجه به اهمیت حفظ کارکردهای زیست‌بوم و به منظور کنترل کاربری‌های ناسازگار و تحقق بهره‌برداری پایدار از منابع تالاب، راهکارهای معیشت جایگزین یا مکمل با تمرکز بر کنترل کاربری‌های ناسازگار یا بیش از توان اکوسیستم ارائه می‌شود؛ به طوریکه باعث کاهش فشارها و تهدیدهای تالاب شده و توازن لازم میان بهره‌برداری انسانی و توان زیست‌بوم برقرار شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

در برنامه‌های مدیریت جامع تالاب تدوین شده برای سه سایت منتخب (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان) موضوع بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین در اهداف راهبردی و اقدامات اولویت‌دار در نظر گرفته شد. بر این اساس در راستای کاهش فشارهای ناشی از بهره‌برداری بیش از حد از تالاب‌ها مجموعه‌ای از اقدامات اجرایی با همکاری دستگاه‌های ذی‌نفع در این سایت‌ها انجام پذیرفت. در ادامه و بر اساس نتایج و دستاوردهای به دست آمده، فرآیند طی شده، برای تالاب‌های قوری‌گل و قره قشلاق نیز اجرایی شد.

این اقدامات در سطوح مختلفی به انجام رسید، به عنوان مثال اسناد راهبردی با موضوعات مختلف مرتبط با معیشت جایگزین (طبیعت‌گردی، ماهیگیری و نظیر آن) تدوین شد؛ همچنین اقدامات گوناگونی در زمینه ظرفیت‌سازی و آموزشی (زنان تسهیلگر، گروه راهنمایان طبیعت‌گردی، توسعه مفهوم روستا سازگار با محیط زیست) به انجام رسید.

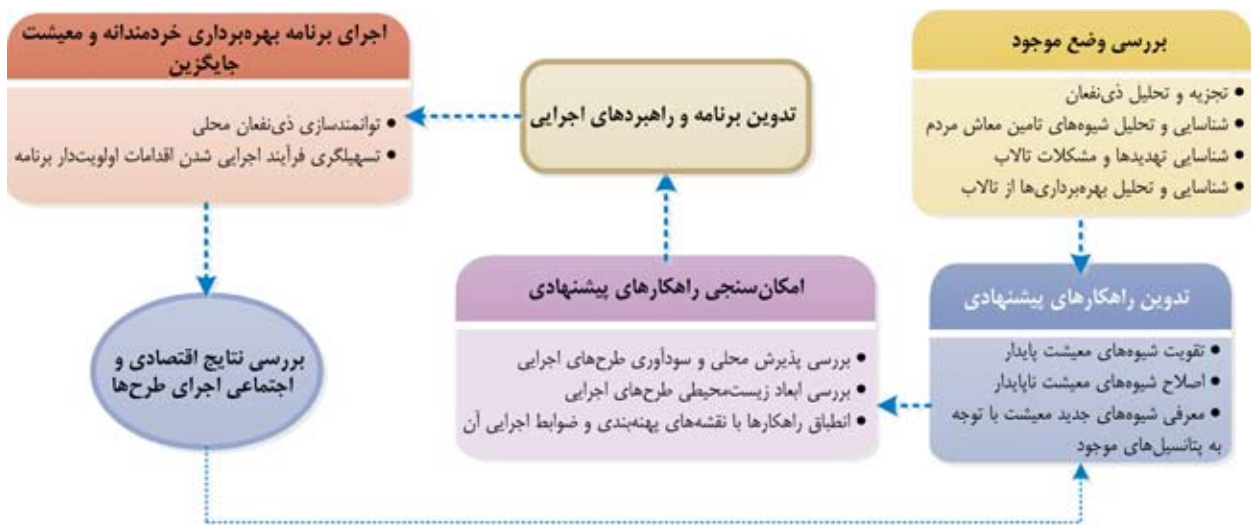
فرآیند ترویج بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین

ترویج بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین به عنوان بخشی از فرآیند مدیریت و حفاظت از تالاب‌ها و در قالب شش گام اصلی در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل با بررسی وضع موجود آغاز شده و با هدف‌گذاری و تدوین راهکارهای پیشنهادی ادامه می‌یابد. سپس با بررسی نتایج امکان‌سنجی راهکارهای پیشنهادی، برنامه و راهبردهای اجرایی تدوین شده و برنامه «بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین» اجرا می‌شود. در انتها با بررسی نتایج اقتصادی و اجتماعی حاصل از اجرای طرح بازخوردهایی به مراحل

تدوین راهکارها ارائه می‌شود. در ادامه این گام‌ها به اجمال شرح داده شده است.

نمودار شماره ۲۶- فرآیند ترویج بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین

تشریح مراحل بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین

در گام نخست ابتدا وضع موجود مورد بررسی قرار می‌گیرد. بدین منظور مجموعه‌ای از اطلاعات گردآوری شده و بر اساس شیوه‌های تامین معاش مردم، تهدیدها و مشکلات تالاب، نحوه بهره‌برداری از تالاب و کلیه ذی‌نفعان تالاب مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. بر این اساس در گام دوم نسبت به تدوین راهکارهای پیشنهادی برای رفع تهدیدها بهبود وضعیت معیشت اقدام می‌شود. بدین منظور مجموعه راهکارهایی برای تقویت شیوه‌های معیشت پایدار، اصلاح شیوه‌های معیشت ناپایدار و معرفی شیوه‌های جدید معیشت با توجه به پتانسیل‌های موجود تدوین می‌شود.

در گام سوم امکان‌سنجی راهکارهای پیشنهادی در مرحله قبل بررسی می‌شود. برای این منظور ابتدا پذیرش محلی و سودآوری طرح‌های اجرایی مورد بررسی قرار گرفته و سپس ابعاد زیست‌محیطی طرح‌های اجرایی و انطباق راهکارها با نقشه‌های پهنه‌بندی و ضوابط اجرایی آن بررسی می‌شوند.

در گام چهارم برنامه و راهبردهای اجرایی بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین تدوین می‌شود. بر این اساس در گام بعد این برنامه اجرا شده و برنامه‌های توانمندسازی ذی‌نفعان محلی به منظور اجرایی شدن اقدامات اولویت‌دار انجام شده و تسهیلگری فرآیند اجرایی شدن اقدامات اولویت‌دار صورت می‌گیرد. به عنوان مثال این اقدامات از طریق ایجاد ارتباط میان ذی‌نفعان دولتی و محلی در زمینه هماهنگی‌های بین‌بخشی برای تامین بودجه‌های مورد نیاز یا انتقال فناوری‌ها و تجهیزات مناطق حاشیه تالاب انجام می‌شود. در گام آخر نتایج اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های معیشت جایگزین یا مکمل بررسی شده و در صورت نیاز هر یک از گام‌های فرآیند مورد اصلاح و بازنگری قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است که بازخوردهای اصلاحی پس از اجرای اولیه این فرآیند باعث تغییر و یا اصلاح راهکارها و اجرای دوباره این فرآیند می‌شود.

تدوین سند راهبردی ماهیگیری پایدار تالاب شادگان؛ تدوین سند راهبردی توسعه طبیعت‌گردی تالاب پریشان؛ آموزش و شکل‌گیری گروه زنان تسهیلگر روستایی در محدوده تالاب پریشان (راه‌اندازی صندوق توانمندسازی و آموزش کشاورزی پایدار)؛ آموزش و شکل‌گیری گروه راهنمایان محلی طبیعت‌گردی تالاب پریشان؛ برگزاری دوره آموزشی آشنایی جوامع محلی با مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها؛ تدوین برنامه مدیریت سایت پرندگان تالاب کانی‌برازان به کمک جوامع محلی؛ تحلیل راهکارهای معیشت جایگزین در سه روستای منتخب حاشیه تالاب قره قشلاق؛ معرفی مفهوم روستای سازگار با محیط زیست.

چالش‌ها

- با توجه به گستردگی سایت در حوضه تالابی دریاچه ارومیه و محدودیت‌های نیروی انسانی طرح امکان پرداختن به موضوع به طور هم‌زمان در کل سایت وجود نداشت و این امر باعث کم‌رنگ شدن اثرات خروجی‌ها می‌شود.
- فرآیند بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین موضوعی هزینه‌بر و زمان‌بر است و در صورت عدم تامین منابع مالی و یا اختصاص زمان ناکافی می‌تواند منجر به ایجاد چالش شود.

درس‌های آموخته

- فرآیند بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین نیاز به ارتباط خوب با جوامع محلی است و چون قرار است الگوهای معمول مردم تغییر کند و اثر مستقیم بر روی میزان درآمد و وضعیت امرار معاش آن‌ها دارد و باید ارتباط مستقیم برقرار شود.
- در این‌گونه اقداماتی که به بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین مربوط است، ممکن است نتوان فشار را به طور کامل و با تغییر الگوی مدیریت حذف کرد، لذا اگر بتوان در دراز مدت درصدی از آن را کاهش داد نیز کافی به نظر می‌رسد.

- در تدوین شیوه‌های جدید و اصلاح شیوه‌های موجود معیشت اصلی‌ترین موضوعی که باید مورد توجه قرار گیرد، حفظ درآمدهای موجود مردم و یا حتی ارتقای آن است و در غیر این صورت نمی‌توان به پایداری این شیوه‌ها امیدوار بود.

پیشنهادها

- یکی از موضوعات مهم بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین موضوع کاربری اراضی تالاب است که باید با برنامه‌ریزی مدیریت شود چرا که اکثر مشکلات از کاربری‌های غیر مجاز و مخرب محیط زیست به وجود می‌آیند. پیشنهاد می‌شود مدیریت کاربری اراضی در هر تالاب پیش از بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت جایگزین مورد توجه جدی قرار گیرد.
- با توجه به اینکه بسیج اجتماعی و آزمودن عملی الگوهای معیشتی غیرکشاورزی سازگار با محیط زیست، مستلزم صرف زمان و نیروی انسانی قابل توجهی است و بعضاً خارج از محدوده وظایف دستگاه‌ها و ارگان‌های اجرایی قرار دارد، لذا استفاده از پتانسیل‌ها و مشارکت دادن تشکل‌های غیردولتی در این فرآیند می‌تواند کمک بسزایی به این امر کند.
- شناسایی و درگیر کردن دستگاه‌های ذی‌ربط در کلیه مراحل تدوین و اجرای برنامه‌های مرتبط با بهره‌برداری خردمندانانه و معیشت پایدار جوامع محلی از نکات کلیدی است که باید به آن توجه داشت.

منابع و مراجع

- گزارش اجرای دوره آموزشی راهنمایان طبیعت گردی تالاب پریشان، فرآیند طی شده برای آموزش و توانمندسازی گروهی از جوانان محلی که به موضوع گردشگری در تالاب پریشان علاقه دارند را ارائه می‌کند.
- کتابچه و گزارش کارگاه روستای سازگار با محیط زیست که در آن مفاهیم ارکان روستاهای سازگار با محیط زیست تشریح شده است، نمونه‌های جهانی و ملی از این روستاها را ارائه می‌کند و فرآیند طی شده در کارگاه معرفی مفاهیم مرتبط با روستاهای سازگار با محیط زیست که توسط طرح حفاظت از تالاب‌های ایران برگزار شده است را تشریح می‌کند.
- سه گزارش موجود طرح با عناوین «مطالعات اجتماعی و مشارکت‌های مردمی برای بررسی معیشت‌های جایگزین در روستاهای محدوده تالاب پریشان»، «چارچوب پیشنهادی شرح خدمات برای شناسایی الگوی معیشت جایگزین در روستاهای پیرامون تالاب پریشان» و «سرفصل‌های مورد بحث و زمان بندی تدوین سند راهبردی توسعه طبیعت‌گردی تالاب پریشان» که فرآیند زمینه‌سازی برای ترویج مفاهیم مرتبط با معیشت جایگزین در راستای کاهش فشارهای ناشی از بهره‌برداری از تالاب در حوضه پریشان را تشریح می‌کند، می‌تواند مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.
- شرح خدمات پیشنهادی و گزارش مطالعات و طراحی مرکز بازدیدکنندگان تالاب پریشان نیز به عنوان مدلی برای احداث مرکز بازدیدکنندگان تالاب می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.
- همچنین سیاست و خط مشی «توسعه طبیعت گردی در پیرامون تالاب پریشان» و «ماهگیری پایدار در تالاب شادگان» که توسط طرح حفاظت از تالاب‌های ایران در کارگروه‌های تخصصی تهیه شده است، از جمله مستندات برنامه‌ریزی در این زمینه است.

چرا توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب انجام می‌شود؟

توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب با هدف «فراهم کردن بستر مناسب برای مشارکت جوامع محلی» در فرآیندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری مدیریت تالاب انجام می‌شود. این مشارکت در تمامی مراحل شامل تدوین، تصویب و اجرای برنامه‌های جامع مدیریت و استقرار رویکرد زیست بومی انجام می‌شود. همچنین بر اساس اصول رویکرد زیست‌بومی، انسان در درون اکوسیستم و جزئی از آن محسوب می‌شود و می‌تواند از خدمات و تولیدات زیست‌بوم به شیوه‌ای خردمندانه و پایدار بهره‌برداری کند. توانمندسازی جوامع محلی آمادگی آن‌ها را به منظور ایفای نقش موثر در پیاده‌سازی این رویکرد و شکل‌گیری تصویر درست و واقع‌نگرانه‌ای از بهره‌برداری خردمندانه فراهم خواهد ساخت.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» موضوع توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب‌ها را به عنوان یکی از محورهای اساسی اقدامات خود در سایت‌های منتخب طرح قرار داده است و با توجه به اثرات این موضوع بر سایر اقدامات و روند کلی طرح، توجه ویژه‌ای به آن داشته است. در مراحل مختلف و با توجه به شرایط، استفاده از ابزارهای متنوعی از جمله برگزاری کارگاه‌های حساس‌سازی، مجموعه اقدامات اطلاع‌رسانی، جلسات هم‌اندیشی، جشنواره‌ها و حمایت از پروژه‌های زود بازده کوچک با نتایج ملموس، برای این منظور در دستور کار قرار گرفته است.

مجموعه این اقدامات منجر به ایجاد ظرفیت‌های لازم در جوامع محلی برای مشارکت فعال آن‌ها در فرآیند مدیریت جامع تالاب شد که از جمله نتایج ملموس این اقدامات می‌توان به نمایندگی جوامع محلی در ساختارهای مدیریتی و در دست گرفتن اجرای برخی پروژه‌های حفاظتی و احیائی (توسط جوامع محلی) اشاره کرد.

گام‌های توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب

گام‌های توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب در شش گام در نمودار زیر نشان داده شده‌اند. این شش گام شامل «تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان»، «حساس‌سازی و ایجاد بستر لازم برای مشارکت جوامع محلی»، «انتخاب نمایندگان جوامع محلی»، «تسهیلگری ارتباط

میان دستگاه‌های دولتی و جوامع محلی»، «نیازسنجی برنامه‌های آموزشی و توانمندسازی» و «تدوین اجرای برنامه‌های توانمندسازی» هستند. همچنین مستندسازی اقدامات انجام شده و ارزیابی مستمر اثربخشی به صورت مستمر انجام می‌شوند. در ادامه هر یک از گام‌ها تشریح شده است.

نمودار شماره ۲۷- گام‌های توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب

تشریح گام‌های توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب

در گام نخست از توانمندسازی جوامع محلی، «تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان» بر اساس مطالعات پایه صورت می‌گیرد. در گام دوم اقدامات لازم برای حساس‌سازی و فراهم کردن بستر مشارکت با جوامع محلی انجام می‌پذیرد. بدین منظور برنامه‌های اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی از قبیل برگزاری کارگاه‌های حساس‌سازی، مجموعه اقدامات اطلاع‌رسانی، جلسات هم‌اندیشی، جشنواره‌ها و پروژه‌های زود بازده کوچک با نتایج ملموس تدوین و اجرا می‌شوند. در گام سوم نمایندگان جوامع محلی انتخاب می‌شوند. بدین منظور ابتدا رایزنی‌های اولیه با مقامات مرتبط برای انتخاب نمایندگان جوامع محلی (نمایندگان دهیاری‌ها و فرمانداری‌ها) انجام می‌شود. در این جلسات معیارهای اولیه برای انتخاب جوامع محلی تدوین شده و نامزدان نمایندگان جوامع محلی بر اساس نظرات دهیاری‌ها و فرمانداری‌ها انتخاب می‌شوند. سپس موضوع انتخاب نماینده به صورت بی‌واسطه با مردم روستا مطرح شده و ضمن تکمیل معیارهای تدوین شده در جلسات با مردم روستا نمایندگان اولیه جوامع محلی انتخاب می‌شوند. در ادامه جلساتی با حضور نمایندگان اولیه جوامع محلی برگزار شده و ضمن دریافت اطلاعات از ایشان، موانع و مشکلات موجود در زمینه مشارکت در مدیریت جامع تالاب‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

در گام چهارم تلاش‌هایی به منظور تسهیل ارتباط و میان دستگاه‌های دولتی و جوامع محلی و انتقال نتایج تجزیه و تحلیل موانع و مشکلات مشارکت به سازمان‌های ذی‌ربط انجام می‌پذیرد. در گام پنجم نیازسنجی جهت تدوین برنامه‌های توانمندسازی در تعامل با جوامع محلی و رایزنی‌های بین بخشی و هم‌خوانی با اولویت‌های برنامه مدیریت جامع تالاب انجام می‌شود. سپس برنامه‌های توانمندسازی با توجه به ظرفیت‌های زیست‌بوم و جوامع محلی تدوین و اجرا شده و ضمن مستندسازی اقدامات، اثربخشی اجرای برنامه توانمندسازی در حفاظت و احیای زیست بوم‌های تالابی به صورت مستمر مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

نمونه‌های اجرایی

شکل‌گیری گروه زنان تسهیلگر روستایی در محدوده تالاب پریشان؛ شکل‌گیری گروه راهنمایان محلی طبیعت گردی تالاب پریشان؛ شکل‌گیری تشکل محلی (سازمان غیردولتی محلی) در محدوده تالاب پریشان؛ ایجاد کانون فرهنگی هنری روستای ملا اره (پریشان)؛

گروه نمایندگان جوامع محلی عضو در کمیته‌های مدیریت محلی پریشان و شادگان؛ حمایت از احداث سایت پرنده‌نگری در کانی برازان با راهبری جوامع محلی روستاهای قره داغ و خورخوره؛ شکل‌گیری گروه محلی حفاظت و پایش تنوع زیستی (با تأکید بر گونه شنگ)؛ مشارکت و مسوولیت‌پذیری نهادها و جوامع محلی در اجرای اقدامات حفاظتی و اطلاع‌رسانی در اجرای برنامه مدیریت جامع تالاب؛ مشارکت فعال جوامع محلی در برگزاری فستیوال‌ها و جشنواره‌های حاشیه تالاب؛ برنامه‌ریزی به منظور انجام مجموعه اقدامات توانمندسازی در حاشیه تالاب شادگان؛ تسهیلگری در راه‌اندازی تشکل سلامت و طبیعت.

چالش‌ها

- در برخی شرایط، فراهم نبودن فضای اعتماد کافی میان جوامع محلی و سایر گروه‌های ذی‌نفع ارتباط میان این گروه‌ها و متعاقب آن فرآیند توانمندسازی را با دشواری‌هایی مواجه می‌سازد. لذا با توجه به محدودیت‌های زمانی که این قبیل طرح‌ها و پروژه‌ها با آن مواجه هستند، لازم است در گام‌های ابتدایی فرآیند، نسبت به ایجاد ارتباط مناسب با جوامع محلی اقدام شود.
- برخی قوانین و مقررات از واگذاری مسوولیت‌ها و وظایف به جوامع محلی در امر مدیریت تالاب به طور مناسبی حمایت نمی‌کنند و ممکن است موضوع اجرای فعالیت‌های میدانی توسط جوامع محلی با چالش‌هایی روبرو گردد.
- موضوع توجه به دانش بومی و توانایی جوامع محلی در حال طی کردن روند رو به رشدی است اما تبدیل شدن آن به یک باور عمومی در نزد کلیه مدیران و کارشناسان کماکان به عنوان یک چالش در حوزه اجرا و توانمندسازی جوامع محلی محسوب می‌شود.
- به رسمیت شناختن تفاوت‌های فرهنگی در برنامه‌ریزی برای توانمندسازی جوامع محلی بسیار اثرگذار است و پروژه‌ها و تیم‌هایی که مسوولیت این قبیل اقدامات را بر عهده می‌گیرند باید در برنامه‌ریزی‌های خود ضمن احترام به این تفاوت‌ها آمادگی لازم برای انطباق‌پذیری با این شرایط را داشته باشند.
- با توجه به اینکه جوامع محلی در درون خود گروه‌های اجتماعی با نیازهای متفاوتی را جای می‌دهند و از سوی دیگر توانمندی نیز در بر گیرنده ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است لذا برنامه‌ریزی برای توانمندسازی جوامع محلی پیچیدگی‌های خاص خود را دارد که در برنامه‌ریزی‌های مربوط به اقدامات ظرفیت‌سازی و توانمندسازی باید به آن‌ها توجه کرد.
- عدم توجه به نقش تشکل‌های غیر دولتی و اهمیت مشارکت ایشان در کسب اهداف برنامه می‌تواند به عنوان چالشی در اجرا نمایان شود. در صورتی که اعتمادسازی و ایجاد باور درست نسبت به اهداف و فعالیت‌های تشکل‌های غیردولتی در میان ذی‌نفعان کلیدی شکل نگرفته باشد، فرآیند مدیریت جامع تالاب با چالش روبرو خواهد شد.
- در تعاملات بین ذی‌نفعان تالاب، «سازمان‌های مردم‌نهاد محلی» کمتر به رسمیت شناخته می‌شوند و دسترسی آن‌ها به منابع مالی دولتی به سختی صورت می‌پذیرد. بعضی محدودیت‌ها از قبیل الزام به ثبت شدن تشکل برای استفاده از منابع مالی موجود موجب می‌شود که یا این مسوولیت را نپذیرند و یا قبل از اینکه آمادگی پذیرش این نوع مدیریت و مسوولیت را داشته باشند به یک سازمان رسمی تبدیل شوند.

- اجرای هر اقدام توانمندسازی لزوماً تضمین‌کننده اثربخشی آن نیست. از آنجا که موضوع توانمندسازی نیازمند مجموعه اقدامات مستمری است که به کسب توانندهای لازم و در نهایت تغییر رفتار در نزد مخاطبان منجر می‌شود، در برخی شرایط پس از اتمام فعالیت‌ها و خاتمه همکاری با گروه‌های مخاطب، در صورت نداشتن یک برنامه منسجم تداوم دستاوردها با مشکلاتی روبرو خواهد شد. لذا برنامه‌ریزی لازم برای استمرار این فعالیت‌ها در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» انجام شد.
- ارائه سرفصل‌های آموزشی و برگزاری دوره‌ها به تنهایی منجر به توانمندسازی جوامع محلی نخواهد شد. بلکه لازم است با الهام گرفتن از روش‌های مشارکتی و رعایت اصول مرتبط نوعی از برنامه‌های آموزشی که بتواند در زندگی واقعی جوامع محلی نمود پیدا کند ارائه شود.
- توانمندسازی الزاماً به معنای ارائه آموزش نیست بلکه با روش‌های دیگری مانند فراهم کردن فرصت مناسب برای اجرای پروژه‌های آموزشی و میدانی به گروه‌های مخاطب می‌توان به شکل بهتری به ارتقای توانمندی‌های آن‌ها کمک کرد.

پیشنهاد

- تلاش جهت فراهم ساختن بستر مناسب برای مشارکت معتمدان محلی و افراد مورد وثوق جوامع محلی می‌تواند فرآیند توانمندسازی را تسهیل کند.
- در راستای استقرار رویکرد زیست‌بومی، تدوین راهبرد مشخص برای توانمندسازی جوامع محلی یکی از الزامات کار است. چرا که رویکرد مسوولان و مجریان را در خصوص مشارکت تبیین می‌کند و باعث حصول اتفاق نظر در خصوص روش و نتایج مورد انتظار از فرآیند توانمندسازی می‌شود.
- حمایت‌های فنی و مالی از تشکل‌های غیردولتی باید به نوعی صورت گیرد که در عین توانمندسازی به حفظ استقلال ایشان نیز لطمه‌ای وارد نشود.

منابع مراجع

- مجموعه گزارش‌های فصلی تدوین شده توسط مشاور اقتصادی اجتماعی طرح، در برگیرنده اقدامات انجام شده در زمینه توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب‌های منتخب طرح است.
- گزارش دوره آموزشی زنان تسهیلگر روستایی تالاب پریشان و گزارش ارتقای سطح آگاهی و توانمندسازی جوامع محلی در پایش وضعیت سنگ (سمورآبی) برای حفاظت از این گونه در تالاب پریشان - جزوه آموزشی ویژه مربیان، نمونه‌هایی از برخی گزارش‌های اجرایی موجود در این زمینه است که کلیاتی را در خصوص نحوه اجرای اقدامات ظرفیت‌سازی در جوامع محلی ارائه می‌کند.
- با توجه به هم‌پوشانی موضوعات با حوزه رویکردهای مشارکتی و بهره‌برداری خردمندانه و معیشت جایگزین می‌تواند از منابع معرفی شده در ابزارهای مذکور بهره برد.

چرا توسعه کشاورزی پایدار انجام می‌شود؟

یکی از عمده‌ترین بهره‌بردارانی‌هایی که پیرامون تالاب اتفاق می‌افتد کشاورزی است. بهره‌برداری از منابع آب برای مقاصد کشاورزی با منابع تامین حقایق تالاب (از نظر کمیت) رقابت می‌کند. از سویی دیگر کشاورزی می‌تواند تهدید کننده کیفیت منابع آب تالاب باشد؛ به عنوان مثال کود و سموم شیمیایی استفاده شده در کشاورزی، یکی از آلاینده‌های اصلی تالاب است و تنوع زیستی، جوامع انسانی و کیفیت منابع آب تالاب را تحت تاثیر قرار می‌دهد. لذا باید راهی در پیش گرفته شود که هم منافع مردم و هم حفاظت از تالاب توأمآً انجام پذیرد و از تضاد و تعارض موجود کاسته شود و از سوی دیگر حفاظت و منافع مرتبط با بهره‌برداری پایدار در هم گره بخورد و هر کدام ضامن بقای دیگری باشد. به عبارت دیگر «توسعه کشاورزی پایدار» به عنوان یکی از مصداق‌ها و در راستای برنامه کلان جایگزینی «بهره‌برداری خردمندانه» به جای «بهره‌برداری ناپایدار» در مدیریت و حفاظت از تالاب‌ها اجرایی می‌گردد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

بهره‌برداری خردمندانه به ویژه موضوع کشاورزی پایدار در «مدیریت جامع تالاب‌ها» مورد تاکید قرار گرفته است و بر همین اساس این موضوع در برنامه‌های مدیریت تالابی نیز از جایگاه خاصی برخوردار است. «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» با شناسایی پروژه‌های مرتبط در مجموعه «وزارت جهاد کشاورزی» از جمله همکاری‌های مشترک این وزارتخانه با «سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد

(FAO)» تلاش کرد تا ارتباط آن‌ها با فعالیت‌های کشاورزی در حاشیه تالاب‌های منتخب طرح را در راستای اجرای برنامه‌های مدیریت برقرار سازد.

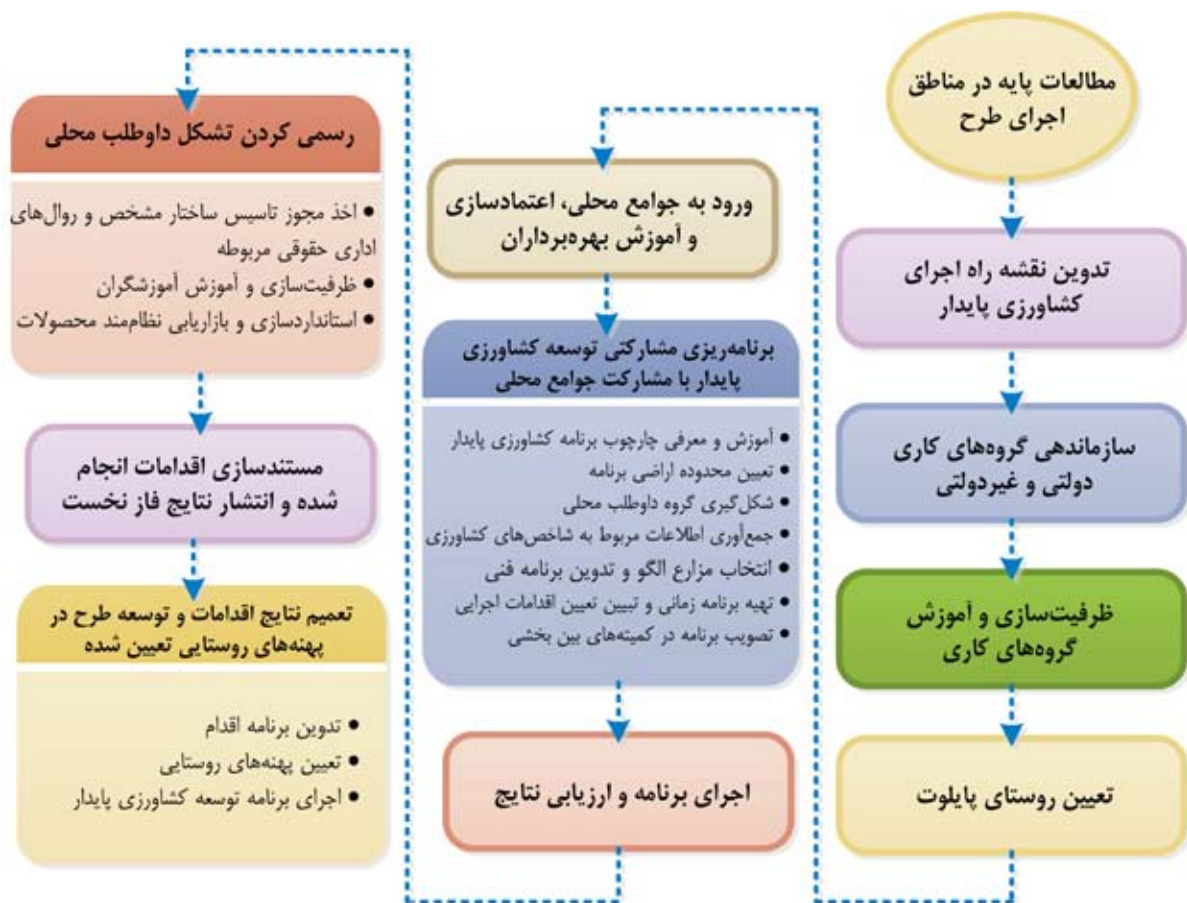
در همین راستا پس از برقراری ارتباط بین این قبیل پروژه‌ها با سازمان‌های محلی مرتبط با کشاورزی، زمینه اجرای توسعه کشاورزی پایدار در سه روستای پیرامون تالاب پریشان و در تالاب‌های اقماری دریاچه ارومیه فراهم شد.

مراحل توسعه کشاورزی پایدار

مراحل توسعه کشاورزی پایدار در یازده مرحله در نمودار زیر نشان داده شده است که شامل «مطالعات پایه»، «تدوین نقشه راه»، «سازماندهی گروه‌های کاری»، «ظرفیت‌سازی و آموزش»، «تعیین روستای پایلوت»، «ورود به جوامع محلی»، «برنامه‌ریزی مشارکتی»، «اجرای برنامه»، «رسمی کردن تشکل داوطلب»، «مستندسازی اقدامات» و «تعمیم نتایج» است. در ادامه هر یک از این مراحل به اجمال تشریح شده‌اند.

نمودار شماره ۲۸- مراحل توسعه کشاورزی پایدار

تشریح مراحل توسعه کشاورزی پایدار

در مرحله نخست از توسعه کشاورزی پایدار، مطالعات پایه در مناطق اجرای طرح انجام می‌شود. در مرحله دوم و بر اساس مطالعات پایه انجام شده نقشه راه اجرای کشاورزی پایدار بر اساس شرایط محیطی تدوین می‌شود. در گام سوم گروه‌های کاری دولتی و غیردولتی سازماندهی شده و در ادامه ظرفیت‌سازی و آموزش گروه‌های کاری صورت می‌پذیرد.

سپس روستای پایلوت با توجه به شاخص‌های مختلف تعیین می‌شود. این شاخص‌ها شامل شاخص‌های زیست محیطی، اقتصادی-اجتماعی، سیاسی-امنیتی، منابع آب و کشاورزی (شامل سطح زیر کشت، محصولات، میزان وابستگی معیشت جوامع محلی به کشاورزی) هستند. در مرحله ششم ضمن فرآیند اعتمادسازی و آموزش بهره‌برداران، ورود به جوامع محلی صورت می‌گیرد.

در گام هفتم برنامه‌ریزی مشارکتی توسعه کشاورزی پایدار با فراهم کردن زمینه مناسب برای مشارکت جوامع محلی و به منظور اجرای فاز نخست طرح انجام می‌شود. این برنامه‌ریزی در برگیرنده اقداماتی شامل «آموزش و معرفی چارچوب برنامه کشاورزی پایدار به بهره‌برداران محلی»، «تعیین محدوده اراضی برنامه»، «شکل‌گیری گروه داوطلب محلی مجریان کشاورزی پایدار»، «جمع‌آوری اطلاعات مربوط به شاخص‌های کشاورزی (سطح زیر کشت، محصولات، نوع کود و سموم شیمیایی مصرفی، فصول زراعی»، «انتخاب مزارع الگو و تدوین برنامه فنی مدیریت مزارع»، «تهیه برنامه زمانی و تبیین نحوه سازماندهی گروه داوطلب محلی و تعیین اقدامات اجرایی فاز نخست» و «تصویب برنامه در کمیته‌های بین بخشی مدیریت تالاب» است.

در گام هشتم برنامه تدوین شده اجرا و نتایج آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در ادامه نسبت به رسمی کردن تشکل داوطلب محلی اقدام می‌شود. بدین منظور مجوز تاسیس ساختار مشخص اخذ شده و روال‌های اداری حقوقی مربوطه تسهیل می‌شود. همچنین ضمن ظرفیت‌سازی و آموزش آموزشگران برای توسعه طرح در سایر روستاها، استانداردسازی محصولات و بازاریابی نظام‌مند محصولات کشاورزی ارگانیک نیز انجام می‌شود.

در گام دهم مستندسازی اقدامات صورت پذیرفته و نتایج فاز نخست در قالب مراسمی همچون روز مزرعه منتشر می‌شود و برنامه به نمایندگان کشاورزان سایر روستاهای پیرامون تالاب معرفی می‌شود. در گام آخر نتایج اقدامات تعمیم داده شده و طرح در پهنه‌های روستایی تعیین شده توسعه می‌یابد. بدین منظور برنامه اقدام جهت توسعه کشاورزی پایدار با در نظر گرفتن منابع مالی مورد نیاز تدوین شده و پهنه‌های روستایی تعیین می‌شوند. بدین منظور روستاهای پیرامون تالاب به پهنه‌های چندگانه با در نظر گرفتن ملاحظات فرهنگی- قومی و سایر شاخص‌های فنی و زیست‌محیطی تقسیم می‌شوند و برنامه توسعه کشاورزی پایدار در آن‌ها اجرا می‌شود.

نمونه‌های اجرایی

اجرای طرح کشاورزی پایدار با تاکید بر دو هدف مدیریت کمی و کیفی آب و در روستای قلعه نارنجی (پیرامون تالاب پریشان)؛ اجرای طرح توسعه کشاورزی پایدار در دو روستای پایلوت در پیرامون تالاب‌های اقماری دریاچه ارومیه (روستای گل در مجاورت تالاب سیران گلی در استان آذربایجان غربی و روستای یوسف‌آباد پیرامون تالاب قوری گل در استان آذربایجان شرقی).

چالش‌ها

- تاخیر جذب اعتبارات باعث توقف برنامه و به نوعی از بین رفتن انسجام گروه‌های محلی داوطلب و تداوم توسعه خواهد شد.
- متقاعد کردن کشاورزان جهت تغییر شیوه‌های سنتی به شیوه‌های معرفی شده در روش کشاورزی پایدار امری دشوار است و فرآیند اجرای برنامه را در صورت عدم توجه با چالش روبرو خواهد ساخت.
- در گام‌های اولیه اجرای برنامه‌های «توسعه کشاورزی پایدار» در مزارع نمونه، به دلیل کوچک بودن ابعاد این مزارع و به تبع مشخص نشدن اثرات آن‌ها بر حفاظت از تالاب‌ها، این اقدامات به اندازه کافی مورد توجه تصمیم‌گیران برای توسعه آن‌ها قرار نمی‌گیرند.

درس‌های آموخته

- همکاری نزدیک با پروژه‌های مرتبط در وزارت جهاد کشاورزی و همکاری کارشناسان و متخصصان مرتبط با موضوع تاثیر بسزایی در اجرای مناسب و تحقق دستاوردهای طرح کشاورزی پایدار داشته است.
- فراهم ساختن زمینه مناسب برای مشارکت و تقویت همکاری‌های بین‌بخشی در قالب جلساتی مشترک با نمایندگان روستاها، کمیته‌های مدیریتی تالاب پریشان و گروه‌های کاری کارشناسی و نشست‌های درون سازمانی با جهاد کشاورزی، در کلیه مراحل و فازهای این برنامه باعث پایدار شدن و کسب حمایت مدیران مسوول و تصمیم‌گیران کلیدی اجرای طرح شد.

- مستندسازی مناسب و نظام‌مند از مجموعه اقدامات انجام شده در تالاب پریشان، زمینه مناسبی را برای بازدید نهادها و سازمان‌های ملی و بین‌المللی فراهم ساخت. سازمان‌ها و نهادهایی همچون «برنامه عمران ملل متحد»، «انجمن همکاری‌های بین‌المللی ژاپن (JICA)»، پروژه مدیریت اکولوژیک تالاب انزلی، طرح البرز، صندوق جهانی حمایت از حیات وحش (WWF) پاکستان، نمایندگان دولت پاکستان از بخش‌ها مختلف و گروه کارشناسی سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان غربی بازدیدهایی را از نتایج اقدامات انجام شده به عمل آوردند. دستاوردهای مستند شده به عنوان مدارک مناسبی جهت الگوبرداری محسوب شدند. لازم به ذکر است که روش‌های به کار گرفته شده در اجرای این برنامه، عامل بسیار مهمی در موفقیت برنامه و الگو شدن آن داشته است.
- توسعه کشاورزی پایدار مصداق بارزی از اجرای پروژه‌های کوچک «برد-برد» و انتقال مفهوم بهره‌برداری خردمندانه بوده است.

پیشنهادها

- اجرای طرح کشاورزی پایدار باعث تقویت مشارکت جوامع محلی خواهد شد و به عنوان جایگزین مناسبی برای مجموعه اقدامات چالش برانگیز و مرتبط با معیشت جوامع محلی در خصوص حفاظت از تالاب‌ها محسوب می‌شود. در عین حال به حفظ و ذخیره منابع تالاب نیز کمک شایانی می‌کند.
- به نظر می‌رسد با توجه به شرایط دریاچه ارومیه، توسعه کشاورزی پایدار یکی از بهترین راهکارهای کاهش رقابت مصرف آب بین بخش کشاورزی و محیط زیست باشد. با این حال این پیشنهاد در صورتی به مدیریت تالاب‌ها کمک خواهد کرد که صرفه‌جویی آب حاصل از اجرای توسعه کشاورزی پایدار، صرف توسعه اراضی کشاورزی و ایجاد مصارف جدید در حوضه‌های آبی نگردد و به محیط زیست اختصاص یابد.
- در اجرای فعالیتهایی نظیر کشاورزی پایدار گفتگو و جلسات توجیهی بیشتر با مدیران سطح ملی و استانی تاثیر بسزایی در جذب منابع بیشتر برای توسعه این قبیل فعالیت‌ها و اثرات آن‌ها در حفاظت و مدیریت تالاب‌ها خواهد داشت.

منابع و مراجع

- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» مقاله‌ای با عنوان «راهبرد سیستمی توسعه کشاورزی پایدار برای حفاظت و حمایت از ارزش‌ها و کارکردهای زیست‌بوم‌های تالابی با مطالعه موردی تالاب پریشان» تدوین کرده که می‌تواند روش، فرآیند اجرایی و نتایج اقدامات انجام شده در راستای توسعه کشاورزی پایدار در حاشیه تالاب پریشان را ارائه کند.
- گزارش برنامه توسعه کشاورزی پایدار در حوضه تالاب پریشان در شرایط کم‌آبی با روش مدرسه در مزرعه که توسط اداره آموزش و ترویج مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان کازرون تهیه شده است، اقدامات و فرآیند توسعه کشاورزی پایدار در روستای قلعه نارنجی حاشیه تالاب پریشان را تشریح می‌کند.
- گزارش‌های پیاده‌سازی راهبرد توسعه کشاورزی پایدار در سایت‌های الگویی سیران‌گلی و قوری‌گل، قلعه نارنجی در راستای استقرار رویکرد زیست‌بومی در مدیریت تالاب‌ها کلیاتی از برنامه اجرایی توسعه کشاورزی پایدار در شرایط کم‌آبی که توسط طرح حفاظت از تالاب‌های ایران در این مناطق به اجرا رسیده است را تشریح کرده است.

چرا برنامه حذف یا کنترل منابع آلاینده تالابها تدوین و اجرا می‌شود؟

در حال حاضر یکی از عمده‌ترین تهدیدات پیش‌روی جوامع انسانی و به ویژه تنوع زیستی تالابها موضوع آلاینده‌ها است. آلاینده‌ها اثرات نامطلوبی را به صورت مستقیم بر کیفیت آب و به صورت غیر مستقیم بر محصولات کشاورزی وارد می‌سازند که نتیجه آن تهدید جدی برای سلامت جوامع انسانی و تنوع زیستی تالابها خواهد بود. مجموعه این تهدیدها باعث از دست دادن مجموعه‌ای از خدمات یا کارکردهای تالاب می‌شود. از سویی دیگر برنامه مدیریت جامع تالاب به طور کلی به موضوع کنترل منابع آلاینده توجه دارد اما به جزئیات ورود پیدا نمی‌کند، لذا نیاز است به دلیل اهمیت موضوع، برنامه‌ای مجزا تدوین شود و برای اجرای آن برنامه‌ریزی لازم انجام شود.

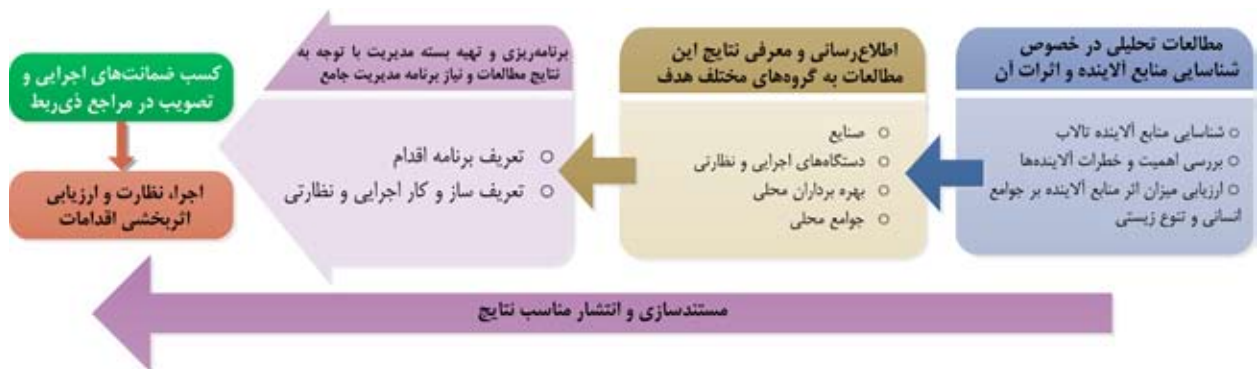
طرح حفاظت از تالابهای ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالابهای ایران» اقداماتی را در راستای حذف و کنترل منابع آلاینده تالابها به ویژه در تالاب پریشان برنامه‌ریزی و اجرا کرد. این اقدامات شامل شناسایی منابع آلاینده تالاب و تهیه برنامه اقدام جهت مدیریت و کنترل این منابع در تالاب پریشان بود. این نتایج می‌تواند در گام‌های بعدی مورد استفاده برنامه‌ریزان مدیریت تالاب قرار گیرد. از آنجا که یکی از منابع اصلی آلاینده تالاب ورود پساب حاوی سم و کودهای شیمیایی کشاورزی است، برنامه‌ریزی و اجرای توسعه کشاورزی پایدار در حاشیه تالاب پریشان نیز از اقدامات اصلی صورت گرفته توسط طرح است.

گام‌های مدیریت حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب

مدیریت حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب در قالب شش گام در نمودار زیر نشان داده شده است. این شش گام شامل «مطالعات تحلیلی اولیه»، «ارائه نتایج به گروه‌های هدف»، «برنامه‌ریزی و تهیه برنامه اقدام»، «تصویب برنامه»، «اجرا و پایش» و «مستندسازی» هستند. در ادامه هر یک از گام‌ها تشریح شده است.

نمودار شماره ۲۹- گام‌های مدیریت حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب

تشریح گام‌های حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب

در گام نخست مطالعات تحلیلی در خصوص شناسایی منابع آلاینده و اثرات آن انجام می‌شود. بدین منظور لازم است تا منابع آلاینده

تالاب شناسایی شده، اهمیت و خطرات آلاینده‌ها در هر یک از این منابع به تفکیک مورد بررسی قرار گیرد و میزان اثرات منابع آلاینده بر جوامع انسانی و تنوع زیستی تالاب ارزیابی شود. در گام دوم در راستای فراهم ساختن زمینه مناسب برای مشارکت گروه‌های مختلف هدف، در فرآیند کنترل یا حذف آلودگی‌ها نتایج مطالعات اولیه به این افراد ارائه می‌شود. گروه‌های هدف اصلی در این فرآیند شامل «صنایع مستقر در حاشیه تالاب»، «دستگاه‌های اجرایی و نظارتی مرتبط» نظیر سازمان حفاظت محیط زیست، وزارت نیرو، «بهره برداران محلی» و «جوامع محلی» هستند.

در گام سوم با توجه به نتایج مطالعات و نیاز برنامه مدیریت جامع تالاب، برنامه‌ریزی لازم برای تهیه یک بسته مدیریت به صورت مشارکتی با همکاری کلیه ذی‌نفعان مرتبط انجام می‌شود. بدین منظور اقدامات عمل و ساز و کار اجرایی و نظارتی تعریف می‌شوند. در ادامه به منظور کسب ضمانت‌های اجرایی و تصویب برنامه اقدام در مراجع ذی‌ربط، هماهنگی‌ها و پیگیری‌های لازم در این خصوص انجام می‌پذیرد. در گام بعدی اقدامات برنامه‌ریزی شده به اجرا در می‌آیند و نظارت و ارزیابی در خصوص اثربخشی فعالیت‌های اجرایی انجام می‌شود. موضوعی که در تمامی مراحل باید مورد توجه قرار گیرد مستندسازی و انتشار مناسب نتایج به تمامی ذی‌نفعان است.

نمونه‌های اجرایی

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به منظور حذف یا کنترل منابع آلاینده تالاب پریشان مطالعاتی را با همکاری اداره کل محیط زیست استان فارس، توسط دانشگاه شیراز و با هدف شناسایی منابع آلاینده و ارزیابی میزان اثرات هر آلاینده بر روی تالاب انجام داده و در ادامه برنامه اقدام نیز تدوین شد. در این راستا اقداماتی نیز در سایر حوزه‌های کاری در خصوص کنترل و حذف منابع آلاینده انجام پذیرفت که شامل: اجرای طرح کشاورزی پایدار در روستای قلعه نارنجی که یکی از اهداف آن کنترل کود و سموم شیمیایی بوده است؛ همکاری با سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور جهت دفع و دفن زباله‌های روستاهای پیرامون تالاب پریشان؛ تعویض خطوط لوله نفت روگذر با خطوط دفنی در تالاب شادگان؛ جابجایی محل دفن و دپوی زباله‌های شهر شادگان در درون تالاب، هستند.

چالش‌ها

- مدیریت منابع آلاینده نیاز به اعتبارات مالی قابل توجهی دارد. این موضوع اجرا و تحقق برنامه‌ها را معمولاً با کندی روبرو می‌سازد. مثلاً در زمینه آلاینده‌های همچون فاضلاب، پروژه‌های اجرایی بسیار هزینه‌بر خواهند بود.

- اهمیت و وزن فعالیت‌های میدانی در مطالعات معمولاً پایین در نظر گرفته می‌شود و اغلب مجریان مطالعات تنها به پردازش گزارش‌ها و اطلاعات موجود بسنده می‌کنند. لذا علاوه بر اطلاعات موجود باید بسیاری از اطلاعات به روز را بر اساس فعالیت‌های میدانی گردآوری کرده و در برنامه‌ریزی‌ها مورد استفاده قرار دهند.

درس‌های آموخته

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» با اطلاع‌رسانی مناسب و افزایش سطح آگاهی جوامع محلی در خصوص ورود آلاینده‌ها به تالاب و اثرات نامطلوب آن بر سلامت جوامع انسانی حاشیه تالاب، بستر مناسبی را برای همراه‌سازی و مشارکت مردم در مدیریت آلاینده‌ها فراهم ساخت.

پیشنهادها

- برنامه‌ریزی جدی جهت ارتقای آگاهی عمومی در خصوص منابع آلاینده و اثرات انسانی آلاینده‌ها در جوامع محلی فوق‌العاده ضروری به نظر می‌رسد.
- ضروری است که در شرح خدمات و اقدامات برنامه‌ریزی شده برای مدیریت منابع آلاینده، اقدامات و فعالیت‌های مطالعاتی میدانی مفصلی پیش‌بینی و اجرا شود. بدیهی است که مطالعات کتابخانه‌ای و مرور اسناد به تنهایی از ارزش لازم در این حوزه برخوردار نیستند.

منابع و مراجع

- «گزارش شناسایی منابع آلاینده تالاب پریشان» به مجموعه‌ای از نتایج گردآوری شده در این خصوص اشاره دارد. نتایج این مطالعات می‌تواند به عنوان گام اولیه برای برنامه‌ریزی‌های مرتبط با مدیریت آلاینده‌ها در حوضه پریشان مورد استفاده قرار گیرد.
- گزارش تهیه شده از مراحل و نتایج کارگاه برگزار شده در استان فارس با عنوان «شناسایی و معرفی منابع آلاینده و راهکارهای مدیریت آن در تالاب پریشان» علاوه بر ارائه مجموعه‌ای از نتایج مطالعات تحلیل اولیه در خصوص منابع آلاینده در این حوضه، راهکارهای مدیریتی پیشنهاد شده در این خصوص را نیز ارائه می‌کند. راهکارهای مدیریتی مذکور در قالب برنامه اقدام مدیریت آلاینده‌های تالاب پریشان به صورت یک مستند جداگانه نیز جهت استفاده علاقه‌مندان موجود است.

چرا برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز تالابها تدوین می‌شود؟

برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز تالابها به منظور شناخت پدیده خشکسالی، وقوع آن و نحوه آمادگی مدیریت آن در زمان‌های مختلف و توسط بخش‌های مختلف ذی‌نفع مدیریت جامع تالابها تدوین می‌شود.

تا به حال رویکرد غالب در زمینه مدیریت خشکسالی در کشور و به خصوص در حوضه‌های تالابی «مدیریت بحران خشکسالی» بوده و تمرکز بر دوره پس از وقوع داشته است اما این رویکرد «مدیریت ریسک خشکسالی» اقدامات پیش از وقوع خشکسالی، حین و بعد از آن را نیز مشخص می‌کند. به عبارتی دیگر هدف آن تغییر رویکرد «مدیریت بحران خشکسالی» به «مدیریت ریسک خشکسالی» در حوضه‌های تالابی است.

با تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی در سال‌هایی که میزان بارش از شرایط نرمال حوضه کمتر است نحوه تامین حق آبه تالابها با کمترین خسارت زیست محیطی و اقتصادی مشخص می‌شود.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

با توجه به تدوین برنامه مدیریت جامع دریاچه ارومیه در سال ۱۳۸۷ و مصوبات ستاد اجرایی مدیریت حوضه آبخیز دریاچه ارومیه در رابطه با تصویب و ابلاغ سهم استان‌های واقع در حوضه در تامین حقایق زیست محیطی دریاچه ارومیه در سال ۱۳۹۰، برای در نظر گرفتن اثرات خشکسالی‌های در نحوه تامین حقایق، «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در همکاری مشترک با مراکز تحقیقاتی، ضمن ترسیم نقشه راه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه، یک فرآیند مشترک با همکاری کلیه مراجع مرتبط را آغاز کرد. در نتیجه برنامه مدیریت ریسک خشکسالی دریاچه ارومیه تدوین و نحوه تامین حقایق دریاچه ارومیه در شرایط خشکسالی مشخص شد.

از مهم‌ترین اهداف برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه، شناخت و ارزیابی رفتار پدیده خشکسالی در سطح حوضه دریاچه ارومیه و آمادگی برای مدیریت آن است که بر محورهای زیر تأکید دارد:

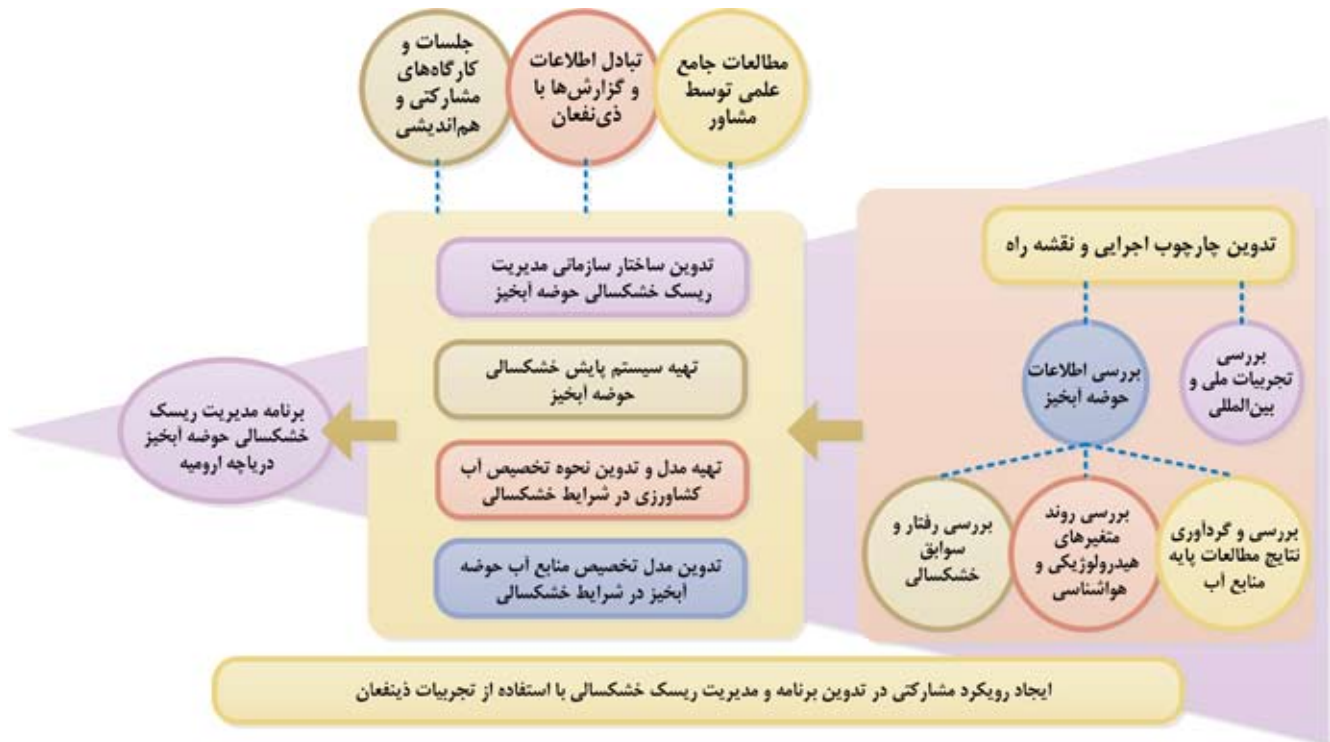
- بررسی رفتار مکانی-زمانی خشکسالی در استان‌های واقع در حوضه دریاچه ارومیه
- ارزیابی روش‌شناسی پایش خشکسالی در حوضه
- تدوین روش‌شناسی مؤثر برای تعیین طبقات خشکسالی متناسب با شرایط حوضه آبخیز
- تعریف شیوه ارتباط سطوح هشدار خشکسالی با سیستم پایش
- تعیین میزان کاهش تقاضای آب متناسب با سطوح مختلف خشکسالی بر اساس میزان حقایق مصوب دریاچه ارومیه و استان‌های واقع در این حوضه

مراحل تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه

در نمودار زیر مراحل مختلف تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی دریاچه ارومیه ترسیم شده است. در این مسیر ابتدا چارچوب اجرایی و نقشه راه تدوین شده و بررسی‌ها و مطالعات مختلفی در این زمینه صورت می‌گیرد. سپس از طریق مطالعات علمی انجام شده و جلسات و کارگاه‌های هم‌اندیشی با ذی‌نفعان، مجموعه‌ای از خروجی‌های این حوزه تدوین می‌شود که در نهایت منجر به تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه شده است. در ادامه تشریح هر یک از این مراحل آمده است.

نمودار شماره ۳۰- مراحل تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه

تشریح مراحل برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه

به منظور تهیه برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه در گام نخست چارچوب اجرایی و نقشه راه برنامه مدیریت ریسک خشکسالی تدوین می‌شود. بدین منظور ابتدا تجربیات ملی و بین‌المللی مدیریت ریسک خشکسالی و نمونه‌های مشابه مورد بررسی قرار گرفته و سپس اطلاعات کلیدی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه در سه حوزه منابع آب، هیدرولوژی و سوابق خشکسالی مورد بررسی قرار می‌گیرند.

در زمینه بررسی نتایج مطالعات پایه منابع آب حوضه آبخیز دریاچه ارومیه می‌توان به بررسی پتانسیل منابع آبی حوضه تالابی و نحوه تامین منابع آب تالاب (بررسی آورد رودخانه‌های منتهی به دریاچه و یا آب‌های زیرزمینی در صورت وابسته بودن تالاب به آب‌های زیرزمینی) و نیز کنترل صحت داده‌های ایستگاه‌های پارامترهای آب‌سنجی و باران سنجی حوضه اشاره کرد. در خصوص بررسی روند متغیرهای هیدرولوژیکی و هواشناسی حوضه آبخیز تالاب در طول سال‌های گذشته (۳۰ تا ۴۰ سال) مواردی همچون «میزان دبی

رودخانه‌ها»، «میزان بارش»، «دمای نقاط مختلف ایستگاه‌های حوضه» مورد بررسی قرار می‌گیرند. همچنین رفتار و سوابق خشکسالی در حوضه با بررسی‌های دوره‌های خشکسالی، شدت خشکسالی و توزیع مکانی خشکسالی مشخص می‌شود. پس از گردآوری اطلاعات فوق‌الذکر مطالعات جامع علمی توسط مشاور انجام شده و تبادل اطلاعات و گزارش‌ها از طریق برگزاری جلسات و کارگاه‌های مشارکتی و هم‌اندیشی با ذی‌نفعان صورت می‌پذیرد. از خروجی‌های این پردازش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- «تدوین ساختار سازمانی مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آب‌خیز»: این ساختار به عنوان یکی از خروجی‌های کارگاه‌های هم‌اندیشی با ذی‌نفعان محسوب می‌شود به این سوال پاسخ می‌دهد که مدیریت ریسک خشکسالی حوضه تالاب توسط چه ساختاری، چه کمیته‌هایی و با چه شرح وظایفی باید انجام پذیرد؟
- «تهیه سیستم پایش خشکسالی حوضه آب‌خیز»: در این خصوص نرم افزار پایش خشکسالی تدوین شده است که به پیش‌بینی خشکسالی و تعیین سطوح خشکسالی کمک بسزایی خواهد کرد.
- «تهیه مدل تخصیص آب کشاورزی در شرایط خشکسالی»: این مدل بهینه‌سازی شده، به عنوان ابزاری برای برنامه‌ریزی در خصوص تخصیص آب کشاورزی در شرایط خشکسالی با در نظر گرفتن حداکثر سود حاصل از تولید محصولات و حداقل خسارت ناشی از روش‌های کم‌آبیاری در شرایط خشکسالی محسوب می‌شود.
- «تدوین نحوه تخصیص آب کشاورزی در شرایط خشکسالی»: در این خصوص نحوه تخصیص آب کشاورزی در شرایط خشکسالی به تفکیک انواع محصولات و زیرحوضه مشخص تعیین می‌شود.
- «مدل تخصیص منابع آب حوضه آب‌خیز در شرایط خشکسالی»: نرم‌افزار مربوط به تخصیص آب است که بر اساس مدل‌های DSS (تصمیم‌یار) و با تدوین سناریوهای مختلف مدیریتی، نحوه تخصیص آب را در هر زیر حوضه و استان در شرایط خشکسالی مشخص می‌کند.
- «برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آب‌خیز دریاچه ارومیه»: این برنامه نحوه اجرای کلیه بخش‌های یک برنامه مدیریت ریسک خشکسالی اعم از ساختار سازمانی، نحوه پایش و اجرای برنامه را مشخص می‌کند. لازم به ذکر است در کلیه مراحل مذکور تلاش شده تا رویکرد مشارکتی در تدوین برنامه و مدیریت ریسک خشکسالی با استفاده از تجربیات ذی‌نفعان در زمینه مدیریت آب و کشاورزی حوضه آب‌خیز در قالب برگزاری کارگاه‌های آموزشی و هم‌اندیشی و تبادل و ارسال اطلاعات و گزارش‌ها با ذی‌نفعان مورد توجه قرار گیرد.

چالش‌ها

- به روز نبودن داده‌ها و دقیق نبودن اطلاعات موجود مرتبط با منابع آب و کشاورزی حوضه یکی از چالش‌های عمده تدوین برنامه‌های مدیریت ریسک خشکسالی بوده است.
- به دلیل اهمیت رویکرد مشارکتی در تدوین این نوع برنامه‌ها و تعدد ذی‌نفعان مختلف، این فرآیند زمان‌بر است و تاخیرهای زمانی زیادی به دلیل کسب نظرات و یا برگزاری جلسات و کارگاه‌های هم‌اندیشی با ذی‌نفعان به وجود می‌آید. لذا ضرورت یک برنامه‌ریزی

دقیق احساس می‌شود.

- مساله‌ای که برای مجریان برنامه‌های مدیریت ریسک خشکسالی بسیار سخت به نظر می‌آید، نحوه تامین اعتبارات مورد نیاز برنامه به دلیل وجود برنامه‌های انقباضی در تامین تقاضای بخش‌های مختلف پر مصرف است. به هر حال فارغ از اهمیت برنامه‌ریزی و تامین منابع مالی اجرای برنامه‌های مدیریت ریسک خشکسالی، تدوین چنین برنامه‌هایی اولین گام شناخت و مدیریت پدیده‌هایی چون خشکسالی است.

درس‌های آموخته

- رویکرد موجود تا قبل از اجرای این طرح رویکرد مدیریت بحران خشکسالی بود که بعد از وقوع خشکسالی برای رفع اثرات آن انجام می‌شد. اما رویکرد «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی با هدف برنامه‌ریزی مدیریت خشکسالی قبل، حین و بعد از وقوع آن بوده است.

- استفاده از رویکرد مشارکتی نیازمند صرف زمان کافی برای حصول توافق میان ذی‌نفعان در تدوین برنامه است. از این رو ممکن است در شرایطی اجرای این فرآیند باعث طولانی شدن زمان تدوین برنامه شود. در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا با استفاده از رویکرد مشارکتی، در تمامی مراحل تدوین برنامه، ارتباط قوی با ذی‌نفعان اصلی برقرار شود، لذا برنامه در هر مرحله بر طبق نظرات ذی‌نفعان اصلاح می‌شد و همچنین به دلیل توافق نظر حاصل شده، تصویب برنامه در ساختارهای مصوب اجرایی مدیریت حوضه دریاچه ارومیه به سهولت انجام پذیرفت.

- تدوین برنامه مدیریت خشکسالی با همکاری دانشگاه تربیت مدرس انجام شد و متعاقب آن تحقیقات و مطالعات بیشتری از قبیل پایان‌نامه‌های دوره کارشناسی ارشد و دکتری در این زمینه تدوین شد و مسیر مطالعات تکمیلی علمی و دانشگاهی کماکان در این زمینه تداوم دارد و نتایج این مطالعات می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های آتی مورد استفاده قرار گیرد.

- خشکسالی به خودی خود پدیده زیان‌باری برای تالاب‌ها نیست، بلکه مدیریت ناپایدار منابع آب و تغییرات اقلیمی باعث بروز اثرات نامطلوبی بر زیستگاه‌های تالابی خواهند شد. لذا نباید خشکسالی را با اثراتی که بهره‌برداری‌های انسانی بر منابع آب می‌گذارند یا با

تغییرات اقلیمی بلند مدت اشتباه گرفت.

- حمایت و اعتقاد نهادهای بالادستی و به خصوص ستاد اجرایی و شورای منطقه‌ای مدیریت حوضه آبخیز دریاچه ارومیه، استانداری‌ها و سازمان‌های ذی‌ربط در خصوص عملیاتی شدن برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه ضروری است.
- هرچند «برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه» با نگاهی به مراتب فراتر از برنامه اولیه آن تدوین شده است، اما این به معنای کامل و مطلق بودن آن نیست. بنا به اذعان مراجع معتبر، تهیه برنامه‌های خشکسالی طی یک فرآیند توسعه می‌یابد، اجرا می‌شود، نقایص شناسایی و نهایتاً تکمیل و تعدیل می‌گردند. این برنامه نیز از آن مستثنی نیست و نباید برای پیاده‌سازی آن، منتظر رسیدن به شرایط آرمانی مطلق بود. بلکه باید اجازه داد تا پیاده شود و در حین اجرا نیز تکمیل گردد.
- به منظور تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی، با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی (پژوهشکده مهندسی آب دانشگاه تربیت مدرس) ارتباط مناسبی میان دانشگاه و حوزه اجرا برقرار شده و این امر منجر به ایجاد هم‌افزایی در زمینه ارتقای کیفیت نتایج و خروجی‌ها شد.

پیشنهادها

- از آنجا که اجرای این برنامه‌ها بدون تأمین منابع مالی مورد نیاز برای بهینه‌سازی مصرف آب در بخش‌های پرمصرف از جمله کشاورزی امکان‌پذیر نیست، پیشنهاد می‌شود که هم‌زمان با انجام مطالعات و برنامه‌ریزی‌های مدیریت ریسک خشکسالی، برنامه‌ریزی‌ها برای تعیین نحوه تأمین منابع مالی مورد نیاز اجرای این برنامه‌ها آغاز شود.
- پیشنهاد می‌شود به منظور اجرای فعالیت‌هایی که نیاز به دانش تخصصی دارد (مثل تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی) از ظرفیت‌های مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی به شکلی که منجر به هم‌افزایی و استفاده از زیرساخت‌های این قبیل مراکز گردد اقدام شود. در این مسیر ارتباط مستمر و موثر بین طرح و این قبیل مراکز در زمان اجرا بسیار ضروری است. به عنوان مثال تسهیل ارتباط میان مراکز دانشگاهی و کلیه ذی‌نفعان کلیدی و اجرایی طرح و انجام اقدامات پیمایشی در سایت منتخب طرح و حفظ اصول رویکردی طرح (مثل رویکردهای مشارکتی) باید مد نظر قرار گیرد.

- راهنمای مدیریت ریسک خشکسالی که بر اساس دستورالعمل Medro plan مدیریت خشکسالی کشورهای حوضه مدیترانه تهیه شده است می‌تواند به عنوان یکی از منابع این حوزه مدنظر قرار گیرد.
- در زمینه مطالعات شناخت و تدوین روش‌شناسی مدیریت ریسک خشکسالی مجموعه گزارش‌هایی با عناوین «گزارش مطالعات پایه تدوین برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه»، «گزارش بررسی روند متغیرهای آب و هوایی و آب‌شناسی متأثر بر خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه»، «گزارش کارگاه بین‌المللی مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه» و «گزارش سوابق و رفتار خشکسالی در حوضه آبخیز دریاچه ارومیه» ذیل اقدامات انجام شده در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تدوین و در اختیار علاقه‌مندان قرار داده شده است.
- «گزارش سیستم پایش خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه»، به همراه نرم‌افزار و راهنمای استفاده از نرم‌افزار که سیستم پایش خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه را تشریح می‌کند، مرجع مناسبی برای متخصصان این حوزه به شمار می‌رود.
- اقدامات انجام شده در زمینه مطالعات کشاورزی و تخصیص آب کشاورزی در شرایط خشکسالی در «مدل تخصیص آب کشاورزی حوضه دریاچه ارومیه در شرایط خشکسالی» و گزارش مربوط به آن ارائه شده است.
- در خصوص مطالعات تخصیص منابع آب حوضه آبخیز دریاچه ارومیه در شرایط خشکسالی منابعی شامل «پیش‌گزارش مدل تخصیص منابع آب حوضه دریاچه ارومیه در شرایط خشکسالی»، «مدل تخصیص منابع آب حوضه دریاچه ارومیه و ارزیابی وضعیت استان‌ها و دریاچه تحت مدیریت طرح خشکسالی»، «نرم‌افزار تخصیص منابع آب حوضه آبخیز دریاچه ارومیه در شرایط خشکسالی» و «راهنمای نرم‌افزار تخصیص منابع آب حوضه آبخیز دریاچه ارومیه در شرایط خشکسالی» گردآوری و ارائه شده است.
- برنامه مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه و ساختار سازمانی مدیریت ریسک خشکسالی حوضه آبخیز دریاچه ارومیه نمونه‌ای از برنامه‌های اجرایی و شکل‌گیری زیرساخت‌های مربوطه با تسهیلگری «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» را ارائه می‌کند.

فصل ششم

چرا ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان انجام می‌شود؟

ظرفیت‌سازی و آموزش به عنوان یکی از ابزارهای اصلی طرح‌های مشارکتی-توسعه‌ای است. از آنجا که رویکرد زیست بومی تاکید ویژه‌ای بر دخیل کردن کلیه بخش‌های ذی‌نفع دارد، این ابزار امکان مشارکت و حضور بهینه و مطلوب نیروهای انسانی سایر نهادها و ذی‌نفعان مرتبط، برای رسیدن به اهداف را فراهم می‌سازد. از سویی دیگر، با توجه به متفاوت بودن پتانسیل و ظرفیت ذی‌نفعان، باید برنامه‌ریزی لازم برای آموزش متناسب با این پتانسیل‌ها و ظرفیت‌ها انجام شود.

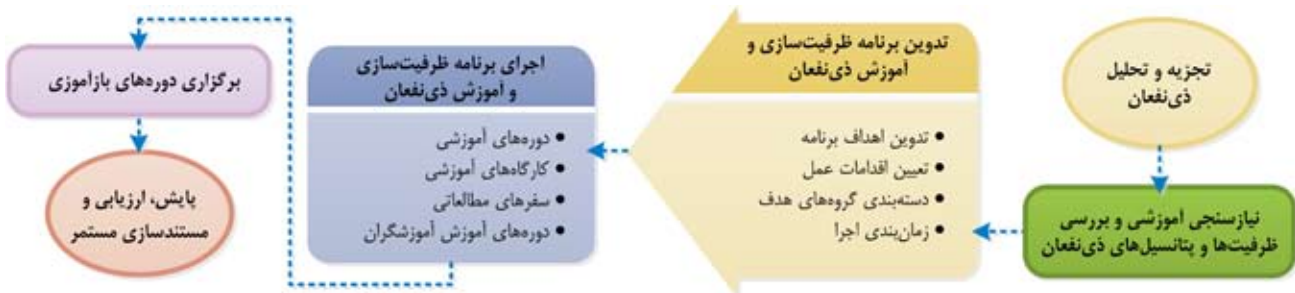
طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» یک استراتژی و برنامه عمل در زمینه آموزش و ظرفیت‌سازی ذی‌نفعان بر اساس سند طرح و مطالعات میدانی تدوین کرده است و بر اساس آن اقدامات اجرایی مختلفی در برنامه‌های سالانه طرح گنجانده و با مشارکت نهادهای دولتی و غیردولتی ذی‌نفع اجرا شدند. همچنین در برنامه‌های مدیریت جامع تالاب ذیل هدف راهبردی مرتبط، اقدامات عمل متناسبی تعریف و اجرا شدند. این اقدامات در ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان سایت‌های منتخب و همچنین در سطح ملی و بین‌المللی به اجرا درآمدند. مشارکت در تدوین برنامه CEPA در سطح ملی که بخشی از استراتژی ملی حفاظت از تالاب‌هاست، نیز از جمله اقدامات دیگری است که طرح به آن‌ها پرداخته است. با توجه به شکل‌گیری کارگروه تخصصی مشارکت و آگاهی‌رسانی در سایت‌های منتخب طرح اغلب اقدامات مرتبط با این موضوع از طریق این کارگروه‌ها برنامه‌ریزی و اجرا شده است.

مراحل ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان

مراحل ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان در قالب شش مرحله اصلی در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل شامل: «تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان»، «نیازسنجی آموزشی»، «تدوین برنامه ظرفیت‌سازی»، «اجرای برنامه»، «برگزاری دوره‌های بازآموزی» و «پایش، ارزیابی و مستندسازی مستمر» است. در ادامه شرح هر یک از مراحل به اجمال آمده است.

نمودار شماره ۳۱- مراحل ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان

تشریح مراحل ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان

به منظور ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان، در گام نخست «تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان» انجام می‌شود. از آنجا که این گام یکی از مراحل اصلی در این فرآیند است و پیشتر در این خصوص توضیحاتی ارائه شده، لذا برای انجام این مرحله به ابزار «تجزیه و تحلیل ذی‌نفعان» مراجعه و از نتایج آن استفاده شود. در گام دوم نیازسنجی آموزشی انجام می‌شود. در این گام ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های ذی‌نفعان مورد بررسی قرار می‌گیرد و سرفصل‌ها و عناوین نیازهای آموزشی ذی‌نفعان به عنوان خروجی این مرحله مشخص می‌شود. بر اساس نتایج نیازسنجی، در گام سوم، برنامه ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان تدوین می‌شود. در این برنامه ضمن مشخص شدن اهداف، اقدامات عمل تعیین شده و همچنین گروه‌های هدف دسته‌بندی می‌شوند. در این مرحله باید زمان‌بندی لازم برای اجرای برنامه نیز مشخص شود. در گام چهارم برنامه ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان اجرا می‌شود. بدین منظور دوره‌های آموزشی، کارگاه‌های آموزشی، سفرهای مطالعاتی، دوره‌های آموزش آموزشگران و نظایر آن بر اساس اولویت تعیین شده در برنامه و با موضوعات مشخص برگزار می‌شوند.

با توجه به اضافه یا کم شدن نیروی انسانی در طی اجرای برنامه و یا کم شدن اثرات آموزش‌های ارائه شده طی مرور زمان، برگزاری دوره‌های بازآموزی برای اطمینان از تاثیر آموزش‌ها، باید در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه قرار گیرد. در گام آخر پایش، ارزیابی و مستندسازی مستمر کلیه اقدامات انجام شده، صورت می‌گیرد.

نمونه‌های اجرایی

برگزاری کارگاه‌های آموزشی متعدد با موضوعات «رویکرد زیست‌بومی»، «گردشگری»، «مدیریت پروژه‌های تشکل‌های غیردولتی» برای گروه‌های هدف مختلف در سطوح ملی، استانی و محلی؛ برگزاری دوره آموزشی مدیریت پروژه برای تشکل‌های غیردولتی تالابی؛ برگزاری سفرهای مطالعاتی متعدد برای انتقال تجارب و دستاوردها؛ ارائه آموزش در خصوص حفاظت و پایش تنوع زیستی به معلمان مدارس حاشیه پربشان؛ دوره آموزشی راهنمایان محلی طبیعت‌گردی در پربشان؛ سمینارهای نیم‌روزه با دستگاه‌های ذی‌نفع دولتی در سطوح استانی و ملی برای تشریح وظایف و مسوولیت‌ها در اجرای برنامه‌های جامع مدیریت تالاب و استقرار رویکرد زیست‌بومی مدیریت تالاب‌ها در سطح ملی؛ ظرفیت‌سازی برای پرسنل طرح؛ دوره آموزشی محیط‌بانان.

- عدم انجام پایش و ارزیابی پس از انجام اقدامات ظرفیت‌سازی و آموزشی یا عدم استفاده از نتایج ارزیابی‌ها از معضلات حوزه ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان به حساب می‌آید.
- یکی دیگر از چالش‌ها عدم توجه لازم به امر مستندسازی مستمر در تمامی مراحل کار است که این امر می‌تواند منجر به از دست رفتن اثر برخی اقدامات، بروز مشکل در پیگیری روند ظرفیت‌سازی و ایجاد مشکل در تعمیم آموزش‌ها در سایر نقاط کشور شود.
- از دیگر چالش‌ها می‌توان به عدم استفاده از ظرفیت و پتانسیل ایجاد شده در سازمان‌ها یا نهادها اشاره کرد.
- در برخی شرایط دستگاه‌های ذی‌نفع، کارشناسان مرتبطی را به دوره‌های آموزشی اعزام نمی‌کنند و در نتیجه در آینده نیز این افراد از موضوعات آموزش داده شده استفاده نمی‌کنند.
- یکی از چالش‌های اصلی مربوط به ظرفیت‌سازی و آموزش ذی‌نفعان، مشکلات اجرایی مربوط به تامین بودجه است.
- تغییرات در رده‌های مدیریتی و عدم انتقال صحیح اطلاعات در این حوزه می‌تواند ادامه روند ظرفیت‌سازی را با مشکل روبرو سازد.

درس‌های آموخته

- تدوین برنامه متناسب با شرایط و موقعیت‌های گروه‌های هدف مختلف منجر به اثربخشی بیشتر اقدامات ظرفیت‌سازی شد. به عنوان مثال در برخی از شرایط برگزاری یک سفر مطالعاتی برای مدیران مرتبط بیشتر از کارگاه‌های روزانه برای ایشان اثر دارد.
- در برخی شرایط، برنامه‌ریزی برای واگذاری اجرای بخشی از دوره‌های آموزشی به خارج از طرح (از جمله سازمان‌های غیردولتی) موجب نوآوری و خلاقیت بیشتر و بالارفتن کارایی دوره‌های آموزشی شد.
- دوره‌های آموزشی برنامه‌ریزی و برگزار شده مبتنی بر رویکردهای مشارکتی، معمولاً با استقبال بیشتری مواجه می‌شدند.
- برنامه‌ریزی برای برگزاری زودهنگام‌تر دوره‌های آموزشی به منظور مشارکت بدنه وسیع‌تری از سازمان‌های ذی‌نفع به منظور

اجرای برنامه‌های جامع مدیریت می‌تواند چشم‌انداز بهتری در زمینه اجرای این برنامه‌ها به مخاطبان ارائه دهد. به عنوان مثال سمینارهای نیم‌روزه برگزار شده در سطح ملی اثر مطلوب‌تری را به دنبال داشت.

- از آنجایی که برنامه‌ریزی و اجرای اقدامات ظرفیت‌سازی برای تسهیل مشارکت ذی‌نفعان در مدیریت تالاب به انجام می‌رسد، «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش داشت تا پس از ارائه آموزش‌ها و ایجاد ظرفیت‌های لازم میان ذی‌نفعان بستر مناسبی برای بکارگیری مطلوب توانمندی‌ها و مهارت‌های کسب شده افراد و گروه‌های آموزش دیده در راستای اجرای مدیریت بهینه زیست‌بوم‌های تالاب را فراهم سازد.

پیشنهاد

- پیشنهاد می‌شود تا در زمینه انتخاب مخاطبان جهت شرکت در دوره‌های آموزشی، به تناسب دانش و اطلاعات پیشین و ظرفیت‌های لازم افراد توجه ویژه شود تا در کارگاه مشارکت لازم و بحث‌های اثربخش صورت پذیرد.
- پیشنهاد می‌شود تا به منظور اثربخشی بیشتر اقدامات این حوزه، بازآموزی کارشناسان کلیدی با تناوب بیش‌تری در دستور کار قرار گیرد و همچنین نسبت به بازآموزی کارشناسان جدید ورود نیز برنامه‌ریزی لازم انجام پذیرد تا در سریع‌ترین زمان ممکن در جریان امور قرار گیرند.

منابع و مراجع

- بخشی از جلد ششم دستورالعمل‌های کنوانسیون رامسر به موضوع آموزش و ظرفیت‌سازی اختصاص یافته است. در این دستورالعمل گروه‌های هدف و نحوه برنامه‌ریزی برای آموزش آن‌ها تشریح شده است.
- فیلم و مستندات دوره هشت روزه برگزار شده در شهرهای ارومیه و انزلی با هدف افزایش مهارت سازمان‌های غیردولتی در خصوص مدیریت پروژه‌های مرتبط با تالاب، نحوه مدیریت زمانی و مالی پروژه‌ها و ایجاد ارتباط موثر با بخش‌های دولتی و جوامع محلی، در سال ۱۳۸۸ با عنوان «دوره توانمندسازی تشکلهای محیط زیستی» می‌تواند به عنوان منبع مناسبی برای برگزاری این کارگاه‌ها محسوب شود.
- پیش‌نویس برنامه عمل ملی «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاهی‌رسانی» که توسط دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق سازمان و با همکاری «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» و معاونت آموزش و پژوهش سازمان حفاظت محیط زیست تهیه شده است. این برنامه عمل نمونه‌ای از ساختار کلی برای تدوین چنین برنامه‌هایی است.
- گزارش‌های «سمینارهای نیم روزه»، «دوره‌های آموزشی برگزار شده» و همچنین نمونه بروشورهای منتشر و توزیع شده توسط طرح حفاظت از تالاب‌های ایران، مثال‌هایی از اقدامات اجرایی این حوزه را در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهد.

چرا به ارتباطات در مدیریت تالاب نیاز است؟

ذی‌نفعان مختلفی در مدیریت تالاب دخیل هستند و به منظور برقراری رابطه اثربخش میان این ذی‌نفعان و ایجاد تعامل کاری مناسب و سازنده، همواره به برقراری یک ارتباط مناسب نیاز است. به عبارتی دیگر ارتباط باید به نحوی صورت پذیرد تا ذی‌نفعان به درستی از اقدامات یکدیگر آگاه شده و بتوانند به خوبی با یکدیگر همکاری کنند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» برای برقراری ارتباطات بین سطوح مختلف ذی‌نفعان، برنامه‌ای تدوین شد تا ارتباط با پیگیری و جدیت دنبال شده و تلاش شد تا در تمامی ارتباطات، اصل شفافیت و صداقت مورد توجه و تاکید قرار گیرد. همچنین تلاش شد تا علاوه بر ایجاد ارتباط با ذی‌نفعان، ارتباط میان ذی‌نفعان کلیدی طرح نیز تسهیل شود و با نگاهی بلند مدت به پایداری این ارتباطات توجه شد.

مراحل ایجاد ارتباطات در مدیریت تالاب

مراحل ایجاد ارتباطات در مدیریت تالاب در قالب چهار مرحله اصلی در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل شامل «شناسایی ذی‌نفعان»، «شناسایی ابزارهای ارتباطی»، «تدوین برنامه» و «اجرا و پایش برنامه» است. در ادامه هر مرحله به اختصار تشریح شده است.

نمودار شماره ۳۲- مراحل ایجاد ارتباطات در مدیریت تالاب

تشریح مراحل ایجاد ارتباطات در مدیریت تالاب

در گام نخست شناسایی ذی‌نفعان کلیدی صورت می‌گیرد. از آنجا که این مرحله یکی از مراحل مهم و کلیدی است می‌توان از نتایج ابزار تحلیل ذی‌نفعان و مراحل آن استفاده شود. در گام دوم ابزارهای ارتباطی با هر یک از ذی‌نفعان شناسایی می‌شود. به عنوان مثال

می‌توان به تعیین کانال‌های دسترسی، نامه‌نگاری، تهیه بسته‌های توجیهی، جلسات جانبی در موضوعات مشابه، برگزاری نشست‌های حضوری با جوامع محلی، برگزاری جلسات هم‌اندیشی و هم‌فکری، وب‌سایت و نظایر آن اشاره کرد.

در گام سوم برنامه ارتباط با هر مخاطب در جلسات مشارکتی با کارشناسان و مشاوران ملی و بین‌المللی تدوین می‌شود. این ارتباطات می‌تواند به صورت «ارتباطات رسمی و برنامه‌ریزی شده»، «برقراری ارتباطات سازنده و پایدار بین‌بخشی در راستای اهداف طرح»، «ارتباط با ذی‌نفعان»، «ارتباط میان ذی‌نفعان» و «ارائه تصویر مناسب از ماهیت و حوزه اختیارات طرح» از طریق پیگیری‌ها و ارسال و دریافت اطلاعات و صورتجلسات نظام‌مند، انجام شوند. در مرحله آخر برنامه تدوین شده اجرا و برنامه مورد پایش قرار می‌گیرد.

نمونه‌های اجرایی

- از ابزار ارتباطی «پست الکترونیک» در سطوح مختلف ملی و بین‌المللی به خوبی استفاده شد. بطوریکه حجم قابل توجهی از ارتباطات از طریق «پست الکترونیکی» رد و بدل می‌شد.
- ارتباطات به صورت شبکه داخلی و خارجی و با استفاده از ارسال رونوشت‌های لازم و توزیع گسترده اطلاعات به افراد مرتبط و دخیل در موضوع توسعه داده شد.
- در جلسات مختلف، نمایندگان طرح تلاش داشتند تا فضای لازم جهت ارائه نقش به افراد حاضر در جلسات را فراهم کنند تا منجر به تقویت ارتباط میان بخش‌های مختلف شود.
- در طول مدت زمان اجرای برنامه تلاش شد تا ضمن حفظ ارتباطات رسمی و اداری، فضای نظام‌مند دوستانه‌ای برقرار شود تا از اثرات نامطلوب وضعیت معمول اداری کاسته شود.

چالش‌ها

- تغییرات در سطوح مدیریت ارشد و میانی دستگاه‌های مختلف ذی‌ربط چالش‌هایی را در زمینه حفظ ارتباط مناسب و پایدار با آن‌ها در بخش‌های مختلف طرح ایجاد کرده است که این امر مستلزم صرف منابع برای پایداری این ارتباطات از سوی طرح بوده است.
- بر اساس سوابق و تجربیات گذشته در مورد پروژه‌های بین‌المللی بعضاً پیش‌فرض‌هایی از سوی برخی از سازمان‌ها دولتی و غیردولتی ذی‌ربط وجود دارد که این امر موجب خواهد شد تا شکل‌گیری همکاری‌ها در فضای کاملاً خنثی شکل نگیرد، لذا باید ضمن

شناخت فضای موجود، برنامه‌ریزی لازم برای نحوه توجیه دستگاه‌های همکار و جایگاه طرح با توجه به ماهیت و اهداف از پیش تعیین شده در سند آن برای برقراری ارتباط مناسب صورت پذیرد.

• در برخی شرایط، چالش‌های پیشین میان دستگاه‌ها، اقدامات برنامه‌ریزی شده طرح را تحت شعاع قرار داده و زمان زیادی را برای ایجاد ارتباط مناسب، به خود اختصاص می‌دهد.

درس‌های آموخته

برگزاری جلسات مشورتی با مدیران و کارشناسان در خصوص تسلط بر موضوع و اهداف طرح باعث شد تا ارتباطات مناسب و پایداری میان طرح و بخش‌های مختلف ذی‌نفع شکل گیرد. همچنین پایداری و استمرار در برقراری ارتباطات و پیگیری مجددانه موضوعات باعث تسهیل نیل به اهداف طرح شد و همواره تلاش شد تا حفظ ارتباطات با انتقال حسن نیت طرح با ذی‌نفعان همراه باشد.

پیشنهادها

پیشنهاد می‌شود با داشتن یک برنامه منسجم و اجرای آن به منظور تقویت روحیه کار تیمی، مشارکت درونی و استفاده از پتانسیل‌ها و تجارب سایر همکاران، نسبت به تسهیل ارتباط با و بین سطوح کارشناسی دستگاه‌های مختلف ذی‌نفع - که بعضاً با مشکلاتی همراه است - اقدام شده و ضمن تقویت ارتباطات میان افراد، فرآیندهای اداری نیز تسهیل شود.

منابع و مراجع

• بخشی از جلد ششم دستورالعمل‌های کنوانسیون رامسر به موضوع ارتباطات اختصاص یافته است. در این دستورالعمل به اهمیت ارتباطات و نحوه برنامه‌ریزی برای تقویت ارتباطات تشریح شده است.

• پیش‌نویس برنامه عمل ملی «ارتباطات، آموزش، مشارکت و آگاهی‌رسانی» که توسط دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق سازمان و با همکاری «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» و معاونت آموزش و پژوهش سازمان حفاظت محیط زیست تهیه شده است، نمونه‌ای از ساختار کلی برای تدوین چنین برنامه‌هایی است.

• مجموعه نامه‌نگاری‌ها و صورتجلسات «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به عنوان مرجعی برای مدل‌های ارتباطی طرح می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

• مجموعه‌ای از گزارش‌ها و اقدامات انجام شده ذیل «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در آدرس اینترنت www.wetlandsproject.ir در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است.

چرا رویکرد مشارکتی در مدیریت جامع تالاب به کار گرفته می‌شود؟

رویکردهای سنتی در مدیریت تالاب، خواه در ایران خواه در دیگر نقاط جهان، با کاستی‌هایی همراه بوده است. از این رو، امر حفاظت از منابع تالابی بکارگیری روش‌های موثرتری را می‌طلبید. «رویکرد زیست‌بومی» از زمره این رویکردهای نوین است که برای تضمین پایداری منابع طبیعی اساساً بر مشارکت گروه‌های ذی‌نفع تأکید دارد. به سخن دقیق‌تر، در مدیریت جامع تالاب، پایبندی به اصول دوازده‌گانه «رویکرد زیست‌بومی» مستلزم فراهم ساختن زمینه لازم برای مشارکت ذی‌نفعان است. بدین ترتیب می‌توان به مدد همکاری بیشتر گروه‌های ذی‌نفع و تقویت احساس تعلق این گروه‌ها نسبت به مدیریت و حفاظت از تالاب‌ها هدف‌های مورد نظر را تحقق بخشید و اثرات حاصل از بکارگیری این رویکرد را پایدارتر ساخت.

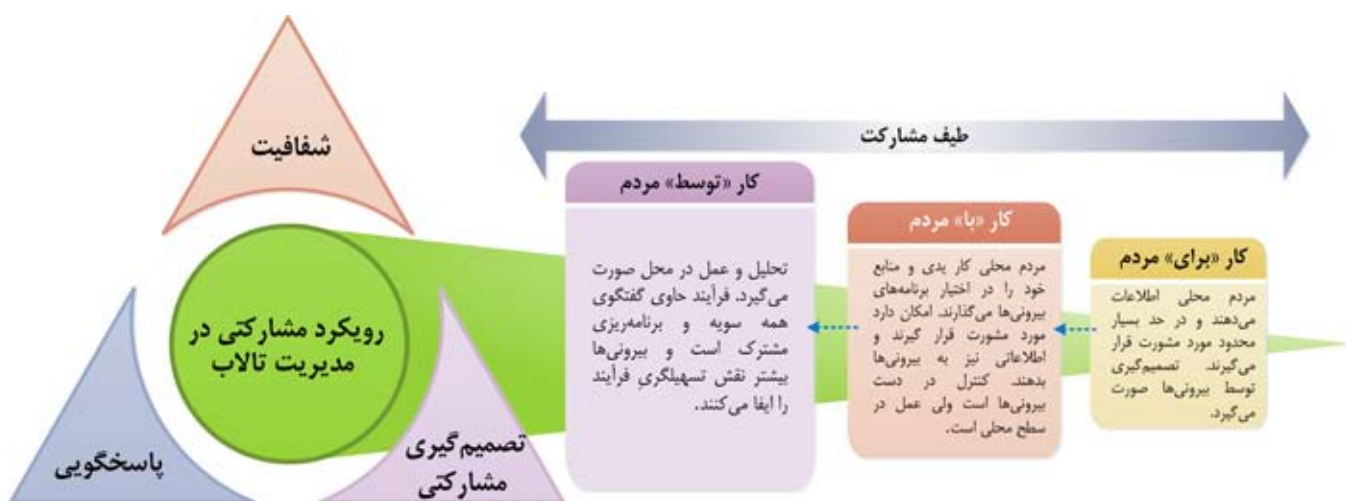
طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرده است تا از نخستین گام‌های طرح، کلیه ذی‌نفعان کلیدی را در سطوح ملی، استانی و محلی مورد شناسایی قرار داده و بستر مناسبی برای مشارکت ایشان در تمام مراحل از مطالعات اولیه گرفته تا برنامه‌ریزی، اجرا و پایش فراهم سازد. به علاوه، طرح کوشیده است با مستند کردن هر یک از فرآیندهای مشارکت همگانی زمینه فراگیری از این تجربه را نیز فراهم سازد، تا بتوان با آگاهی از عوامل انگیزشی و نیز بازدارنده مشارکت، جنبه‌های مشارکتی این فرآیند در برنامه‌های مشابه آتی را افزایش داد.

ابعاد رویکرد مشارکتی در مدیریت جامع تالاب

در نمودار زیر ابعاد رویکرد مشارکتی و نحوه توسعه این رویکرد نشان داده شده است. در ادامه این ابعاد به اجمال شرح داده شده‌اند.

تشریح ابعاد رویکرد مشارکتی در مدیریت جامع تالاب

توسعه رویکرد مشارکتی از تمرکز «کار برای مردم» و «کار با مردم» به سمت «کار توسط مردم» پیش می‌رود. در این خصوص مشارکت در ابتدایی‌ترین شکل خود به صورت «کار برای مردم» تلقی می‌شود. در چنین مواردی مردم محلی اطلاعات را ارائه می‌دهند و در حد بسیار محدود مورد مشورت قرار می‌گیرند. در این حالت تصمیم‌گیری توسط افرادی خارج از جامعه محلی (کارشناسان) صورت می‌گیرد. در شکل دیگری که به نقش مردم توجه بیشتری می‌شود، مشارکت می‌تواند به صورت «کار با مردم» تعریف شود. در این شکل، مردم محلی کار یدی و منابع خود را در اختیار برنامه‌های بیرونی‌ها می‌گذارند، امکان دارد مورد مشورت قرار گیرند و اطلاعاتی نیز به کارشناسان بدهند، اما کنترل پروژه‌ها کماکان در دست بیرونی‌ها است ولی عمل در سطح محلی است. در مناسب‌ترین شکل رویکرد مشارکتی «کار توسط مردم» صورت می‌پذیرد بدین مفهوم که تحلیل و عمل در محل صورت می‌گیرد، فرآیند حاوی گفتگوی همه سویه و برنامه‌ریزی مشترک است و کارشناسان بیشتر نقش تسهیلگری فرآیند را ایفا می‌کنند.

حرکت به سمت هرچه مشارکتی‌تر شدن فرآیندها، نیازمند رعایت سه اصل «شفافیت»، «تصمیم‌گیری مشارکتی» و «پاسخگویی» است. در این زمینه «شفافیت» به معنای آگاه‌سازی ذی‌نفعان نسبت به مسائل مدیریت تالاب و فعالیت‌هایی که بر آن اثرگذار است، در نظر گرفته شده و «تصمیم‌گیری مشارکتی» بر دخالت دادن ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری‌ها با توجه به فعالیت‌های مذکور تمرکز دارد. همچنین «پاسخگویی» به معنای تعیین و اجرای راهکارهایی برای به حداقل رساندن اثرات نامطلوب فعالیت‌ها در نظر گرفته شده است.

حرکت کردن در جهت درست طیف مشارکت و دخیل کردن کامل مردم در فرآیند مدیریت تالاب‌ها مستلزم صرف توجه و منابع لازم به این موضوع است و عدم توجه به این موضوع در هر مرحله از فرآیند می‌تواند منجر به از دست دادن مشارکت ذی‌نفعان و حرکت در جهت معکوس طیف مشارکت گردد.

نمونه‌های اجرایی

برگزاری کارگاه‌های مشارکتی برای تدوین برنامه‌های مدیریت و ضوابط مرتبط با آن‌ها (کارگاه پهنه‌بندی، کارگاه‌های تدوین برنامه مدیریت و نظایر آن)؛ برگزاری جشنواره‌ها و مراسم محلی متعدد با محوریت جوامع محلی (جشنواره پریشان و همایش حمایت از دریاچه ارومیه)؛ اقدامات مشارکتی و بین بخشی برای اجرای برنامه‌های مدیریتی (احداث حوضچه مصنوعی در بخشی از تالاب پریشان، مدیریت و پایش گونه شنگ و نظایر آن)؛ حمایت از برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌های مرتبط با تالاب توسط جوامع محلی (برگزاری مراسم روز جهانی تالاب و توسعه کشاورزی پایدار در حاشیه تالاب‌ها توسط جوامع محلی).

چالش‌ها

- فراهم ساختن زمینه مناسب مشارکت نهادها و ارگان‌های ذی‌نفع دولتی، مستلزم ایجاد ارتباط مناسب با ایشان بود ولی شکل‌گیری این ارتباط و ایجاد همکاری‌های میان بخشی چندان آسان نبود.

- درگیر ساختن جامعه محلی در مدیریت جامع تالاب، خود مستلزم داشتن استراتژی معینی است که از یک سو مستلزم وجود اعتماد و ارتباط میان جامعه محلی و نهادها و ارگان‌های اجرایی هر منطقه و از سوی دیگر، نیازمند ارتقای سطح تعاملات بخش‌های مختلف درون جامعه محلی با یکدیگر است.

درس‌های آموخته

- علی‌رغم دشواری‌ها و ناهمواری‌هایی که ممکن است در آغاز فعالیت‌های مشارکتی وجود داشته باشد (نظیر توافقات و هم‌رای شدن در خصوص موضوعات و اهداف)، نتیجه‌ای که پس از تلاش‌های تسهیلگران در این راستا انجام شد، منجر به هم‌افزایی ظرفیت‌ها و انرژی‌های بخش‌های مختلف شد و بسیار ارزشمند و تاثیرگذار است.

- برای احیاء و حفاظت از تالاب‌های ایران، باید فرآیند تصمیم‌گیری از حالت «بخشی» به «فرابخشی» تحول یابد و به صورت یکپارچه و مشارکتی صورت گیرد. چنین تحولی ایجاب می‌کند فرآیند مشارکتی در همه عرصه‌ها، از انتخاب گزینه‌ها، برنامه‌ریزی، اجرا و پایش، به شکلی بارز نمود یافته و جاری گردد. اما در عمل گذار از مرحله‌های نخستین فرآیند مدیریت مشارکتی (یعنی فراخواندن به مشارکت) به مرحله‌های بعدی (یعنی اعمال مشارکت در تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و پایش) مستلزم صرف زمان و نیز تغییر در نگرش نسبت به ضرورت «مشارکتی کار کردن» است در غیر این صورت این گونه فعالیت‌ها به مشورت‌جویی محدود می‌ماند.
- ایجاد بستر مناسب برای مشارکت جوامع محلی و دخیل کردن ایشان در فرآیند مدیریت تالاب صرفاً با دعوت از ایشان به نشست‌های مدیریتی و مشورتی فراهم نخواهد شد.
- ایجاد زمینه مناسب برای حضور موثر نمایندگان جوامع محلی و توانمندسازی این نمایندگان برای پذیرفتن و ایفای نقش تعیین شده برای ایشان به شکل مطلوب کمک موثری به موفقیت مدیریت مشارکتی تالاب می‌کند.

• یکی از روش‌های موثر برای دخیل کردن مردم محلی در مدیریت مشارکتی تالاب‌ها، توجه ویژه به اهمیت تجربه و دانش بومی آنان نسبت به پیرامون‌شان است. مستند کردن این دانش - که ریشه در پیوندهای مستحکم فرهنگی و معنوی ساکنان منطقه با تالاب دارد - زمینه بهره‌مندی از این ظرفیت را فراهم می‌آورد. از این رو، توصیه می‌شود در بدو امر برنامه‌ریزی لازم برای گردآوری این اطلاعات و انتشار و توزیع مناسب آن انجام شود. انسجام این اطلاعات می‌تواند ارزش‌ها و اهمیت واقعی تالاب را به ایشان بهتر نشان دهد.

• در برنامه‌ریزی مدیریت مشارکتی تالاب، از ابتدا باید بر محور ضرورت تغییر نگرش نسبت مدیریت مرسوم تاکید گردد تا گروه‌های ذی‌نفع در سطح محلی، از جامعه روستایی گرفته تا دستگاه‌های اداری و اجرایی دولتی، بخش خصوصی و نهادهای مردم‌نهاد، متوجه شوند که درگیر شدن‌شان در فرآیند مدیریت مشارکتی تالاب متضمن فایده‌یی برای ایشان است و همچنین بناست در تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها و نیز اجرا و پایش آن هم حق و حقوقی متوجه‌شان باشد و هم مسئولیت‌هایی بر عهده بگیرند.

• از آنجا که ممکن است اولویت‌ها و نیازهای جوامع محلی از هماهنگی لازم با اهداف و برنامه‌های پیش‌بینی شده در طرح برخوردار نباشد، لذا پیشنهاد می‌شود با برنامه‌ریزی و اجرای برخی فعالیت‌های جنبی زودبازده و با نتایج ملموس به فراهم‌ساختن بستر لازم برای مشارکت و انگیزش جوامع محلی اقدام شود.

منابع و مراجع

- گزارش مطالعات ارزیابی مشارکتی روستایی در چند روستای حاشیه تالاب پریشان که توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به انجام رسیده است به عنوان مرجعی برای انجام مطالعات وضع موجود روستاهای حاشیه تالاب به صورت مشارکتی محسوب می‌شود.
- «گزارش برگزاری اولین جشنواره مردمی دریاچه پریشان» و «گزارش برگزاری اولین برنامه مشارکت همگانی برای حمایت از دریاچه ارومیه»، «گزارش نجات زیست‌مندان تالاب پریشان با مشارکت جوامع محلی» و همچنین «گزارش احداث حوضچه تالاب پریشان» به عنوان نمونه‌هایی از اقدامات طرح با مشارکت و محوریت جوامع محلی و ذی‌نفعان هستند.
- چمبرز، رابرت. (۱۳۹۰) «تغییر رفتار و نگرش در روش ارزیابی مشارکتی»، ترجمه‌ی منیژه مقصودی، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- چمبرز، رابرت. (۱۳۸۷) «توسعه‌ی روستایی: اولویت‌بخشی به فقرا»، ترجمه‌ی مصطفی ازکیا، تهران: دانشگاه تهران.
- چمبرز، رابرت. (۱۳۸۱) «چالش با حرفه‌ها، عرصه‌های چالش در توسعه‌ی روستایی»، ترجمه‌ی علیرضا خرمایی، تهران: ارغنون.
- ازکیا، مصطفی و عادل زارع. (۱۳۸۷) «رهیافت‌ها و روش‌های تحقیق کیفی در توسعه‌ی روستایی»، تهران: نشر نی.
- غفاری، غلامرضا و محسن نیازی. (۱۳۸۶) «جامعه‌شناسی مشارکت»، تهران: نشر نزدیک.
- مدنی، سعید. (۱۳۸۹) «جماعت‌گرایی و برنامه‌های جماعت‌محور»، تهران: یادآوران.

چرا اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی انجام می‌شود؟

اجرای یک برنامه اطلاع‌رسانی منسجم ضمن ارتقای سطح آگاهی و حساس کردن جوامع محلی و ذی‌نفعان مرتبط با تالاب‌ها در خصوص کارکردها، ارزش‌ها، تهدیدهای پیش‌روی تالاب‌ها، زمینه مناسبی برای مشارکت ذی‌نفعان را فراهم می‌سازد. از سوی دیگر این امر می‌تواند باعث شفاف‌سازی و اعتمادسازی میان ذی‌نفعان و تسهیل ارتباطات به منظور اجرای اقدامات مرتبط با مدیریت و حفاظت تالاب‌ها شود. با اجرای مجموعه اقدامات آگاه‌سازی عمومی، کلیه ذی‌نفعان از جمله جوامع محلی و سازمان‌های دولتی به آگاهی مشترکی در خصوص مسائل مرتبط با تالاب‌ها خواهند رسید که این امر به جای ایجاد فضای تقابل منجر به هم‌افزایی در ارائه راهکارها و حل مشکلات و مدیریت یکپارچه تالاب‌ها خواهد شد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

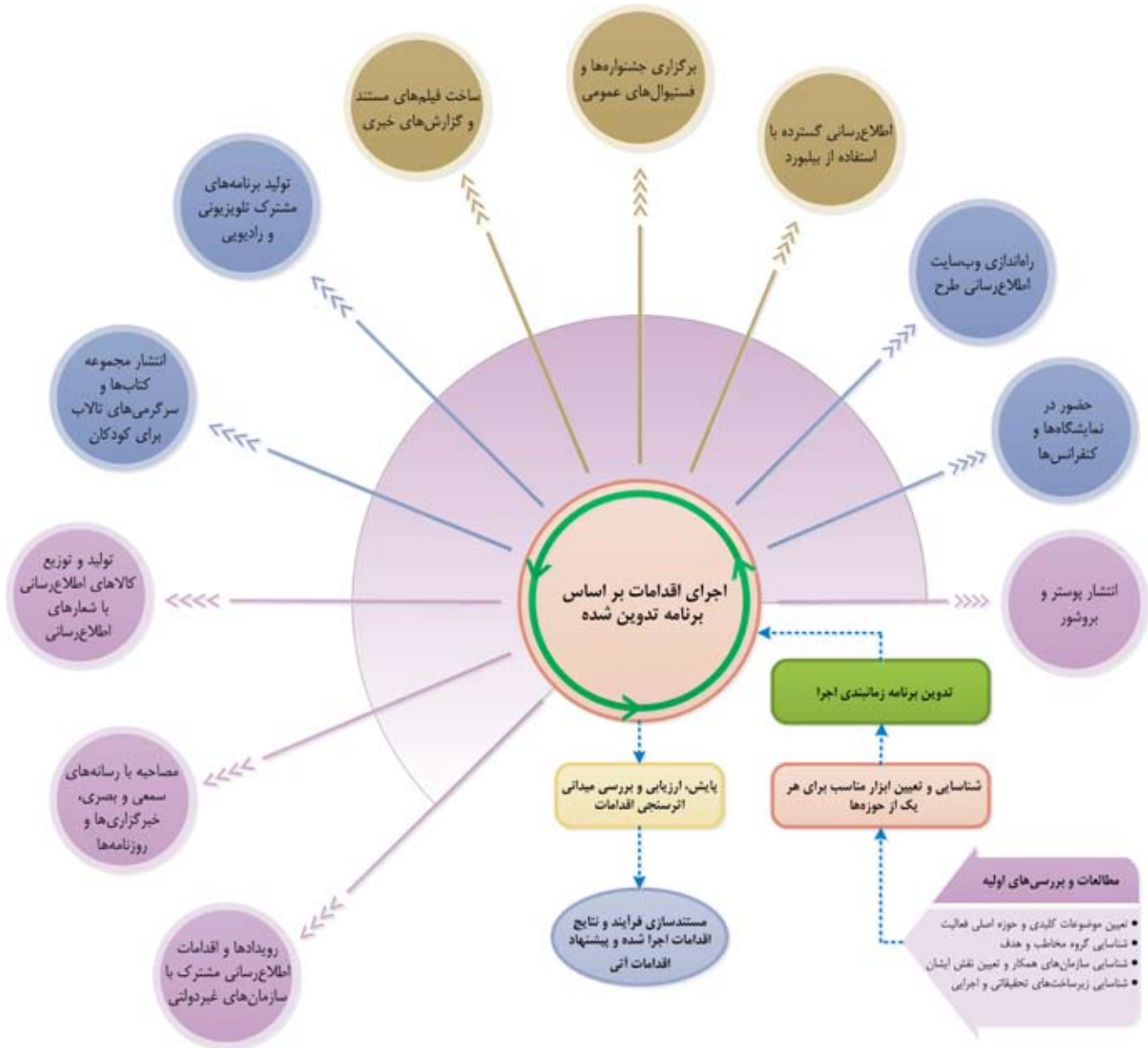
در «سند طرح»، «برنامه‌های کاری» و «رویکرد زیست‌بومی»، توجه ویژه‌ای به موضوع اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی شده است؛ لذا تلاش شد تا مجموعه اقداماتی در قالب برنامه‌های مدون و مستمر و با بودجه‌ای مشخص پیش‌بینی و اجرا شوند. این اقدامات در سطوح ملی، استانی و محلی و با بکارگیری ابزارهای موجود هم در سطح ملی و هم به صورت ویژه در سه سایت منتخب طرح مورد استفاده قرار گرفت. لازم به ذکر است که عمده اقدامات اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی به صورت مشارکتی و با همکاری دستگاه‌ها و نهادهای مختلف ذی‌نفع به ویژه سازمان‌های غیردولتی انجام شدند. در طول مدت زمان اجرای طرح، از ابزارهای مختلف اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی و همچنین زیرساخت‌های تحقیقاتی و اجرایی موجود در این زمینه، متناسب با شرایط و مقتضیات امر، بهره برده شد.

گام‌های اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در خصوص تالاب‌ها و مدیریت آن‌ها

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در انجام اقدامات مرتبط با اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی تلاش کرده است تا گام‌های نشان داده شده در نمودار زیر را اجرایی کند. در این نمودار گام‌های اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در شش دسته کلی ارائه شده‌اند. این دسته‌ها شامل مطالعات آغازین، تعیین ابزار مناسب، تدوین برنامه اجرا، اجرای اقدامات، پایش و ارزیابی و مستندسازی فرآیند هستند که در ادامه به اجمال تشریح شده است.

نمودار شماره ۳۴- ابزارهای اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در خصوص تالاب‌ها و مدیریت آن‌ها

تشریح گام‌های اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در خصوص تالاب‌ها و مدیریت آن‌ها

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش داشته تا اقدامات مرتبط با اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی را در شش گام اجرایی به شرح زیر انجام دهد. در گام نخست مطالعات و بررسی‌های اولیه در خصوص اقدامات اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی انجام می‌شود. بدین منظور ابتدا موضوعات کلیدی و حوزه فعالیت اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی تعیین می‌شود و سپس گروه مخاطب و هدف اصلی شناسایی می‌شود. همچنین ضمن شناسایی سازمان‌های همکار و تعیین نقش طرح و آن‌ها در اجرای فعالیت‌ها، زیرساخت‌های تحقیقاتی و اجرایی نیز مورد شناسایی قرار می‌گیرد.

در گام دوم ابزار مناسب برای هر یک از حوزه‌های ذکر شده در مرحله قبل، شناسایی و تعیین می‌شود. در گام بعد برنامه زمان‌بندی اجرای اقدامات تدوین می‌شود و در گام چهارم اقدامات بر اساس برنامه تدوین شده اجرا می‌شود. با توجه به کارکردهای هر یک از ابزارهای اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی، در طول مدت زمان اجرای پروژه به تناوب از آن‌ها استفاده شد. از جمله این ابزارها می‌توان به «برگزاری جشنواره‌ها و فستیوال‌های عمومی»، «انتشار پوستر و بروشور»، «مصاحبه با رسانه‌های سمعی و بصری، خبرگزاری‌ها و روزنامه‌ها»، «رویدادها و اقدامات اطلاع‌رسانی مشترک با سازمان‌های غیردولتی به منظور اطلاع‌رسانی به گروه‌های خاص»، «ساخت فیلم‌های مستند و گزارش‌های خبری»، «راه‌اندازی وب‌سایت اطلاع‌رسانی فعالیت‌های طرح»، «تولید برنامه‌های مشترک تلویزیونی و رادیویی»، «اطلاع‌رسانی گسترده در سطح شهر با استفاده از بیلبرد»، «حضور در نمایشگاه‌ها و کنفرانس‌ها»، «انتشار مجموعه کتاب‌ها

و سرگرمی‌های تالاب برای کودکان، نوجوانان و جوانان» و «تولید و توزیع کالاهایی با شعارهای اطلاع‌رسانی (نظیر کلاه، خط‌کش، کارت پستال و پیراهن)» اشاره کرد.

در گام پنجم اقدامات انجام شده مورد پایش و ارزیابی قرار گرفته و بررسی میدانی اثربخشی اقدامات انجام می‌شود. این اقدام در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» با همکاری صدا و سیما انجام شد. در گام آخر فرآیند و نتایج اقدامات اجرا شده ثبت و مستندسازی می‌شود و پیشنهادهایی جهت اقدامات آتی تهیه می‌شود.

نمونه‌های اجرایی

برگزاری جشنواره مردمی تالاب پریشان؛ برگزاری همایش همگانی حمایت از دریاچه ارومیه؛ چاپ بولتن‌های سه ماهانه؛ ساخت ماهنگ تاب آب؛ اجرای مجموعه برنامه‌های ویژه دریاچه ارومیه در صدا و سیما ملی و استانی؛ حضور سالانه در نمایشگاه بین‌المللی محیط زیست؛ مجموعه اقدامات اطلاع‌رسانی نجات لاک‌پشت‌های پریشان با مشارکت سازمان‌های غیردولتی و محلی؛ برگزاری کنفرانس‌های خبری؛ تولید و پخش مجموعه برنامه‌های تلویزیونی مرتبط با تالاب‌ها در صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران؛ برگزاری جشنواره‌ها و بازارچه نوروزی تالاب شادگان.

- استفاده از هر یک از ابزارهای اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی نیازمند بررسی وضعیت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی هر منطقه است و اولویت اجرا و چگونگی استفاده از هر ابزار باید بر اساس موارد فوق تعیین شود. در صورت عدم توجه به این موضوعات ممکن است اثربخشی هر یک از ابزارها با چالش روبرو شود.
- در زمینه اجرای اقدامات اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی باید به حساسیت‌های احتمالی و واژگان مشترک گروه مجری و گروه مخاطب توجه شود. به عنوان مثال واژه «کمپین» (به معنای مجموعه اقدامات جامع با استفاده از ابزارهای اطلاع‌رسانی که برای ایجاد جریانی از اطلاعات مورد استفاده قرار می‌گیرد) معمولاً بار مفهومی اشتباهی را منتقل می‌کند و در برخی شرایط با مقاومت روبرو می‌شود. لذا استفاده نادرست از واژه‌ها ممکن است بکارگیری این ابزار را با مشکل روبرو سازد.
- در برخی شرایط بررسی‌ها و ارزیابی‌های انجام شده از اقدامات حوزه اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی، تمرکز بر کمیت اقدامات داشته و کیفیت آن مورد توجه قرار نمی‌گیرد. لذا در صورتی که روش یا ابزاری برای سنجش کیفیت اقدامات این حوزه در نظر گرفته نشود، ممکن است نائل شدن به اهداف برنامه با مشکل جدی روبرو شود.

درس‌های آموخته

- تجربه همکاری و مشارکت با سازمان‌های مردم‌نهاد در اجرای برنامه‌های اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی، ضمن وسیع‌تر کردن گستره کار و استفاده بهینه از منابع طرح، با ایجاد یک هم‌افزایی و توانمندسازی، سازمان‌های مردم‌نهاد را به شکل جدی‌تر و موثرتری در زمینه مدیریت و حفاظت از تالاب‌ها فعال می‌سازد.
- پس از شروع فرآیند اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی، نیازسنجی میزان اطلاع مردم از تالاب‌ها انجام شد تا اثرسنجی اقدامات در

سایت‌های منتخب طرح سنجیده شود. این عمل موجب شد تا برنامه‌های آتی بر مبنای نتایج اصلاح و مجدداً اجرا شوند.

- در طرح حفاظت از تالاب‌های کشور تلاش شد تا از زیرساخت‌های موجود در حوزه اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی استفاده شود. به عنوان مثال نیازسنجی میزان اطلاع مردم از تالاب‌ها توسط سازمان صدا و سیما انجام شد و بر اساس نتایج آن آموزش‌ها با مشارکت جهاد کشاورزی ارائه شد.

پیشنهادها

- در برخی شرایط برنامه یا ظرفیت لازم برای استفاده صحیح از بودجه اختصاص یافته به موضوع اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی در سطوح مختلف وجود ندارد لذا پیشنهاد می‌شود تا بستر و پشتیبانی لازم برای اجرای برنامه‌های اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی فراهم شود.
- برنامه اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی باید پیش از آغاز فرآیند تدوین برنامه مدیریت جامع تالاب شروع شود و با لحاظ کردن آن در برنامه‌های اجرایی در گام‌های بعدی به صورت مستمر مورد پایش و ارزیابی قرار گیرد.
- پیشنهاد می‌شود تا حداقل یک کارشناس تمام وقت بر موضوع اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عمومی تمرکز داشته باشد و برنامه‌ریزی و تهیه محتوای موضوعاتی همچون تهیه خبرها، بروشورها و نظایر آن را بر عهده گیرد.
- پیشنهاد می‌شود تا کالاهای اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی و همچنین گزارش‌های چاپ شده مناسب و مرتبط با موضوع و اهداف طرح باشد و همچنین برنامه‌ریزی مناسبی برای توزیع و کسب بازخورد از مجاری مناسب داشته باشد.

منابع و مراجع

- گزارش‌های مرتبط با اقدامات مختلف صورت گرفته با حمایت‌های «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» از جمله گزارش جشنواره تالاب پریشان، همایش حمایت از دریاچه ارومیه، مجموعه اقدامات نجات زیست‌مندان تالاب پریشان و جشنواره مردمی تالاب شادگان، نمونه‌هایی از اقدامات آگاهی‌رسانی که با محوریت جوامع محلی به انجام رسیده است را ارائه می‌کند.
- مجموعه‌ای از گزارش‌ها و اقدامات انجام شده ذیل «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در آدرس اینترنت www.wetlandsproject.ir در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است.
- از دیگر منابع موجود می‌توان انتشارات، فیلم‌ها و کلیپ‌های تهیه شده توسط طرح اشاره کرد. از جمله کلیپ تاب آب، فیلم کوتاه آغلارگل، مستند آخرین نفس، طراحی بیلبردهای اطلاع‌رسانی تالاب‌ها، مجموعه کتاب‌ها، بروشورهای اطلاع‌رسانی، بازی رامسر و نظایر آن اشاره کرد.

فصل هفتم

تعمیم، نهادینه‌سازی و گسترش دستاوردها

چرا نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی صورت می‌پذیرد؟

پس از معرفی و محک‌زدن رویکرد جدید مدیریتی در خصوص سه تالاب منتخب طرح، تغییر رویکرد سنتی و استقرار این سیستم مدیریتی برای سایر تالاب‌های کشور امر ضروری به نظر می‌رسید. به همین منظور، نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب‌ها با هدف حفظ دستاوردهای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» پایدارسازی این رویکرد در سیستم ملی مدیریت تالاب‌ها در نزد کلیه ذی‌نفعان به‌ویژه «سازمان حفاظت محیط زیست» در دستور کار قرار گرفت. همچنین تلاش شده تا در افق بلند مدت، این رویکرد تبدیل به یک نگاه و رفتار سازمانی شود که ضمن توجه به اهمیت حفاظت و نقش کلیدی ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری‌ها، تالاب‌ها بر اساس یک برنامه جامع مدون مدیریت شوند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

از آنجایی که موضوع نهادینه‌سازی موضوعی بطنی و تدریجی و در عین حال مستمر است، «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش داشت تا پیش از پایان طرح، بسترسازی‌های لازم برای نهادینه‌سازی رویکرد زیست‌بومی در حفاظت تالاب‌ها و انتقال مسوولیت‌ها و کارکردها به دفاتر و بخش‌های مرتبط را به انجام رساند. این موضوع از ابتدا مورد توجه تیم طرح قرار داشت اما با نزدیک شدن به سال‌های پایانی، ضمن تدوین یک برنامه منسجم برای این موضوع با عنوان «استراتژی خروج» به شکل ویژه‌ای مورد تاکید قرار گرفت.

این امر در ابتدا از طریق دعوت کارشناسان و مدیران ذی‌ربط به فعالیت‌های طرح آغاز و پس از آن با برگزاری جلسات ملی با حضور مدیران ارشد و کارشناسان کلیدی ادامه یافت. از سویی دیگر اقدامات مکمل متعددی برای نهادینه‌کردن این رویکرد شامل «تدوین استراتژی‌های ملی و قوانین و مقررات مربوطه»، «تدوین و اجرای بسته آموزشی برای کارشناسان ملی و استانی»، «توسعه رویکرد مدیریت برای سایر تالاب‌های کشور» و «تدوین طرح ملی با اختصاص بودجه ملی برای تداوم اجرای دستاوردها» صورت پذیرفت.

مراحل نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی

مراحل اصلی نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی در قالب پنج مرحله شامل «توسعه رویکرد جدید مدیریتی بر اساس ظرفیت‌های ملی»، «ظرفیت‌سازی»، «تدوین و تصویب راهبردها»، «فراهم کردن منابع مالی» و «کمک به ساز و کارهای فعلی» در نمودار زیر نشان داده شده و در ادامه به اختصار تشریح شده است.

نمودار شماره ۳۵- مراحل نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی

تشریح مراحل نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی

به منظور نهادینه‌سازی رویکرد جدید مدیریت تالاب در سطح ملی، ابتدا توسعه این رویکرد بر اساس ظرفیت‌های ملی در سطوح محلی انجام می‌شود. این امر با بررسی مطالعات تجارب جهانی و استفاده از نتایج و دستاوردهای اقدامات انجام شده در اجرای مطالعات موردی در سه سایت منتخب طرح (دریاچه ارومیه، تالاب شادگان و تالاب پریشان) صورت می‌پذیرد. در گام دوم ظرفیت‌سازی در نزد کارشناسان و ذی‌نفعان کلیدی طرح انجام می‌شود. بدین منظور یک بسته ابزاری که دربرگیرنده مجموعه‌ای از تجارب، درس‌ها و روش‌های اجرایی کار است به منظور آشنایی کارشناسان با ابعاد و شیوه‌های انجام کار در سطوح اجرایی تهیه شده و آموزش‌های لازم به مدیران و کارشناسان در سطوح مختلف ارائه شده تا توانمندسازی ایشان جهت اجرایی و عملیاتی کردن سیستم نوین مدیریتی ارتقاء یابد.

در گام سوم راهبردها و برنامه اقدام ملی حفاظت از تالاب‌های کشور تدوین و تصویب می‌شود. این امر به منظور ملزم کردن تمامی ذی‌نفعان به اجرای اقدامات آموزش داده شده و داشتن ضمانت اجرایی و قانونی برنامه‌های تدوین شده است. گام چهارم به فراهم کردن منابع مالی برای حمایت از سیستم پیشنهادی و کمک به اجرای آن در کشور اختصاص دارد.

در گام آخر مجموعه اقداماتی برای کمک به سیستم‌ها و ساز و کارهای فعلی برای نهادینه‌سازی دستاوردها انجام می‌شود. بدین منظور ساختارهای اجرایی در سطح ملی و سازمانی ایجاد می‌شود. این ساختارها شامل «کمیته ملی مدیریت تالاب»، «دبیرخانه ملی مدیریت تالاب» و «دبیرخانه اجرایی مدیریت تالاب» می‌شود. همچنین ضمن تدوین برنامه مدیریت توسط ساختارهای اجرایی، ارتباطات شبکه‌ای با ساختارهای استانی برقرار و برنامه‌های جامع مدیریت تالاب تدوین می‌شوند. سرانجام برنامه‌های جامع مدیریت تالاب اجرا شده و اقدامات مورد پایش قرار می‌گیرند.

تدوین استراتژی خروج طرح با نگاه ویژه به نهادینه‌سازی دستاوردهای طرح در سیستم مدیریت تالاب‌های کشور؛ برگزاری کارگاه‌های نیم‌روزه با مدیران میانی و دستگاه‌های کلیدی ذی‌نفع (وزارت نیرو، وزارت کشور، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت محیط زیست و جمعی از خبرنگاران) با هدف معرفی رویکرد زیست‌بومی و تجربه طرح حفاظت از تالاب‌ها در زمینه پیاده‌سازی رویکرد زیست‌بومی؛ تدوین بسته آموزشی برای گروه هدف (مدیران ارشد استانی، کارشناسان ستادی و استانی و محیط‌بانان) در قالب یازده دوره آموزشی مصوب معاونت آموزش سازمان حفاظت محیط زیست؛ همکاری تنگاتنگ و مشترک با دفاتر سازمان (دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق، دفتر حیات وحش و نظایر آن) در قالب جلسات تدوین برنامه‌کاری مشترک و جلسات پایش، دوره‌های آموزشی برای کارکنان دفاتر و همکاری کارشناسان دفاتر؛ گنجاندن موضوع اجرای رویکرد زیست‌بومی در مدیریت تالاب‌ها در بندهایی از برنامه پنجم توسعه کشور (بند الف ماده ۱۸۷؛ تدوین و اجرای برنامه مدیریت زیست بومی؛ بند الف ماده ۱۹۱؛ تدوین برنامه مدیریت زیست‌بومی در زیست‌بوم‌های حساس و دریاچه ارومیه؛ بند د ماده ۱۹۳؛ لزوم تدوین و اعمال برنامه مدیریت یکپارچه در حوضه تالاب‌ها)؛ مشارکت در تدوین برنامه پنج‌ساله «حفاظت از زیست‌بوم‌های تالابی کشور»؛ تدوین بسته ابزاری استقرار رویکرد زیست بومی در مدیریت جامع تالاب‌ها؛ تدوین و تصویب استراتژی و برنامه عمل حفاظت از تالاب‌های کشور در هیات دولت.

چالش‌ها

- در دوره انتقال دستاوردهای طرح، در برخی موارد با تغییر مدیران، رویکرد نیز تغییر می‌کند و موارد ارائه شده به شکل کم‌رنگ‌تری مورد توجه قرار می‌گیرند. لذا در صورت عدم انتقال صحیح مفاهیم و رویکردها به بدنه کارشناسی و تغییر مدیریت، ممکن است این فرآیند با چالش روبرو شود.
- در برخی موارد، برنامه مدون و از پیش تدوین شده‌ای برای هزینه کرد بودجه دولتی در بخش آموزش وجود ندارد و از آنجا که موضوع آموزش یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح در نهادینه‌سازی دستاوردهای طرح است، لذا عدم توجه کافی به این برنامه‌ریزی‌ها و انجام این اقدامات به عنوان یک چالش جدی محسوب می‌شود.

- نگرش و نوع نگاه به اقدامات بر اساس رویکرد زیست‌بومی بسیار مهم است و اگر ویژگی‌های کلیدی و اصول این رویکرد به درستی به بدنه کارشناسی منتقل نشود ممکن است کل سیستم انتقالی مختل شود. از سویی باید توجه داشت که در برخی شرایط اجرای ناقص اقدامات نه تنها منجر به نیل به اهداف تعیین شده رویکرد زیست‌بومی نخواهد شد بلکه ممکن است اثرات نامطلوبی نیز به همراه داشته باشند. به عبارتی دیگر اگر واژگان و ادبیات این رویکرد مورد استفاده قرار گیرند اما اقدامات بر اساس اصول رویکرد زیست‌بومی برنامه‌ریزی نشده باشند دسترسی به اهداف تعیین شده غیرممکن خواهد بود.

- عدم مدیریت بهینه منابع انسانی برای استقرار و اداره دبیرخانه‌ها (که نقش دفتر ملی این طرح را در آینده ایفا خواهند کرد) در سطح ملی می‌تواند نهادینه‌سازی دستاوردهای این طرح را با چالش جدی روبرو سازد. لازم به ذکر است اهمیت تغییر ساختار موجود بیش از افزایش تعداد پرسنل سازمانی است و بهتر است تا بخشی از وظایف جاری نیروی انسانی، بر اساس سیستم جدید تغییر یابد.

درس‌های آموخته

- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرد تا با انجام اقداماتی نظیر اطلاع‌رسانی در خصوص برنامه‌ها و فعالیت‌های پروژه، بستر مناسبی برای مشارکت کارشناسان دفاتر سازمان حفاظت محیط زیست و سایر دستگاه‌های ذی‌ربط در سطح ملی و حفظ ارتباط مستمر با آن‌ها را ایجاد کند. پیوستگی در این امر تاثیر بسزایی در نهادینه‌سازی دستاوردهای طرح داشت.
- در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به منظور تامین منابع مالی دولتی برای نهادینه‌سازی دستاوردهای طرح، اقدام مقتضی جهت ورود به فرآیند برنامه پنجم توسعه کشور انجام پذیرفت و برخی از موضوعات کلیدی مدیریت تالاب‌های کشور بر اساس رویکرد زیست‌بومی در برنامه‌های ملی کشور گنجانده شد.

پیشنهادها

- پیشنهاد می‌شود علاوه بر توجیه و فراهم کردن بستر مشارکت مدیران، بدنه کارشناسی نیز در فرآیند نهادینه‌سازی و تدوین برنامه مدیریت جامع مشارکت فعال داشته باشند.
- برای دستیابی به نتیجه مطلوب، پیشنهاد می‌شود تا اقدامات مرتبط با نهادینه‌سازی دستاوردها و رویکرد معرفی شده توسط طرح،

در قالب برنامه منسجمی در سطوح مختلف به ویژه در سطح محلی، تدوین و با پیگیری مستمر اجرا شود.

- باید به اهمیت مستندسازی در پایش روند نهادینه‌سازی توجه ویژه شود. مستندسازی و پایش مناسب و دقیق اقدامات انجام شده، میزان تحقق اهداف در کل کشور و صحت مسیر در پایش گرفته شده را نمایان ساخته و تعمیم مناسب دستاوردها را تسهیل می‌کند.
- در خصوص همکاری‌های بین بخشی باید توجه مناسبی برای نقش‌ها، برنامه‌ها و راهبردهای بین بخشی برای کلیه ذی‌نفعان صورت پذیرد. تا از تجربه موثر نبودن برخی از همکاری‌های بین‌بخشی پیش‌گیری گردد.

منابع و مراجع

- تئوری رویکرد زیست‌بومی اصول دوازده‌گانه و گام‌های اجرایی شدن آن در کتابچه رویکرد زیست بومی، پنج گام برای اجرا که ترجمه فارسی آن نیز توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه و منتشر شده است، تشریح شده و به عنوان منبع مناسبی در این موضوع به شمار می‌رود. همچنین بروشور معرفی اصول رویکرد زیست بومی نیز به صورت خلاصه‌ای این اصول را معرفی کرده است.
- برنامه‌ریزی انجام شده برای گام‌ها و جهت‌گیری نهایی به منظور اتمام اقدامات، تحویل تدریجی مسوولیت‌ها و پایان طرح در قالب «برنامه استراتژی خروج طرح» به صورت مشارکتی تدوین شده و می‌تواند مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.
- بسته آموزشی «راهبری مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها» تهیه شده با همکاری دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق که به تایید معاونت آموزش و پژوهش سازمان حفاظت محیط زیست رسیده است، نمونه مناسبی از برنامه‌ریزی برای توان‌افزایی ساختارهای مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها را در اختیار متخصصان و علاقه‌مندان این حوزه قرار می‌دهد.
- «راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت از تالاب‌های کشور» که با مشارکت ذی‌نفعان و تسهیلگری «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است.
- برنامه کاری تدوین شده با دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق سازمان حفاظت محیط زیست نمونه‌ای از نحوه انتقال مسوولیت از طرح به «سازمان حفاظت محیط زیست» را نشان می‌دهد.

چرا سند راهبردها و برنامه اقدام حفاظت از تالاب‌های کشور تدوین شد؟

پس از محک زدن رویکرد مدیریت زیست‌بومی تالاب در سایت‌های نمونه، به منظور توسعه و نهادینه‌سازی این رویکرد، تدوین یک سند ملی شامل چشم‌انداز، اهداف، راهبردها و برنامه اقدامات کلیدی مورد توافق ذی‌نفعان در سطوح ملی و محلی برای رسیدن به آینده مطلوب ضروری به نظر می‌رسد.

در این سند پس از تعیین نقش ذی‌نفعان کلیدی، مسوولیت بخش‌های مختلف در اجرای هر یک از راهبردها مشخص شده و پس از تصویب آن در عالی‌ترین مراجع تصمیم‌گیری نظیر هیات دولت لازم‌الاجرا می‌گردد. وجود چنین سند بالادستی ضمن ایجاد یک سیستم یکپارچه در خصوص مدیریت تالاب‌ها، حمایت‌های قانونی برای پایداری دستاوردهای طرح و استقرار رویکرد زیست‌بومی را فراهم خواهد ساخت. پس از تصویب چنین سندی در سطح ملی، تدوین «برنامه مدیریت جامع» گام موثری در تفصیلی کردن و عملیاتی شدن آن در حوزه مدیریت و حفاظت از تالاب‌ها در ارتباط با سایر برنامه‌های بخشی است.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در یک فرآیند مشارکتی و در یک دوره سه ساله با حضور نمایندگان دستگاه‌های ذی‌نفع محلی و ملی و همچنین نمایندگان سازمان‌های غیردولتی و جوامع محلی بر اساس دستاوردهای طرح، پیش‌نویس سند راهبردی را تدوین و پس از مراحل قانونی و نهایی‌شدن آن، جهت تصویب به هیات دولت ارائه کرده است.

مراحل تدوین سند راهبردها و برنامه اقدام حفاظت از تالاب‌های کشور

تدوین سند راهبردها و برنامه اقدام حفاظت از تالاب‌های کشور در قالب هشت مرحله اصلی شامل «برگزاری کارگاه‌های مشورتی و تهیه پیش‌نویس سند»، «تدوین راهبردها و برنامه عمل ملی»، «ارسال نتایج به ذی‌نفعان»، «ارسالی ویرایش پیش از نهایی برای مدیران»، «ارسال به دفتر حقوقی سازمان»، «ارائه سند به هیات دولت»، «پیگیری با نهاد بین‌بخشی» و «اصلاح و تکمیل سند نهایی به هیات دولت» در نمودار زیر نشان داده شده است که در ادامه هر یک از این مراحل تشریح شده‌اند.

• ایجاد مفاهیم مشترک میان ذی‌نفعان در کارگاه‌ها به ویژه در خصوص موضوعات کلیدی (همچون چشم‌اندازها، مفاهیم راهبردی) به منظور حل و فصل اختلاف نظرهای موجود در خصوص ساختارهای مرتبط با سند راهبردی، امری بسیار زمان‌بر است. معمولاً واژگان این حوزه برای شرکت‌کنندگان مفاهیم واحدی ندارند و فرآیند هم‌نظر شدن شرکت‌کنندگان فرآیندی انرژی‌بر و گاهی خسته‌کننده برای ذی‌نفعان است.

درس‌های آموخته

- علی‌رغم تمامی چالش‌ها، در صورتی که این اسناد به صورت مشارکتی تدوین نشود، در فرآیند تصویب با مشکل جدی روبرو خواهد شد. در این طرح با توجه به انجام این فرآیند به صورت کاملاً مشارکتی، فرآیند نظرخواهی و تدوین سند و توافق جمعی با سرعت مناسبی انجام شد.
- پس از تهیه پیش‌نویس نهایی، پیگیری جدی در بدنه سازمان کمک فراوانی به فرآیند تصویب آن در مجموعه سازمان و پس از آن در هیات دولت داشته است.

پیشنهادها

- همکاری نزدیک و جدی با بخش‌های مرتبط در «معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور» و «سازمان حفاظت محیط زیست» و یا برگزاری جلسات خصوصی می‌تواند باعث پیشبرد فرآیند تدوین و تصویب سند راهبردی شود.
- با توجه به اینکه فرآیند تدوین و تصویب «برنامه اقدام و راهبرد ملی حفاظت از تالاب‌های کشور» فرآیندی پیچیده و زمان‌بر است، مستلزم مشارکت کلیه بخش‌های ذی‌نفع در سطح ملی بوده و در تمامی مراحل تدوین و تصویب نیاز به پیگیری‌های مستمر وجود دارد.
- ایجاد و حفظ ارتباط مداوم با بخش مرتبط سازمان با هیات دولت می‌تواند به روند تصویب این سند کمک کند.

منابع و مراجع

- «راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت از تالاب‌های کشور» که با مشارکت ذی‌نفعان و تسهیلگری «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است، به عنوان یکی از مراجع اصلی اقدامات انجام شده در این زمینه محسوب می‌شود.
- گزارش‌های کارگاه‌های برگزار شده جهت تدوین «راهبردها و برنامه عمل ملی حفاظت از تالاب‌های کشور» نیز می‌تواند فرآیند تدوین این سند را تبیین کند.
- مجموعه‌ای از بررسی‌های انجام شده در طرح در خصوص مطالعات اجرایی مشابه پیشین در کشورهای مختلف (نیوزلند، سریلانکا، ایتوبی، اوگاندا، نپال و توباگو) به عنوان یکی از منابع «تدوین طرح ملی برای مدیریت تالاب‌ها» می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

چرا تدوین طرح ملی مرتبط با دستاوردهای پروژه در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور ضرورت دارد؟

در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا رویکرد زیست‌بومی به منظور مدیریت جامع تالاب‌های کشور معرفی شود. با توجه به جدید بودن این رویکرد، پیش‌بینی ساز و کارهای مالی برای بسط این سیستم مدیریتی به سایر تالاب‌ها و نهادینه شدن آن در سایت‌های منتخب طرح، امری ضروری به نظر می‌رسد. لذا پس از اجرای این طرح در سایت‌های منتخب، ساز و کارهای تامین منابع مالی دولتی برای حمایت از تداوم دستاوردهای طرح برنامه‌ریزی شد. وجود یک طرح ملی (ردیف اعتباری) در ادامه یک طرح بین‌المللی در کنار قوانین و برنامه اجرایی منسجم می‌تواند تا حدود زیادی پایداری دستاوردهای طرح را در آینده تضمین و حمایت کند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرد تا با شناسایی دقیق برنامه‌های توسعه‌ای و قوانین جاری کشور زمینه را برای ورود مناسب سیستم و رویکرد جدید مدیریت تالاب‌ها بر اساس دستاوردهای طرح در برنامه‌های توسعه‌ای کشور فراهم سازد. از این رو مجموعه‌ای از اقدامات جهت آماده‌سازی، تدوین و تصویب یک طرح ملی در کنار سازوکارهای قانونی و ایجاد ظرفیت‌های لازم، پیگیری و اجرایی شد.

مراحل تدوین طرح ملی در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور

مراحل تدوین طرح ملی در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور در نه دسته در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل شامل «آماده‌سازی نتایج و دستاوردهای طرح»، «آماده‌سازی پیش‌نویس سند ملی»، «تدوین طرح پیشنهادی منطبق بر قانون برنامه پنجم توسعه»، «رفع اشکالات احتمالی»، «ارائه طرح به معاونت پشتیبانی»، «پیگیری با دفاتر مرتبط»، «پیگیری ارسال طرح به معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور»، «رایزنی با بخش‌های تخصصی» و «پیگیری برای تصویب و تخصیص بودجه ملی» است.

تشریح مراحل تدوین طرح ملی در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور

در اولین گام از مراحل تدوین طرح ملی در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور نتایج و دستاوردهای طرح آماده‌سازی شده و الگوی توسعه این دستاوردها برای سایر تالاب‌های کشور تدوین می‌شود. سپس پیش‌نویس اولیه طرح ملی بر اساس فرم‌های موجود (فرم ماده ۲۱۵ برنامه پنجم توسعه کشور در خصوص طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) آماده‌سازی می‌شود.

در ادامه با کمک دفتر تخصصی مربوطه (دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق) طرح پیشنهادی منطبق با قانون برنامه پنجم توسعه کشور تدوین شده و طرح به معاونت تخصصی سازمان (معاونت محیط زیست طبیعی و تنوع زیستی) جهت رایزنی و رفع اشکالات احتمالی ارائه می‌شود. سپس طرح به معاونت پشتیبانی سازمان (مرکز تحول و نوسازی اداری) از طریق معاونت تخصصی سازمان ارسال شده و پیگیری‌ها با دفتر مرتبط سازمان (مرکز تحول و نوسازی اداری) جهت توجیه و تبیین ضرورت اجرای طرح انجام می‌شود.

در گام بعد پیگیری‌های لازم برای ارسال طرح از طریق سازمان به معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور انجام و رایزنی

با بخش تخصصی معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور (دفتر اموری تولیدی) در خصوص توجیه طرح و ارتباط آن با برنامه پنجم توسعه کشور صورت می‌گیرد. سر انجام پیگیری‌های لازم به منظور تصویب و نهایی‌سازی طرح و تخصیص بودجه ملی بر اساس بودجه‌های سالانه کشور انجام می‌شود.

نمونه‌های اجرایی

طرح جامع مدیریت زیست بومی تالاب‌های کشور توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» و با همکاری دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق سازمان محیط زیست، تدوین شده است.

چالش‌ها

• فرآیند تدوین و ارائه طرح ملی باید به نحوی برنامه‌ریزی شود که در زمان مقرر در فرآیند تدوین برنامه توسعه کشور قرار گیرد. در صورتی که طرح در زمان مقرر برای ارائه، آماده نشود به برنامه‌های سال بعد منتقل خواهد شد و دسترسی به بودجه برنامه‌ریزی شده عملاً در آن سال مالی غیر قابل حصول خواهد شد.

• لازم به ذکر است که طرح ملی مذکور باید به نحوی تدوین شود که از قابلیت رقابت با طرح‌های دیگر (مطرح شده توسط سایر بخش‌ها) برخوردار باشد. از این رو اهمیت تدوین دقیق طرح و توجیه‌پذیری آن باید مورد توجه ویژه قرار گیرد.

• در فرآیند تدوین و تصویب «طرح جامع مدیریت زیست بومی تالاب‌های کشور»، «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش داشت تا ضمن تدقیق در تدوین طرح، رایزنی‌های مورد نیاز را به خوبی به انجام رسانده و با توسعه ارتباطات در سطوح مختلف، این فرآیند را تسهیل کند. از سویی دیگر پیگیری‌های مستمر در سطوح مختلف و با استفاده از ابزارهای متنوع ارتباطی، نیز این فرآیند را تسهیل کردند.

• مشورت و رایزنی با افراد متخصص و دارای تجارب ارزشمند در زمینه بودجه‌ریزی سازمان که با نحوه تکمیل فرم‌های قانونی مرتبط نیز آشنا بودند، باعث شد تا ضمن قابل دفاع شدن موضوع، اجرای این فرآیند امکان‌پذیر شود.

پیشنهادها

• پیشنهاد می‌شود تدوین طرح‌های ملی به عنوان یکی از فعالیت‌های برنامه‌های بین‌المللی در برنامه قرار گیرد و برنامه‌ریزی مناسب برای اجرای آن انجام شود. بدیهی است در شرایط مناسب باید بین یک تا دو سال پیش از پایان طرح، گام‌های آغازین تدوین سند ملی برداشته شود و باید توجه داشت که پیگیری مستمر و مجدانه، مراحل این فرآیند را کوتاه‌تر خواهد ساخت.

• اگرچه اعتبار ملی درباره تالاب‌های موجود در استان‌ها صرف می‌شود اما لازم است اعتبارات استانی و شهرستانی نیز تامین شود. در وهله اول مهم میزان آن نیست بلکه تعهدی است که از این طریق در سطح استان و شهرستان به وجود می‌آید. چنانچه ادارات کل بتوانند پروژه‌ای را در قالب طرح استانی برای حفاظت از تالاب‌ها اخذ کنند، گام موثری را برای ارتقای جایگاه تالاب‌ها برخواهند داشت.

منابع و مراجع

«طرح جامع مدیریت زیست‌بومی تالاب‌های کشور» ماحصل اقدامات انجام شده توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» با مشارکت دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق سازمان حفاظت محیط زیست در خصوص تدوین طرح ملی در قالب برنامه‌های توسعه‌ای کشور است و می‌تواند مورد استفاده علاقه‌مندان این حوزه قرار گیرد.

چرا همکاری‌های بین‌المللی در برنامه‌ها در نظر گرفته می‌شود؟

پروژه‌های بین‌المللی مختلفی در حوزه مدیریت و حفاظت از تالاب‌ها در مناطق مختلف دنیا در حال اجرا است و هر یک از آن‌ها تجربیات و دستاوردهای منحصر به فرد خود را دارند. به اشتراک گذاشتن این تجربیات در قالب کارگاه‌ها، بازدیدهای میدانی، برگزاری سمینارها و نشست‌های علمی به خصوص در بین مدیران، کارشناسان و فعالان حفاظت محیط زیست می‌تواند فرصت مناسبی را برای ارتقای مهارت‌ها و دانش در این حوزه فراهم سازد.

از آنجایی که بسیاری از این پروژه‌ها در کشورهای در حال توسعه (موسوم به کشورهای جنوب) در حال انجام هستند، همکاری بین این پروژه‌ها نیز می‌تواند یکی از مصداق‌های کاربردی همکاری‌های جنوب-جنوب در ادبیات بین‌المللی باشد. به عبارت دیگر، برنامه‌ریزی برای ایجاد همکاری‌های بین‌المللی، فرصت تبادل چند جانبه تجربیات، اطلاعات و درس‌های آموخته را در زمینه رویکردهای نوین مدیریت تالاب‌ها با ذی‌نفعان و متخصصان بین‌المللی فراهم می‌سازد.

همچنین به این نکته نیز باید توجه داشت، همکاری‌های بین‌المللی فرصت انتقال دانش و فناوری روز از کشورهای توسعه یافته و فضای بین‌المللی به فعالیت‌های پروژه و کشور را نیز فراهم خواهند کرد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در مقاطع زمانی مختلف، بسته به ظرفیت‌های پروژه و ارتباطات پیرامونی بین‌المللی، نسبت به شناسایی فرصت‌های مناسب برای ایجاد همکاری‌های بین‌المللی اقدام کرده و تلاش داشت تا فضای مناسب برای شکل‌گیری این همکاری‌ها را فراهم آورد. بدین منظور همکاری‌های بین‌المللی در قالب سه حوزه اصلی شکل گرفتند که عبارتند از «انتقال دانش و تجارب بین‌المللی در خصوص رویکرد زیست‌بومی» به کشور از طریق مشاوران برجسته بین‌المللی، سپس در زمینه «پیاده‌سازی و اجرای رویکرد زیست‌بومی در مدیریت تالاب‌ها» و در «به اشتراک گذاشتن دستاوردهای و درس‌های آموخته» حاصل از اجرای طرح در سایت‌های منتخب است. همچنین با اجرای این فعالیت‌ها فرصت تبادل دانش و تجارب بین کارشناسان ملی و بین‌المللی در حوزه مدیریت تالاب‌ها فراهم شد.

در این راستا ضمن شناسایی و برقراری ارتباط با نهادهای بین‌المللی مختلف، زمینه‌های همکاری با پروژه‌های ملی و بین‌المللی گوناگونی نیز فراهم شد.

مراحل شکل‌گیری همکاری‌های بین‌المللی

مراحل شکل‌گیری همکاری‌های بین‌المللی در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در قالب پنج مرحله اصلی در نمودار زیر نشان داده شده است. این مراحل شامل: «شناسایی نهادهای بین‌المللی»، «شناسایی طرح‌های بین‌المللی»، «تعیین اهداف و چارچوب‌های

همکاری»، «برنامه‌ریزی» و «اجرا، پایش و مستندسازی» است. در ادامه هر یک از مراحل به اجمال تشریح شده است.

نمودار شماره ۳۸- مراحل شکل‌گیری همکاری‌های بین‌المللی

تشریح مراحل شکل‌گیری همکاری‌های بین‌المللی

در مرحله نخست نهادهای بین‌المللی با زمینه کاری مرتبط با موضوع مدیریت زیست‌بومی تالاب‌ها شناسایی می‌شوند. در گام دوم پروژه‌ها و طرح‌های ملی و بین‌المللی این حوزه مورد بررسی و شناسایی قرار می‌گیرند. از آنجا که در طی اجرای طرح ممکن است موسسات یا طرح‌های ملی و بین‌المللی جدیدی آغاز به کار کنند و یا در مراحل قبل شناسایی نشده باشند لذا این دو مرحله به صورت مداوم باید مد نظر قرار گیرند.

در مرحله سوم اهداف و چارچوب‌های همکاری‌های بین‌المللی تعیین می‌شوند. بدین صورت که در ابتدا اهداف این همکاری‌ها بر اساس سند رسمی پروژه تعیین شده و سپس چارچوب مناسب برای همکاری‌های بین‌المللی مشخص می‌شود. بدین منظور می‌توان از کارگاه‌های آموزشی، مشورتی، هم‌اندیشی، جلسه، همایش، کنفرانس، بازدید، همکاری با مشاوران بین‌المللی، ارتباطات الکترونیک و تبادل داده‌ها (مجازی) استفاده کرد.

بر اساس چارچوب تعیین شده در مرحله قبل، در مرحله چهارم برنامه‌ریزی برای حصول اهداف تدوین شده برای همکاری‌های بین‌المللی مستمر و اثربخش انجام می‌شود. این برنامه‌ریزی‌ها غالباً در برنامه‌های کاری طرح وارد شده و مورد توجه قرار می‌گیرد. در مرحله آخر برنامه تدوین شده اجرا می‌شود، سپس مورد پایش قرار می‌گیرد. لازم به ذکر است که مستندسازی کلیه اقدامات انجام شده باید به صورت مستمر در تمامی مراحل انجام شود.

نمونه‌های اجرایی

شناسایی و برقراری ارتباط مناسب با نهادهای بین‌المللی شامل: UNDP, IUCN, GEF, WLI, WWF, UNEP, SGP, Ramsar Convention, JICA؛ شناسایی و فراهم‌سازی زمینه‌های همکاری با پروژه‌های ملی و بین‌المللی شامل: پروژه حفاظت از یوزپلنگ آسیایی، پروژه حفاظت از تنوع زیستی در سیمای زاگرس مرکزی، پروژه تغییرات اقلیمی، پروژه مدیریت اکولوژیک تالاب انزلی (با همکاری جایکا)، پروژه درنای سیبری، پروژه احیای تورب‌زارها در بلاروس، پروژه مدیریت تالاب ارزق در اردن، پروژه حفاظت

زیستگاه پرندگان با اولویت جهانی در قزاقستان، پروژه بهره‌برداری پایدار از تالاب‌ها در نپال، پروژه تالاب‌های پاکستان، پروژه مدیریت یکپارچه اکوسیستم در حوضه دریاچه‌های پرسپای آلبانی، مقدونیه و یونان، پروژه استفاده معقول از منابع آب در حوضه کنیا (ترکیه)، پروژه دریاچه الورسن دی (امارات متحده عربی) و برنامه Medroplan.

این همکاری‌ها در قالب برگزاری کارگاه مدیران اجرایی پروژه‌های بین‌المللی؛ شرکت در اجلاس متعاهدین کنوانسیون رامسر؛

همکاری با مرکز منطقه‌ای کنوانسیون رامسر؛ شرکت در سمینارها و نشست‌های علمی همانند سمپوزیوم بین‌المللی تالاب‌ها در کشور نپال؛ شرکت در دوره آموزشی مرتبط با مراکز تالابی همانند کارگاه WLI در کشور مالزی؛ برگزاری بازدیدهای میدانی برای کارشناسان و مدیران سازمان‌های ملی و بین‌المللی سایر کشورها نظیر سازمان WWF از کشور پاکستان و سازمان غیردولتی «دوگای درنگی» از کشور ترکیه.

چالش‌ها

در برخی شرایط وجود بروکراسی‌های اداری جهت برقراری همکاری‌های بین‌المللی این فرآیند را به یک فرآیند دشوار، زمان‌بر تبدیل می‌کند. به عبارت دیگر عدم در نظر گرفتن برنامه‌ریزی مناسب و زمان کافی برای طی کردن مراحل اداری، در شرایطی این ارتباط را غیرممکن می‌سازد.

درس‌های آموخته

- برگزاری کارگاه «تبادل تجربیات مدیران پروژه‌های تالابی کشورهای منطقه»، با مشارکت کارشناسان و مدیران اجرایی پروژه‌های موفق و مشابه منطقه، فرصتی را فراهم ساخت تا تجربیات کسب شده در سطح اجرایی تبادل شده و بحث و بررسی پیرامون چالش‌ها و درس‌های آموخته پروژه‌های مشابه انجام شود. این کارگاه نسبت به سفرهای مطالعاتی مشابه، فرصت مشارکت کارشناسان ملی بیشتری را فراهم ساخت.
- انجام برنامه‌ریزی و فراهم کردن مقدمات لازم برای دعوت افراد در مجامع و رویدادهای بین‌المللی باید بر اساس برنامه زمان‌بندی مناسبی انجام شود، در غیر این صورت ممکن است با شرکت افراد غیر مرتبط یا افراد مرتبطی که از آمادگی کافی یا اطلاعات لازم برخوردار نیستند، نتایج مورد انتظار حاصل نشود.
- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش کرده است تا میزبان رویدادهای بین‌المللی (از قبیل کارگاه‌ها و بازدیدهای میدانی) در سایت‌های نمونه خود باشد، این امر فرصت بهینه‌ای را در فضای تبادل تجربیات بین‌المللی - به عنوان یک اقدام مکمل در کنار حضور در این مجامع - فراهم کرده است.

- تدوین و اجرای یک برنامه منسجم در خصوص نحوه حضور مشاوران بین‌المللی، ضمن بالا بردن کارایی عملکرد آنها تاثیر بسزایی در فعالیت‌های اجرایی طرح و اثربخشی بلند مدت طرح داشت.

پیشنهادها

از آنجائیکه داشتن یک برنامه منسجم و مدون یکی از گام‌های اساسی تحقق همکاری‌های بین‌المللی است، پیشنهاد می‌شود پس از تعیین اهداف و چارچوب‌های مناسب همکاری، برنامه‌ریزی مناسب برای این‌گونه همکاری‌ها صورت پذیرد. این برنامه باید چارچوب منطقی و زمان‌بندی مناسبی را ارائه کند که ارتباط مناسب میان اهداف و اقدامات تعیین شده در زمینه همکاری‌های بین‌المللی فراهم شود.

منابع و مراجع

- گزارش ماموریت‌های مشاوران بین‌المللی طرح نمونه‌ای از نحوه همکاری با نیروهای متخصص بین‌المللی و بکارگیری تجارب ایشان در سطح ملی است.
- نمونه‌هایی از گزارش‌های ماموریت‌های بین‌المللی انجام شده به منظور تبادل تجربیات، رویکرد «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در خصوص این‌گونه همکاری‌های بین‌المللی را تشریح می‌کند. از جمله این گزارش‌ها می‌توان به گزارش دهمین و یازدهمین اجلاس متعاهدین کنوانسیون رامسر (حضور در نشست‌های عمومی و رویدادها و نمایشگاه جانبی)، حضور در سمپوزیوم بین‌المللی تالاب‌ها در کشور نپال، گزارش دوره آموزشی مرتبط با مراکز تالابی همانند کارگاه WLI در کشور مالزی اشاره کرد.
- از جمله مراجع موجود که می‌توان برای همکاری‌های بین‌المللی از آن استفاده کرد، می‌توان به جلد بیستم دستورالعمل رامسر با موضوع همکاری‌های بین‌المللی اشاره کرد.
- نتایج برگزاری مجمع مدیران پروژه‌های تالابی کشورهای منطقه در قالب کتابی با عنوان «گامی به سوی شکل‌گیری مجمع مدیران پروژه‌های تالابی» منتشر شده که ارائه‌کننده درس‌آموخته‌هایی از مرکز و غرب آسیا و منطقه مدیرانه بوده و می‌تواند به عنوان مرجعی برای مدیران و طراحان پروژه‌های تالابی محسوب شود.

چرا بانک اطلاعات تالاب‌های کشور تدوین می‌شود؟

بانک اطلاعات تالاب‌های کشور به منظور ایجاد مرجع جامعی برای مدیران، متخصصان، محققان و علاقه‌مندان به حوزه تالاب‌ها و با هدف «ساماندهی بهینه داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده تالاب‌ها»، «تغییر، اصلاح و به‌روزرسانی داده‌ها و اطلاعات تالاب‌ها به منظور کمک به تصمیم‌سازی»، «ایجاد امکان توسعه پایگاه و پیاده‌سازی برنامه کاربردی GIS در مراحل توسعه نرم‌افزار در آینده» راه‌اندازی شد. بانک اطلاعات تالاب‌های کشور با جمع‌آوری داده‌های جامع و اطلاعات به‌روز در خصوص تالاب‌های کشور، می‌تواند در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها و آگاهی‌رسانی مورد استفاده قرار گیرد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

طرح حفاظت از تالاب‌ها ایران با بررسی بانک اطلاعاتی Medwet که دربرگیرنده اطلاعات تالاب‌های حوزه مدیریتانه است و با همکاری مشاوران بین‌المللی طرح و کارشناسان و متخصصان ملی ذی‌ربط (از طریق برگزاری کارگاه آموزشی و نشست‌های

مشورتی)، چارچوب مفهومی اولیه بانک اطلاعات ویژه‌سازی شده برای تالاب‌های ایران را تهیه کرد. در ادامه بانک اطلاعاتی تالاب‌های کشور با استفاده از ظرفیت‌های شرکت مهندسان مشاور و ادامه نشست‌های مشورتی تدوین و امکان ورود اطلاعات در این بانک از دو طریق آن‌لاین و آف‌لاین و نمایش اطلاعات به صورت آن‌لاین فراهم شد.

چارچوب بانک اطلاعات تالاب‌های کشور

بانک اطلاعات تالاب‌های کشور به ساماندهی و پردازش اطلاعات تالاب‌ها در دو سطح حوضه آبخیز و سطح تالاب پرداخته است. این بانک همچنین در برگیرنده حوزه‌های مطالعاتی مختلف و منابع و مراجع مختلفی در زمینه مدیریت جامع تالاب‌ها است. در ادامه هر یک از بخش‌های نشان داده شده در نمودار تشریح شده‌اند.

بانک اطلاعات تالاب‌های کشور

نمودار شماره ۳۹- سطوح بانک اطلاعات تالاب‌های کشور

تشریح چارچوب بانک اطلاعات تالاب‌های کشور

بانک اطلاعات تالاب‌های کشور اطلاعات را در دو سطح حوضه آبخیز و سطح تالاب طبقه‌بندی و نگهداری کرده است. در سطح حوضه آبخیز «حوضه‌های اصلی شش‌گانه کشور» و «حوضه‌های فرعی» ارائه شده‌اند. در «حوضه‌های فرعی» اطلاعاتی همچون «شناسنامه تالاب»، «موقعیت تالاب»، «اطلاعات جمعیتی» و «اطلاعات فیزوگرافیک شامل: اقلیم، هیدرولوژی و زمین‌شناسی» ارائه می‌شود.

در سطح تالاب اطلاعات به دو دسته کلی و فرعی تقسیم‌بندی شده‌اند. در دسته «اطلاعات کلی» اطلاعات مربوط به وضعیت تالاب، توصیف کلی، شرایط تالاب، موقعیت حفاظتی، مالکیت منطقه و سازمان‌های مرتبط با مدیریت تالاب ارائه شده‌اند. در دسته «اطلاعات تکمیلی» اطلاعاتی همچون «اقلیم»، «هیدرولوژی»، «سنگ‌شناسی»، «مورفولوژی»، «زیستگاه»، «گونه‌های گیاهی»، «گونه‌های جانوری»، «فعالیت‌ها و اثرات» و «ارزش‌گذاری» به کاربران ارائه می‌شوند.

نتایج حاصل از مطالعات انجام شده در زمینه‌های مختلف شامل پرندگان، خاک، آب و تیپولوژی نیز در بخش کارهای مطالعاتی ارائه می‌شود. همچنین منابع و مراجع قابل استفاده در مدیریت جامع تالاب شامل کتاب، نقشه، تصاویر ماهواره‌ای و عکس‌های هوایی نیز در این بانک اطلاعات گردآوری می‌شود.

نرم‌افزار بانک اطلاعات تالاب‌های ایران بر اساس داده‌های ورودی گزارش‌های تحلیلی ارائه می‌دهد. همچنین سطوح دسترسی متفاوتی برای نمایش و ورود اطلاعات پیش‌بینی شده است. لازم به ذکر است که راهبری و مدیریت بانک اطلاعات بر عهده دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق سازمان حفاظت محیط زیست است؛ بدین صورت که ابتدا اطلاعات توسط کارشناسان استان وارد نرم‌افزار شده و توسط مدیرکل استان تایید می‌شود سپس پس از بررسی دفتر زیستگاه و تایید مدیر دفتر زیستگاه‌ها اطلاعات قابل نمایش برای عموم خواهد شد.

- با توجه به اینکه برخی از بخش‌های اطلاعاتی موجود در بانک در حوزه‌های کاری «سازمان حفاظت محیط زیست» قرار ندارند و به تبع داده‌های مرتبط با آن در اختیار سازمان‌های مربوط و مسوول است، لذا مسیر دسترسی به این اطلاعات می‌تواند چالش برانگیز باشد.
- از آنجایی که توسعه بانک اطلاعات در مراحل مختلف توسط کارشناسان بخش‌های مختلف بررسی می‌شد، تغییر برخی کارشناسان دفاتر مرتبط باعث تکرار شدن مباحث و صرف انرژی مضاعف برای نهایی شدن آن می‌شد.
- ویژه‌سازی بانک اطلاعات نیازمند صرف انرژی قابل توجهی است و حتی در صورت وجود بانک‌های اطلاعات مشابه، ترجمه و استفاده مجدد آن در کشور - برای نخستین بار - نیازمند برقراری تعاملات و ارتباطات زیادی با مشاور جهت یکپارچه شدن مفاهیم و تدوین چارچوب اولیه مناسب و مورد توافق برای کارشناسان و اساتید این حوزه است. این امر ممکن است مدت زمان متناهی را به خود اختصاص دهد که عدم برنامه‌ریزی مناسب برای این امر اجرایی شدن بانک اطلاعات را با چالش جدی روبرو می‌سازد.

درس‌های آموخته

- با توجه به پیچیدگی‌های فرآیند آزمون و نهایی‌سازی بانک اطلاعاتی تالاب‌ها (در زمینه چارچوب مفهومی، ساختار، فیلدهای اطلاعاتی، نحوه دسترسی، بخش مسوول و نظایر آن)، ایجاد توافق نظر میان ذی‌نفعان بسیار زمان‌بر بوده و مستلزم انرژی زیاد و برنامه‌ریزی از پیش تعیین شده در این زمینه است.
- در گام‌های اولیه تدوین بانک اطلاعات تالاب‌های ایران، نرم‌افزار این بانک به صورت آنلاین طراحی و تدوین شد. اما در ادامه با توجه به بازخوردهای دریافت شده از سوی کاربران استانی و همچنین عدم دسترسی مناسب به خدمات آن لاین اینترنت در برخی مناطق، تغییراتی بر روی نرم افزار بانک اطلاعات تالاب‌ها انجام شد و نسخه آفلاین نرم‌افزار تدوین و در اختیار ایشان قرار داده شد.

پیشنهادها

- پیشنهاد می‌شود که مشاور تدوین نرم افزارها به نحوی انتخاب شود که علاوه بر در اختیار داشتن تیم تخصصی در زمینه برنامه‌نویسی و طراحی بانک‌های اطلاعاتی، از نیروی کارشناسی با تجربه در حوزه تخصصی محیط زیست و تالاب‌ها نیز استفاده شود تا ارتباط منطقی میان بخش‌های مختلف بانک و منطق اصول زیست محیطی بانک اطلاعات رعایت شود.
- به دلیل حجم گسترده اقدامات در زمینه تدوین بانک اطلاعات پیشنهاد می‌شود نیروی کارشناسی متمرکزی از سوی دفتر پروژه و دفتر تخصصی سازمان به این امر اختصاص داده شود تا حجم زیاد کار باعث طولانی شدن کار نشود.
- تدوین چارچوب مفهومی اولیه با برنامه اجرایی مشخص (معماری صحیح کل کار) باید در دفتر مرکزی طرح شکل گرفته و پس از تشریح و تبیین کلیه ابعاد و زوایای مشهود و نامشهود مورد نیاز در بانک اطلاعات، از خدمات مشاوره نرم‌افزاری استفاده شود. در غیر این صورت سعی و خطاهای انجام شده در میانه کار ممکن است مفاهیم کلیدی و کاربرد اصلی آن را مورد تهدید قرار دهد.

- پیشنهاد می‌شود قبل از برون‌سپاری تدوین نرم‌افزار، ابتدا کل کار از نقطه آغاز تا پایان به صورت دقیق مورد بررسی و توافق قرار گرفته و همزمان چند نفر از کارشناسان طرح که از تسلط کافی بر موضوع برخوردار هستند در فرآیند اجرای کار همکاری نزدیک داشته باشند.

منابع و مراجع

- علاقه‌مندان با مراجعه به آدرس الکترونیکی www.wetlanddatabank.ir می‌توانند به بانک اطلاعات تالاب‌های کشور دسترسی داشته و از خروجی‌های آن استفاده کنند. همچنین راهنمای تهیه شده برای این بانک اطلاعات نحوه نصب نرم‌افزار، ورود به سیستم آن لاین و آفلاین، ورود و به‌روز رسانی داده‌های بانک را برای کاربران تشریح می‌کند.
- از آنجا که چارچوب اولیه بانک اطلاعات تالاب‌های ایران بر اساس Medwet Datasheet طراحی و ویژه‌سازی شده است، این منبع می‌تواند چارچوب اولیه‌ای را در اختیار مخاطبان قرار دهد.
- نرم‌افزار آفلاین تهیه شده از بانک اطلاعات تالاب‌های ایران که در اختیار دفاتر استانی ادارات کل محیط زیست استان قرار گرفته می‌تواند مورد استفاده کارشناسان برای ورود اطلاعات تالاب‌ها قرار گیرد.

چرا بسته ابزاری تدوین می‌شود؟

یکی از اصلی‌ترین اقدامات در پایداری دستاوردهای طرح‌ها و پروژه‌ها، مستندسازی مناسب و انتقال بهینه دستاوردها و تجربیات به مخاطبان اجرایی است. این امر امکان انجام اقدامات آتی مشابه در زمینه‌های مرتبط را تسهیل می‌کند. بدین منظور باید مجموعه اقدامات، روش‌های اجرایی، چالش‌ها و درس‌های آموخته در چارچوبی مشخص در اختیار مخاطبان قرار گیرد. بسته ابزاری می‌تواند انتقال این اطلاعات را در قالبی مدون، اجمالی و کاربردی به مخاطبان ارائه داده و مسیرهای دسترسی به منابع بیشتر و دقیق‌تر را برای ایشان فراهم سازد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» از زمان شروع فعالیت‌های خود تلاش کرده است تا نظام مستندسازی مناسبی را در طرح اعمال کند. علی‌رغم مستندسازی‌های انجام شده و با نزدیک شدن به ماه‌های پایانی طرح میزان دسترسی و کاربردی بودن این مستندات برای مخاطبان پس از پایان طرح کافی به نظر نمی‌رسید. از سوی دیگر گستردگی و تعدد حوزه‌های فعالیت «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» باعث شد تا مجموعه‌ای مدون و نظام‌مند برای اجرای اقدامات مشابه در زمینه مدیریت جامع تالاب‌های کشور بر اساس رویکرد زیست‌بومی تدوین شود.

در این راه به منظور تدوین مسیری مشخص برای استمرار فعالیت‌ها و تعمیم طرح به سایر تالاب‌های کشور و بکارگیری رویکرد مدیریت زیست‌بومی در دیگر سایت‌های تالابی کشور بسته ابزاری برای تعمیم دستاوردهای طرح تهیه شد. در این بسته ابزاری موضوعات کاربردی در هشت دسته اصلی تقسیم شدند که هر یک در برگزیده تعدادی از ابزارهای کاربردی هستند. همچنین منابع و مراجع مرتبط با هر یک از ابزارها گردآوری و به مخاطبان معرفی شده است.

مراحل تدوین بسته ابزاری

مراحل اصلی تدوین بسته ابزاری در قالب هفت مرحله در نمودار زیر نشان داده شده است. این هفت مرحله شامل: «تدوین ساختار و عناوین»، «بررسی مستندات موجود»، «تدوین چارچوب محتوایی»، «تهیه پیش‌نویس اولیه»، «نهایی‌سازی محتوا»، «برنامه‌ریزی انتشار» و «پایش و به‌روزرسانی محتویات» است. این مراحل به صورت اجمالی در قسمت بعد تشریح شده‌اند.

نمودار شماره ۴۰- مراحل تدوین بسته ابزاری

تشریح مراحل تدوین بسته ابزاری

در مرحله نخست، ساختار و عناوین اصلی بسته ابزاری در جلساتی مشارکتی با همکاری کارشناسان و مشاوران تدوین می‌شود. در این مرحله ضمن مشخص کردن حوزه‌های اصلی فعالیت، به بررسی و تعیین حوزه‌های فرعی و ابزارهای حاصل از آن نیز پرداخته می‌شود. همچنین نمونه‌های مشابه ملی و بین‌المللی در خصوص موضوع نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد. در مرحله دوم تمامی مستندات، گزارش‌ها و خروجی‌های طرح بر اساس مستندسازی‌های انجام شده در طی سال‌های اجرای برنامه مورد بررسی قرار گرفته و میزان ارتباط محتوای مستندات با عناوین هر یک از ابزارها تعیین می‌شود.

در مرحله سوم چارچوب مفهومی و محتوایی بسته ابزاری تدوین می‌شود. در این مرحله محتوای هر ابزار و سوالات کلیدی هر بخش از ابزار که قرار است به آن پاسخ داده شود تعیین می‌شود. بر اساس این چارچوب در مرحله چهارم پیش‌نویس اولیه‌ای بر اساس مستندات موجود و با همکاری کارشناسان ملی و استانی مرتبط با موضوع تهیه می‌شود. سپس پیش‌نویس تهیه شده مورد بررسی قرار می‌گیرد. این بررسی از طریق برگزاری جلسات هم‌اندیشی گروهی با کارشناسان، مدیران، مشاوران ملی و بین‌المللی انجام می‌پذیرد تا طی آن محتوای بسته ابزاری نهایی شود.

در ادامه برنامه‌ریزی انتشار و توزیع بسته ابزاری به مخاطبان اصلی تعیین می‌شود. بدین صورت که نحوه انتشار بسته ابزاری در قالب چاپ کتاب، توزیع اطلاعات در قالب لوح فشرده، ایجاد دسترسی برخط در درگاه اینترنتی طرح و یا ترکیبی از روش‌های مذکور تعیین می‌شود. سپس مسیرهای اداری انتشار بسته ابزاری مورد بررسی قرار گرفته و بر اساس آن انتشار بسته ابزاری صورت می‌گیرد. در گام آخر پایش و به‌روزرسانی محتوای بسته ابزاری در دستور کار قرار می‌گیرد تا ضمن جمع‌آوری بازخوردهای حاصل از توزیع بسته ابزاری نسبت به به‌روزرسانی مناسب آن اقدام شود.

چالش‌ها

- در صورتی که برنامه‌ریزی مناسب برای تهیه بسته ابزاری انجام نشده باشد و تدوین بسته به ماه‌های پایانی طرح موکول شود، ممکن است عدم دسترسی مناسب به اطلاعات و کارشناسان مرتبط، باعث کاهش کیفیت محتوایی بسته ابزاری شود.
- با توجه به حساسیت محتویات بسته ابزاری که ماحصل کلیه اقدامات و فرآیندهای طی شده در سال‌های اجرای برنامه است، لذا باید از سوی یکی از بالاترین مقامات اجرایی طرح مورد بررسی و تدقیق قرار گیرد. این فرآیند معمولاً نیازمند زمان زیادی برای بررسی چکیده‌ای از کلیه اطلاعات است که در ماه‌های پایانی طرح به راحتی حاصل نمی‌شود.

- در برخی موارد وجود همپوشانی موضوعی و محتوایی میان ابزارها نیازمند این است که ابزار با دقت نظر و ظرافت بیشتری تهیه شود و این امر زمان و انرژی زیادی را به خود اختصاص می‌دهد.

درس‌های آموخته

تدوین «بسته ابزاری تعمیم دستاوردهای طرح» زمینه را برای فراهم‌سازی تمامی مستندات حاصل از اجرای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به نحوی نظام‌مند فراهم ساخت. در این بسته ابزاری، کلیه فرآیندهای اجرایی طرح استخراج شده و چالش‌ها و درس‌های آموخته مربوط به هر یک از موضوعات اجرایی طرح در سایت‌های منتخب مدون شده و در اختیار سایر شهرهای کشور قرار گرفتند.

پیشنهادها

- از آنجا که بسته ابزاری یک کتاب آموزشی یا یک گزارش عملکرد پروژه نیست، لذا باید ضمن توزیع مناسب این بسته ابزاری، مجموعه جلسات توجیهی برای تبیین اهداف بسته ابزاری و آموزش نحوه استفاده و کاربردهای این بسته ابزاری برای مخاطبان اصلی برگزار شود.
- پیشنهاد می‌شود حداقل از یک سال مانده به آخر طرح، هم‌زمان با اجرای استراتژی خروج به موضوع تهیه بسته ابزاری نیز توجه شود و اقدامات لازم در این زمینه برنامه‌ریزی و اجرا شود.

منابع و مراجع

- بسته ابزاری «بکارگیری رویکرد زیست بومی در مدیریت جامع تالاب‌ها» که بر اساس دستاوردها و تجربیات «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است به عنوان نمونه‌ای برای تهیه بسته‌های ابزاری در این خصوص می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.
- چارچوب کلی تهیه شده برای طبقه‌بندی ابزارها که در جلسات مشترک کارشناسان و مشاوران «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است شمای کلی از عناوین و ابزارهای تهیه شده را ارائه می‌کند.

فصل هشتم

مدیریت پروژه

چرا طرح‌های بین‌المللی به سازماندهی و ساختار اجرایی ویژه‌ای نیاز دارند؟

طرح‌های بین‌المللی ذیل چارچوب‌های کلی - که باید به آن‌ها در زمان اجرا پایبند باشند - فعالیت می‌کنند. علی‌رغم وجود این چارچوب‌ها، طرح‌های مشترک باید از سازگاری لازم با سیستم‌های دولتی - که آن‌ها نیز ساز و کارهای معمول و مرسوم ویژه‌ای داشته و بعضاً متفاوت با ساختار این طرح‌ها هستند - برخوردار باشند. با توجه به این امر، نیاز به یک سازماندهی و ساختار ویژه‌ای است که ضمن فراهم کردن ویژگی‌های یک پروژه (نظیر محدودیت منابع (زمانی، مالی) و اهداف مشخص) از توانایی کار در درون سیستم دولتی (به شکلی اثرگذار) برخوردار باشد. همچنین به همین دلیل این نوع از طرح‌ها در مقایسه با طرح‌هایی که در خارج از ساختار دولتی اجرایی می‌شوند، به ساختار ویژه‌ای نیاز دارند. به عبارت دیگر طرح‌های مشترک، عموماً بدین دلیل شکل گرفته‌اند که خللی در سیستم احساس شده و برای حل آن، طرحی ویژه تعریف و صورت‌بندی شده است. هدف طرح، حل آن مشکل است و باید بتوانند به شیوه درست و پایدار برای حل آن مشکل اثرگذار باشند و از انعطاف‌پذیری و چالاکی لازم برای انطباق با شرایط جدید برخوردار باشند.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

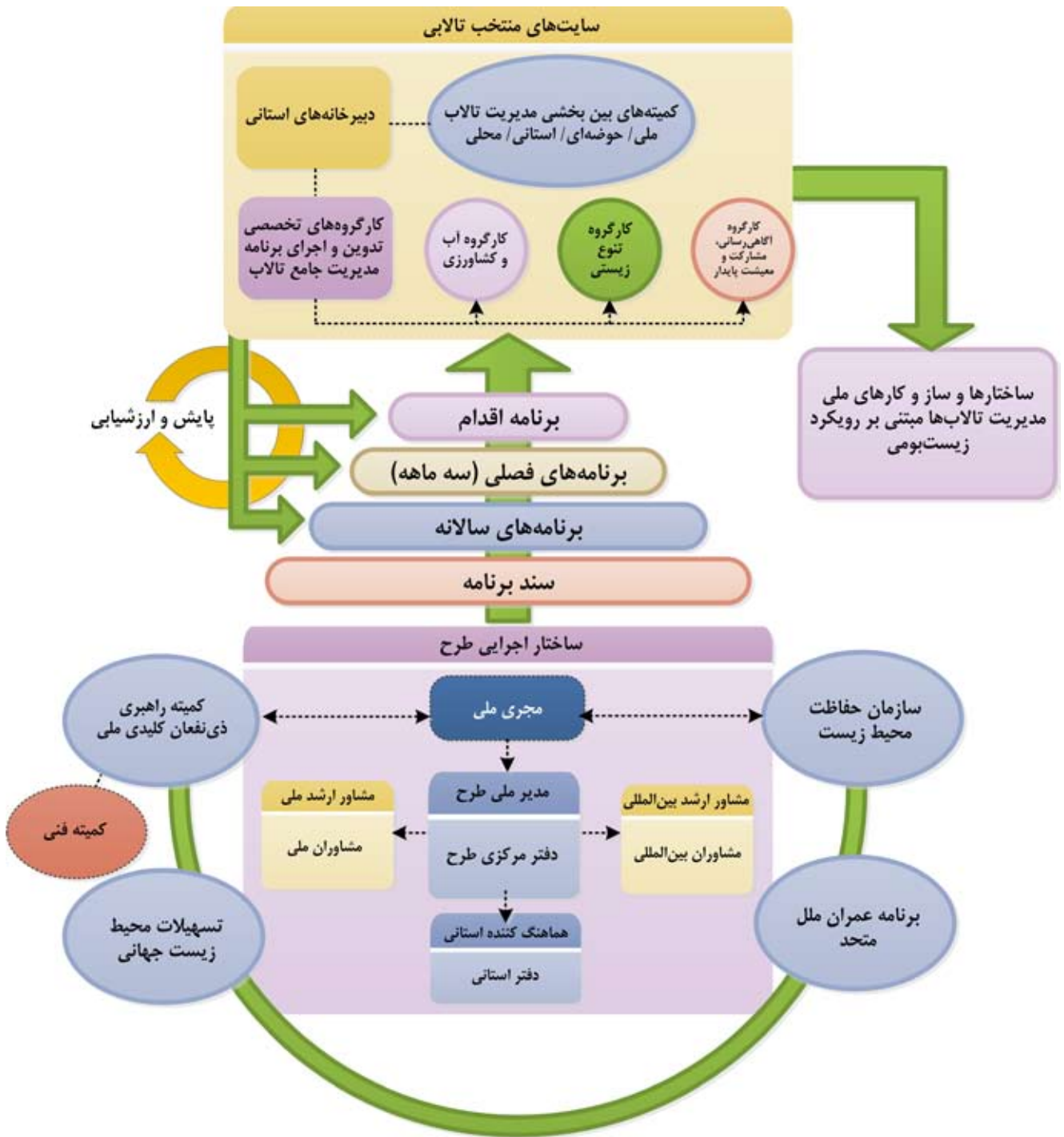
به طور طبیعی شکل‌گیری پروژه‌های مشترک میان دولت و نهادهای بین‌المللی در گام‌های اولیه با مشکلاتی روبرو است و ساختار موجود ممکن است نسبت به این تغییر از خود مقاومت نشان دهد. در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا زمان نسبتاً زیادی صرف معرفی صحیح از جایگاه و وظایفی که بر عهده طرح قرار گرفته و ایجاد و حفظ ارتباط مناسب با کلیه ذی‌نفعان شود تا این مقاومت به حداقل ممکن کاهش یابد. در این طرح به موضوعات مختلفی از قبیل «کار به شکل تیمی»، «تلاش در حفظ چالاکی پروژه»، «ظرفیت‌سازی در درون افراد تیم پروژه»، «برقراری ارتباط بین ساختارهای تیم پروژه (سطوح مختلف ملی و استانی)»، «ایجاد سیستمی انعطاف‌پذیر و چالاک برای اجرای تصمیمات»، «برقرار ارتباط مناسب با فضای پیرامونی»، «رعایت فرآیند صحیح جذب پرسنل»، «ایجاد شفافیت و جریان آزاد اطلاعات در تیم کاری»، «عدم تصدی‌گری و سعی در جدا کردن کارها از طرح و واگذاری آن‌ها به متخصصان آن حوزه»، «تغییر در تعداد پرسنل و ویژگی‌ها و تخصص ایشان با توجه به مراحل مختلفی که پروژه نیاز داشته»، «تغییر در نقش پرسنل طرح با توجه به تغییراتی که طرح داشته (مدیریت انطباقی)»، «تغییر در نقش و ورودی اطلاعات ارائه شده توسط مشاوران ملی و بین‌المللی» و «برنامه خروج پرسنل طرح» توجه شده است.

بخش‌های مختلف سازماندهی طرح و ساختار اجرایی

در نمودار زیر بخش‌های مختلف سازماندهی طرح و ساختار اجرایی نمایش داده شده است. در این نمودار ساختار اجرایی طرح و ارتباط آن با ذی‌نفعان کلیدی طرح نمایش داده شده و فرآیند اجرای برنامه‌ها و سلسله مراتب اقدامات و تدوین ساز و کارهای ملی مدیریت تالاب‌ها نشان داده شده است. در ادامه هر یک از این بخش‌ها به اجمال تشریح شده‌اند.

نمودار شماره ۴۱ - بخش‌های مختلف سازماندهی طرح و ساختار اجرایی

تشریح بخش‌های مختلف سازماندهی طرح و ساختار اجرایی

از آنجا که «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» یک طرح بین‌المللی است، «سند طرح» تمرکز بر بکارگیری رویکرد جدید مدیریت تالاب‌ها در کشور دارد. در سند طرح چارچوب اجرایی اولیه‌ای برای این منظور در نظر گرفته شده بود که با توجه به نیازهای اجرایی طرح با تکمیل و اصلاح این چارچوب، ساختار اجرایی و سازماندهی پروژه در سطوح مختلف شکل گرفت. بدین منظور در ساختار مدیریتی طرح ذیل مجری ملی (سازمان حفاظت از محیط زیست) مدیر ملی طرح و دفتر مرکزی طرح تعریف شد. مدیریت و هماهنگی‌های

میان مشاوران ملی و بین‌المللی و دفاتر استانی از طریق دفتر مرکزی صورت می‌پذیرد. تسهیلات محیط زیست جهانی، برنامه عمران ملل متحد و سازمان حفاظت از محیط زیست مسوولیت حمایت مالی و فنی طرح را بر عهده دارند. همچنین کمیته راهبری (متشکل از ذی‌نفعان کلیدی ملی) و کمیته فنی ورودی‌ها و حمایت‌های فنی ویژه‌ای را از طرح انجام می‌دهند.

به منظور اجرای اقدامات و اهداف سند طرح سه سایت منتخب (دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان) به عنوان پایلوت در نظر گرفته شدند. برای اجرای این اقدامات مجموعه‌ای از ارتباطات رسمی در سطوح مختلف بین‌المللی، ملی و محلی مورد نیاز بوده است. سازماندهی و تدوین ساختار اجرایی مناسب برای مدیریت طرح، کمک بسزایی در حصول اهداف پروژه داشت. بدین منظور برنامه‌های سالانه بر اساس سند طرح تدوین و تصویب شدند و همچنین بر اساس برنامه‌های سالانه برنامه‌های فصلی و برنامه اقدام با مشارکت تمامی سطوح تدوین شدند. ساختارهای اجرایی در سایت‌های منتخب شامل دبیرخانه‌های استانی، کمیته‌های بین بخشی استانی و کارگروه‌های تخصصی مسوولیت اجرای برنامه اقدام را بر عهده داشتند. همچنین پس از هر دوره از اجرای برنامه با پایش و ارزیابی اقدامات بازخوردهایی به برنامه سالانه، برنامه‌های فصلی و برنامه اقدام را ارائه می‌کرد. با جمع‌بندی و گردآوری نتایج و دستاوردهای طرح در سایت‌های منتخب تالابی، ساختارها و ساز و کارهای ملی مدیریت تالاب‌ها مبتنی بر رویکرد زیست‌بومی به عنوان یکی از خروجی‌های کلیدی طرح تدوین شد و اقدامات لازم بر اساس آن انجام شد.

نمونه‌های اجرایی

نمونه‌های اجرایی از سازماندهی طرح و ویژگی‌های ساختار اجرایی آن در سه بخش اصلی شامل «مدیریت نیروی انسانی»، «تعامل با سایر ذی‌نفعان» و «مشارکت پرسنل در فرآیند مدیریت طرح» است که هر یک از آن‌ها در ذیل تشریح شده است.

الف- مدیریت نیروی انسانی

• در سند طرح معمولاً نیروی انسانی مورد نیاز جهت اجرای برنامه در سطوح مختلف ملی و محلی پیش‌بینی می‌شود. در برخی شرایط حجم فعالیت‌ها (نظیر افزودن سایت شادگان، پروژه خشکسالی) در سطوح مختلف اجرایی افزایش پیدا کرده اما در مقابل نیروی انسانی مورد نیاز در دسترس نبوده یا از ظرفیت لازم بر اساس شرح خدمات تدوین شده برخوردار نبودند. از آنجا که کمبود نیروی انسانی می‌تواند، باعث کاهش کیفیت خروجی‌ها می‌شود، لذا نیاز به افزایش هدفمند پرسنل علاوه بر تعداد تعیین شده در سند برنامه احساس شد. در این خصوص تلاش شد تا با طرح موضوع در کمیته راهبری و ارائه دلایل توجیهی، افزایش پرسنل در سطوح ملی و محلی و متناسب با اهداف و حجم کار تعیین شده، انجام شود و از کاهش کیفیت خروجی‌ها جلوگیری به عمل آید.

• جذب صحیح پرسنل یکی از موارد با اهمیت در مدیریت پروژه است. در صورتی که فرآیندهای استخدامی به درستی و مطابق با قواعد و اصول تعیین شده انجام شوند از بسیاری از چالش‌های آتی در پروژه جلوگیری می‌شود. در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا فرآیندهای جذب و بکارگیری پرسنل و مشاوران در تمامی سطوح بین‌المللی، ملی و محلی با شفافیت و بر طبق اصول استخدامی مشخص انجام شود. برای این منظور پست‌های مورد نیاز از مجاری رسمی و وبسایت برنامه آگهی شده و بررسی صلاحیت افراد در پنل مصاحبه با حضور نماینده مجری ملی، نماینده دفتر برنامه عمران ملل متحد، مدیر طرح و کارشناسان مرتبط انجام پذیرفت.

- یکی از عوامل موفقیت «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش در بکارگیری نیروهای کارآمد بوده است. در این خصوص با استفاده از تجربیات حاصل از سال‌های اجرای برنامه، تلاش شد تا شناسایی و بکارگیری مشاوران خبره بین‌المللی و ملی به بهترین نحو انجام شده و همچنین کارشناسان توانمند از طریق فرآیند صحیح گزینش به استخدام طرح در آیند.
- برنامه‌ریزی ارائه فرصت‌هایی به پرسنل طرح برای تجربه فضای کاری جدیدتر و فراهم ساختن زمینه مناسب کاری، باعث ارتقای ظرفیت‌های کاری در پرسنل طرح شد.

ب- پایش و گزارش‌دهی طرح به شکل مشارکتی

- در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» از ابزارهای پایش متنوعی، بر اساس نیاز و ماهیت موضوع استفاده شد که از آن جمله می‌توان به «سیستم برنامه ریزی طرح به صورت مشارکتی» و «سیستم گزارش‌دهی و جلسات منظم مربوط به آن» اشاره کرد.
- جلسات برنامه‌ریزی و پایش سالانه با کلیه پرسنل طرح؛ در این جلسات ضمن بررسی اقدامات طرح در سال گذشته و چشم‌انداز اقدامات سال آینده فرصتی برای مرور چالش‌ها و درس‌های آموخته فراهم می‌شد.
- جلسات فصلی با حضور کارشناسان فنی و هماهنگ‌کنندگان استانی به منظور پایش فعالیت‌های اجرایی و برنامه‌ریزی فعالیت‌ها در ماه‌های پیش‌رو، در این راستا این فرصت فراهم شد که سایر بخش‌های اجرایی و سایت‌های نمونه طرح از اقدامات همدیگر مطلع شوند.
- تهیه گزارش‌های دوره‌ای فعالیت‌های طرح بر اساس گزارش کلیه همکاران در سطوح محلی، استانی و ملی امکان مشارکت آن‌ها در فرآیندهای گزارش‌دهی و برنامه‌ریزی را فراهم ساخت.

ج- تعامل با سایر ذی‌نفعان

- در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» مشارکت با سازمان‌های غیردولتی در موضوعات مختلف در قالب عقد موافقت‌نامه‌ها انجام پذیرفت؛ بدین صورت که سازمان‌های غیردولتی و طرح آورده‌های مشترک را بیان کرده و در قالب‌های مشخص با طرح مشارکت می‌کردند.
- در مراحل اجرای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا به نحو مطلوبی ارتباط با مراکز علمی و دانشگاهی برقرار شود. بدین منظور حمایت از طرح‌ها و مطالعات مختلف علمی و دانشجویی برنامه‌ریزی و انجام شد.
- در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا برگزاری کارگاه‌ها متناسب با اصول مشارکتی برگزار شود. در این کارگاه‌ها زمینه مناسبی برای مشارکت تمامی شرکت‌کنندگان فراهم شد و متعاقباً نتایج و بازخورد مناسبی از شرکت‌کنندگان در کارگاه‌ها دریافت شد. همچنین کارگاه‌های مختلفی در طرح با عناوین کارگاه‌های آموزشی، مشورتی، هم‌اندیشی و نظایر آن برگزار شد و تلاش شد تا به عنوان هر یک پایبند بوده و کارگاه به صورت تخصصی و هدفمند برگزار شود.
- در زمان اجرای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش شد تا ابتدا تایید کلیات موضوع طرح در سطوح ملی و در سطح مدیران ارشد اخذ شود و به منظور تسریع در امور اجرایی، هم‌زمان اقدامات از سطوح محلی و پایین‌ترین سطح اجرایی نیز تسهیل شود تا ضمن توجیه مدیران و کارشناسان اجرایی، اقدامات پیش‌بینی شده در دام بروکراسی اداری نیافتند.
- وب سایت راه‌اندازی شده توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» سطح ارتباطات را در تمامی سطوح طرح افزایش داده و بهبود

بخشید. تاسیس به‌هنگام وب‌سایت باعث تقویت هویت سازمانی پرسنل طرح می‌شود. باید توجه داشت که اختصاص نیرویی انسانی متخصص برای فعالیت‌های وب‌سایت طرح از ضروریات اثربخشی آن است.

- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تلاش داشت تا همواره نسبت به ارائه اطلاعات به مراجعان و علاقه‌مندان به صورت مناسبی برخورد کند. لذا کلیه اطلاعات از طریق وب‌سایت برنامه یا از طریق مراجعه حضوری به افراد علاقه‌مند ارائه می‌شد.
- همکاری با برنامه کمک‌های کوچک تسهیلات محیط زیست جهانی (GEF/SGP) فرصت مناسبی را برای حضور پر رنگ‌تر سازمان‌ها و نهادهای محلی مردم نهاد در اجرای برنامه‌های مدیریت جامع تالاب‌های منتخب فراهم ساخت.

د- مشارکت پرسنل در فرآیند مدیریت طرح

- از آنجایی که پرسنل و دفاتر استانی طرح نقش مهمی در هماهنگی و پیگیری اقدامات مرتبط با طرح ایفا می‌کنند، شکل‌گیری دفاتر استانی طرح در محل استانداری‌ها (به جای مستقر شدن در محل اداره کل محیط زیست استان) باعث شد تا ضمن برقراری ارتباط مناسب با استانداری، حمایت قوی‌تری از جانب استانداری شکل گرفته و در ادامه اجرای اقدامات در استان تسهیل شود.
- استفاده از دانش فنی و تجارب افراد در حوزه‌های تخصصی مرتبط با طرح اجرایی کردن اقدامات تعریف شده در برنامه‌های کاری طرح را با موفقیت بیشتری روبرو می‌سازد. در این خصوص «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» علاوه بر بکارگیری کارشناسان متخصص در دفتر مرکزی طرح، از خدمات مشاوران ملی نیز برای ارتقای کیفیت خروجی‌ها و دستیابی به نتیجه بهینه بهره برده است.
- در مدیریت منابع انسانی پروژه باید پرسنل و مشاوران در مورد هر یک از بندهای شرح وظایف به طور کامل توجیه باشند و همچنین آموزش مرتبط برای آگاهی از فرآیندهای اجرایی و اداری به ایشان ارائه شود. این امر باعث ایجاد شفافیت نقش‌ها در پروژه شده و ضمن آگاهی از وظایف و نقش‌های محوله، انتظارات صحیح و معقولی را از طرح خواهند داشت.
- سامانه اشتراک اسناد الکترونیک پروژه (Share) ابزار موثری برای گردش اطلاعات میان کارشناسان و مدیران دفتر ملی بود. این سامانه ضمن تسهیل گردش و جابجایی اطلاعات باعث تسریع امور و جلوگیری از کاغذ بازی‌های معمول شد.
- برای تقویت و حفظ روحیه کار تیمی و مشارکتی در سطوح مختلف ملی و محلی تلاش شد تا زمینه لازم برای مشارکت تمامی سطوح (ستادی و استانی) در فرآیند برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی فراهم شود. در این خصوص جلسات مستمر ماهانه و فصلی جهت مرور برنامه کار و همچنین تهیه گزارش کار در سطح ملی و محلی برگزار شدند.

چالش‌ها

- یکی از مهم‌ترین چالش‌های این حوزه، تغییرات مدیریتی در سطوح مختلف و بعضاً عدم هماهنگی و انتقال مناسب اطلاعات به مدیران جدید الورد است. این امر انرژی و زمان زیادی را جهت توجیه مجدد به خود اختصاص می‌داد.
- تغییر نوع قراردادهای پرسنل طرح به دلیل شفاف نبودن جایگاه قانونی آن‌ها از منظر قانون کار در طول سال‌های اجرای طرح چالش‌هایی را در مدیریت منابع انسانی ایجاد کرد.

- در برخی موارد جایگاه طرح و کارشناسان طرح متفاوت از نقش اصلی که برای ایشان در نظر گرفته شده بود فرض می‌شد و در برخی موارد نقش برخی از دستگاه‌های دولتی دیگر نیز از آن‌ها انتظار می‌رفت که این امر باعث ایجاد چالش‌هایی در برنامه‌ریزی و

اجرا شد.

- در اجرای پروژه‌های بین‌المللی که نیاز به تامین منابع مشترک از طرف نهادهای بین‌المللی و دولت است، در صورتی که منابع مالی ملی با ردیف بودجه‌های مشخص برای حمایت از فعالیت‌های این قبیل پروژه‌ها پیش‌بینی نشده باشد، فراهم کردن منابع در زمان اجرای فعالیت‌ها با چالش‌هایی روبرو خواهد بود.
- جابجایی پرسنل طرح‌های بین‌المللی (اعم از جابجایی‌های فیزیکی یا خروج پرسنل) به عنوان یکی از موضوعات غیرقابل اجتناب محسوب می‌شود و باید در زمان برنامه‌ریزی‌های مشارکتی بدان توجه ویژه داشت.
- تفاوت نوع قوانین حاکم بر منابع مالی از جمله قراردادهای و شیوه‌نامه‌های اجرایی بین دولت و برنامه عمران ملل متحد، در اجرای طرح چالش‌هایی را در طول زمان اجرا ایجاد کرده است. همچنین در زمان خرید تجهیزات و خدمات مورد نیاز طرح‌های بین‌المللی نیز معمولاً چالش‌هایی وجود دارد لذا باید به این تفاوت‌ها توجه ویژه داشت.
- در برخی موارد همکاری دستگاه‌ها و کارشناسان دولتی با پروژه‌های بین‌المللی بر اساس پیش‌فرض‌ها و انتظاراتی شکل می‌گیرد که ممکن است با واقعیت‌ها، محدودیت‌ها و منابع آن‌ها هم‌خوانی نداشته باشند که این امر ممکن است تا زمان برطرف شدن این پیش‌فرض‌ها پروژه را در اجرای اقدامات با چالش‌هایی روبرو سازد.
- در برخی شرایط ممکن است منابع جدید ملی یا بین‌المللی برای گسترش اقدامات پروژه به تیم اجرایی آن پیشنهاد گردد که در صورت عدم وجود ظرفیت‌های لازم برای جذب آن، این فرصت به یک چالش یا تهدید تبدیل گردد.

درس‌های آموخته

- به منظور تداوم اجرای فعالیت‌ها پس از پایان طرح، پس از تدوین برنامه‌های مدیریتی، فرآیند پایین به بالای تاسیس «دبیرخانه‌های استانی» در سطوح محلی و متعاقب آن تاسیس «کمیته ملی مدیریت تالاب» در سطح ملی انجام پذیرفت. این دبیرخانه‌ها تداوم فرآیندهای تسهیلگری طرح را بر عهده داشته و «کمیته ملی مدیریت تالاب» نقش نهاد مدیریتی جایگزین طرح در سطح ملی را ایفا خواهد کرد.
- تعامل مناسب با مجری ملی طرح و اطلاع‌رسانی و کسب بازخورد از نظرات وی می‌تواند در بسیاری از شرایط راهگشا و تسریع‌کننده فرآیندهای جاری و زمان‌بر باشد. از آنجایی که ممکن است مجری ملی با توجه به سایر مسوولیت‌ها مشغله سنگین کاری داشته باشد، تیم پروژه بایستی به ساز و کارهای اطلاع‌رسانی و ارتباط مناسب با ایشان توجه ویژه داشته باشد.
- با توجه به تعاملات روزمره دفتر مرکزی طرح با دفتر برنامه عمران ملل متحد به منظور هماهنگی برنامه‌ها و اقدامات اجرایی برقراری ارتباط و اطلاع‌رسانی مناسب می‌تواند به همگرایی و تسهیل فعالیت‌ها کمک فراوانی کند.

پیشنهادها

- سازمان‌های ذی‌نفع یا مجری پروژه معمولاً بر اساس سند پروژه باید بخشی از نیروی انسانی مورد نیاز طرح را تامین کنند. از آنجا که معمولاً تفاوت پرداخت میان نیروی‌های سازمان و نیروهای پروژه وجود دارد، لذا پیشنهاد می‌شود در خصوص یکسان‌سازی نحوه

- پرداخت و جبران خدمات نیروهای ملی برنامه‌ریزی لازم به نحوی انجام شود که منجر به عدم تعادل در پرداخت‌های پروژه نشود.
- پیشنهاد می‌شود که تعامل با دفتر برنامه عمران ملل متحد و دفاتر ذی‌ربط سازمان به خوبی برقرار شود و ادبیات مناسبی برای شکل‌گیری و تداوم این ارتباط مد نظر قرار گیرد.
 - با توجه به اهمیت به روزرسانی دانش و کسب مهارت‌های لازم در بین پرسنل طرح، پیشنهاد می‌شود در مقاطع زمانی مختلف و بر حسب نیاز نسبت به اجرای برنامه‌های ظرفیت‌سازی برای پرسنل اقدام گردد.
 - توجه به اهمیت استراتژی ورود بسیار مهم است چرا که در صورت عدم توجه به این مهم، معمولاً سال‌های اولیه طرح به حل مناقشات و درگیری‌های بین سازمانی خواهد گذشت. از این رو باید توجه مناسبی میان کارشناسان و سطوح عالی و اجرایی انجام شود. استراتژی ورود نیازمند هماهنگی‌های ملی و محلی، حمایت‌های سازمانی و همچنین هماهنگی‌های سیاسی مناسب دارد. لذا باید برگزاری جلسات آغازین جهت معرفی طرح به دستگاه‌های سازمانی به درستی صورت پذیرد تا فرآیند به رسمیت شناختن طرح به سرعت انجام شود. از این رو بهتر است به جای استفاده از ظرفیت‌های شخصی افراد، پیش از آغاز برای بکارگیری مناسب ظرفیت‌های سازمانی در این بخش، برنامه‌ریزی‌های لازم انجام شود. معرفی طرح یکی از مراحل ابتدایی و مهم آغازین به حساب می‌آید که باید با شناخت درست از فرهنگ، بررسی دقیق و مطالعه جوامع انسانی مخاطب طرح به صورت درست و با اطلاعات مکفی انجام شود، در غیر این صورت تمامی مراحل طرح دچار چالش خواهد شد. در صورت ارائه اطلاعات کلی و مبهم ممکن است انتظارات غیر معقولی ایجاد شود و یا دید نادرستی نسبت کلیات طرح صورت پذیرد.
 - پیشنهاد می‌شود یک قالب قراردادی مشخص برای پرسنل و مشاوران طرح که مورد توافق دولت و نهادهای بین‌المللی است از ابتدا تهیه و مورد استفاده قرار گیرد. تغییر قالب این قبیل قراردادها در طول زمان اجرای پروژه چالش‌هایی را در مدیریت منابع انسانی ایجاد خواهد کرد.
 - پیشنهاد می‌شود به منظور تسهیل اجرای امور در سطوح اجرایی توجه ویژه‌ای به تعاملات با کارشناسان استانی و شهرستانی ادارات کل محیط زیست معطوف شود. این امر می‌تواند در قالب جلسات دوره‌ای، برنامه‌ریزی‌های مشارکتی و انواع روش‌های مشابه باشد.

منابع و مراجع

- از جمله مستندات رسمی مدیریت و اجرای طرح می‌توان به «سند رسمی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» و «سند NEX»، «استراتژی خروج طرح» اشاره کرد.
- نمونه‌ای از فرم‌ها و صورتجلسات مصاحبه استخدام نیروی انسانی، نمونه‌ای از قراردادهای پرسنلی و قالب‌های برنامه‌ریزی و گزارش‌دهی که در طرح حفاظت از تالاب‌های ایران از آن استفاده شده است، می‌تواند مورد استفاده علاقه‌مندان قرار گیرد.
- مجموعه‌ای از گزارش‌ها و اقدامات انجام شده ذیل «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در آدرس اینترنتی www.wetlandsproject.ir در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است.

سیستم مالی چه کمکی به پروژه‌های بین‌المللی راه‌اندازی می‌شود؟

راه‌اندازی سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد، ضمن در اختیار گذاشتن یک ابزار مناسب برای مدیریت مالی پروژه در ارتباط با فعالیت‌ها و خروجی‌های برنامه کار سالانه باعث صرفه‌جویی در زمان کارشناسان مالی و همچنین کاهش میزان خطاهای انسانی در زمینه مدیریت امور مالی می‌گردد.

این سیستم دسترسی آسان‌تر و به روز به اطلاعات مربوط به شرایط مالی را برای مدیریت بهینه مالی پروژه و ایجاد توازن بین هزینه‌کرد در بخش‌های مختلف پروژه را فراهم می‌سازد. همچنین استفاده از این سیستم ضمن بالابردن شفافیت ساز و کارهای مالی، امکان پاسخگویی در این حوزه را تسهیل می‌کند.

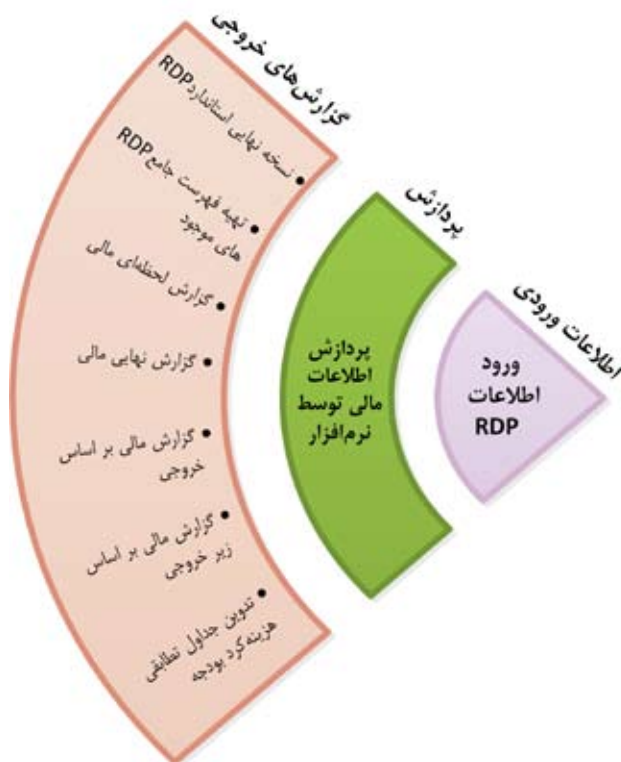

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

«طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» با توجه به سند پروژه و ساز و کارهای مالی پروژه با سیستم مالی «برنامه عمران ملل متحد» در گام نخست چارچوب و ساختار مفهومی امور مالی پروژه شامل برون‌دادها و گزارش‌های مورد نیاز را تدوین کرده و به منظور راه‌اندازی این سیستم، نرم‌افزاری ویژه‌ای را طراحی کرده است. مجموعه اطلاعات مالی و تراکنش‌های مربوطه در این سیستم پیاده‌سازی و نگهداری شده است.

بخش‌های مختلف سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد

سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد، اطلاعات مالی مربوط به پرداخت‌های پروژه را دریافت کرده و آن‌ها را پردازش می‌کند، سپس مجموعه‌ای از خروجی‌های کاربردی را در اختیار کاربران قرار می‌دهد. در نمودار زیر این خروجی‌ها نشان داده شده است. در ادامه بخش‌های مختلف این سیستم به اجمال شرح داده شده است.

تشریح بخش‌های مختلف سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد

سیستم مالی درونی پروژه‌های مشترک دولت و برنامه عمران ملل متحد، در برگیرنده سه بخش اصلی است. در بخش نخست ورود اطلاعات «درخواست پرداخت مستقیم» RDP بر اساس اطلاعات مورد نیاز در فرم‌های استاندارد «درخواست پرداخت مستقیم» وارد نرم افزار می‌شود. در بخش دوم پردازش اطلاعات مالی وارد شده به نرم‌افزار انجام می‌شود. در بخش سوم مجموعه‌ای از گزارش‌های خروجی در اختیار کاربر قرار می‌گیرد. این خروجی‌ها شامل «نسخه نهایی (چاپی) استاندارد RDP»، «تهیه فهرست جامع RDP‌های وارد شده در نرم‌افزار»، «گزارش لحظه‌ای مالی» که نشان دهنده مبلغ (هزینه‌کرد) لحظه‌ای پروژه بر اساس RDP‌های وارد شده تا همان لحظه است، «گزارش نهایی مالی» که نشان دهنده هزینه‌کرد واقعی و موثق پروژه است، «گزارش مالی بر اساس خروجی (کلی)»، «گزارش مالی بر اساس زیر خروجی (جزئی)» و «تدوین جداول تطابقی سالانه و فصلی هزینه‌کرد و بودجه برنامه‌ریزی شده» که این جداول بر اساس هزینه‌کرد مندرج در فهرست RDP تولید می‌شود. همچنین بودجه برنامه‌ریزی شده نیز بر اساس برنامه کاری درج می‌شود.

چالش‌ها

- هنگام استفاده از این نرم‌افزار نیاز به ویژه‌سازی اولیه بر اساس سند پروژه‌های جدید وجود دارد. برای استفاده از نرم‌افزار در پروژه‌های جدید باید تغییراتی در زمینه خروجی‌ها و زیرخروجی‌ها توسط برنامه‌نویس انجام شود.
- در صورت تغییر، اصلاح یا به روز رسانی فرمت‌های اداری رایج همچون فرمت RDP نرم‌افزار نیز متعاقباً باید اصلاح شود.
- گزارش‌دهی در سیستم مالی سازمان ملل متحد عمدتاً بر اساس ردیف بودجه انجام می‌شود؛ در صورتیکه پروژه‌ها بر اساس برنامه‌کاری و خروجی‌ها و زیرخروجی‌ها بودجه‌ریزی می‌شوند. لذا ترجمان بین برنامه‌های کاری و سیستم مالی سازمان ملل متحد باید توسط پرسنل مالی پروژه صورت گیرد. این امر باعث اتلاف وقت و انرژی می‌شود و ممکن است گزارش پایش روند مالی با عملکرد پروژه از تطابق لازم برخوردار نباشد.

درس‌های آموخته

- برای چک کردن «گزارش مالی ترکیبی» (CDR) بهتر است به کمک فهرست RDP، خطوط بودجه به صورت متقاطع چک شود تا اشتباهات احتمالی بین خطوط بودجه یا حتی خروجی‌ها معلوم شود. در غیر این صورت، در صورت بروز اشکالات احتمالی، در زمان حسابرسی پروژه یا در گزارش‌های مالی سالانه اعداد غیر نرمال رویت می‌شود که نیازمند وقت و انرژی فراوان برای یافتن اشتباهات مربوطه است.

- در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ساز و کاری برای محاسبه «هزینه غیرنقدی» پیش‌بینی شد، بدین نحو که سرفصل‌های مرتبط با هزینه‌های غیرنقدی در قالب جداولی تدوین شد و هزینه‌های غیرنقدی در تمامی اقدامات طرح استخراج و به تفکیک به بند مربوط به آن در برنامه‌کاری مرتبط شده است. این امر کمک بسزایی در شفاف‌سازی، واقعی‌سازی و ثبت مناسب عدد فوق‌الذکر از

- پیشنهاد می‌شود پرسنل مالی مربوط به پروژه در زمینه اصول فعالیت‌های مالی به درستی آموزش ببینند و برنامه بازآموزی برای اطمینان از انتقال مناسب مفاهیم و روش‌ها و اصول مالی انجام شود. شناخت کافی از سیستم مالی ATLAS به همراه آشنایی با ابزارهای EXCEL و ACCESS نیز گام موثری در افزایش کارایی پرسنل مالی به حساب می‌آید.

The image shows a software interface for a Request for Direct Payment (RDP) and a photograph of an office worker. The software interface is divided into two main sections: a data entry form on the left and a print preview on the right.

Left Section: Data Entry Form

- Project Information:** No RDP: 1489, Purpose of Payment: Salary of Jan 2012 & Overtime (3 m)
- Payee Information:** Full Name: Payee, Address, Email, Tel, Account No: 210384219, Bank Name: Payee, Bank Branch No: Payee, Payment Mode Requested: Transfer, Customer No: 4421, Date Due: 1/30/2012, Exchange Rate (Date of Draw): 10288, RDP Type: A/R

Right Section: Print Preview

Request for Direct Payment (RDP)
To be used by National Endowed Projects using Direct Payment Modality

To: **Executive Director** / Deputy Executive Representative / Through: **AG Assistant** / Programme Analyst / UNCF Iran

In accordance with the activities defined in the approved Annual Work Plan (AWP), I hereby request UNCF to make the following direct payment as per attached below:

Project ID and Site	Commission of Justice Workshops - 2004292
Total Amount (Currency)	0.0
Purpose of Payment	Salary of Jan 2012 & Overtime (3 m)

Payee

Full Name: Mr. Mostafa Mostafaei
Address: Tehran
Service No:
Date Due: 1/30/2012 / Customer No: 4421
Payment Mode Requested: Transfer
Bank of payment for remittance/affiliation:
For Cash Through Only:
Bank Name: Payee
Bank Branch No: Payee
Account No: 210384219 / Branch: 042 042 028 028 028

Chart of Account for Cost Disburse

Project ID	Activity	Subproject	Agency	Fund	Source	Depart ID	Account Code	Expn. Amount
2004292	2	1104	0200	0200	41002	11002		
2004292	7	1104	0200	0200	41002	11002		

I hereby certify that this payment has not previously been made, that this payment is in accordance with the Annual Work Plan (AWP), that necessary funds are available in the project budget for this payment and that original documents supporting this payment will be available for inspection by auditors. I further certify that the services for which this payment is due have been delivered by the contractor to my full satisfaction.

Name: **Agilan Mostafaei** / Title: **National Project Director** / Date: _____ / Signature: _____

For UNCF use only:
I hereby certify that I have reviewed this RDP and supporting documentation attached hereto, confirm that the payment is for activities in the mandate and as per the RDP, that the payment is to comply with the procurement manual or other applicable guidelines, that the goods were received and services were performed.
Name: **AG Assistant** / Title: **UNCF Programme Analyst** / Date: _____ / Signature: _____

39 Bahar St, 3rd Floor, 198173911 Tehran, Islamic Republic of Iran (P.O. Box 12173-4517)
Tel: (98 21) 238 0803-4, 238 0812-8 / Fax: (98 21) 2380547 / info@uncef.org, www.uncef.org

- پرسنل مالی شاغل در پروژه‌های بین‌المللی باید ضمن مطالعه سند NEX از تسلط کافی بر موضوعات و بخش‌های مالی آن برخوردار باشند. آشنایی با قوانین مالی دولتی و فرآیند تخصیص اعتبارها نیز می‌تواند کمک کننده باشد.
- اسناد و مدارک مالی باید به موقع و بطور مناسب و براساس دسته‌بندی منطقی و کاربردی بایگانی شوند.
- پیشنهاد می‌شود جدول مربوط به پرداخت قراردادهای تدوین و به طور مستمر به‌روز رسانی شود. این امر به پایش میزان پرداخت، محاسبه مبالغ باقیمانده و بودجه‌ریزی پروژه کمک بسزایی خواهد کرد.
- پیشنهاد می‌شود تا کنترل صحیح گزارش‌های سه ماهه مالی در سطح جزئیات پرداخت‌ها صورت گیرد تا از اشتباهات بزرگ‌تر در زمان بررسی‌های سالانه جلوگیری شود.
- استفاده و طراحی سیستم‌های (نرم افزارهای) مالی که بر اساس نیازهای شناسایی شده پرسنل مالی انجام شود کمک می‌کند تا ضمن بالا رفتن دقت، زمان و خطای انسانی کاهش یابد.

- پیشنهاد می‌شود تا از روش‌های صحیح بودجه‌ریزی استفاده شود و ضمن مطالعه دقیق سند پروژه بودجه‌ریزی بر اساس «چارچوب منطقی پروژه» Logframe صورت گرفته و برنامه‌های کاری نیز بر اساس آن طراحی شوند.
- پیشنهاد می‌شود تا جهت عقد قراردادها از قالب‌های یکسان و صحیح حقوقی استفاده شود. این امر می‌تواند با کمک مشاور حقوقی انجام شود تا از مشکلات عدیده مربوط به قراردادها جلوگیری شود.
- مدیران پروژه و کارشناسان تدوین بودجه باید توجه داشته باشند که پیش‌بینی بودجه در سطوح خروجی، زیرخروجی و فعالیت‌ها، باشد و به تبع هزینه‌کرد نیز از سطوح مرتبط انجام شود. در غیر این صورت در برنامه‌ریزی بودجه اخلاص به وجود آمده و متعاقب آن، هزینه‌کرد بودجه از محل غیرمرتبط بر روی برنامه کاری اثر منفی خواهد داشت.
- از آنجا که یکی از مسیرهای سریع در استفاده از بودجه پروژه خرید تجهیزات است، لذا در نظر داشتن برنامه خرید مناسب و منطبق با اهداف برنامه و توجه به عدم خرید اجناس لوکس و غیراستاندارد کمک بسزایی در جلوگیری از اتلاف منابع مالی در آینده خواهد شد.
- تدوین سیستم مالی مشترک میان برنامه عمران ملل متحد و پروژه‌های بین‌المللی می‌تواند در هماهنگی و یکپارچگی امور مالی مرتبط بسیار سودمند باشد.

منابع و مراجع

- نرم‌افزار مالی جهت پروژه‌های بین‌المللی که به صورت «درخواست پرداخت مستقیم» فعالیت می‌کنند بر حسب نیاز طرح تهیه شده است که تدوین آن تحت نرم‌افزار اکسس بوده و می‌تواند به عنوان نمونه‌ای جهت ایده گرفتن مورد بهره‌برداری قرار گیرد.
- سند رسمی نحوه اجرای پروژه‌های بین‌المللی مشترک میان سازمان ملل و دولت (NEX) به عنوان مرجعی برای کسب اطلاعات بیشتر در خصوص امور مالی و ملزومات اجرایی آن محسوب می‌شود.
- مجموعه گزارش‌های مالی تهیه شده توسط دفتر ملی طرح ذیل برنامه مالی مذکور می‌تواند به عنوان نمونه‌ای برای آشنا شدن علاقه‌مندان با نحوه استفاده و خروجی‌های نرم‌افزار مالی ارائه شود.

چرا مستندات اداری-مالی طرح ساماندهی می‌شوند؟

در پروژه‌های بین‌المللی از فرم‌ها و فرآیندهای ویژه‌ای استفاده می‌شود که برخی از این فرآیندها با فرآیندهای جاری دولتی تفاوت دارند، در این خصوص مستندات اداری-مالی طرح باید از انسجام لازم برای ثبت فرآیندها، حمایت از ارجاعات فنی و اداری و همچنین پاسخگویی به دولت و سازمان‌های بین‌المللی نیز برخوردار باشند. در این زمینه ساماندهی و نظم سیستمی مستندات اداری و مالی هر طرح ضمن مکتوب ساختن کلیه اقدامات، در شفاف‌سازی آن‌ها نیز کمک بسزایی می‌کنند. از سویی دیگر هر یک از قالب‌ها و روال‌های اداری و مالی، فرآیندی را همراه با خود دارد که استفاده از آن‌ها باید بر اساس فرآیندها یا شیوه‌های اجرای دولتی یا بین‌المللی باشد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

با توجه به فرآیندهای ویژه ذکر شده در فوق و تفاوت این فرآیندها با فرآیندهای جاری دولت، «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در سال‌های آغازین، مستندات اداری-مالی را با همکاری و مشارکت پرسنل دفتر مرکزی ساماندهی کرده و برنامه آموزش پرسنل و مشاوران ملی و محلی را در دستور کار قرار داد. همچنین از آنجا که عموماً حجم مستندات اداری-مالی در دفاتر مرکزی طرح‌ها بالا است، لذا باید ترتیبی اتخاذ می‌شد که ضمن آشنایی پرسنل دفاتر محلی با فرآیندهای مذکور و متناسب شدن حجم کار، شکل واحدی نیز میان مستندات ایجاد شود و خروجی‌های این حوزه از همبستگی لازم با سایر اسناد موجود (مستندات فنی و پایش و ارزیابی) در دفاتر مرکزی و محلی برخوردار باشد.

دسته‌بندی مستندات اداری-مالی طرح

کلیه مستندات تولید و تدوین شده در «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در نمودار زیر نشان داده شده است. این مستندات در

قالب سه دسته اصلی شامل «مستندات اداری-مالی»، «مستندات فنی» و «پایش و ارزیابی» طبقه‌بندی شده‌اند.

نمودار شماره ۴۳- دسته‌بندی مستندات اداری-مالی طرح

تشریح دسته‌بندی مستندات اداری-مالی طرح

مستندات بخش اداری مالی به چهار بخش اصلی تقسیم شده‌اند. این سه بخش شامل «مستندات اداری»، «مستندات مالی»، «مستندات فنی» و «مستندات پایش و ارزیابی» در ادامه بخش‌های مربوط به هر یک از این دسته‌بندی‌های اصلی تشریح شده است. الف- «مستندات اداری» به سه زیر مجموعه تقسیم شده است. نخست «اسناد پروژه» که شامل «گزارش فاز مطالعات طرح»، «سند طرح: شامل چارچوب منطقی و برنامه بودجه طرح»، «گزارش فاز اولیه اجرای طرح»، «برنامه‌های کاری»، «مستندات کمیته راهبری شامل: صورتجلسات، فهرست کلی اعضا و مستندات ارائه شده در جلسات»، «مستندات کمیته فنی»، «قوانین و چارچوب‌های اجرایی شامل: بسته NEX سازمان ملل، قوانین بیمه تامین اجتماعی و قوانین کار» هستند. دوم «منابع انسانی» که شامل «فرآیند انتخاب نیروی انسانی شامل: فراخوان دعوت به همکاری، بررسی اولیه سوابق پرسنل و تهیه فهرست کوتاه، برگزاری جلسه مصاحبه، صورتجلسات انتخاب»، «پرونده‌های پرسنلی شامل: قراردادهای پرسنلی و سوابق فردی (اسناد شناسایی، سوابق تحصیلی و سوابق اجرایی)، سوابق بیمه، فرم‌ها و سوابق مرخصی، گزارش پیشرفت کاری ماهانه (timesheet)، فرم‌های ارزیابی پرسنل، فرم‌های تسویه حساب»، «پرونده‌های مشاوران ملی و بین‌المللی شامل: قراردادهای مشاوران، سوابق انتخاب، سوابق فردی و گزارش پیشرفت کار سه ماهانه» هستند. سوم «مکاتبات» که شامل: ثبت فهرست مکاتبات (اندیکاتور: مکاتبات ورودی و مکاتبات خروجی) و بایگانی مستندات بر اساس تاریخ هستند.

ب- «مستندات مالی» در پنج دسته جای گرفته‌اند. بخش نخست «موافقتنامه‌ها و قراردادها» شامل: «تفاهم‌نامه‌ها»، «موافقت‌نامه‌ها»، «انواع قراردادها شامل: قرارداد پیمانکاری، قراردادهای مشاوره، قراردادهای مطالعاتی و قراردادهای خرید خدمات» هستند. بخش دوم «اسناد پرداخت مالی» که شامل: «لیست درخواست مستقیم پرداخت شامل: حق الزحمه پرسنل و قراردادها»، «فرم‌های ماموریت»، «درخواست‌های پرداخت»، «ضمانت‌های مالی» و «تنخواه گردان» هستند.

بخش سوم «خرید کالا و خدمات» که شامل: «فرآیند انتخاب شامل: استعلام، بررسی سوابق، تهیه فهرست کوتاه، برگزاری جلسه انتخاب و صورتجلسه انتخاب» و «عقد قرارداد» هستند. بخش چهارم «گزارش‌های مالی» شامل: «گزارش‌های ترکیبی مالی (سالانه و سه ماهانه)»، «گزارش‌های دوره‌ای»، «گزارش‌های موردی» و «گزارش هزینه‌های غیرنقدی» هستند. بخش پنجم «فهرست اموال» شامل: «تحویل اموال»، «فهرست برداری و ثبت اموال» و «به روز رسانی دوره‌ای فهرست اموال» هستند.

ج- «مستندات فنی» در سه دسته تقسیم شده‌اند. دسته اول «محصولات و تولیدات طرح»، دسته دوم «اطلاعات» و دسته سوم

«رویدادها و فعالیت‌ها» که شامل «گزارش کارگاه‌ها شامل برنامه کارگاه، فهرست شرکت‌کنندگان، فهرست موارد توزیع شده، گزارش و مستندات کارگاه و فرم‌های ارزیابی»، «مراسم ملی و بین‌المللی شامل جشنواره‌ها، روز جهانی تالاب‌ها و مراسم قهرمان تالاب»، «پوشش رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی از اخبار طرح به رسانه‌ها»، «تقویم پروژه» و «آرشیو عکس‌ها و تصاویر» هستند.

د- «پایش و ارزیابی» شامل چهار دسته «بسته برنامه‌ریزی و گزارش‌دهی دوره‌ای پروژه شامل: گزارش سالانه، گزارش فصلی، گزارش ماهانه و گزارش اجرایی طرح PIR»، «ماموریت‌های انجام شده شامل: فهرست ماموریت‌ها، گزارش ماموریت‌ها و محاسبه و تکمیل فرم‌های ماموریت»، «گزارش‌های ممیزی سالانه» و «گزارش‌های ارزشیابی شامل ارزشیابی میان دوره‌ای و ارزشیابی پایانی» هستند.

نمونه‌های اجرایی

طرح حفاظت از تالاب‌ها بر اساس شیوه‌ها و دسته‌بندی‌های ذکر شده مجموعه اطلاعات اداری مالی و سایر اطلاعات تولید شده را مستندسازی کرده است. فایل‌های کلیه مستندات ذکر شده در آرشیو اطلاعات اداری مالی در دفتر مرکزی طرح و در سطح ملی و محلی گردآوری شده است؛ آموزش‌های لازم برای آشنایی پرسنل طرح در سطح ملی و محلی ارائه شده است؛ بانک اطلاعات نرم‌افزاری طرح که در برگیرنده کلیه اطلاعات تهیه شده و گردآوری شده توسط «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» است نیز به عنوان نمونه‌ای از اقدامات در این زمینه محسوب می‌شود.

چالش‌ها

- شیوه‌های مرسوم اداری-مالی دولت با شیوه‌های اداری و مالی یک پروژه مشترک متفاوت است و همچنین پروژه ملزم به رعایت شیوه‌های نهادهای بین‌المللی و نیز در نظر گرفتن ملاحظات و چارچوب حاکم بر اجرای پروژه است. این تفاوت باید از زمان آغاز پروژه مورد توجه قرار گیرد و در غیر این صورت منجر به بروز مشکلات و چالش‌هایی در زمان اجرا خواهد شد.
- از چالش‌های موجود در زمینه بایگانی و نگهداری مستندات در دفاتر مرکزی و دفاتر محلی، همسان‌سازی مستندات به دلیل وجود نسخه‌های مختلف اصلاحی است. در این خصوص در صورت عدم وجود ساختار یکسان از ابتدای طرح و همچنین عدم رعایت اصول و نکات مستندسازی، دستیابی مناسب به اطلاعات به آسانی فراهم نخواهد شد.
- فرم‌ها و فرآیندهای تعریف شده باید از قابلیت انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات و به روزرسانی برخوردار باشند، زیرا با توجه به تجارب کسب شده طی اجرای یک پروژه ممکن است نیازهای جدیدی ایجاد شده و یا تطبیق‌هایی مورد نیاز باشند که تغییر فرم‌ها و فرآیندها در ساختارهای دولتی و سازمان ملل فرآیند دشواری است.

درس‌های آموخته

- یکی از چالش‌های طرح، عدم وجود مستندات کافی در خصوص تشریح فرم‌ها و فرآیندهای جاری اداری-مالی بوده است که در این خصوص «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» بسته آموزش فرآیندهای اداری-مالی را بر اساس تجربیات پرسنل تهیه کرده است.

- پس از ارائه آموزش‌های اولیه در خصوص فرآیندهای اداری-مالی طرح، در طول سال‌های اجرای برنامه برخی از فرم‌ها و فرآیندها با اصلاحات و تغییراتی همراه شدند و همچنین برخی پرسنل جدید به طرح اضافه شدند. در این خصوص نیاز به برگزاری دوره‌های آموزشی تحت عنوان دوره بازآموزی فرآیندهای اداری-مالی احساس شد تا با ارائه آموزش‌های لازم به پرسنل، برخی نواقص کار بر طرف شود.

- تلاش شد تا سیستم بایگانی نرم‌افزاری با سیستم بایگانی کاغذی هماهنگ و یکسان شود و این امر کمک شایانی به دستیابی مناسب به اطلاعات را در هر دو قالب فراهم ساخت.

- نام‌گذاری مستندات نرم‌افزاری بر اساس تاریخ تهیه و درج نام فرد تهیه کننده، کمک بسزایی در تسهیل جستجوی مدارک و هماهنگ‌سازی ثبت آن‌ها کرد.

پیشنهادها

- پیشنهاد می‌شود، توضیحات کافی و به روز در خصوص نحوه استفاده از فرم‌ها و تشریح فرآیندهای اداری-مالی از سوی دفتر سازمان ملل در ایران تهیه و در اختیار دفاتر پروژه‌های بین‌المللی قرار داده شود تا برخی از چالش‌ها و مشکلات این حوزه مرتفع شود.
- پیشنهاد می‌شود تا از ابتدای طرح سیستم مستندسازی مناسبی در نظر گرفته شده و مستقر گردد و آموزش‌های لازم به کلیه پرسنل ملی و محلی ارائه شود تا در مراحل انتهایی کار که حجم مستندات تولیدی و گردآوری شده به شدت بالا است، سیستم با مشکل مواجه نشود.

- پیشنهاد می‌شود با استقرار سیستم‌های مکانیزه و اتوماسیون برای مکاتبات و اسناد و آموزش افراد در مورد استفاده از آن‌ها، اتکای پروژه‌ها به کاغذ کم‌تر شود.

- پیشنهاد می‌شود از ابتدا سیستم منظم و کارآمدی برای تبادل فرم‌ها، داده‌ها و اطلاعات بین پرسنل پروژه فراهم گردد تا حتی الامکان از موازی کاری و اتلاف وقت و انرژی جلوگیری شود.

منابع و مراجع

- بانک اطلاعات نرم‌افزاری از کلیه گزارش‌ها و خروجی‌های «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ارائه کننده دسته‌بندی و فایل‌های نرم‌افزاری تمامی موارد ذکر شده در این ابزار است.

- سیستم طبقه‌بندی و نگهداری مستندات «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» می‌تواند به عنوان الگویی در زمینه بایگانی مستندات در طرح‌های بین‌المللی مشابه و به عنوان مبنای اولیه‌ای برای مستندسازی مورد استفاده قرار گیرد.

- بسته آموزش فرآیندهای اداری-مالی طرح که توسط پرسنل «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» تهیه شده است، مجموعه‌ای از فرم‌ها و قالب‌های اداری و مالی را ارائه و نحوه کاربرد آن‌ها را تشریح می‌کند.

چرا استراتژی خروج برای پروژه‌های مشترک با سازمان‌های بین‌المللی تدوین می‌شود؟

ماهیت این نوع از پروژه‌ها به گونه‌ای است که پس از پایان زمان برنامه‌ریزی شده برای آن‌ها، ضمن رسیدن به نتایج و دستاوردهای پیش‌بینی شده و ایجاد تغییر، پیگیری تداوم دستاوردها و تغییرات را به شکل پایدار، توسط دستگاه‌ها و ذی‌نفعان کلیدی تضمین کرده و امکان تعمیم آن را فراهم سازند.

از آنجا که معمولاً نهادینه کردن دستاوردها و درس‌های آموخته نیازمند اجرای مجموعه‌ای از اقدامات برنامه‌ریزی شده است و از سوی دیگر پروژه‌های بزرگ مطالعاتی-اجرایی را باید در دوره زمانی مشخصی به اتمام رساند، لذا باید برنامه‌ریزی ویژه‌ای بدین منظور انجام شود تا جهت‌گیری مناسبی برای اجرای اقدامات لازم در این راستا، پیش از پایان رسمی پروژه در نظر گرفته شود. یکی از مسائل مهمی که در پایداری نتایج حاصل از پروژه‌های بین‌المللی نقش دارد تحویل مناسب مسوولیت‌ها و فعالیت‌های پروژه به دستگاه اجرایی ملی مرتبط است. در صورتی که پروژه تا آخرین روزها فعالیت‌های اجرایی مرتبط را مستقلاً انجام دهد، مجموعه دولتی مرتبط، آمادگی مناسبی برای تحویل گرفتن و تداوم فعالیت‌ها نخواهد داشت. به همین دلیل با تدوین یک استراتژی خروج مناسب می‌توان فعالیت‌ها و مسوولیت‌های اجرایی پروژه را به تدریج و به طور برنامه‌ریزی شده کاهش داد و هم‌زمان (ضمن ظرفیت‌سازی لازم) مسوولیت اجراء را به بخش دولتی مرتبط محول کرد. بدین ترتیب تحویل مسوولیت از پروژه به دستگاه اجرایی ملی در یک بازه زمانی و به تدریج اتفاق خواهد افتاد.

طرح حفاظت از تالاب‌های ایران چگونه به این موضوع پرداخت؟

در طی هشت سال اجرای «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» ضمن توجه به مشارکت ذی‌نفعان کلیدی در بخش‌های مختلف طرح، به منظور انتقال تدریجی و پایدار مسوولیت‌ها و دستاوردهای خود از ابتدای سال ششم طرح نسبت به برنامه‌ریزی و اجرای استراتژی خروج اقدام کرد. هم‌زمان با اجرای سایر فعالیت‌های پیش‌بینی شده در سند طرح، استراتژی خروج نیز به عنوان یکی از اصلی‌ترین مولفه‌ها و فعالیت‌های کلیدی طرح در برنامه‌های کاری سالانه، پیش‌بینی و اجرا شد. به طوری که در سال‌های پایانی تلاش شد تا برخی از وظایف طرح در خصوص استقرار سیستم مدیریت جدید برای تالاب‌های نمونه و نهادینه کردن دستاوردها و برنامه‌های تدوین شده به بخش‌های مرتبط ذی‌نفع واگذار شود و طرح به ایفای نقش حمایت‌کننده بپردازد. به عبارتی دیگر طرح حفاظت از تالاب‌ها سعی داشت تا خروج تدریجی، از سیستم جدید مدیریتی و واگذاری وظایف به بخش‌های مرتبط در بدنه «سازمان حفاظت محیط زیست» و سایر دستگاه‌های کلیدی ذی‌نفع را اجرایی کند.

گام‌های تدوین و اجرای استراتژی خروج

گام‌های تدوین و اجرای استراتژی خروج در شش گام در نمودار زیر نشان داده شده‌اند. این گام‌ها شامل «بررسی‌های اولیه»، «تبادل

نظر با ذی‌نفعان»، «تجربه و تحلیل اطلاعات»، «تدوین مشارکتی استراتژی خروج»، «اجرای استراتژی خروج» و «پایش اجرای استراتژی» است. در ادامه هر یک از گام‌ها به اجمال تشریح شده‌اند.

نمودار شماره ۴۴ - گام‌های تدوین و اجرای استراتژی خروج

تشریح گام‌های تدوین و اجرای استراتژی خروج

در گام نخست از تدوین و اجرای استراتژی خروج، بررسی‌های اولیه برای تدوین استراتژی خروج انجام می‌شود. بدین منظور ابتدا اهداف کلیدی سند طرح مورد بررسی قرار گرفته و سپس دستاوردهای طرح بررسی و دسته‌بندی می‌شوند؛ همچنین با در نظر گرفتن منابع مالی و انسانی قابل حصول، ظرفیت‌ها و نهاد پذیرنده طرح، پس از اتمام فعالیت‌ها نیز شناسایی می‌شود.

در گام دوم تبادل نظر در خصوص استراتژی خروج و انتقال تجربیات طرح با همه ذی‌نفعان کلیدی انجام می‌شود. در این خصوص مجموعه جلسات و کارگاه‌هایی با حضور ذی‌نفعان کلیدی برنامه‌ریزی و برگزار می‌شود. در گام سوم اطلاعات جمع‌آوری شده تجزیه و تحلیل شده و سپس استراتژی خروج به صورت مشارکتی تدوین می‌شود. این استراتژی جهت‌گیری کلی طرح را در زمینه موارد طرح شده در فوق مشخص می‌سازد. همچنین در این گام مجموعه اقدامات که برای پایان یافتن هر یک از خروجی‌های سند پروژه (output) لازم است و مجموعه اقدامات و اهدافی که برای پایدار شدن هر یک از خروجی‌های سند پروژه باید اجرا شود، تعیین می‌شود. سپس برنامه زمان‌بندی اجرا تدوین شده و سازمان تحویل‌گیرنده یا پیگیری‌کننده هر یک از وظایف نیز شناسایی می‌شود.

در گام پنجم استراتژی خروج اجرا می‌شود. بدین منظور برنامه‌های اجرایی در سطوح مختلف تدوین می‌شوند. این برنامه‌ها شامل «برنامه‌ریزی برای تعمیم دستاوردهای طرح در سطح ملی»، «برنامه‌ریزی برای انتقال و واگذاری مسوولیت‌ها به نهادهای مسوول» و «برنامه‌ریزی برای تعدیل تدریجی نیروی انسانی» است. این برنامه‌ها برای اجرایی شدن باید در برنامه‌ریزی‌های طرح اعم از برنامه‌های سالانه و نظایر آن انعکاس یابند. در گام آخر پایش و ارزیابی دوره‌ای از اجرای استراتژی خروج انجام می‌شود و بازخوردهای کسب شده در جهت اصلاح نواقص و کسب نتیجه مطلوب در برنامه‌های اجرایی اعمال می‌شود.

تدوین استراتژی خروج طرح؛ تدوین برنامه خروج پرسنل طرح؛ تدوین برنامه انتقال مسئولیت‌ها و تجارب و تداوم فعالیت‌ها به دفتر زیستگاه‌ها و امور مناطق و برگزاری جلسات مشورتی و آموزشی در این زمینه؛ تقویت دبیرخانه‌های مدیریت تالاب در سه تالاب نمونه و برنامه‌ریزی برای تشکیل ستاد ملی مدیریت تالاب‌های کشور؛ تهیه بسته ابزاری استقرار رویکرد زیست‌بومی در مدیریت تالاب‌ها، به منظور استفاده کارشناسان ذی‌ربط ملی و استانی.

چالش‌ها

- پروژه‌هایی که در طول سال‌های اجراء توجه کمتری به اطلاع‌رسانی و همکاری با مراجع ذی‌ربط ملی به ویژه دستگاه اجرایی اصلی داشته‌اند و به صورت مستقل عمل کرده‌اند عمدتاً حالت جزیره‌ای پیدا می‌کنند و در چنین حالتی پیاده‌سازی استراتژی خروج به دلیل عدم وجود حس مالکیت در دستگاه اجرایی با مشکلات بیشتری همراه خواهد بود.

- انجام گام‌های تعیین شده برای تدوین و اجرای استراتژی خروج معمولاً به زمانی بیش از آنچه به‌طور معمول تخمین زده

می‌شود، نیاز دارد؛ چرا که تدوین استراتژی به صورت مشارکتی کاری چالش بر انگیز و نیازمند برگزاری جلسات متعدد با ذی‌نفعان است. از این رو آغاز دیر هنگام این فرآیند ممکن است اجرایی شدن آن را با مشکل کمبود زمان مواجه سازد.

- علی‌رغم برنامه‌ریزی‌های انجام شده برای تعدیل منابع انسانی، در مواردی خروج پیش‌بینی نشده پرسنل کلیدی طرح (به ویژه مدیران و کارشناسان) امری اجتناب ناپذیر است و حصول دستاوردهای نهایی و کلیدی طرح در سال‌های پایانی را با چالش روبرو خواهد ساخت.

- امکان تمدید پروژه‌های بین‌المللی یکی از تهدیدات پیاده‌سازی مناسب استراتژی خروج است به طوری که پروژه‌های مختلف با نزدیک شدن به سال‌های پایان، به جای برنامه‌ریزی برای تحویل فعالیت‌ها به دستگاه اجرایی، اقدام به تمدید پروژه می‌کنند. البته تمدید پروژه در صورت وجود اهدافی که هنوز حاصل نشده‌اند لازم است ولی اگر پروژه به اهداف مورد نظر رسیده به جای تمدید، باید استراتژی خروج را پیاده‌سازی کند.

درس‌های آموخته

- این طرح یکی از نخستین طرح‌های بین‌المللی اجرا شده در سازمان حفاظت محیط زیست است، که اقدام به تدوین و اجرای استراتژی خروج کرده است و دستاوردهای نسبتاً موفق بر اساس برنامه‌ریزی‌های انجام شده بر اساس استراتژی خروج حاصل شده

است.

- «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به منظور انطباق‌پذیری بیشتر با شرایط پیرامونی، نسبت به بازنگری استراتژی خروج به صورت دوره‌ای اقدام کرده است که این امر منجر به اجرای بهینه این استراتژی شد.
- مستندسازی فعالیت‌ها و نتایج حاصله در طول سال‌های پروژه نقش مهمی در موفقیت بیشتر استراتژی خروج خواهد شد.
- پیاده‌سازی مناسب استراتژی خروج نیازمند زمان خواهد بود و حتماً باید در سال‌های میانی به بعد پروژه به آن پرداخته شود.

- پیاده‌سازی استراتژی خروج نیازمند ظرفیت‌سازی هم‌زمان در بخش(های) دولتی مرتبط است. بدون ظرفیت‌سازی محول کردن فعالیت‌ها و وظایف امکان‌پذیر نخواهد بود. این ظرفیت‌سازی شامل کلیه سطوح فردی، سازمانی و سیستمی می‌گردد. وجود پشتوانه‌های قانونی، مالی و برنامه‌ای بخش‌هایی از این ظرفیت‌ها محسوب می‌شوند.

پیشنهادها

- فرآیند تدوین و اجرای استراتژی خروج یکی از مهم‌ترین گام‌های طرح‌های بین‌المللی برای تعمیم مناسب و اثر بخش نتایج و دستاوردها است. سال‌های پایانی اجرای استراتژی‌های خروج زمان قابل توجهی را از نیروی انسانی طرح را به خود اختصاص خواهد داد. از آنجا که معمولاً ظرفیت‌سازی و آموزش‌های نظام‌مندی برای ارتقای نیروی انسانی این گونه طرح‌ها طی سال‌های همکاری انجام شده است، نیاز است تا اقدامات انگیزشی و نگهدارنده مناسبی برای حفظ انگیزه پرسنل کلیدی در ماه‌های پایانی طرح صورت پذیرد.
- برای اجرای موفق استراتژی خروج باید:
 - ◀ پروژه در طول اجراء تماس و همکاری تنگاتنگی با کلیه ذی‌نفعان داشته باشد.
 - ◀ نتایج موفق و ناموفق پروژه به خوبی مستندسازی شود تا الگوهای مناسب و نامناسب برای ادامه فعالیت‌ها مشخص شده باشند.
 - ◀ تلاش شود تا پشتوانه‌های برنامه‌ای (شامل وجود پشتوانه‌های قانونی، طرح و برنامه و همچنین نیروی انسانی آموزش دیده) فراهم گردد.

منابع و مراجع

- استراتژی خروج «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» به عنوان نمونه می‌تواند مرجعی برای تدوین چارچوب کلی استراتژی‌های خروج پروژه‌های مشابه در نظر گرفته شود.

در این بسته ابزاری که ماحصل بیش از هفت سال فعالیت تیم پروژه در کنار ذی‌نفعان دریاچه ارومیه، تالاب پریشان و تالاب شادگان و دست‌اندرکاران مدیریت و حفاظت مدیریت تالاب‌ها در سطح ملی است، تلاش شد تا دستاوردها، درس‌های آموخته و چالش‌های «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» در استقرار رویکرد مدیریت زیست‌بومی، برای مدیریت تالاب‌های کشور به صورتی نظام‌مند تبیین شود و در اختیار علاقه‌مندان و مخاطبان قرار گیرد.

به منظور حفاظت و مدیریت جامع تالاب‌ها بر اساس رویکرد زیست‌بومی مجموعه‌ای از ابزارها باید در کنار هم به کار گرفته شوند. با توجه به موضوع هر یک از ابزارها و مجموعه‌های مکمل آن می‌توان اطلاعات اجرایی قابل توجهی را از مطالب این بسته ابزاری استخراج کرد. در این راستا به پیوست این مجموعه، لوح فشرده‌ای حاوی اطلاعات کاربردی و منابع و مراجع مرتبط با این بسته ابزاری ارائه شده است. با مراجعه به این لوح فشرده، منابع و مراجع ذکر شده در انتهای هر ابزار و همچنین منابع تکمیلی مرتبط با هر یک از موضوعات قابل دسترسی خواهد بود. همچنین محتویات کلیدی این بسته ابزاری و مجموعه‌ای از مستندات «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» از طریق وب سایت اینترنتی این طرح به آدرس www.wetlandsproject.ir نیز در دسترس علاقه‌مندان قرار داده شده است.

تیم اجرایی طرح با توجه به تجربیات خود، موارد زیر را به کاربران این بسته ابزاری پیشنهاد می‌کند:

- استقرار رویکرد زیست‌بومی برای مدیریت تالاب‌ها نیازمند تشکیل یک تیم منسجم با منابع کافی است تا بتوانند تدوین و اجرای برنامه‌های جامع مدیریتی تالاب‌ها و شکل‌گیری ساختارهای بین‌بخشی را با مشارکت ذی‌نفعان و با در نظر گرفتن ابعاد مختلف زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و مدیریت منابع آب و خاک حمایت کند.
- در اجرای رویکرد زیست‌بومی توجه به کلیه اصول و گام‌های آن باید مورد توجه قرار گیرد و اجرای برخی از اصول و کم توجهی به موارد دیگر ممکن است اثربخشی آن را تحت تاثیر جدی قرار دهد و یا حتی منجر به ناامیدی از کارآمد بودن آن در نزد مجریان گردد.
- از آنجا که معرفی هر شیوه جدید مدیریتی ممکن است منجر به تغییراتی در ساز و کارهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و حتی تغییراتی در حوزه اختیارات و مسوولیت‌های دست‌اندرکاران گردد، گروه اجرایی و دبیرخانه اجرای رویکرد زیست‌بومی باید برای راهبری مناسب فرآیند، نسبت به این مباحث و مثال‌های احتمالی تسلط کافی داشته باشند.
- نمونه‌های اجرایی ارائه شده در این بسته ابزاری باید تنها به عنوان مثال مورد توجه قرار گیرند و با توجه به اینکه هر تالاب شرایط و ویژگی‌های منحصر به فرد خود را دارد بکارگیری مستقیم آن‌ها برای سایر تالاب‌ها ممکن است کاربرد آن‌ها را با مشکلات و نقدهای جدی مواجه سازد؛ ضمن اینکه احساس مالکیت و تعلق خاطر از سوی سایر ذی‌نفعان را نیز به همراه نخواهد داشت.
- در استقرار رویکرد زیست‌بومی ظرفیت‌های واقعی ملی و محلی باید در نظر گرفته شود و با پرهیز از ایده‌آل‌گرایی و اتخاذ مدیریت تطبیقی این شیوه مدیریتی مورد استفاده قرار گیرد.
- مدیران و کارشناسان باید نسبت به اهمیت و ضرورت مستندسازی توجه بوده و در تمامی اقدامات این اصول را مورد توجه قرار دهند.

در ذیل از همکاری و مشارکت تمامی افرادی که در سطوح مختلف با «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» همکاری داشته و در کسب خروجی‌ها و دستاوردهای ارزشمند این طرح سهمی داشتند صمیمانه سپاسگزاری و قدردانی می‌شود و پیشاپیش از افرادی که در اجرای این طرح مشارکت داشته‌اند اما سهواً به اسامی آنها اشاره نشده است عذرخواهی می‌کنیم.

روسای سازمان حفاظت محیط زیست

آقای مهندس محمد جواد محمدی‌زاده، خانم دکتر فاطمه واعظ جوادی، خانم دکتر معصومه ابتکار.

معاونان محیط زیست طبیعی و تنوع زیستی و مجریان ملی طرح

آقای دکتر اصغر محمدی‌فاضل، آقای دکتر محمد باقر صدوق، آقای دکتر دلاور نجفی حاجی‌پور، آقای مهندس انوشیروان نجفی.

مدیران ملی طرح

آقای مهندس محسن سلیمانی روزبهانی، آقای دکتر علی نظری دوست، آقای مهندس محمدرضا خسروی.

برنامه عمران ملل متحد

آقای بالاسوبرامانیام مورالی، خانم کونسلا ویدال، خانم الزیرا ساگین باوا، آقای مهندس مهدی کامیاب، آقای مهندس سعید فردوسی، آقای دکتر علی نظری دوست، خانم یاسمین شهربابکی، خانم لیلاناز شجیعی، خانم کارینه درور، خانم فرزانه درخشی.

مشاورین بین المللی پروژه

آقای دکتر مایکل موزر، آقای دکتر اندرو براون، آقای دکتر مایکل اونستد، پروفیسور الکو ون‌بک، آقای دکتر ویم گیسن، آقای لوئیس کاستا.

مشاورین ملی پروژه

آقای مهندس احمد لطفی، آقای دکتر سید مختار هاشمی، آقای مهندس حمید فراهانی‌راد، خانم نسترن موسوی، آقای مهندس محمد شریفی مقدم، آقای دکتر سعید مرید، خانم لیسا پورلک و شرکت‌های مهندسی مشاور (دولتی و خصوصی) شامل: پندام، یکم، ایران استاتیرا، آساراب، معاونت فناوری و پژوهشی دانشگاه ارومیه، پژوهشکده مهندسی آب دانشگاه تربیت مدرس.

کارشناسان دفتر مرکزی و دفاتر استانی طرح حفاظت از تالاب‌های ایران

خانم مهندس مهری اثنا عشری، آقای مهندس مهدی صفری اسکویی، آقای مهندس فرهاد عربپور داهوئی، آقای مهندس علی ارواحی، خانم سارا کوچکی، آقای دکتر علیرضا سیدقریشی، خانم مهندس یاسمن اکبرزاده، خانم مهندس مینا اظهري، آقای مهندس صابر معصومی، خانم مهندس لیلا پزشکیان، آقای مهندس علی نجفی، آقای مهندس علمدار علمداری، آقای مهندس امید بنایی، آقای مهندس یدالله آذرخوا، خانم مهندس حدین بعای، آقای دکتر کورش کبیری، خانم مهندس سوده جمشیدیان، آقای مهندس علی عقیلی، آقای مهندس محمد آیت‌اللهی، خانم مهندس هدی کریمی‌پور، آقای مهندس علی هناره، آقای دکتر محمدجعفر صادقی، آقای مهندس رسول احمدی، آقای بهروز جباری، آقای سعید مهدی، آقای مصطفی منعمی.

سازمان حفاظت محیط زیست

آقای دکتر علی محمد شاعری، آقای دکتر مجید شفیع پور، آقای دکتر زکریا یازرلو، آقای دکتر مصطفی پناهی، آقای مهندس ناصر مقدسی، آقای مهندس احمد قیومی، آقای مهندس حسین محمدی، آقای مهندس مهدی رحمتی نژاد، آقای دکتر محمد اسفندیاری، خانم مهندس شیرین ابوالقاسمی، آقای دکتر شهاب الدین منتظمی، آقای دکتر مسعود باقرزاده کریمی، آقای مهندس مرتضی فرید، آقای مهندس هومن جوکار، آقای دکتر فرهنگ، آقای مهندس محمد نصرتی، آقای مهندس اصغر مبارکی، خانم مهندس آرزو اشرفی زاده، خانم مهندس ریحانه پرهیز کار، آقای مهندس کیانوش داوودی، آقای مهندس پیمان ولی زاده، آقای مهندس محسن محفوظی، خانم مهندس ژاله امینی، آقای مهندس حمید امینی، آقای مهندس علی بالی، آقای مهندس پیمان عاشوری، خانم مهندس سمانه خوش آرزو، آقای مهندس بابک فتولی، آقای مهندس سیامک رحمانی، آقای مهندس بابک علیزاده، خانم مهندس رویا موسی زاده، آقای مهندس علی مهاجران، خانم مرجانه اعتمادی و کلیه همکاران معاونت محیط زیست طبیعی و تنوع زیستی و سایر معاونت‌های سازمان حفاظت محیط زیست.

استان آذربایجان غربی

آقای وحید جلال زاده (استاندار آذربایجان غربی)، آقای رحیم قربانی (استاندار سابق آذربایجان غربی)، آقای سید جواد محمودی (معاون امور عمرانی استانداری آذربایجان غربی)، آقای کاظم محمدی اقدم (مدیرکل دفتر فنی استانداری آذربایجان غربی)، آقای حسن عباس نژاد (مدیرکل حفاظت محیط زیست آذربایجان غربی)، آقای مهندس کلانتری (مدیرکل سابق)، آقای نقی کریمی (مدیرعامل شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان غربی)، آقای سیدعلی مختاری (سرپرست سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان غربی)، آقای عبداله زاده (رئیس سابق سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان غربی)، آقای مهندس حمید رعنا قد (معاون محیط طبیعی اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان غربی)، آقای مهندس یوسف علی اسدپور (رئیس مرکز تحقیقات آرمیای کشور)، آقای سید جلال الدین ترابی (معاون بهره‌برداری شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان غربی)، آقای مهندس حجت جباری (کارشناس مسوول اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان غربی و مسوول دبیرخانه شورای منطقه‌ای مدیریت حوضه آبخیز دریاچه ارومیه)، آقای جواد خانی (مدیر سابق آب و خاک سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان غربی)، آقای رضا ملک زاده و یایه (استادیار دانشگاه ارومیه)، آقای فرامرز صفری (رئیس اداره حفاظت محیط زیست شهرستان نقده)، آقای مهندس فاروق سخنور (رئیس اداره حفاظت محیط زیست شهرستان مهاباد)، آقای عباس میرزایی (مدیر جهاد کشاورزی شهرستان نقده)، آقای مهرنگ دوستی رضایی (مدیر دفتر مطالعات پایه منابع آب شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان غربی)، آقای پرویز ریاضی فر (اداره کل منابع طبیعی آذربایجان غربی)، آقای علی رجبی (شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان غربی)، آقای کاظم فرج‌الدین (سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان غربی)، آقای یوسف صوفی زاده (جهاد کشاورزی آذربایجان غربی)، آقای بهروز خذرلو (جهاد کشاورزی آذربایجان غربی)، آقای منوچهر ایرانپناه (استانداری آذربایجان غربی)، آقای یعقوب حافظی (سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان غربی)، آقای مهندس امید یوسفی (رئیس پارک ملی دریاچه ارومیه)، آقای ناصر قره پاپاق (اداره جهاد کشاورزی نقده)، آقای محمدباقر داریانی (معاون امور عمرانی سابق استانداری آذربایجان غربی)، آقای دکتر ناصر آق (پژوهشکده آرمییا و جانوران آبی دانشگاه ارومیه)، آقای احسانی (پژوهشکده آرمییا و جانوران آبی دانشگاه ارومیه)، آقای موسوی (اداره کل منابع طبیعی آذربایجان غربی)، آقای اسماعیل سیمائی (اداره کل هواشناسی آذربایجان غربی)، آقای داود پیری (شرکت خدمات مشاوره‌ای

فنی مهندسی کشاورزی آذرکشت سلدوز)، آقای مهدی فکری (شرکت خدمات مشاوره‌ای فنی مهندسی کشاورزی آذرکشت سلدوز)، آقای حسن علی عزیزاده (شرکت خدمات مشاوره‌ای فنی مهندسی کشاورزی آذرکشت سلدوز).

استان آذربایجان شرقی

آقای علیرضا بیگی (استاندار آذربایجان شرقی)، آقای محمد اشرف‌نیا (معاون امور عمرانی استانداری آذربایجان شرقی)، آقای احد راشد (مدیرکل دفتر فنی استانداری آذربایجان شرقی)، آقای بیوک رئیسی (مدیرکل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای مراد حسین میرزایی (مدیرکل سابق حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای مسعود محمدیان (رئیس سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان شرقی)، آقای ارسلان هاشمی (مدیرعامل شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان شرقی)، آقای الیاس گل‌محمدزاده (فرماندار شهرستان بستان‌آباد)، آقای سعید برقی (فرماندار شهرستان بناب)، آقای میرمحسن حسینی قمی (قائم‌مقام مدیرکل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای حسین شکری (معاون سابق محیط طبیعی اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای بهرام قربانی (معاون اداری مالی اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای عیسی اقدامی (مدیر اداره محیط زیست بستان‌آباد)، آقای صیاد لطفی (مدیر اداره محیط زیست بناب)، آقای حسین ابوعلی (مدیر دفتر مطالعات پایه منابع آب شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان شرقی)، آقای علی رخ‌افروز (مدیر هماهنگی ترویج سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان شرقی)، آقای کاظم عباسی (مدیر جهاد کشاورزی شهرستان بستان‌آباد)، آقای محمدرضا مسعود (کارشناس مسوول حیات وحش اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای احمد حاجی‌زاده لیل‌آبادی (کارشناس مسوول اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، خانم آرزو عظیمی (استانداری آذربایجان شرقی)، آقای صابر محمود علی‌لو (کارشناس مسوول اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، خانم رقیه علمی (اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای عبدالله رسولی (اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای داوود غنی‌پور (اداره کل حفاظت محیط زیست آذربایجان شرقی)، آقای رحمان نیک‌پیران (اداره کل منابع طبیعی آذربایجان شرقی)، آقای سید رسول حسینلر (شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان شرقی)، آقای محمد محمدی (شرکت آب منطقه‌ای آذربایجان شرقی)، آقای رسول محبتی (سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان شرقی)، آقای اتابک محمدی (سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان شرقی)، خانم سعیده کریمی (سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان شرقی)، آقای مهدی اصلاحی (اداره کل هواشناسی آذربایجان شرقی)، آقای میرمحسن موسوی (سازمان جهاد کشاورزی آذربایجان شرقی)، آقای نادر زاهی (اداره جهاد کشاورزی بستان‌آباد)، آقای میریحیی ساجدیان (شرکت تعاونی خدمات فنی مهندسی و مشاوره‌ای کشاورزی یاشیل پژوهان اوجان)، خانم مهری جلیلی (شرکت تعاونی خدمات فنی مهندسی و مشاوره‌ای کشاورزی یاشیل پژوهان اوجان)، آقای حسن ولایتی (شرکت تعاونی خدمات فنی مهندسی و مشاوره‌ای کشاورزی یاشیل پژوهان اوجان)، خانم زهرا زهدی (شرکت تعاونی خدمات فنی مهندسی و مشاوره‌ای کشاورزی یاشیل پژوهان اوجان)، خانم الهام پناهی (شرکت تعاونی خدمات فنی مهندسی و مشاوره‌ای کشاورزی یاشیل پژوهان اوجان).

استان فارس

آقای مهندس حسنعلی ابراهیمی، آقای منصور صالح پور (فرمانداری)، آقای مهندس دیانت‌طلب، آقای مهندس حسینی، آقای مهندس حمید ظهرابی، آقای دکتر ولوی، آقای مهندس جعفرنژاد، آقای مهندس مهدی شریعتی، خانم مهندس لیلا جولایی، خانم مهندس گل‌آفرین زارع، آقای صفرعلی عباسی (محیط زیست)، آقای مجید خانبازی (محیط زیست)، آقای جمال خداپرست (محیط زیست)، خانم

مهرانگیز وزیر (محیط زیست)، آقای حمید عباسی (محیط زیست)، آقای غلام عباس قرمزی (محیط زیست)، آقای سیدصمد سعید (امور منابع آب)، آقای همت محمدی (میراث فرهنگی و گردشگری)، آقای جهان زبیر والی (منابع طبیعی)، آقای مازیار یعقوب علی پور (شیلات فارس)، آقای عبدالرسول گندمی (جهاد کشاورزی)، آقای علیرضا چراغی کازرونی (جهاد کشاورزی)، آقای ابوذر رضایی (آبفای روستایی)، آقای محمد ابراهیم شکیبا (جوامع محلی)، آقای سعید بلویی (جوامع محلی)، آقای بهزاد پرنیان خو (فرمانداری)، آقای سید نعمت اله خرسندی (فرمانداری)، هژبر محقق زاده (جهاد کشاورزی)، آقای حبیب اله عالی زاده (آبفای روستایی)، خانم شمس الملوک همیری (جهاد کشاورزی استان فارس)، آقای نصیر حمیده (جوامع محلی)، آقای اصغر دهقان (جوامع محلی)، آقای مهرباب فکوری (جوامع محلی)، آقای مجید سی سختی (جوامع محلی)، خانم ارغوان رنجبر (جوامع محلی)، آقای منصور دهقان (جوامع محلی)، آقای هومان شفیعی (جوامع محلی)، آقای علی نظری (تعاون)، آقای نصراله ایزدی خواه (دادستان عمومی و انقلاب)، آقای محمدرضا زارع (استانداری)، آقای نجیم عباسی (منابع طبیعی کازرون)، خانم مدینه علی عباسی (زنان تسهیلگر)، آقای ناصر درخشنده (خبیرنگار)، خانم مریم قربان نژاد (جهاد کشاورزی فامور)، آقای عباس علی صمصام (فنی و حرفه ای)، آقای امیرحسین مرادی (فرمانداری)، آقای محمدحسین شیرینی (جهاد کشاورزی فامور)، آقای قاسمی (شرکت تعاونی کشاورزی)، خانم لیلا پورباقریان (موسسه آریو برزن)، خانم روح زمین (جهاد کشاورزی فارس)، خانم پیروی (جهاد کشاورزی)، آقای الیاس محمدی (فرمانداری)، آقای علیرضا زادافشار (فرمانداری)، آقای علیرضا مرادی (کار و امور اجتماعی)، آقای معینی (اداره میراث فرهنگی و گردشگری)، آقای غفاری (تعاون، کار و رفاه اجتماعی)، آقای حمید فیاض (اداره برق)، آقای سید صمد سعید (امور منابع آب کازرون)، آقای خیراله جعفری (امور عشایری)، آقای موسی غلامی نژاد (اوقاف امور خیریه کازرون)، آقای صمد مرادی (آبفای شهری کازرون)، آقای مهدی رزمی (آزمایشگاه فنی و مکانیک خاک)، آقای حسین ملک زاده (آموزش و پرورش جره و بالاده)، آقای مرتضی دیانتی نسب (آموزش و پرورش کازرون)، آقای محمد بارونی (آموزش و پرورش کازرون)، آقای سید ابراهیم حسینی (بازرگانی)، آقای مهدی رسولی (بانک کشاورزی)، آقای بهزاد پرنیان خو (بخشداری جره و بالاده بخشداری مرکزی)، آقای کریم صاحبی (پتروشیمی کازرون)، آقای حمیدرضا شهریار (تعاون روستایی کازرون)، آقای محمدرضا دهقان (ثبت اسناد و املاک کازرون)، آقای قاسم یوسفی (دادگاه جره بالاده)، آقای ابوالفضل عاشوری (دادگستری کازرون)، آقای نصراله ایزدی خواه (دادگستری کازرون)، آقای سیاوش شریفی (دانشگاه آزاد اسلامی کازرون)، آقای اسداله عباسی (دانشگاه پیام نور)، آقای مومن زاده (دانشگاه جامع علمی کاربردی)، آقای فرهاد خرمایی (دانشگاه سلمان فارسی)، آقای محمد خرسند (دفتر امام جمعه کازرون)، آقای حشمت اله دهقان (راه و ترابری کازرون)، آقای دکتر محمدعلی موسوی (شبکه بهداشت و درمان شهرستان کازرون)، آقای احد نیاکان (شورای شهر کازرون)، آقای کاووس رئیسی (فرمانداری کازرون)، آقای غلامرضا اژدر (فرمانداری کازرون)، آقای معرف (فرهنگ و ارشاد اسلامی کازرون)، آقای مجتبی نجفی (کار و امور اجتماعی کازرون)، آقای عبدالرحمن اندایشگر (مخابرات)، آقای شهریار اسلامی (ناحیه مقاومت بسیج سپاه)، آقای محسن سروقد (نیروی انتظامی)، آقای کاظم فاضل پور (هلال احمر)، آقای منصور ایلون کشکولی (هواشناسی کازرون).

استان خوزستان

آقای احمدرضا لاهیجان زاده (مدیر کل)، آقای تورج همتی (مدیر کل سابق)، آقای هرمز محمودی راد (مدیر کل سابق)، آقای سید عادل مولا (معاونت محیط طبیعی)، خانم مریم مکوندی (کارشناس محیط طبیعی)، خانم مهندس نسرين اشراقیان (کارشناس محیط

طبیعی)، خانم مژگان سخایی (کارشناس مسوول آموزش و برنامه ریزی)، آقای سعید فیوضی (فرماندار شهرستان شادگان)، عبدالزهره سنواتی (معاون فرماندار)، آقای نعمت الله آلبوغبیش (مسؤل برنامه ریزی فرمانداری)، آقای هاشم شاوردی (روابط عمومی فرمانداری)، خانم معصومه خنفری (کارشناس فرمانداری)، آقای محمد حسن فقیه (رئیس اداره حفاظت محیط زیست شادگان)، آقای علیرضا نصوری (رئیس اداره حفاظت محیط زیست شادگان)، آقای عبدالجبار سواری یکتا (بخشداری مرکزی)، آقای حمید چاملی (کارشناس بخشداری مرکزی شادگان)، آقای جمیل ضافی پور زرگانی (نماینده مدیریت جهاد کشاورزی شادگان)، آقای محمد حسن فضلی (مسؤل امور اراضی جهاد کشاورزی شادگان)، آقای سید محمد علی سیدیان (رئیس شورای اسلامی شادگان)، آقای ابراهیم غبیشاوی (رئیس شورای بخش مرکزی)، آقای عبدالله البوخنفر (سرپرست اداره میراث فرهنگی و گردشگری شادگان)، آقای ولید دورقی (نماینده اداره میراث فرهنگی و گردشگری شادگان)، آقای حسن حزبه‌ئیان (رئیس اداره تعاون روستایی شادگان)، آقای حسن خضیراوی (رئیس اداره شیلات شادگان)، آقای عبدالحق مقدم (نماینده شیلات شادگان)، آقای عبدالستار صباحی مقدم (نماینده نهضت سواد آموزی شادگان)، آقای خلیل سالمی (نماینده اداره آموزش و پرورش شادگان)، آقای عبدالامیر جنامی (رئیس دانشگاه آزاد واحد شادگان)، آقای توفیق آلبوغبیش (نماینده دانشگاه پیام نور شادگان)، آقای هدایتی (بخشداری خانفراه)، آقای جواد شاوردی (نماینده بخشداری خانفراه)، آقای حسن آلبوکرمی (کارشناس تغذیه شبکه بهداشت و درمان شادگان)، آقای عبدالکریم مزیدی فر (رئیس اداره بارزگانی شادگان)، آقای صادق خانفراه (معاون اداره راه و ترابری شادگان)، آقای جمال صوفی (معاون شهرداری شادگان)، آقای لطف‌الله دروقی (سرهنک دوم پاسدار فرمانده سپاه)، آقای مهدی گودرزی (رئیس اتاق بارزگانی شادگان)، آقای سالم بوستانی (مدیر عامل تعاونی صیادی خور دروق)، آقای عبدالحسن بهبهانی (آبفای شادگان)، آقای ضاحی خانفراه (مسؤل خانه بهداشت روستای رگبه)، آقای دکتر علیرضا رضانیا (رئیس هیئت مدیره و مدیرعامل سازمان آب و برق خوزستان)، آقای دکتر هوشنگ حسونی‌زاده (معاون مطالعات پایه و طرح‌های جامع منابع آب)، آقای مهران دکتر افخمی (مدیر دفتر بررسی‌های زیست محیطی)، آقای مهندس بهزاد نمازی (مدیر دفتر توسعه و بهینه‌سازی ایستگاه‌های سنجش)، آقای دکتر کاظم حمادی (مدیریت دفتر هیدروژئوماتیک)، آقای مهندس سروش اله دین، آقای مهندس عبدالرضا حرف‌شنو، خانم مهندس الهام اسدآبادی، خانم مهندس لیلا صادقی، خانم مهندس مریم محمدی بهبهانی، خانم مهندس نرگس قاضی‌زاده، خانم مهندس نازنین جامعی، آقای مهندس سروش محرابیان (سازمان جهاد کشاورزی استان خوزستان)، آقای مهندس بهنام رفاعی (اداره کل شیلات استان خوزستان)، خانم دکتر فروزان فرخیان (مدیر گروه مدیریت محیط زیست - دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات مرکز خوزستان)، آقای دکتر منصور خلفه نیلساز (مرکز تحقیقات آبی پروری جنوب کشور)، آقای مهندس فریدون یزدانی (شرکت بهره‌برداری مارون)، خانم دکتر روشنا بهباش (مدیر گروه محیط زیست - دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز)، آقای مهدی زنگنه (شرکت خطوط لوله و مخابرات نفت)، آقای حسین کمایی (شرکت خطوط لوله و مخابرات نفت)، آقای محمدحسن فرزاد (شرکت توسعه نیشکر و صنایع جانبی)، خانم دکتر هیوا علمی‌زاده (هیأت علمی دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر)، حسین حمدان دریس (اداره کل منابع طبیعی خوزستان)، آقای مهرعلی کلی (اداره کل منابع طبیعی خوزستان)، آقای محمدحسن فرزام (شرکت توسعه نیشکر و صنایع جانبی)، آقای منصور خلیفه نیل ساز (پژوهشکده آبی پروری جنوب کشور)، آقای سید محمد حسن فقیه (محیط زیست شادگان)، آقای اردشیر امینی (اداره کل)، خانم مریم محمدی بهبهانی (سازمان آب و برق)، آقای علی کرم‌پور (استانداری خوزستان)، خانم فروزان فرخیان (مدیر گروه مدیریت محیط زیست واحد علوم و تحقیقات خوزستان)، آقای بهنام رفاعی (مسوول بازسازی ذخایر شیلات خوزستان)، خانم

روشنا بهباش (عضو هیئت علمی واحد علوم و تحقیقات خوزستان)، خانم فرزانه فاخری رئوف (واحد علوم و تحقیقات خوزستان)، آقای سید احمد موسوی آزاد (اداره حفاظت محیط زیست آبادان)، خانم زینب احمدی (کارشناس محیط طبیعی اداره کل)، آقای رحیم الوندی (کارشناس محیط طبیعی اداره کل)، آقای علی دادالهی سهراب (دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر)، خانم شهرزاد گلابکش (سازمان آب و برق خوزستان)، آقای رحیم مجدومی مقدم (مسوول پناهگاه شادگان)، خانم نگین بزرگمهر (اداره کل منابع طبیعی)، آقای اسماعیل عسکری (سازمان جهاد کشاورزی)، آقای علیرضا نصوری (رئیس محیط زیست شادگان)، آقای سید جعفر حجازی (استاندار خوزستان)، آقای عامری گلستان (معاون برنامه‌ریزی استانداری)، آقای محمد خانفره (دهیار روستای حدبه خروسی)، آقای محسن کاملی (رئیس شورای روستای حدبه خروسی)، آقای عادل کاملی (دهیار روستای صراخیه)، آقای انور کاملی (رئیس شورای روستای صراخیه)، آقای جاسم شاوردی (دهیار روستای فیه شاوردی)، آقای طاهر شاوردی (رئیس شورای روستای فیه شاوردی)، آقای صالح خضیراوی (دهیار روستای رگبه)، آقای مهدی جنامی (دهیار روستای گرمه خروسی)، آقای عادل جنامی (رئیس شورای روستای گرمه خروسی)، آقای علی سلطانی (دهیار روستای عبودی)، آقای عبدالحسن سلطانی (رئیس شورای روستای عبودی)، آقای ضاحی آبوخنفر (دهیار روستای منصوری)، آقای علی شاوردی (رئیس شورای روستای منصوری)، آقای فاخر شاوردی (رئیس شورا روستای قریه شاوردی)، آقای حمد دریس (مجمع امور صنفی کشاورزان)، آقای حسن آلبوکرمی (کارشناس تغذیه شبکه بهداشت و درمان - نماینده روستای حدبه خروسی)، آقای سالم بوستانی (مدیر عامل شرکت تعاونی صیادان)، آقای عبدالقادر صباحی مقدم (رئیس شورای اسلامی شهرستان شادگان)، آقای عبدالامام احمد دروقی (عضو شورای بخش مرکزی شادگان)، آقای سعید حزباوی زاده (از اهالی روستای ام الصخر)، آقای حسن شاداب مهر (از اهالی روستای صراخیه)، آقای کاظم سالمیان (عضو شورای بخش خانفره).

استان کردستان

آقای علیرضا شهیازی (استاندار کردستان)، آقای اسماعیل نجار (استاندار سابق کردستان)، آقای ناصح قادری (مدیرکل حفاظت محیط زیست کردستان)، آقای ابراهیم حسن نژاد (رئیس سازمان جهاد کشاورزی کردستان)، آقای شاهین پاک روح (مدیر عامل شرکت آب منطقه‌ای کردستان)، آقای عبدالله مشیرپناهی (مدیر عامل سابق شرکت آب منطقه‌ای کردستان)، آقای تورج سعیدی (معاون برنامه‌ریزی و امور اقتصادی سازمان جهاد کشاورزی کردستان)، آقای توفیق گل محمدی (شرکت آب منطقه‌ای کردستان)، آقای جبار خالق پناه (شرکت آب منطقه‌ای کردستان)، آقای علی اکبر عامری فر (اداره کل محیط زیست کردستان).

معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس جمهور

آقای مهندس آرامی، آقای دکتر عدل، آقای مهندس مولانا، آقای مهندس پوراصغر.

وزارت نیرو

آقای مهندس علیرضا دائمی (سرپرست معاونت آب و آبفای وزارت نیرو)، خانم دکتر صدیقه ترابی، آقای دکتر فهمی، خانم مهندس رعنا کوشکی (دفتر مدیریت کلان آب و آبفا وزارت نیرو)، آقای مهندس مصطفی فدائی فر (دفتر مدیریت کلان آب و آبفا وزارت نیرو)، آقای عبدالامیر کاکاحاجی (دفتر حوضه‌های آبریز دریای خزر و دریاچه ارومیه شرکت مدیریت منابع آب کشور).

وزارت جهاد کشاورزی

آقای مهندس سجادی، آقای مهندس علیرضا پرستار (معاونت آب و خاک)، آقای دکتر فلسفی، آقای مهندس شاه‌پسند، آقای دکتر

میرکی، آقای مهندس خدارحمی (معاونت ترویج و آموزش)، سید احمد حسینی (دفتر آبخیزداری مناطق بحرانی و سیل خیز وزارت جهاد کشاورزی).

وزارت کشور

آقای مهندس سید کمال الدین نوری، آقای مهندس کسرای (دفتر فنی و برنامه‌ریزی عمرانی وزارت کشور).

وزارت امور خارجه

آقای جواد مومنی، آقای دکتر بریمانی، آقای عباس گلریز.

وزارت صنایع و معادن

آقای مهندس محمدنژاد، آقای مهندس بندپی.

مرکز منطقه‌ای کنوانسیون رامسر

آقای مهندس صادق صادقی‌زادگان، خانم مهندس یاسمن رجب خواه، خانم مهندس رزیتا واعظی، خانم مهندس سمانه عزیزی.

سازمان‌های غیردولتی

آقای مهدی مجتهدی (انجمن جوانان حافظ زمین-دامون)، آقای حسین ورجاوند (انجمن جوانان حافظ زمین-دامون)، آقای محمدحسین حسن‌زاده و آقای مجید رحمانی (انجمن همیاران زیست سبز)، خانم سعیده کریمی (انجمن حمایت از حیات وحش و آبزیان ایران)، آقای محسن معارف‌پناه (تشکل زیست محیطی تعاونی خدمات گردشگری تالاب کانی برازان)، آقای سیروس انتخالی (تشکل زیست محیطی سولدوز نقره)، آقای هاشم خاتم‌پور (تعاونی حفظ محیط زیست مهاباد). خانم آزاده کشاورز (موسسه طبیعت سلامت)، آقای سیدعلی اکبر کاظمینی (موسسه سیزده فروردین)، آقای محسن عباس‌پور (موسسه هم‌اندیشان جوان)، خانم پرستو مهدیان و خانم حدیث رضازاده (NGO جمعیت زنان مبارز با آلودگی محیط زیست اهواز)، آقای حامد مشیری (موسسه طرح سرزمین).

تیم مستندسازی نهایی طرح و تدوین بسته ابزاری

آقای اردشیر سیاح مفضلی (مجری طرح تدوین بسته ابزاری)، خانم مهندس ندیمه صحفی، آقای مهندس حمید صابری مقدم، خانم سالومه سیاح، خانم مهندس نگار صحفی، خانم مهندس بهناز محمودزاده، خانم مریم گودرزی.

علاقتمندان می‌توانند برای دستیابی به اطلاعات تکمیلی و بانک اطلاعات مجموعه مستندات «طرح حفاظت از تالاب‌های ایران» یا ارائه نظرات اصلاحی و تکمیلی، از مسیرهای زیر با دست‌اندرکاران تماس حاصل کرده و در به روز رسانی این بسته ابزاری برای حفاظت پایدار از تالاب‌های کشور مشارکت کنند.

سازمان حفاظت محیط زیست

آدرس: تهران - بزرگراه حکیم (شرق به غرب) - پارک پردیسان -
سازمان حفاظت محیط زیست - معاونت محیط زیست طبیعی و تنوع
زیستی

تلفن: ۰۲۱-۸۸۲۴۱۶۵۸ و ۰۲۱-۴۲۷۸۱۸۸۵

فکس: ۰۲۱-۸۸۲۴۱۶۵۸

وب سایت: www.wetlandsproject.ir, www.doe.ir

دفتر برنامه عمران ملل متحد

آدرس: تهران - دروس - بلوار شهرزاد - پلاک ۳۹

تلفن: ۰۲۱-۲۲۸۶۰۶۹۱-۴

فکس: ۰۲۱-۲۲۸۶۹۵۴۷

وب سایت: www.undp.org.ir

Toolkit on

Applying the Ecosystem Approach in the Integrated Management of Wetlands

Based on experiences and achievements of
“Conservation of Iranian Wetlands Project”

Wetland habitats are one of the most important natural ecosystems on the earth that have long played a substantial role in development of the surrounding societies. Various benefits of wetlands place them among the most valuable ecosystems of the world in case of biodiversity and cultural conservation. CIWP is a joint initiative between GEF, UNDP and the Iranian government (led by the Department of Environment), which was initiated in 2005. CIWP aim is to systematically remove or substantially mitigate the threats to sustain Iran's wetland ecosystems. CIWP has started the implantation of the activities in three important wetlands of the country as demonstration sites and is making an effort to disseminate the achieved experiences to the other wetlands of the country. One of the key actions for sustaining project achievements is decent documentation and transferring the experiences to executive audience. This will facilitate future plans and activities regarding wetlands conservation and management. For this purpose, the main stakeholders and audience are provided with the implementation procedures, challenges and lessons learned categorized in a specific framework. This toolkit can present CIWP achievements and experiences through a classified and practical framework to the experts, managers and interested individuals.